Ion Constantin

GHERMAN PÂNTEA
între mit și realitate

EDITURA BIBLIOTECA BUCUREȘTILOR

Ion Constantin
GHERMAN PÂNTEA
între mit şi realitate

Cuvânt înainte de Mircea Druc

Editura Biblioteca Bucureştilor Bucureşti – 2010
copertă: *Anca Ivan*

ISBN 978 – 973 – 8369 – 83 – 2

CUPRINS

Cuvânt înainte
Introducere
Abrevieri
Capitolul I – Rolul lui Gherman Pântea în Unirea Basarabiei cu România

1. *Originea, copilăria, studiile. Ofiţer în armata ţaristă*
2. *Iniţiator al mişcării naţionale în rândul militarilor moldoveni…*
3. *Exploatarea abilă a atitudinii mai „flexibile şi înţelegătoare”. a unor comandanţi ruşi*
4. *Preşedinte al Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor*
5. *Activitatea Comitetului Central*
6. *Pretenţiile Ucrainei asupra Basarabiei*
7. *Contracararea propagandei ruseşti antinaţionale*
8. *încercări de obţinere a acceptului Marelui cartier general al armatei ţariste pentru convocarea Congresului Ostaşilor Moldoveni*
9. *întâlnirea „fatală „cu delegaţia guvernamentală română în drum spre Moghilev*
10. *Audienţa la generalul Duhonin şi la primul ministru rus Al. Kerenski*

11.....*întâlnirea cu Vladimir în ci Lenin*

12.....*Pregătirea Congresului Ostaşilor Moldoveni. Telegrama*

fictivă către comandanţii unităţilor militare ruse de pe toate fioriturile
13.....*Vicepreşedinte al Congresului Ostaşilor Moldoveni*
14.....*Deputat în Sfatul Ţării*
15. *Locţiitor şi şef al Directoratului General de Război şi Marină în Consiliul Directorilor Generali*
16.....*Arestarea lui Ilie Cătărău*
17. *Stare de haos între Prut şi Nistru. Anarhie în armata moldovenească*
18.....*Intervenţia armatei române*
19.....*Rolul lui Gherman Pântea în cadrul Sfatului Ţării*
20. *Delegat al guvernului român la adunarea de la Tarutino*
Cetatea Albă, unde comunitatea germană din Basarabia a votat moţiunea de aderare la Unirea acestei provincii cu România
21. *Recunoaşterea contribuţiei lui Gherman Pântea la Unirea Basarabiei cu patria mamă*

Capitolul II Cariera lui Gherman Pântea în timpul României Reîntregite

1. *Problema studiilor superioare*
2. *Apărător al comuniştilor*
3. *Rolul lui Gherman Pântea în negocierile româno-sovietice de la Viena*
4. *Discuţii cu ministrul sovietic în România, Mihail*

Ostrovski
5. *Cariera politică în cadrul Partidului Naţional Liberal*
6. *Primar al oraşului Chişinău*
7. *Factor activ în cadrul Cercului Basarabenilor din Bucureşti…*
8. *Jubileul aniversării a 20 de ani de la Congresul Ostăşesc*
Moldovenesc
9. *O activitate susţinută în cadrul Cercului Basarabenilor după raptul Basarabiei şi Nordului Bucovinei, din iunie 1940*
Capitolul III – Primar al Odessei (1941 – 1944)
1. *Consilier juridic al generalului Nicolae Ciupercă. Cum a salvat Pântea aproape 100 persoane condamnate la moarte*
2. *Numirea ca primar general al Odessei*
3. *Starea dezastruoasă a oraşului*
4. *Primele măsuri de redresare*
5. *Aruncarea în aer a Comandamentului Militar Român de la*
Odessa
6. *Primarul general informează pe conducătorul statului, Ion*
Antonescu, despre tragicul eveniment de la Odessa
7. *Pântea încercase să-l convingă pe generalul Glogojanu despre pericolul aruncării în aer a clădirii Comandamentului*
8. *Represaliile împotriva populaţiei locale. Demersurile lui*

Pântea pentru diminuarea proporţiilor acestora
9. *Represiunea s-a făcut înainte de a se primi ordin expres de la Bucureşti*
10.....*Raportul lui Pântea către Antone seu*
11.....*Reacţia lui Antonescu: „Dacă Pântea ar fi militar activ, l-aş împuşca fără judecată imediat”.*
12. *Măsuri de refacere a oraşului, cu sprijinul populaţiei locale*
13.....*Divergenţe cu şefii militari*
14.....*Odessa începe să ia altă înfăţişare*
15.....*Ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva*
16.....*Echipa lui Pântea de la Odessa*
17. *Activitatea primarului general al Odessei nu era privită cu ochi buni de S.S.I.*
18. *Sărbătorirea a doi ani de administraţie românească la*
Odessa
19.*Conflictul cu generalul Potopeanu*
20.....*Plecarea de la Odessa*
21.....Problema achiziţionării unor bunuri

Capitolul IV – Salvat de condamnarea Tribunalul Poporului, ca urmare a intervenţiei mareşalului Tolbuhin, dar totuşi... în vizorul Siguranţei

1. *Revenirea la Bucureşti*
2. *Generalul Potopeanu cere arestarea lui Pântea, fiind până la urmă el însuşi... arestat*
3. *Sovieticii încearcă să-l salveze pe Pântea, iar românii să-l...*

Înfunde. Refugiul în clandestinitate la Craiova şi Sibiu

4. *Clasarea dosarului*
5. *Răzbunarea lui Căţărău. Pântea este dat în urmărire generală*

Capitolul V-Arestarea, procesul şi condamnarea

1. *Arestat de fostul comisar de poliţie Alimănescu, în uniformă de maior al noii „miliţii populare"*
2. *Prezentarea în faţa gen Alexandru Nicolschi. Gheorghe*

Stere şi Al. Mâţă îi „purtau sâmbetele" lui Pântea

3. *Deschiderea unui nou rechizitoriu*
4. *Procesul, condamnarea, detenţia la Jilava, Aiud, Ocnele Mari, Gherla, Piteşti şi Poarta Albă*
5. *De urmărirea Securităţii n-a scăpat nici soţia sa, Lucia*
6. *Eliberat, dar rămas sub observaţia Securităţii*
7. *Participant discret la înmormântarea lui Grigore Cazacliu*

Capitolul VI – Rejudecarea şi achitarea

1. *Cererea de „îndreptare" a procesului, făcută de*

preşedintele Tribunalului Suprem
2. *Pregătirea procesului. Declaraţii favorabile decisive din partea martorilor Iuliu Brodeţchi, Ioan Bădaşcu, Taisia Arnăutu ş.a.*
3. *Procesul şi achitarea*
4. *Respingerea unor propuneri „avantajoase”.*

Capitolul VII – încercarea eşuată a organelor de Securitate, privind recrutarea ca informator a lui Gherman Pântea

1. *Planurile de recrutare. Obiectivele urmărite erau mereu altele*
2. *Contactarea sub „acoperire”.*
3. *Miza acţiunii de recrutare: „frica de o nouă arestare”.*
4. *Planul de anchetă*
5. *Acţiunea propriu-zisă de recrutare soldată cu respingerea propunerii de colaborare*
6. *Pentru disimularea scopului anchetei, discuţiile sunt canalizate spre problema legăturilor cu grupul Bentoiu*

Capitolul VIII – Sub lupa organelor de Securitate. Anchetat de Miliţie, pentru puţin timp în libertate şi din nou arestat de Securitate.

1. *Conştient că este urmărit. O viaţă retrasă*
2. *O nouă prigoană împotriva „elementelor reacţionare”.*

Dosarul de urmărire informativă nr. 2481, privind pe Gherman Pântea

3. *Arestarea şi anchetarea de către Miliţie*
4. *în ancheta Miliţiei îşi „băgase coada „şi Securitatea*

5. *Fratele Constantin, domiciliat în Craiova, era şi el în „colimatorul” organelor M.A.I.*
6. *întâlnirea „ocazională" cu un agent al Securităţii*
7. *Arestat şi închis la penitenciarul din Craiova*
8. *într-o vreme când Securitatea cerea sprijin organelor de specialitate sovietice*
9. *Clasarea dosarului acţiunii de urmărire individuală*

Capitolul IX – Ultimii ani de viaţă

1. *Speranţe legate de liberalizarea regimului*
2. *Folosirea oricărui prilej pentru afirmarea crezului privind Basarabia*
3. *O moarte bizară. Ceremonia de înmormântare*
4. *Poezia „Lui Gh. Pântea, vechi luptător” de Tatiana Găluşcă-Crâşmaru*
5. *Concluzii finale*

Schiţe biografice
Anexe documentare
Bibliografie
Indice de nume
Autor

CUVÂNT ÎNAINTE

Elev fiind, la şcoala din Zăicani, am înţeles: *„ai putea avea mari neplăceri dacă insişti să afli mai multe despre cei refugiaţi în România".* Speram, totuşi, că voi ajunge, într-un fel, să-l cunosc pe Gherman Pântea. Am dorit, am crezut acest lucru de când eram copil.

Ţin minte, un unchi al meu, Jorj Heinrich din Zăicani, aducea vorba uneori despre feciorii lui Vasile Pântea: *„Gherman învăţa foarte bine. Dacă nu citea o carte, cânta la vioară. Când îl lua bunicu-su de ajutor la prăşit, în deal la Cihureţ, băiatul, în coşul căruţei, cânta tot drumul. Nu-i plăcea la coarnele plugului. Parcă presimţea el că o să ajungă om mare...*

Pe la mijlocul anilor ’90, colegul meu de şcoală Iacob Burghiu a organizat, în incinta teatrului „Mihai Eminescu” din Chişinău, o întâlnire cu *„fii Zăicanilor risipiţi prin lume”.* M-a invitat şi pe mine, deşi sunt născut în satul vecin, Pociumbăuţi, comuna Zăicani. M-am bucurat de prezenţa multor colegi de şcoală. Unii aparţineau acum de elita intelectuală, stabilită prin oraşele Basarabiei şi pe alte meleaguri. Regretatul Iacob, bunăoară, este un apreciat scriitor şi cineast. Îndeplinea pe atunci şi funcţia de consilier al preşedintelui Mircea Snegur pe probleme de cultură. Eram curios să revăd şi nomenclatura agrariano-comunistă – secretari de partid, preşedinţi de colhoz, fruntaşi ai muncii socialiste. Aceştia, odinioară, decideau destinele comunităţii.

Urcau la tribună în ordinea stabilită de Iacob. Evocau primii ani ai puterii sovietice: cum au intrat în partid, în komsomol, cum au învăţat ruseşte, cum au făcut ei colhozul, cum au deschis o grădiniţă, o fermă, o şcoală nouă. Aveam impresia că se complăceau în rolul de *„veterani, făuritori ai vieţii noi”.* Niciun cuvânt despre «Kpachoe Koneco» („Roata roşie”) – deportări,

foamete, strămutări, arestări, condamnări la moarte şi alte crime ale bolşevismului. Mesajul lor însemna: tânăra generaţie n-are decât să revină urgent la gama de valori abandonată odată cu perestroika şi dispariţia URSS-ului.

Mi-a venit şi mie rândul la cuvânt. Am vorbit scurt, îndârjit. *„Nu sunt nostalgic. Nu văd nimic romantic în perioada ocupaţiei sovietice. Mă mândresc doar pentru faptul că am fost elev în aceeaşi şcoală în care a învăţat Gherman Pântea. Regret că nu-i poartă numele. Că nu există în Zăicani nicio stradă, niciun bust, nicio placă comemorativă. A-a-a!*

Poate că mulţi dintre domniile voastre nici n-aţi auzit de această mare personalitate din comuna noastră? Gherman Pântea! – deputat în Sfatul Ţării. Deputat în Parlamentul României din partea judeţului Bălţi. Primar al Chişinăului, primar al Odessei

Nu mai ştiu cum a fost receptată, comentată intervenţia mea. N-am mai stat şi la „banchetul”, care urma după partea solemnă. Am aflat în curând că Iacob Burghiu, la Chişinău, a reuşit să pună o placă comemorativă pe casa în care a locuit un eminent primar…

După cel de al doilea război mondial a supravieţuit un singur imperiu. Salvarea acestuia se datorează mai multor factori: perfecţiunea absolută a conducerii militaro-poliţiste; supravegherea totală a fiecărui cetăţean de la naştere până la moarte; un sistem elaborat ştiinţific de teroare preventivă, selectivă,

periodică, contra oricărei manifestări individuale sau în grup de erezie şi disidenţă; natura politică a guvernării sovietice, care punea interesele de menţinere la putere a partidului unic deasupra intereselor persoanei, mai presus de interesele grupurilor sociale şi chiar a popoarelor. A demonstrat-o colectivizarea, industrializarea şi genocidul unor popoare mici în timpul războiului.

În iunie 1940, URSS ne-a ocupat judeţele Bălţi, Soroca, Orhei, Tighina, Lăpuşna, Cahul, Ismail, Cetatea Albă, Hotin, Cernăuţi, Storojineţ şi ţinutul Herţa. Deputaţii Sfatului Ţării, oamenii de cultură, de ştiinţă, medicii, profesorii, inginerii, economiştii, clericii, ofiţerii, funcţionarii şi proprietarii, au fugit. Aceştia, fiind partea cea mai ameninţată de exterminarea bolşevică, au devenit refugiaţi în alte judeţe din interiorul ţării. S-a format astfel un nou segment de populaţie a României. Ca să nu fie trimişi înapoi peste Prut, unii au reuşit să se ascundă în cele mai diverse moduri, inclusiv prin schimbarea identităţii.

Desigur, refugiaţii, descendenţii acestora şi toţi românii au îndurat greutăţi. Dar cei rămaşi în teritoriile răpite au avut de suferit cel mai mult din cauza războiului, a prigoanei comuniste, a opresiunii regimului totalitar. Odată cu invazia, la 28 iunie 1940, regimul colonial sovietic a declanşat mecanismele **deznaţionalizării brutale, agresive** (1940 – 1951) şi **silenţioase** (1951 – 1991).

Deznaţionalizarea brutală în perioada 1940 – 1951 a însemnat: genocid, represiuni, epurări

din motive naţionale, politice, sociale, religioase, masacrări, condamnări la moarte, individuale şi în grup, privare de libertate, distrugere fizică şi morală prin înfometare.

Ocupând din nou Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa, în 1944, sovieticii au încorporat în Armata Roşie şi au trimis pe front toată populaţia masculină între 14 şi 50 de ani. La Königsberg, în Prusia Orientală, pe Oder şi la Berlin, cu detaşamente de şoc în spate, basarabenii şi nord-bucovinenii, tineri, bătrâni, fără instruire militară, au fost mânaţi ca vitele în linia întâi a frontului, drept carne de tun. Şi, după decenii, atunci când imperiul sovietic acorda un „ajutor internaţionalist" Afganistanului, cei care au căzut în număr extrem de mare (per capita, comparativ cu „ostaşii internaţionalişti" de alte naţionalităţi) au fost tinerii români din Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria.

Fondul genetic al naţiunii române a suferit pierderi ireparabile şi din cauza foametei provocate de bolşevici în teritoriile ocupate (1946 – 1947). Atunci au murit cu zecile de mii. Şi nu numai femei, copii, bătrâni. Au murit chiar şi bărbaţi în floarea vârstei, scăpaţi cu viaţă de pe front. Cei care au supravieţuit şi foametei, aveau să se confrunte cu încă un examen cumplit: deportările în masă din 1949 şi 1951.

Moartea lui Stalin nu a schimbat nimic: nici formele, nici esenţa politicii imperiale. Ba mai rău, moştenitorii lui Stalin au mers chiar cu mult mai departe în cultură şi politica de cadre. În URSS se

formase o mare castă de experţi în problema naţională. Aceştia inundau bibliotecile, librăriile cu maculatură propagandistică. Efortul de falsificare a realităţii consta în prezentarea colonialismului de tip sovietic drept rezolvare ideală a problemei naţionale. Politica de rusificare era ambalată ca ajutor din partea „fratelui mai mare” sau internaţionalism. Federaţia sovietică a republicilor suverane rămânea o ficţiune, iar absolutizarea regimului totalitar – o formă statală fără precedent în istorie.

În 1961, militantul unionist basarabean Gherman Pântea era, (pentru a câta oară?), arestat şi închis la penitenciarul din Craiova. Coincidenţă: în acelaşi an 1961, eram contactat de Alexandru Şoltoianu, la Leningrad. Cerea sincronizarea acţiunilor patriotice ale studenţilor basarabeni şi nord-bucovineni. *„Toată viaţa îi voi urmări pe trădătorii. Voi submina imperiul sovietic. Voi torpila mecanismul de rusificare al PC US. Voi lupta pentru izgonirea ocupanţilor, pentru Reîntregirea Neamului Românesc* Acesta era mesajul-jurământ a lui Sandu.

Pentru a-şi realiza obiectivul, în 1959 a intrat, special, la Institutul de Relaţii Internaţionale din Moscova. Nu cu ajutorul KGB-ului, cum insinuau unii. Era laborios, înzestrat intelectual. Nu a fost niciodată membru de partid. Voia să fie pregătit la cel mai înalt nivel politic. Să studieze tactica şi strategia mişcărilor de eliberare naţională din istoria mondială. După care urma să fugă în Occident, dacă ar fi fost trimis la post în vreo

ambasadă. Ca să poată demasca de acolo imperialismul sovietic.

Alexandru Şoltoianu nu putea suporta situaţia românilor abandonaţi. Nu-i ajungea răbdarea doar să înveţe. Să aştepte o eventuală schimbare. În 1960, a început activitatea clandestină: organizarea unui *Partid al eliberării naţionale.* La început, nu cunoştea în Moscova nimic şi pe nimeni. Mai mult de un an, a tot umblat pe la secţiile de cadre ale facultăţilor, prin diverse instituţii, întreprinderi şi chiar pe la unităţi militare. Îi căuta pe românii basarabeni, nord-bucovineni, care ajunseseră la Moscova cu studiile, cu lucrul sau îşi făceau serviciul militar.

Ideea lui Sandu era să organizeze, pentru început, la Moscova (durata studiilor în institut era de 6 ani), iar pe urmă şi în alte oraşe mari ale imperiului sovietic, asociaţii («3 eMjiahecTBA», „pământenii", – cum le spuneam noi), a consângenilor noştri. Când a completat o listă de vreo sută de basarabeni şi bucovineni din teritoriile ocupate, a fondat prima „pământenie" la Moscova. A fost ales preşedintele asociaţiei. Centrul, creierul Mişcării se afla în apartamentul conspirativ din Moscova al lui Mihai Andronic. Acesta lucra ca ghid la pavilionul RSSM de la Expoziţia unională.

Nu ne-am apropiat dintr-odată. De la Leningrad, unde aveam propria grupare clandestină, am început să-i vizitez tot mai des. Erau necesare mai multe întâlniri pentru a înţelege cine şi ce hram poartă. Cine este deja un

patriot sau un potenţial patriot? Cine este inert, fricos, conformist (doar stomacul să-i fie plin)? Cine este un potenţial trădător, deja mancurtizat? Sau, şi mai rău, informator al KGB-ului?

În asociaţiile noastre îi primeam, desigur, pe toţi românii basarabeni şi nord-bucovineni. Activităţile erau deschise pentru toţi: lecţii despre RSSM, filme, concerte, vizitarea expoziţiilor, dansuri la sărbători, zile onomastice, ieşirea duminica în pădure la vreo poiană. Iar în profunzime, doar pentru cei iniţiaţi, controlaţi, devotaţi, făceam activitate intensă, periculoasă – educarea, energizarea patriotică.

Selectarea adepţilor cerea un efort colosal, o vastă informare, cunoaşterea psihologiei şi curaj. Fiecare în parte era ca o ecuaţie complicată. Legile conspiraţiei erau primordiale. Soarta organizaţiei era mai presus decât securitatea noastră personală. Învăţam din mers. Studiam, în cel mai serios mod: situaţia politică, culturală, economică, demografică din teritoriile româneşti ocupate şi din întreg imperiul sovietic. Eram optimişti şi totodată conştienţi, că putem plăti cu viaţa la un pas greşit.

Am trecut testul şi am fost acceptat de Sandu şi camarazii săi. Înflăcăraţi de nobilul ideal, studiam cele mai diverse probleme de strategie a mişcărilor de eliberare naţională de pe mapamond… Ne contram adeseori.

Căutam adevărul, ieşirea din impas. După lungi discuţii, în una din zile, am adoptat o decizie temerară, excepţională: să recomandăm celor mai

devotaţi şi dotaţi adepţi ai Mişcării noastre, şi chiar să-i ajutăm, după posibilităţi, să intre în PCUS, KGB şi celelalte organe ale sistemului represiv al URSS.

Principiul era general cunoscut – „calul troian”. Realizarea practică a ideii venea de la narodnicii ruşi, adoptată apoi şi de Lenin. Conducătorul narodnicilor Victor Obnorski apoi Lenin, până la acapararea puterii în 1917, recomandau adepţilor, verificaţi şi competenţi, *„să pătrundă în Ohranka, în cele mai reacţionare instituţii ţariste, pentru a le distruge din interior*

Când am reuşit să intru în PCUS Alexandru Şoltoianu şi Mihai Andronic m-au felicitat, considerând evenimentul ca o mică realizare a Mişcării. Una este, când în PCUS intră cei deznaţionalizaţi, mancurtizaţi, intră pentru privilegii, pentru posturi. Şi cu totul altceva, când intră un luptător, conform deciziilor unei organizaţii patriotice, cu un scop anume: subminarea, din interior, a structurilor imperiale sovietice.

Mai credeam şi speram pe atunci, că următorul pas va fi intrarea mea în KGB, ca să-i atrag după mine şi pe alţi patrioţi, fideli cauzei naţionale. Spre marea părere de rău, nu am reuşit. Nici Sandu nu a mai reuşit. Până la decizia de infiltrare îi propuseseră şi lui de câteva ori să devină membru PCUS, dar a refuzat sub diverse motive. Când el a scris cerere de aderare, partidul l-a refuzat. Probabil, între timp, intrase în colimatorul serviciilor speciale. Unii membrii ai

asociaţii, înrolaţi în armată, îşi denunţaseră deja liderul, după cum am aflat mult mai târziu.

Existenţa unor organizaţii ale naţionalităţilor (asociaţie, ligă, „pământenie – 3 eMjiHHecTBO”) nu erau agreate de PCUS ŞI KGB. Adepţii lor au fost în permanenţă suspectaţi, urmăriţi, persecutaţi. Basarabenii, nord-bucovinenii, ca şi militanţii altor naţiuni captive, au suferit atâtea eşecuri! Bolşevicii trăseseră învăţăminte serioase din experienţa lor de luptă contra ţarismului şi erau vigilenţi faţă de mişcările de rezistenţă din colonii.

Aşi mai avea o remarcă: întâlnirea lui Gherman Pântea şi a altor fruntaşi politici basarabeni cu Lenin. Putem verifica dacă s-au văzut într-adevăr, confruntând sursele bolşevice, cronologia evenimentelor, înainte de puciul din octombrie. Lenin, din aprilie 1917, se afla în ilegalitate şi se ascundea în coliba din Razliv. În toamnă a venit la Petrograd şi a stat scurt timp în vila unei balerine. Există concordanţe sau inadvertenţe în cele relatate de Gherman Pântea?

Pentru a justifica actul de autodeterminare a Basarabiei unii istorici au apelat ulterior la autoritatea lui Lenin. În diverse circumstanţe şi perioade istorice, la fel au procedat şi „comuniştii reformişti” de pretutindeni.

Aceştia riscau uneori să schimbe câte ceva în problema naţională şi politica imperialistă a lui Stalin. Ambele versiuni sunt plauzibile, acceptabile. Cred, însă, că polemica, pe această temă, nu are nicio relevanţă.

Dreptul popoarelor la autodeterminare este un principiu unanim acceptat al democraţiei în general, şi nu o invenţie a lui Lenin. Acest principiu nu a fost introdus în mişcarea socialistă rusă de bolşevici sau de Lenin. A făcut-o Plehanov, fondatorul marxismului în Rusia, şi Martov, ambii conducători ai menşevicilor. L-a preluat şi *Partidul socialiştilor revoluţionari,* promovându-l mult mai radical. „Meritul" lui Lenin, însă, ţine de interpretarea antinaţională a dreptului democratic la autodeterminare al naţiunilor. De folosirea problemei naţionale ca factor strategic în lupta bolşevicilor pentru putere.

Scopul principal al social-democraţilor ruşi nu era autodeterminarea popoarelor şi a naţiunilor, ci a **proletariatului în cadrul fiecărei naţiuni** Lenin recunoştea formal dreptul naţiunilor la autodeterminare în capitalism dar nega categoric acest drept în socialism. El lupta contra imperiului rus doar pentru faptul că era ţarist şi milita consecvent pentru un **imperiu mondial sovietic.**

În politica naţională, Lenin inventase un procedeu tactic subtil de repartizare a funcţiilor în partid. Bolşevicii ruşi aveau sarcina să propage „dreptul popoarelor ne ruse la autodeterminare". Bolşevicii de altă naţionalitate, din contra, vehiculau, scriau şi insistau asupra dreptului popoarelor ne ruse „să se alipească" la Rusia. Aceasta era calea leninistă către internaţionalism şi contopirea tuturor naţiunilor.

Lenin promova ideea unei asimilări totale şi preconiza în viitor utilizarea doar a doua limbi –

engleză şi rusă. **Abdurahman Avtorhanov,** unul dintre cei mai apreciaţi sovieto-logi, emigrat în Occident, ne avertiza în lucrările sale: *„Imperiul sovietic este, înainte de toate, un imperiu ideocratic. Noi supraestimăm capacităţile şi dimensiunile vechilor imperii şi subapreciem potenţialul şi consecinţele monstruoase, pe care le ascunde în sine o realizare cu succes a programului ideocratic sovietic la scară mondială – nu doar pentru lumea din afară, ci şi pentru propriile naţiuni din Uniunea Sovietică. Căci bolşevicii îşi pot atinge scopul numai prin sacrificarea propriei populaţii şi aplicând genocidul asupra popoarelor străine. Tipul sovietic de imperialism nu urmăreşte doar simpla subjugare a altor popoare şi acapararea avuţiei acestora, ci îşi fixează drept obiectiv final convertirea naţiunilor captive la o nouă credinţă, pentru a le impune acestora modul de viaţă comunist”.*

Concluzie-paradigmă: generaţia postbelică a românilor din teritoriile naţionale acaparate de URSS, nu s-a confruntat cu un imperiu de tip clasic, din secole trecute. Şi nici cu o simplă continuare a imperiului ţarist. Astfel, românii basarabeni, nord-bucovineni, herţeni şi transnistreni au fost şi au rămas exponenţii celei mai mari tragedii a naţiunii române.

Mişcarea de eliberare naţională în teritoriile răpite de imperiul sovietic merită o atenţie crescândă. Sunt imperios necesare condiţii şi

resurse materiale pentru cercetare şi un efort conjugat al comunităţii ştiinţifice din întreg spaţiul românesc. Istoricii, sociologii, juriştii, psihologii, economiştii, politologii au datoria profesională şi morală de a investiga absolut toate aspectele deznaţionalizării românilor.

Am acum în faţă lucrarea *Gherman Pântea între mit şi realitate*, **Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2009,** realizată de un tânăr şi valoros istoric – Ion Constantin. Îl apreciez foarte mult, că e productiv şi modest. Sunt mulţumit şi de această carte a sa. Consider că autorul merită tot respectul: profesionalism, documentare vastă, inedită. Sper ca monografiile sale, având la bază valorificarea arhivelor, să ajungă şi material didactic la facultăţile de istorie.

Dar încerc, totuşi, şi un sentiment de amărăciune, de culpă. Cum de am putut uita de mitul copilăriei mele – **unionistul Gherman Pântea din Zăicani!?** De ce nu am riscat să-l caut? în anii luptei pentru supravieţuirea noastră ca români. Atunci, când mai era în viaţă. Sau, după colapsul imperiului sovietic, să fi depistat măcar urmele sale la Chişinău, Odessa, Bucureşti.

Monografiile despre făuritorii Unirii Basarabiei cu România în 1918 reactualizează drama generaţiei postbelice. Ele aduc în prim plan lupta cu imperiul sovietic, destinul patrioţilor basarabeni şi nord-bucovineni. Astfel, două lucruri se limpezesc incontestabil: **continuitatea şi repetarea neverosimilă a istoriei. Continuitatea luptei pentru Reîntregire** şi

perpetuarea calvarului. Destinul militanţilor basarabeni care, până la 1918, au avut de înfruntat autorităţile imperiale ţariste. Destinul generaţiei de basarabeni, nord-bucovineni şi herţeni care, după 1944, au trecut prin malaxorul imperial bolşevic.

Aşteptăm documente şi studii vizând destinul românilor din teritoriile înstrăinate: **refugiaţii** (1940,1944,1992), **deportaţii** (1941,1949,1951), **victimele mobilizării totale** (1944), **victimele foametei provocate** (19461947), **victimele colectivizării** (1949 – 1951), **victimele psihiatriei sovietice**

(1965 – 1985), **victimele confruntărilor provocate de KGB împreună cu separatiştii de la Tiraspol şi Comrat** (după 1989)

Ar prezenta interes şi o monografie bine documentată a fenomenului **deznaţionalizării silenţioase** prin **invazie matrimonială.**

Ar fi utile câte un studiu comparativ complex al fenomenelor **continuităţii,** spre exemplu: **destinele unioniştilor în imperiul ţarist şi în imperiul sovietic; formarea şi motivaţia elitelor (nomenclaturii) basarabene pro ţariste şi a celei internaţionaliste; migraţia şi emigraţia; activitatea primarilor municipiului Chişinău.**

Candidat la preşedinţia României, în campania electorală din 1992, am enunţat principiile ***sincronizării, interferenţei*** şi ***transplantului,*** pe care le consider viabile şi productive în relaţia Chişinău – Bucureşti. Descopăr că aceste principii

sunt aplicate atât de unionişti, cât şi de adversarii cauzei naţionale – trădătorii şi birocraţii indigeni.

„În sentinţa contra mea, în urma proceselor politice din 1972 (după ce Nicolae Ceauşescu, Ion Stănescu-Silaghi ne-au trădat în 1970) erau indicate pământeniile din Moscova, Leningrad, Kiev, Harkov, Lvov, Cetatea Albă... Eu am luat toată vina asupra mea şi am fost judecat singur pentru formarea unui partid ramificat „naţionalist”, antisovietic şi multe alte acuzaţii grave de tot felul. Valoarea „crimelor” mele a fost cântărită de „justiţia” imperial-bolşevică cu 16 ani de GULAG, care au durat 16 secole”. Alexandru Şoltoianu, fost deţinut politic în GULAGUL imperial sovietic, vicepreşedinte al Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici şi a veteranilor Basarabeni ai Armatei Române din Republica Moldova.

„Pentru „documentarea” activităţii desfăşurate de Gherman Pântea în perioada cât a fost ofiţer în armata ţaristă, dar mai ales a celei „represive”, cât timp a funcţionat ca primar general al Odessei, Securitatea a cerut sprijinul organelor de specialitate sovietice. În cadrul acestei „cooperări „a fost folosită în cazul Pântea şi o agentă sovietică, „Valeria”, „marşrutizată” pentru astfel de sarcini în ţara noastră”[1], menţionează Ion Constantin.

„Mişcarea de eliberare naţională din Basarabia pe timpul regimului sovietic gravitează între curajul cel mai curat şi cea mai crasă lipsă

1 P. 189 în lucrarea de faţă.

de prevedere în lupta cu serviciile secrete...

Pe data de 29 martie 1969, Alexandru Usatiuc-Bulgăr îi trimite lui Nicolae Ceauşescu din Gara de Nord de la Bucureşti o scrisoare prin care îl informa că în Basarabia funcţionează ***Frontul Naţional Patriotic*** *ce îşi propune unirea teritoriilor înstrăinate cu România. În iunie 1970, solicită chiar o audienţă la Ceauşescu...*

— Au primit trei consilieri de stat pe romanticul basarabean. Cu toată amabilitatea, cei trei l-au ascultat patru ore pe Alexandru Usatiuc-Bulgăr, care ruga conducerea de la Bucureşti să-i ajute pe basarabenii în curs de rusificare completă măcar pe linie culturală şi de învăţământ...

Dincolo de convenţiile bilaterale privind colaborarea dintre serviciile secrete sovietice şi române, lucrurile puteau rămâne aici... Securitatea de la Bucureşti însă l-a turnat pe bietul om la Moscova: pe 13 decembrie 1971, a fost arestat la sanatoriul de la Kislovodsk. A căzut întreaga reţea, au fost anchete chinuitoare, i s-a intentat proces pentru naţionalism şi a urmat calvarul Siberiei: şapte ani de lagăr cu regim sever şi cinci ani de deportare...

Şeful securităţii lui Ceauşescu, Ion Stănescu, îi turna la Andropov, şeful KGB-ului lui Brejnev, pe toţi românii din Basarabia bănuiţi că ar organiza mişcarea de eliberare naţională... Cei anchetaţi aveau să afle abia în 1991 că „fraţii" lor de la Bucureşti i-au pus bine pentru toată viaţa".[2]

---

2 Viorel Patriciii, *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu*, Bucureşti: Editura „Zamolxe", 1998, pp. 106-107.

Cu certitudine, istoria se repetă. Sperăm însă că noi, generaţia actuală de unionişti, nu vom avea soarta deputaţilor din Sfatul Ţării şi a militanţilor pentru drepturile românilor basarabeni şi nord-bucovineni din perioada interbelică. Autorităţile de la Bucureşti nu ne vor extrăda nici în Ucraina, nici în Rusia şi nici într-un eventul stat de sorginte bolşevică autodefinit „Moldova Mare”. Accentuez acest aspect deoarece nu putem uita că, începând din toamna anului 1944, peste 60 de mii de refugiaţi au fost ridicaţi cu forţa şi predaţi autorităţilor sovietice de ocupaţie. Cei mai mulţi dintre ei au fost duşi direct în Siberia şi Asia Centrală. Peste o sută de refugiaţi s-au sinucis, evitând astfel deportarea. Cei care au scăpat de deportarea în URSS, nu au avut parte de o viaţă normală. Statutul de „refugiat” a devenit în ochii puterii un stigmat dezonorant. Au fost urmăriţi, supuşi unor tracasări permanente, trataţi drept cetăţeni de categorie inferioară, suspectaţi. Până în 1965 ei erau „duşmani” sau „potenţiali duşmani”, „fugari din ţara socialismului înfloritor”. După aceea au fost acuzaţi de „simpatii pro sovietice”. Dar şi mai grav era faptul că atitudinea represivă, restricţiile şi marginalizarea se răsfrângeau şi asupra celor care, în perioada exodului, nu erau decât copii. Pe buletinul lor de identitate scria „născut în URSS”. Un mare blestem şi un calvar pe viaţă!

România, tratată între 1945 – 1964 de către Kremlin ca o ţară ocupată şi ţinută sub regim totalitar de sorginte stalinistă nu a putut să ne

apere nici să ne ajute. După cum menţionează Ion Constantin *„la acea dată Securitatea era încă într-o relaţie de subordonare faţă de structurile informative ale U.R.S.S., procesul de îndepărtare de acestea producându-se ceva mai târziu. Abia în anul 1964, ultimii consilieri sovietici vor părăsi România”*.[3]

Ar fi şi acesta un factor atenuant. Totuşi, excesul de zel al structurilor autohtone de atunci te încrâncenează ca, de altfel, şi comportamentul actualei birocraţii, când are pe agendă problemele românilor din afara frontierelor. *„În zilele următoare s-a întocmit un decret pentru pedepsirea criminalilor de război, iar în luna ianuarie s-a publicat lista acestora, fiind aprobată de Consiliul de Miniştri. Deşi Gherman Pântea nu figura pe lista sovieticilor, totuşi Consiliul de Miniştri l-a trecut şi pe el pe lista criminalilor de război, dat fiind că arestarea sa se ordonase încă de la 24 august 1944, la cererea generalului Potopeanu. Pe cât de paradoxală, pe atât de dramatică situaţie: sovieticii voiau să-l salveze pe Pântea, dar românii căutau cu orice preţ să-l înfunde în puşcărie. Credem că o analiză serioasă a unor cazuri similare ar arăta că nu este singurul de acest gen”*[4].

La finele anilor ’50 ai secolului trecut începuse persecutarea în masă a foştilor politicieni basarabeni, nord-bucovineni şi transnistreni, când *„arestările se ţineau lanţ, iar instanţele aplicau*

3 P. 189 în lucrarea de faţă.

4 P. 137 în lucrarea de faţă.

pedepse deosebit de grele pentru orice „fleac”. Erau arestaţi oamenii nevinovaţi cu nimic, numai pentru faptul că au îndeplinit funcţia de parlamentari în legislativul dinainte de război, precum Alexandru Iacoban, cavaler al ordinului Mihai Viteazu. Au fost scoşi din funcţii oameni care în noul regim îndeplineau funcţii minore, ca Petre Cuciujna, paracliser la biserica Mavrogheni din Sos. Kisseleff Despre acesta organele de Securitate pretindeau că ştiu de la el că Pântea este „singurul basarabean capabil de activitate subversivă pe linia fugiţilor de regimul sovietic... Interesant este că, în pofida prigoanei dezlănţuite de organele de represiune, basarabenii căutau să-şi menţină „moralul ridicat”, considerând că va veni timpul când toţi se vor întoarce la locurile de unde au plecat”.[5]

Astfel, refugiaţii din teritoriile ocupate şi descendenţii acestora, în lunga perioadă de persecuţii şi umilinţă, au rămas patrioţi români. Sunt cetăţeni loiali ai ţării-mamă România, de care este legată speranţa noastră în restabilirea dreptăţii.

Aflând adevărul, tânăra generaţie de basarabeni, nord-bucovineni, herţeni şi transnistreni va şti să reacţioneze adecvat la miturile propagandei bolşevice. *„Se ştie că miturile şi ideile implementate în mintea unei naţiuni pot fi atât foarte benefice, mobilizând-o la fapte măreţe, cât şi extrem de contraproductive. Sunt benefice atunci când sunt generate din*

5 P. 180 şi 188 în lucrarea de faţă.

interiorul naţiunii şi nefaste atunci când vin din exterior, fiind implantate de duşmanii acestei naţiuni. Unul dintre aceste mituri este binecunoscuta „palmă a jandarmului român în multitudinea de probleme ale zilei de astăzi cred, totuşi, că şi acesta este un subiect important, în care ar trebui să vină cu o expertiză cercetătorii. Găsesc această chestiune una de importanţă vitală acum, pentru că mitul despre „palma jandarmului român" afectează mult atitudinea noastră faţă de fi am de peste Prut. Acest mit frece ca o sârmă ghimpată prin inimile noastre, făcând ca prăpastia care ne desparte să rămână la fel de adâncă. Şi nu are niciun rost să dăm jos sârma ghimpată de pe Prut, dacă sârma din inimile noastre rămâne rece şi… intactă.[6]

Colapsul imperiului sovietic a însemnat pentru noi, înainte de toate, revigorarea idealului de reîntregire naţională şi de revenire a României la statutul ei legitim şi firesc de dinaintea anului 1940. Aşa cum s-a întâmplat cu Germania şi cu republicile baltice.

Proiectul intitulat ***Făuritorii unităţii naţionale – seria Basarabia,*** realizat în cadrul **Bibliotecii Metropolitane Bucureşti,** necesită un sprijin la cel mai înalt nivel deoarece ne confruntăm în continuare cu recidiva comunismului şi metamorfozele imperialismului sovietic. Monografiile şi ediţiile de documente despre corifeii luptei naţionale ***„ar putea furniza***

6[0] Dr. Stelian Manic, University of Adelaide (Australia). *Un alt fel de sârmă ghimpată: palma jandarmului român*, în: „Timpul" din 28 februarie 2010.

răspunsuri sau explicaţii la multe din dilemele şi frământările actuale legate de existenţa celor două state româneşti şi viitorul acestora”.

Cunoscând istoria mişcării unioniste, am putea identifica căile pragmatice de fortificare a tuturor premizelor de renaştere, reintegrare spirituală şi economică a românilor de pretutindeni.

Ca unionist, consider necesar să căutăm soluţii şi prin studiul comparativ al trecutului. Cunoaşterea istoriei ne ajută la **crearea unui spaţiu economic şi cultural unitar pentru toate teritoriile locuite de români, printr-o sincronizare armonioasă cu procesul de integrare europeană.**

Noi, unionişti, **promovăm** teza dreptului etnicilor români de pretutindeni la cetăţenia statului român, precum şi dreptul de a circula şi activa liber în teritoriul naţional şi cel european.

Combatem discriminarea etnicilor români pe criterii istorico-regionale (munteni, olteni, bănăţeni, ardeleni, moldoveni, basarabeni, bucovineni, transnistreni, macedoneni, vlahi etc.)

Contracarăm românofobia, procesele deznaţionalizării brutale şi silenţioase la care este supusă populaţia românească din teritoriile înstrăinate.

Militäm pentru obţinerea unui cadru juridic ce ar permite punerea în practică integral a rezoluţiilor adoptate la ***Primul Congres Mondial al Refugiaţilor şi Descendenţilor acestora din teritoriile ocupate de imperiul sovietic Iaşi,***

30 iunie – 2 iulie 1995).

Acordăm întotdeauna, în mod conştient şi organizat, voturile noastre candidaţilor unionişti, atât pentru parlamentul de la Bucureşti, cât şi pentru cele de la Chişinău şi Kiev. Şi **transmitem,** ori de câte ori avem ocazia, mesajul nostru tuturor românilor: ***„Nu vorbiţi de iubire, iubiţi-vă! Nu vorbiţi de Unire, uniţi-vă!”***

Prof, univ. Dr. **Mircea Druc** Prim-ministru al RSS Moldova 25 mai 1990 – 28 mai 1991

INTRODUCERE

Dintre fruntaşii basarabeni ai luptei pentru unitatea naţională, Gherman Pântea (1894 – 1968) este o figură deosebită, întreaga sa viaţă şi activitate caracterizându-se printr-o îmbinare permanentă între mit şi realitate. Explicaţia rezidă chiar din trăsăturile cu totul aparte ale acestui personaj, caracterul său aventuros în sensul pozitiv al cuvântului, curajos, deschis spre iniţiative şi acţiuni neconvenţionale, cumva altfel decât ale celorlalţi congeneri şi confraţi de luptă ai săi din Basarabia. Pe tot parcursul vieţii şi chiar după moarte, personalitatea sa a fost aureolată de un bizar sentiment de duplicitate. Este şi motivul pentru care ne-am aplecat spre cunoaşterea vieţii şi activităţii acestui corifeu al Basarabiei, fiind animaţi de un real interes epistemic pentru descifrarea tainelor uneia dintre cele mai complexe personalităţi basarabene, cu dorinţa sinceră de a găsi o linie de demarcaţie cât mai apropiată de adevăr între legendă şi realitatea istorică.

În baza documentelor cercetate, în mare parte inedite, provenind în principal de la Arhivele Naţionale Istorice Centrale, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe şi Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivei or Securităţii, acestea din urmă intrate de curând în circuitul ştiinţific, dar şi a lucrărilor, studiilor şi materialelor de profil publicate, prezentăm în acest volum faţetele multiple ale personalităţii complexe şi

controversate a lui Gherman Pântea, unul dintre protagoniştii de seamă ai Unirii Basarabiei cu România, la 1918. Pentru realizarea volumului, între izvoarele folosite un loc semnificativ l-au avut lucrările şi materialele cu caracter memorialistic elaborate de Gherman Pântea pe timpul vieţii, datele conţinute de acestea fiind coroborate, confruntate, verificate şi completate cu alte surse de informare ale cercetării istoriografice.

Părând a fi hărăzit, prin meseria de dascăl, unei cariere paşnice, liniştite, de educare a poporului său, care orbecăia în întuneric, fără şcoală în limba naţională, fără drepturi şi supus unei politici sistematice de deznaţionalizare din partea autorităţilor regimului ţarist, Gherman Pântea, asemenea multora dintre confraţii basarabeni din generaţia sa, s-a trezit prins în vâltoarea evenimentelor din timpul primului război mondial, având parte de o viaţă plină de frământare, zbucium şi luptă. Revoluţia rusă care a izbucnit în februarie 19171-a găsit pe Pântea, tânăr ofiţer în armata ţaristă, la Roman, în tranşee. El nu putea rămâne nepăsător faţă de evenimente, angrenându-se în marile mişcări revoluţionare şi naţionale care se declanşaseră în cuprinsul imperiului ţarist. În această regiune din Moldova de dincoace de Prut erau concentraţi foarte mulţi militari basarabeni din armata ţaristă, pe care i-a surprins aici revoluţia rusă. Ei se aflau într-un contact nemijlocit cu realitatea românească. Organizaţia militară de la Roman,

sub preşedinţia sit. Gherman Pântea, a desfăşurat o muncă susţinută pentru luminarea soldaţilor şi ofiţerilor din cadrul Armatei a IX-a rusă, deloc întâmplător tot aici apărând şi iniţiativa constituirii unei organizaţii centrale a tuturor militarilor moldoveni din armata ţaristă. Pântea şi ceilalţi promotori ai mişcării naţionale de pe frontul românesc ajung repede la concluzia că este necesar să transfere la Chişinău nucleul mişcării revoluţionare şi naţionale a românilor basarabeni, să centralizeze mişcarea naţională a acestora şi să constituie o structură militară unică, având punctul de coordonare în Basarabia. Lucrurile nu erau deloc simple, având în vedere că în capitala Basarabiei se formase, de asemenea, un comitet executiv al muncitorilor şi soldaţilor din Chişinău, cu o orientare revoluţionară rusă, vădit ostilă revendicărilor moldoveneşti.

Volumul prezintă pe larg demersurile care au fost întreprinse, în pofida tuturor opreliştilor existente, de către Gherman Pântea, împreună cu alţi protagonişti ai mişcării naţionale din rândurile armatei, precum Emanoil Catelli, Andrei Scobioală, Anton Crihan, Petre Vărzaru, Teodosie Cojocariu, Ştefan Holban, Ion Păscăluţă ş.a., pentru constituirea Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor. Comitetul, în fruntea căruia a fost ales Gherman Pântea, cel mai tânăr dintre iniţiatori (23 ani), a desfăşurat o activitate susţinută pentru cultivarea spiritului naţional în rândurile moldovenilor, contracararea propagandei bolşevice ruseşti,

respingerea pretenţiilor teritoriale ale Ucrainei devenite vremelnic independentă, convocarea şi desfăşurarea Congresului Ostăşesc Moldovenesc (20 – 28 octombrie 1917), care avea să pună bazele Sfatului Ţării, organul legislativ ce se va crea la 20 noiembrie 1917. Se regăsesc în lucrare o serie de episoade interesante care evidenţiază spiritul de iniţiativă, curajul şi abilitatea deosebite care l-au caracterizat pe Gherman Pântea în toate aceste demersuri, inclusiv ingeniozitatea sa de a recurge la mijloace „mai puţin ortodoxe” din punct de vedere formal, atunci când imperativul momentului său, mai degrabă, interesul naţional o cereau, precum faimoasa telegramă fictivă adresată tuturor unităţilor militare de pe frontul rus, unde se găseau militari moldoveni, pentru convocarea acestora la Congresul Ostăşesc amintit. Nu mai puţin interesante sunt întâlnirile cu primul ministru rus din acea vreme Al. Kerenski, generalul Duhonin, şeful Marelui Stat Major rus, dar şi cu viitorul lider sovietic V.I. Lenin, ceea ce relevă spiritul de prevedere şi capacitatea lui Pântea de a se orienta şi a-şi coordona demersurile pe mai multe planuri, cu luarea în considerare a tuturor evoluţiilor posibile în acele vremuri tulburi, nesigure şi supuse unor prefaceri rapide şi radicale pe harta Europei Central Răsăritene, în general, şi pe cea a fostului imperiu ţarist, în mod special.

În calitate de vicepreşedinte al Congresului Ostăşesc şi apoi de locţiitor şi şef al Directoratului General de Război şi Marină în Consiliul

Directorilor Generali, Gherman Pântea a avut un rol deosebit în pregătirea condiţiilor Unirii Basarabiei cu patria mamă, hotărâre ce va fi luată de Sfatul Ţării, la 27 martie 1918. „Fire decisă, se arunca fără ezitări acolo unde era foarte primejdios. Acolo unde mulţi nu riscau să descopere ceva util, el venea cu laurii învingătorului”[7]. Este spectaculos momentul când, în lipsa altor posibilităţi, pe fondul nesiguranţei create de curentul de bolşevizare existent în rândurile militarilor din Chişinău, Pântea nu a ezitat să se implice personal, cu ajutorul unui regiment de cazaci plătiţi, în arestarea faimosului aventurier Ilie Căţărău, şeful garnizoanei din capitala moldavă, care prin acţiunile sale nesăbuite de bolşevizare în rândul subordonaţilor şi de subminare a Sfatului Ţării, devenise un pericol pentru mişcarea de resurecţie naţională din Moldova de Răsărit şi de Unire a acesteia cu patria mamă. Prin arestarea lui Căţărău, Pântea a riscat mult, iar aşa cum vom vedea în lucrarea de faţă, răzbunarea lui Căţărău îl va urmări mai târziu, acesta acuzându-l în presă de fapte, în ceea mai mare parte inventate, pentru a determina condamnarea sa la închisoare de către autorităţile comuniste de la Bucureşti.

Ca şef al resortului de Război din cadrul Consiliului de Directori, Pântea a jucat, de asemenea, un rol important în primirea trupelor române de sub comanda generalului Ernest Broşteanu, care au venit la Chişinău, în ianuarie

7 Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Voi. 7, Editura MUSEUM, Chişinău, 2007, p. 46.

1918, pentru restabilirea ordinii, protejarea populaţiei, apărarea căilor de comunicaţie şi a depozitelor, în condiţiile situaţiei generale de haos şi dezordine pe care o instauraseră elementele bolşevice în Basarabia.

În cadrul Sfatului Ţării, Gherman Pântea a activat în Comisia Şcolară, ca pedagog de profesie, şi în Comisia de Lichidare. A conlucrat cu Pantelimon Halippa, Vlad Herţa şi Ion Pelivan. În ziua de 7 martie 1919, Gherman Pântea a participat ca delegat al guvernului român la marea adunare de la Tarutino, judeţul Cetatea Albă, unde comunitatea coloniştilor germani din Basarabia a votat, prin aclamaţii o moţiune de aderare la hotărârea Sfatului Ţării, din 27 martie 1918, privind Unirea acestei provincii cu România.

Rolul lui Gherman Pântea în Unirea Basarabiei cu patria mamă a fost apreciat la justa valoare de o serie de confraţi basarabeni, protagonişti la rândul lor ai Unirii Moldovei de Răsărit cu România. Un argument solid în acest sens îl constituie, pe de altă parte, încrederea de care s-a bucurat Pântea, din partea autorităţilor şi a unor personalităţi de cultură româneşti, precum Nicolae Iorga, cât şi cariera strălucită pe care a făcut-o în cadrul României reîntregite.

Această carieră s-a desfăşurat pe multiple planuri. Ca avocat, Pântea a apărat grupul celor 108 simpatizanţi comunişti, condus de Pavel Teacenco, implicaţi între altele în faimoasa „răscoală” de la Tătar Bunar (1924), provocată după cum se ştie astăzi de elemente ale N.K.V.D. –

ului sovietic, luând şi poziţie ca parlamentar faţă de unele abuzuri reale împotriva celor acuzaţi, din partea unor funcţionari ai organelor statului român.

În acelaşi timp, însă, el a avut un rol de seamă în demersurile diplomatice întreprinse de guvernul român pentru reglementarea pe cale diplomatică a problemelor litigioase dintre Uniunea Sovietică şi România, privind în principal chestiunea Basarabiei, având discuţii, la Paris, cu ambasadorul sovietic din acea vreme, dr. Cristian Rakovski, pe care-l cunoştea de când acesta se afla în ţara noastră. Tot în scopul arătat, Pântea a făcut parte din delegaţia română la conferinţa de negocieri cu sovieticii, de la Viena, dintre 27 martie şi 2 aprilie 1924, care însă nu s-a soldat cu niciun rezultat datorită insistenţei reprezentanţilor Moscovei în a cere un plebiscit în Basarabia, ceea ce era de neacceptat, întrucât punea în discuţie însăşi apartenenţa acesteia la România şi Tratatul internaţional prin care fusese recunoscut actul Unirii. Cu acest prilej, Pântea, având un mandat special din partea primului ministru român, a purtat discuţii separate cu şeful delegaţiei sovietice Krestinski, rezultând o serie de aspecte interesante privind poziţia Moscovei în chestiunea tezaurului românesc şi cea a Basarabiei. În aceeaşi ordine tematică, în anii ’30, a avut discuţii cu ministrul sovietic la Bucureşti, Mihail Ostrovski.

După reîntregirea ţării, în timp ce unii fruntaşi basarabeni s-au înscris în mişcarea ţărănistă, iar

de la înfiinţarea Partidului Naţional Ţărănesc (octombrie 1926), au devenit membri marcanţi ai acestei formaţiuni (este cazul lui Pantelimon Halippa, iar pentru o scurtă perioadă şi a lui Constantin Stere, până în 1930, când acesta şi-a constituit propriul partid), alţii s-au înscris în Partidul Naţional Liberal Ion Inculeţ, Gherman Pântea, Ion Văluţă ş.a.). În cadrul P.N.L., Pântea a ajuns vicepreşedintele organizaţiei din Basarabia, dar era practic „mâna dreaptă" a preşedintelui Ion Inculeţ, mai ales că acesta s-a mutat cu domiciliul de la Chişinău la Iaşi. El a fost membru în 10 legislaturi consecutive ale Parlamentului României, fiind ales de două ori şi vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor. După moartea preşedintelui Partidului Naţional Liberal. Ionel. I.C. Brătianu (noiembrie 1927) şi mai ales după aderarea la fracţiunea liberală a lui Gheorghe I. Brătianu, la începutul anilor '30, s-a ajuns la răcirea relaţiilor dintre Pântea şi Inculeţ. Mişcarea lui Gh. I. Brătianu neavând succes, Pântea a reuşit să fie ales deputat pe listele guvernamentale ale alianţei Iorga-Argetoianu (1931), fapt care „l-a compromis politiceşte în ochii liberalilor". Pe fondul neînţelegerilor mai vechi cu Ion Inculeţ, pe care Pântea îl acuza că a „trimis în posturi de conducere din Basarabia toată scursura foştilor militari din vechiul Regat care au asuprit populaţia din acea regiune" (lucru în parte adevărat), Gherman Pântea a părăsit Partidul Naţional Liberal, în anul 1937.

Partea cea mai semnificativă a activităţii

publice a lui Gherman Pântea în perioada interbelică o reprezintă cea în care acesta a exercitat funcţia de primar al Chişinăului (1923,1927 – 1928,1932). În munca de edil al municipiului, el a dovedit calităţi de bun gospodar şi de om cu multă dragoste pentru cei năpăstuiţi de la periferiile municipiului. Pentru aceştia, la Chişinău, a construit într-un an cinci şcoli monumentale, care şi azi constituie o fală a învăţământului din acel municipiu. A insistat, de asemenea, ca în centrul oraşului să fie înălţată statuia regelui Ferdinand I, pe locul unde mai târziu s-a amplasat o statuie a lui Grigori Kotovski, apoi, temporar, a fost instalat Ştefan cel Mare, iar mai apoi V.I. Lenin. Peste timpuri, în noile condiţii apărute după căderea comunismului în spaţiul sovietic, opera lui Gherman Pântea, ca edil al Chişinăului, avea să fie continuată de o altă personalitate basarabeană marcantă, de această dată a vremurilor noastre. Este vorba despre prof. Nicolae Costin, primar general al municipiului Chişinău, în anii 1990 – 1994, care prin înfăptuirile sale, îndeosebi în domeniul cultural-educativ, s-a dovedit un remarcabil promotor al renaşterii naţionale în Republica Moldova[8]. În zilele noastre opera acestor mari predecesori este continuată cu succes de actualul primar general al Chişinăului, Domnul Dorin Chirtoacă.

După cedarea Basarabiei către U.R.S.S., în iunie 1940, Gherman Pântea s-a refugiat cu

---

8 Vezi pe larg Primăria Municipiului Chişinău, *Nicolae Costin, promotor al renaşterii naţionale*, Cuvânt-înainte de Dorin Chirtoacă, primar general al municipiului Chişinău, Selecţia textelor şi fotografiilor: Iuliana Gorea Costin şi Comeliu Costin, Editura Litera, Chişinău, 2010, p. 5-127.

întreaga familie la Bucureşti, desfăşurând o activitate susţinută în cadrul Cercului Basarabenilor din Bucureşti. La puţin timp după ce România a intrat în cel de-al doilea război mondial alături de Germania pentru eliberarea Basarabiei şi Nordului Bucovinei, anexate de U.R.S.S. Cu un an în urmă, destinul avea să-l ducă pe Gherman Pântea din nou în situaţia de a conduce un mare oraş, de data aceasta Odessa, în calitate de primar general. El a deţinut această funcţie într-o perioadă extrem de dificilă şi controversată (1941 – 1944), respectiv cea a războiului împotriva Uniunii Sovietice, pentru dezrobirea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei. Comportarea sa în timpul acelor evenimente merită o atenţie aparte, el fiind cel care a încercat să salveze populaţia evreiască a acestui oraş, folosind toate mijloacele pe care le avea la îndemână, jonglând foarte abil între militarii germani şi partizanii sovietici, fiind o autoritate civilă care a renăscut Odessa din ruine şi, în timp de război, i-a dat o viaţă mai înfloritoare decât putea să-şi imagineze acest oraş portuar. Vom vedea în lucrarea de faţă că el este cel care a salvat-o de la moarte pe sora mareşalului Fiodor Tolbuhin, care mai târziu, în mai multe rânduri, a intervenit în favoarea lui Gherman Pântea, salvându-l de condamnarea Tribunalului Poporului, fapt ce va crea în jurul său aceeaşi umbră de suspiciune invidioasă. El a ştiut să-şi adapteze extrem de abil gesturile şi iniţiativele, dispunând de o extraordinară capacitate de

previzionare a evoluţiilor viitoare, dar având neîndoielnic şi un simţ intuitiv înnăscut de a nu stingheri mulţimea oamenilor de jos, ceea ce, nu odată, i-a atras simpatia şi sprijinul acestora, aşa cum vom arăta în volumul de faţă.

În perioada stalinistă a regimului comunist, Gherman Pântea a fost arestat în mai multe rânduri, fiind achitat de instanţele de judecată tot de atâtea ori. Nimeni nu a putut demonstra că el a fost un criminal de război. Este un caz aproape unic, când un fost conducător administrativ în timp de război nu a fost condamnat la ani grei de închisoare, sau împuşcat, aşa cum s-a întâmplat cu mareşalul Ion Antonescu, profesorii universitari Mihai Antonescu şi Gheorghe Alexianu, generalul Constantin Pichi Vasiliu. O astfel de şansă cu totul singulară poate fi explicată nu doar prin abilitatea de excepţie a lui Gherman Pântea, dar şi prin faptul că, întotdeauna, în rezolvarea problemelor complicate, el a ales poziţia omului de jos. În toate situaţiile, el s-a orientat după principiul potrivit căruia, dacă într-o situaţie oarecare omul de jos avusese încredere în el ca într-un conducător, dacă îi reuşeşte să facă ceea ce aştepta lumea de la el, aceasta înseamnă că şi-a atins obiectivul propus[9].

Deşi, ca urmare a intervenţiei Comisiei Aliate de Control, dosarul lui Pântea, întocmit de Tribunalul Poporului a fost clasat, acest lucru nu înseamnă că fostul primar general al Odessei a avut în perioada următoare o viaţă liniştită. În

9 Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 67.

primul rând au avut grijă să nu se întâmple aşa mai vechii săi „prieteni” basarabeni. Unul dintre aceştia era Ilie Căţărău, care nu a scăpat prilejul de a se răzbuna pe Pântea, printr-o serie de declaraţii, în cea mai mare parte inventate, apărute în presa de la Bucureşti, în aprilie 1947. Ca urmare, Pântea este dat în urmărire generală pe ţară de către organele poliţieneşti, fiind nevoit să se refugieze la Sibiu, unde a locuit clandestin, sub un nume fals, până în toamna anului 1949, când a revenit la Bucureşti. A fost arestat la 12 decembrie 1949, de către o echipă a organelor de represiune ale regimului comunist, condusă de fostul comisar de poliţie Eugen Alimănescu, îmbrăcat în uniformă de maior al noii „miliţii populare”. A fost dus apoi în faţa generalului Alexandru Nicolschi, la acea vreme subdirector general al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, şi a unui colonel din cadrul acestei instituţii. Din întrebările puse de reprezentanţii Securităţii, coroborate cu datele pe care Pântea le avea anterior, rezulta fără tăgadă că alţi doi basarabeni îi purtau lui „sâmbetele”. Este vorba de Gheorghe Stere, cel de-al doilea fiu al lui Constantin Stere şi Alexandru Mâţă, pe care, culmea, Pântea îi salvase de la executarea la moarte prin împuşcare, în timpul regimului Antonescu, dar acum uitaseră cu totul de această binefacere şi căutau, din motive meschine, vindicative, să-l înfunde în puşcărie pe fostul primar general al Odessei, ceea ce se va şi întâmpla, dat fiind că cei doi deţineau funcţii

importante în noul regim de „democraţie populară”. În aşteptarea procesului, el a stat închis mai întâi, timp de trei ani, la penitenciarul din Jilava, unde a îndurat un regim deosebit de sever. Procesul a avut loc în toamna anului 1952, iar după condamnare Pântea a ajuns la Aiud, unde a avut cea mai grea detenţie timp de un an de zile. A urmat apoi calvarul de la închisorile din Ocnele Mari şi Gherla (câteva luni). Din noiembrie 1954 şi până în februarie 1955, Pântea s-a aflat la penitenciarul din Craiova, apoi la Poarta Albă. După moartea lui Stalin (martie 1953), pe fondul relativului „dezgheţ”, care s-a resimţit într-o măsură destul de mică în România, la 7 octombrie 1955, Gherman Pântea a fost eliberat din închisoare pe baza decretului de graţiere. Ceea ce, evident, nu l-a scutit de urmărirea cvasi-permanentă a organelor de Securitate.

În ianuarie 1956, Tribunalul Suprem declară că sentinţa de condamnare a lui Gherman Pântea drept „criminal de război” a fost „ilegală”, căci acesta nu a săvârşit crimă de război, ci „crimă contra clasei muncitoare”, motiv pentru care cel în cauză a fost trimis în faţa Tribunalului Militar. I se imputa, în principal, faptul că ar fi făcut parte dintr-o comisie de triere şi evacuare a evreilor din Odessa, ceea ce nu era adevărat. Pentru pregătirea procesului, Pântea şi-a strâns o serie de dovezi, prin care proba că, în perioada cât a fost primar general al Odessei, nu numai că nu a avut o activitate „criminală”, dar a şi căutat şi reuşit de multe ori să scape de la moarte sute şi mii de

persoane ce mergeau spre locul de execuţie. Dosarul cuprindea inclusiv declaraţii ale unor cetăţeni sovietici care l-au cunoscut în perioada 19411944 şi care de curând vizitaseră ţara noastră în cadrul diferitelor delegaţii venite din U.R.S.S. La şedinţa de judecată din 6 august 1956, în favoarea lui Gherman Pântea au fost depuse declaraţii autentice din partea martorilor Iuliu Brodeţchi, Ioan Bădaşcu, Taisia Arnăutu (cetăţeană sovietică, artistă la Opera din Odessa), o copie legalizată după decizia din 3 ianuarie, dată de Guvernatorul Gheorghe Alexianu şi un extras din „Buletinul Transnistriei", de asemenea legalizat. Ca urmare a probelor concludente prezentate la proces, Tribunalul l-a achitat pe Pântea, concluzionând că „nu a reţinut în sarcina inculpatului nicio infracţiune".

Atât înainte de proces, cât şi după, Gherman Pântea s-a aflat permanent în atenţia organelor de Securitate, fiind monitorizat pentru stabilirea relaţiilor sale şi a intenţiilor de viitor, privind în principal atitudinea sa în problema Basarabiei. Aşa cum arată documentele existente în arhivele C.N.S.A.S., în această perioadă a fost întreprinsă şi o acţiune de recrutare a lui Pântea de către organele de Securitate, dar propunerea de colaborare a fost respinsă categoric de către cel în cauză. Un capitol special în cadrul lucrării de faţă este consacrat analizării modului în care Gherman Pântea, fratele său Constantin din Craiova, dar şi membri ai familiei sale, au fost urmăriţi sistematic de către organele de Securitate.

În aprilie 1960, Gherman Pântea şi soţia sa Lucia au fost reţinuţi de către organele de Miliţie, cei doi fiind învinuiţi de deţinere ilegală a unor monede de aur. Ancheta a fost dură, iar soţia s-a ales cu mâna fracturată, în urma „discuţiilor” cu reprezentanţii Miliţiei. Aşa cum arată documentele cercetate, în ancheta Miliţiei îşi „băgase coada” şi Securitatea.

În ziua de 20 aprilie 1961, Gherman Pântea a fost arestat şi închis la penitenciarul din Craiova, unde fusese adus întregul lot de 6 „elemente reacţionare”, sub acuzaţia de „uneltire contra ordinii sociale”. Între persoanele arestate se afla şi fratele său Constantin, care domicilia la Craiova. Alături de el se mai găseau Vasile Pelivan, Gheorghe Ureche, Ioachim Seabro, Teodor Rudeanu, Nicolae Bolboceanu şi Elinor Usatiuc. Toţi aceştia au fost condamnaţi de Tribunalul Militar Craiova prin sentinţa 97/1962 la 1 an închisoare. Pentru „documentarea” a activităţii desfăşurate de Gherman Pântea în perioada cât a fost ofiţer în armata ţaristă, dar mai ales a celei „represive”, cât timp a funcţionat ca primar general al Odessei, Securitatea a cerut sprijinul organelor de specialitate sovietice, în cadrul acestei „cooperări” a fost folosită în cazul Pântea şi o agentă sovietică, „Valeria”, „marşrutizată” pentru astfel de sarcini în ţara noastră. De menţionat că abia în anul 1964, ultimii consilieri sovietici vor părăsi România, iar procesul de relativă independenţă a Securităţii faţă de KGB va cunoaşte paşi importanţi câţiva ani mai târziu.

După eliberarea din închisori şi, odată cu faimoasa Declaraţie din aprilie 1964, fruntaşii basarabeni din România şi-au pus mari speranţe într-o politică de independenţă reală a regimului de la Bucureşti faţă de Moscova şi o liberalizare a regimului intern din ţară. În acest context, Gherman Pântea a început o colaborare cu Institutul de Istorie al Academiei, condus de acad. Andrei Oţetea, furnizând şi o serie de materiale cu caracter memorialistic şi documentar. Ca urmare, printr-un decret al Consiliului de Stat i s-a acordat lui Pântea o „pensie de merit”, personală de 1.500 lei lunar, începând cu data de 1 mai 1965, pentru „merite deosebite faţă de clasa muncitoare în anii 1919 – 1926”.

În ultimii ani de viaţă, Gherman Pântea nu a ezitat să folosească diverse ocazii, pentru a-şi afirma crezul privind Basarabia. Un astfel de prilej a fost pe 29 ianuarie 1967, la înmormântarea lui Ion Buzdugan, scriitor, fost secretar în Sfatul Ţării, cel care a redactat actul Unirii Basarabiei cu România. Semnificativ este că, în momentul în care Pântea a început să vorbească despre activitatea politică a lui Buzdugan, mai multe persoane au plecat imediat din capela cimitirului Bellu, unde avea loc ceremonia funerară în memoria acestuia. Pentru mulţi dintre foştii deţinuţi politici, frica era încă prea mare, iar amintirile calvarului închisorilor comuniste destul de proaspete. Într-o manieră asemănătoare a vorbit Pântea la parastasul din 26 martie 1967, pentru fostul mitropolit al Basarabiei, Gurie

Grosu, şi la pomenirea a 50 de ani de la moartea poetului român basarabean Alexe Mateevici, din ziua de 13 august 1967, ambele ceremonii având loc la biserica Sf. Spiridon din capitală.

Gherman Pântea s-a stins din viaţă în ziua de 1 februarie 1968, la vârsta de 78 de ani. Ceremonia de înmormântare a avut loc în ziua de 4 februarie, la cimitirul Bellu din capitală, fiind o impunătoare manifestare a spiritului de recunoştinţă vie a celor prezenţi faţă de cel dispărut la ceruri, de cinstire a faptelor sale măreţe consacrate luptei neabătute pentru a viaţă mai bună a românilor de pretutindeni. Aşa cum pe drept cuvânt, spunea unul dintre confraţii săi basarabeni care au vorbit cu acest prilej: „Dacă istoria unui popor se conturează ca un panteon de o măreţie unică, apoi printre coloanele de aur ale acestui templu, menit să înfrunte veacurile, se profilează de pe acum figura luptătorului basarabean, Gherman Pântea, iar amintirea lui va sălăşlui de-a pururi în conştiinţa noastră şi a generaţiilor viitoare”.

* * *

Volumul *Gherman Pântea între mit şi realitate* face parte dintr-un proiect mai amplu, intitulat *Făuritorii unităţii naţionale – seria Basarabia*, în cadrul căruia ne propunem să prezentăm viaţa şi activitatea unor corifei ai luptei naţionale pentru Marea Unire de la 1918. În această serie au apărut până în prezent lucrările: Ion Constantin, Ion Negrei, *Pemtelimon Halippa tribun al Basarabiei* şi Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, ambele volume fiind

publicate la Editura Biblioteca Bucureştilor, în anul 2009. Având în vedere lipsa acută din peisajul istoriografie a unor monografii şi ediţii de documente despre alte personalităţi care au jucat un rol major în Unirea Basarabiei cu România, pentru perioada următoare, interesul nostru îi vizează cu precădere pe: Ion Pelivan, Anton Crihan, Nichita Smochină, Onisifor Ghibu ş.a. Proiectul se realizează împreună cu prietenii şi colegii noştri istorici din Republica Moldova. Considerăm că, pe lângă mobilul strict ştiinţific, lucrările consacrate acestor personalităţi ale istoriei naţionale ar putea furniza răspunsuri sau explicaţii la multe din dilemele şi frământările actuale legate de existenţa celor două state româneşti şi viitorul acestora.

Pentru rapida informare în noianul de nume la care face referire lucrarea, am adăugat un indice de nume.

Volumul se adresează nu numai specialiştilor din domeniul istoriei contemporane, studenţilor, elevilor şi profesorilor din învăţământul gimnazial şi liceal, dar şi tuturor celor care iubesc istoria naţională.

Folosesc această cale pentru a aduce mulţumiri tuturor celor care m-au sprijinit în demersurile întreprinse pentru realizarea prezentei lucrări. Nu în ultimul rând ţin să-mi exprim gratitudinea faţă de Doamna Mioara Pântea, nora „Tatii Ghenea” Gherman Pântea), care ne-a pus la dispoziţie cu generozitate materiale deosebit de utile pentru completarea

documentării şi fotografii incluse în lucrarea de faţă.

Ion Constantin

ABREVIERI

A.F.D.P. – Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici
A.N.I.C.
— Arhivele Naţionale Istorice Centrale
Arh. C.N.S.A.S. – Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
Arh. M.A.E.
— Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
A.V.S.A.P. – Asociaţia Voluntarilor pentru sprijinirea Apărării Patriei
B.O.R. - Biserica Ortodoxă Română
C.C. - Comitetul Central
C.E.K.A. – Comisia extraordinară pe întreaga Rusie pentru combaterea contrarevoluţiei şi sabotajului
C. **S.S.** – Consiliul Securităţii Statului
A. **G.M.** – Direcţia Generală a Miliţiei **D.G.S.S.** – Direcţia Generală a Securităţii Statului
D.O.S.A.A.E. – Asociaţia Voluntară Unională pentru sprijinirea Armatei, Aviaţiei şi Flotei din U.R.S.S.
D. **D.S.S.** – Departamentul Securităţii Statului
G.P.U./G.R.U. - Direcţia Generală de Informaţii a Armatei Sovietice
G. **C.M.** – Hotărârea Consiliului de Miniştri
H. **S.E.P.** – Institutul de Studii Economice şi Politice **K.G.B.**
I. Comitetul Securităţii de Stat al U.R.S.S.
N.K.V.D. – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne **M.A.E.**
— Ministerul Afacerilor Externe

M.A.I.
— Ministerul Afacerilor Interne **M.I.**
— Ministerul de Interne
M.O.P.R.
— Societatea Internaţională pentru Problemele Revoluţionarilor
P.C.R.
— Partidul Comunist Român
P.C.U.S. – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
P.N.L.
— Partidul Naţional Liberal
P.N.Ţ.
— Partidul Naţional Ţărănesc
R.P.R.
— Republica Populară Română
„Scod" – Serviciul de capturi Odessa
S.M.E.R.Ş.
— Brigada Mobilă Specială a N.K.V.D. – ului
S.S.I.
— Serviciul Special de Informaţii
„Stavca" – Marele Cartier General Rus
S.U.A. – Statele Unite ale Americii
U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

CAPITOLUL I – ROLUL LUI GHERMAN PÂNTEA ÎN UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA

1. Originea, copilăria, studiile. Ofiţer în armata ţaristă

Gherman Pântea s-a născut la 13 mai 1894 în comuna Zăicani, plasa Râşcani, judeţul Bălţi într-o

familie de gospodari mijlocaşi cu mai mulţi copii. Era fiul lui Vasile, de profesie avocat, şi al Ioanei. Încă din copilărie a manifestat dragoste şi aptitudine pentru învăţătură. Ca mai toţi copii de români basarabeni, a întâmpinat dificultăţi serioase, deoarece învăţământul era numai în limba rusă, iar el ştia din familie doar limba maternă – moldovenească/română. A reuşit, totuşi, să termine ca premiant studiile primare în comuna natală, pe care le-a frecventat între anii 1901 – 1904. A urmat şcoala medie din Glodeni (1904 – 1910). Încurajat de dascălii săi, şi cu sprijinul părinţilor, băiatul porneşte mai departe, în căutarea luminii pentru ochii minţii. Intră, prin concurs, la Şcoala normală din Cetatea Albă, pe care o termină în timpul primului război mondial (1915). Pentru o perioadă a funcţionat ca dascăl în învăţământ, părând că tânărul Gherman este hărăzit unei cariere paşnice, liniştite, de educare a poporului său, care orbecăia în întuneric, fără şcoală în limba naţională, fără drepturi şi supus unei politici sistematice de deznaţionalizare din partea autorităţilor regimului ţarist. Dar asemenea multora dintre confraţii basarabeni din generaţia sa, soarta lui Pântea avea să fie alta, dovedind pentru a câta oară adevărul general valabil formulat la vremea sa de cronicarul moldovean Miron Costin: „Nu sunt vremile supt cârma omului, ci bietul om supt vremi”.

Evenimentele s-au precipitat, a venit primul război mondial, iar Pântea a fost prins şi el în vâltoarea vremurilor, având parte de o viaţă plină

de frământare, zbucium şi luptă. În iunie 1915 a fost recrutat în armata ţaristă şi trimis la şcoala militară de ofiţeri de la Kiev, pe care a absolvit-o, la 1 decembrie 1915, cu gradul de sublocotenent. Deşi, într-un referat întocmit de organele de anchetă ale Securităţii, la 19 aprilie 1961, se afirmă că în perioada 1915 – 1918 ar fi lucrat ca instructor cu gradul de căpitan la o şcoală de ofiţeri din Kiev, informaţia nu se confirmă. În realitate, devenind ofiţer şi fiind bun cunoscător al limbii române, Gherman Pântea a fost repartizat ca translator oficial la comandantul armatei a IV-a rusă pe frontul român, la Roman. Aici a avut ocazia să cunoască mai bine oficialităţile româneşti şi să rămână cu frumoase amintiri. Încă de la începutul primului război mondial, Gherman Pântea şi-a arătat pe deplin caracterul ferm, curajos, luptând cu vitejie împotriva forţelor Puterilor Centrale. Graţie faptelor de arme i s-au decernat două ordine Sf. Gheorghe. Revoluţia rusă care a izbucnit în februarie 1917 îl prinde pe Pântea, la Roman, în tranşee. El nu putea rămâne nepăsător faţă de evenimente, angrenându-se în marile mişcări revoluţionare şi naţionale care se declanşaseră în cuprinsul imperiului ţarist.

2. Iniţiator al mişcării naţionale în rândul militarilor moldoveni

După cum relatează însuşi Gherman Pântea într-o lucrare memorialistică dedicată „soldaţilor şi ofiţerilor moldoveni, care în anul 1917 – 1918 au contribuit cu tot entuziasmul la marea luptă

naţională”, marea revoluţie rusă din februarie 1917 a „redeşteptat conştiinţele naţionale ale tuturor popoarelor care locuiau marele imperiu rus. S-a trezit ca din somn şi poporul moldovenesc din Basarabia”[10]. În situaţia în care circa 300.000 de romani basarabeni se aflau înrolaţi în armata ţaristă, iar luptătorii naţionalişti începuseră lupta pentru drepturile naţionale, ofiţerii şi soldaţii moldoveni se organizau în comitete militare pentru apărarea drepturilor conaţionalilor lor. În mare parte, deciziile şi acţiunile cu caracter naţional aparţineau militarilor din afara hotarelor Basarabiei[11]. Astfel, încă din primăvara anului 1917, comitete naţionale similare se formaseră în rândul trupelor româneşti aflate la Odessa, în frunte cu căpitanul Emanoil Catelli, la Iaşi, în frunte cu lt. Andrei Scobioală, la Roman, în frunte cu sit. Gherman Pântea, la Ecaterinoslav, în frunte cu Elefterie Sinicliu, la Novo-Gheorghievsk cu colonelul Martânovschi, la Sevastopol cu marinarul Grigore Turcuman, dar şi în oraşe mai importante de pe cuprinsul imperiului ţarist, precum Petrograd sau Kiev. Hotărârile luate de aceste comitete erau, în linii mari, cam aceleaşi, fiind făcute parcă după un singur „calapod”. Explicaţia consta în faptul că „toţi luptau pentru aceleaşi idealuri, pentru aceleaşi revendicări: toţi voiau autonomie, pământ, şcoală moldovenească, biserică moldovenească, armată moldovenească

10 Gherman Pântea, *Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii*, Tipografia „Dreptatea“ (Pasaj), Chişinău, 1931, p. 5.

11 Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917-1918. Studiu şi documente*, Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Muzeul Armatei Naţionale Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, Chişinău, 2010, p. 48.

etc… Dorinţa tuturor organizaţiilor moldoveneşti de a se întrece în activitatea lor era un indiciu serios că mişcarea moldovenească luase un avânt puternic şi că succesul ei era asigurat”[12].

În cadrul şedinţelor mai multor comitete s-a discutat problema centralizării mişcării naţionale a militarilor şi a formării unui Comitet Central Executiv Moldovenesc al Uniunii Soldaţilor. Iniţiativa constituirii unei asemenea organizaţii centrale a aparţinut Comitetului Militarilor Basarabeni din oraşul Roman. Şi acest lucru nu era întâmplător, având în vedere că în această regiune din Moldova de dincoace de Prut erau concentraţi foarte mulţi militari basarabeni din armata ţaristă, pe care i-a surprins aici revoluţia rusă. Ei se aflau într-un contact nemijlocit cu realitatea românească. Organizaţia militară de la Roman, sub preşedinţia sit. Gherman Pântea, a desfăşurat o muncă susţinută pentru luminarea soldaţilor şi ofiţerilor din cadrul Armatei a IX-a rusă condusă de generalul Leciţki.

La fel, în Iaşi, se găsea o puternică organizaţie a basarabenilor, ai cărei principali lideri erau Vasile Ţanţu, Ion Buzdugan, Andrei Scobioală, Grigore Cazacliu ş.a. Conducerea comitetului de la Iaşi a făcut un apel călduros către românii din Regat să doneze cărţi bisericeşti şi abecedare, pentru ajutorarea populaţiei moldoveneşti din Basarabia, care „zăcea în întunerecul cel mare”[13].

Aşa cum era şi firesc, iniţiatorii mişcării

12 Gherman Pântea, *op. ci t.*. p. 9.

13 *Ibidem,* p. 9.

naţionale de pe frontul românesc ajung tot mai mult la concluzia că este necesar să transfere la Chişinău centrul mişcării revoluţionare şi naţionale a românilor basarabeni, să centralizeze mişcarea naţională a basarabenilor din imperiu şi să constituie o structură militară unică, având centrul în Basarabia[14]. Lucrurile nu erau deloc simple, având în vedere că în capitala Basarabiei se formase, de asemenea, un comitet executiv al muncitorilor şi soldaţilor din Chişinău, cu o orientare revoluţionară rusă, vădit ostilă revendicărilor moldoveneşti. Instalat în localul fostului guvernator al Basarabiei, cunoscut sub denumirea de „Palatul Libertăţii", acest comitet revoluţionar rus exercita o „adevărată dictatură, sub pretext că membrii lui sunt singurii care apără revoluţia"[15]. De altfel, în mai toate judeţele din Basarabia se formaseră comitete revoluţionare similare care, în mod evident, nu aveau nimic comun cu această provincie, iar prezenţa unui moldovean sau doi în aceste organizaţii era pur formală, neputând avea vreo influenţă asupra hotărârilor ce se luau în sensul slujirii cauzei naţionale. În timp ce comitetele militarilor moldoveni din afara Basarabiei devin tot mai active, încep să se organizeze şi în capitala provinciei o serie de manifestări cu caracter naţional, de către diverse categorii socio-profesionale. Astfel, încă din luna aprilie 1917, congresul cooperaţiei basarabene cerea

14 Vitalie N. Ciobanu, *op. ci t.*. p. 48.

15 Gherman Pântea, *op. ci t.*. p. 8.

autonomie locală, şcoală, biserică moldovenească şi armată teritorială. Aceleaşi revendicări le vor formula, mai târziu, preoţii şi învăţători, în forme mai moderate, întrucât mişcarea naţională avea „foarte mulţi duşmani”, iar „poporul moldovenesc nu era pregătit deloc pentru aceste transformări şi reforme naţionale”[16].

În aceste condiţii dificile, în luna mai 1917, Comitetul de la Roman a hotărât să-l delege pe Gherman Pântea la comitetele ostăşeşti de la Iaşi şi Odessa, pentru a începe acţiunea de unificare a organizaţiilor militarilor moldoveni. Mai întâi, el a fost la Iaşi, unde a obţinut sprijinul comitetului din localitate, apoi s-a deplasat la Odessa, unde fiinţa cea mai puternică organizaţie a militarilor moldoveni din toată Rusia, în frunte cu căpitanul de stat major Emanoil Catelli[17], avându-i ca factori de sprijin importanţi pe ofiţerii moldoveni Anton Crihan[18], Ion Păscăluţă[19] şi Constantin Osoian. Pântea îl cunoştea bine pe Catelli, tot de la Odessa, unde-i fusese profesor instructor la cursurile de limba română pentru ofiţerii moldoveni destinaţi frontului român. Îl aprecia pe acesta ca pe un „moldovean de mare valoare… punea multă inimă ca elevii săi să cunoască cât mai bine limba şi literatura românească… era iubit şi respectat de toată lumea; autoritatea lui nu se discuta de nimeni. Orator înflăcărat, Catelli

16 *Ibidem,* p. 10.

17 Vezi Schiţe biografice.

18 Vezi Schiţe biografice.

19 Vezi Schiţe biografice.

răscolea şi trezea conştiinţele moldoveneşti pentru luptă”[20]. În cursul discuţiilor cu Emanoil Catelli, Pântea a convenit bazele de înfiinţare a Comitetului Central al ofiţerilor şi soldaţilor moldoveni, la Chişinău.

Încă din aprilie 1917, soldaţii şi ofiţerii moldoveni adunaţi la Odessa ţinuseră în atmosfera unui „entuziasm de nedescris” un „grandios meeting”, unde au fost formulate drepturile moldovenilor din Basarabia, pentru care ei au jurat „cu mâinile ridicate în sus să lupte până la moarte”. Hotărârile acestei mari adunări „s-au răspândit ca fulgerul pretutindeni unde erau moldovenii şi mai cu seamă în Basarabia oropsită”[21]. După eforturi deosebite, în cursul cărora s-a făcut apel şi la „sentimentele naţionale” ale şefului de stat major al armatei ţariste de la Odessa, generalul caucazian Ebelov, comitetul de aici a reuşit să obţină aprobarea pentru formarea „cohortelor moldoveneşti”[22], care vor iuca un rol important în evoluţiile din perioada imediat următoare. În organizarea acestor unităţi moldoveneşti un rol aparte l-a avut un alt reprezentant de seamă al luptei naţionale pentru Basarabia: Anton Crihan. „Om tânăr, viguros, orator de forţă, Crihan era spaima duşmanilor noştri”[23] – aşa îl caracteriza pe acesta Gherman

---

20 Ghcrman Pântea. *op.cit.*. p. 14.

21 *Ibidem*, p. 6.

22 „Cohortele moldoveneşti“ au fost primele unităţi militare naţionale organizate în Basarabia, reprezentând un gen de detaşamente poliţieneşti, al căror scop era să restabilească ordinea în ţinut. Ele urmau să includă detaşamente formate din soldaţi refăcuţi după rănile suferite pe câmpul de luptă, repartizate în diferite oraşe ale Basarabiei în scopul luptei cu anarhia. Vezi pe larg Gherman Pântea, *op. ci t.*. p. 6-8; Vitalie N. Ciobanu, *op. ci t.*. p. 85.

23 Ghcrman Pântea. *op.cit.*. p. 6.

Pântea. Din momentul creării cohortelor, „străinii au început să fie mai atenţi cu moldovenii; curajul, autoritatea şi entuziasmul luptătorilor noştri au crescut”[24].

Asigurat de sprijinul comitetelor de la Iaşi şi Odessa, Pântea s-a reîntors la Comitetul de la Roman, unde a raportat despre rezultatele obţinute. Comitetul a hotărât formarea unei delegaţii din trei persoane care urmau să plece la Chişinău şi anume: sit. Gherman Pântea, lt. Petre Vărzaru şi soldatul Mitrean. Această delegaţie trebuia să fie nucleul de iniţiativă pentru formarea Comitetului Central.

În iunie 1917, cei trei pornesc la Chişinău, unde încep să acţioneze pentru unificarea organizatorică a mişcării naţionale în rândul militarilor moldoveni. Până atunci, aşa cum menţionează Petre Cazacu, la Chişinău „manifestaţii naţionale pe stradă au fost foarte puţine”[25]. Impulsul pentru declanşarea mişcării naţionale l-au dat aşadar militarii moldoveni de pe frontul românesc, de cei de la Odessa şi din alte localităţi de pe cuprinsul imperiului ţarist. De menţionat că, la acţiunile organizate cu prilejul trecerii prin capitală basarabeană a prizonierilor ardeleni, alături de populaţia civilă au participat şi ostaşi moldoveni din garnizoana Chişinău. Refugiaţii ardeleni, bucovineni şi regăţeni vor avea un rol extrem de important în procesul educativ pentru populaţia din Basarabia, fiind

24 *Ibidem*, p. 9.

25 Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru. 1812-1918,* Chişinău, 1992, p. 262.

organizate cursuri de limba română, în primul rând pentru învăţătorii din provincie, astfel încât aceştia, la rândul lor, să fie în măsură să facă acelaşi lucru în şcolile unde îşi desfăşurau activitatea. Pântea însuşi a participat la Congresul învăţătorilor, unde a pledat cu înflăcărare despre necesitatea predării limbii române în şcolile din Basarabia[26].

Exploatarea abilă a atitudinii mai „flexibile şi înţelegătoare „a unor comandanţi ruşi

Crearea Comitetului nu a fost coordonată cu administraţia militară rusă, făcându-se practic printr-o manevră abilă de „ocolire" a unora dintre şefii acesteia şi de exploatare a atitudinii mai „flexibile şi înţelegătoare" a altora dintre ei, la nivel superior. Comandantul Armatei a IX-a ruse, generalul Leciţki, având în subordine Divizia 8 Cavalerie, din care făceau parte mulţi basarabeni, a refuzat să semneze cerea moldovenilor de a-şi forma o organizaţie centrală, fapt ce i-a determinat pe aceştia să se adreseze direct locţiitorului Comandantului Suprem al Armatei Ruse de pe Frontul Român, Al. Şcerbaciov. Convins de necesitatea înfiinţării Comitetului, acesta a ordonat generalului maior Satin să întocmească decizia de aprobare a Comandamentului de pe Frontul Român, în care se arăta că „Din ordinul comandamentului suprem se deleagă pe timp nelimitat la Comitetul Ostăşesc Moldovenesc din Chişinău locotenentul Petre Vărzaru, praporşcicul Gherman Pântea şi soldatul

26 Vezi pe larg Gherman Pântea, *op. ci t.*. p. 12-13.

Ion Mitrean, toţi făcând parte din Armata a IV-a. 13 iunie 1917. Ss General maior Satin”[27]. Cei trei delegaţi s-au întâlnit la Chişinău cu Comisarul Gubernial, Constantin Mimi, care a declarat: „Sunt bucuros că aţi început să vă mişcaţi şi dumneavoastră basarabenii, că noi aici nu mai putem sufla din cauza comitetelor de străini care acţionează în Basarabia”[28]. În aceeaşi zi, ca sediu al Comitetului a fost distribuit un local în strada Gogol, vis-à-vis de Liceul „B.P. Haşdeu”. Înfiinţarea comitetului de iniţiativă din Chişinău a fost amplu reflectată în presa din ţinut, inclusiv cea de limbă rusă.

A doua zi a avut loc prima şedinţă a comitetului, la care au participat coloneii Furtună şi Ştirbu, maiorul Cojocariu, locotenentul Vărzaru, alţi ofiţeri şi soldaţi. S-au discutat atunci aspecte referitoare la securitatea organizaţiei şi măsurile ce se impuneau a fi luate pentru apărarea ei, având în vedere că, la Chişinău, exista deja un comitet militar al soldaţilor ruşi, care intenţiona să-i aresteze pe membrii organizaţiei moldoveneşti şi să distrugă mişcarea naţională. Luându-se în considerare aceste ameninţări s-a hotărât urgentarea demersurilor pentru înfiinţarea organizaţiei centrale a militarilor moldoveni.

Preşedinte al Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor

Ca urmare a demersurilor întreprinse pentru centralizarea mişcării naţionale în rândul

---

27 Gherman Pântea, *op.ci t.*. p. 15; Cristian Troncotă, *loc.cit.* p. 48-49; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.,* p. 48-49.

28 *Ibidem*, p. 15; Vitalie N. Ciobanu, *op. ci t.*. p. 49.

militarilor basarabeni, în ziua de 23 iunie 1917, s-a format Comitetul Central Executiv Moldovenesc al Uniunii Soldaţilor şi Ofiţerilor. Înfiinţarea Comitetului s-a făcut după consultări serioase cu alte personalităţi ale timpului, luându-se în calcul soarta Moldovei de Răsărit, în contextul situaţiei generale din Rusia, dar şi a celei constatate pe plan european. Mişcarea al cărei important promotor a fost Pântea se impunea cu atât mai mult, cu cât, la 16 aprilie (3 aprilie – stil vechi) 1917, se înfiinţase Partidul Naţional Moldovenesc, care hotărâse ca Basarabia să se autoguverneze, ţinând seama de drepturile tuturor naţionalităţilor.

La şedinţa de constituire a Comitetului Central, care a fost prezidată de Vasile Ţanţu, au participat şi reprezentanţi ai altor comitete ale basarabenilor: sit. Anton Crihan şi sit. Nicolae Ciornei de la Odessa, soldatul Braga de la Novo-Gheorghievsk, soldatul Vasile Harea de la Chişinău[29]. S-a convenit de la început că toţi aceşti reprezentanţi ai altor comitete vor face parte din Comitetul Central.

Acest Comitet Central a ales în unanimitate, ca preşedinte, pe sublocotenentul Gherman Pântea – cel mai tânăr dintre toţi (23 ani), ca vicepreşedinţi pe: sit. C. Vărzaru şi soldatul Vasile Harea, iar ca secretari pe lt. Petre Vărzaru şi soldatul Ion Mitrean[30]. Aspectul este confirmat şi

29 Gherman Pântea, *op.cit.,* p. 16; Vitalie N. Ciobanu, *ap.cil.,* p. 49. Vezi şi cuvântarea lui Elefterie Sinicliu, la înmormântarea lui Gherman Pântea, din ziua de 4 februarie 1968, învoi. Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Voi. 7, p. 104-105.

30 Iorgu Tudor, *In vâltoarea revoluţiei din 1917-1918 Basarabia Autonomă şi Republică,* iunie 1967, p. 67.

de Serviciul Secret de Informaţii Român[31].

Comitetul Central îşi propunea să lupte pentru organizarea unităţilor militare moldoveneşti, pentru introducerea limbii materne în şcoală şi biserică şi pentru apărarea drepturilor moldovenilor din Basarabia. Aşa cum vom vedea mai departe, scopul final al lui Pântea şi al celorlalţi fruntaşi basarabeni era convocarea Congresului militar moldovenesc şi organizarea Sfatului Ţării.

Activitatea Comitetului Central

Principalul pericol pentru activitatea Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor îl constituia Comitetul Rus, a cărui forţă ajunsese la apogeu. Acesta era „atotputernic şi de fapt deţinea toată puterea militară şi civilă în Basarabia: la oraşe prin delegaţii săi în toate instituţiile, la sate prin emisarii săi în toate volostele”[32]. Practic, Comitetul Militar Rus intenţiona să susţină comitetul moldovenilor, dar în scopul de a-l

folosi în atragerea populaţiei locale în mişcarea revoluţionară rusă. De fapt, Comitetul Militar Rus reprezenta o „uniune antimoldovenească, care lupta împotriva revendicărilor naţionale, contribuia la destabilizarea situaţiei din ţinut... efectivul unităţilor militare din Chişinău era format din străini, oamenii simpli nu cunoşteau adevărul

31 Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte,* în „Magazin Istoric“, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995, p. 45.

32 Ghcrman Pântea. *op.cit.*. p. 16.

despre evenimentele ce se derulau în Rusia”[33]. Într-o direcţie similară acţiona şi Congresul deputaţilor, soldaţilor şi marinarilor din Eparhia Chişinău, un organism cu caracter antinaţional, care a apărut la Chişinău, în august 1917.

Între cele două comitete au avut loc tratative, în cadrul cărora reprezentanţii ruşilor, Levenzon şi Alexandrov au propus fuzionarea. Propunerea a fost susţinută de unii membri ai Comitetului moldovenilor, dar până la urmă s-a convenit doar ca reprezentanţii ambelor comitete să se convoace în şedinţe comune. După acceptarea conlucrării, comitetul moldovenesc s-a transferat în „Palatul Libertăţii”, unde îşi avea sediul Comitetul Rusesc, ocupând în cele din urmă întregul spaţiu al clădirii[34]. Acest pas a avut o mare importanţă. „Pacea – arăta Pântea în evocările sale – ne-a permis să ne ocupăm în linişte de revendicările noastre moldoveneşti; iar instalarea acolo (în «Palatul Libertăţii» – *n.n.)* a dat un avânt puternic mişcării noastre, deoarece moldovenii au simţit că de acum încolo au şi ei Comitetul lor, unde se vorbeşte moldoveneşte şi unde în limba lor strămoşească îşi pot expune durerile şi nevoile lor”[35].

Pretenţiile Ucrainei asupra Basarabiei

Pe fondul dezagregării Rusiei ţariste şi a mişcărilor de autodeterminare din întregul imperiu apare un nou pericol pentru mişcarea

33 Gherman Pântea, *op.cit.,* p. 8; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 49.

34 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 49.

35 Ghcrman Pântea. *op.cit.*. p. 17.

naţională din Basarabia: Ucraina. În mai 1917, Semion Petliura a fost ales şef al Comitetului Armatei Ucrainene, iar după proclamarea Radei Centrale Ucrainene (28 iunie 1917), a devenit primul secretar pentru probleme militare. În iulie 1917, noile autorităţi de la Kiev îşi manifestă intenţia de a anexa Basarabia. În acest scop, comisarul gubernial din Basarabia este invitat la Kiev pentru a participa la o „consfătuire a comisarilor". „Sub această formă neobservată, Ucraina făcea prima tentativă pentru încorporarea Basarabiei şi subjugarea moldovenilor"[36]. Provocarea ucraineană a stârnit o reacţie categorică de revoltă din partea organizaţiilor militare moldoveneşti, care au protestat împotriva acestui act nedemocratic.

Comitetul Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor a remis Radei Centrale de la Kiev o telegramă, redactată de Ion Buzdugan, în care se exprima indignarea în privinţa tentativei de a ocupa Basarabia, reamintindu-se „surorii" Ucraine că „nu este demn din partea unui popor, care a fost şi el până acuma subjugat, să înăbuşe alt popor, care n-are nimic comun nici cu Ucraina, nici cu ucrainenii"[37]. Revolta basarabenilor a avut, cel puţin, pentru moment, succes, iar Ucraina a renunţat momentan la Basarabia, explicând faptul că s-a produs o „greşeală".

36 *Ibidem*, p. 18.
37 *Ibidem.*

Contracararea propagandei ruseşti antinaţionale

Pentru contracararea propagandei ruseşti bolşevice, în şedinţa Comitetului Central din 20 iulie 1917 a fost luată decizia pentru înfiinţarea unei secţii culturale, în fruntea căreia a fost desemnat colonelul Teodosie Cojocaru, devenit ulterior primul Director General al Armatei Republicii Moldoveneşti. „Om blând, harnic, muncitor şi bun vorbitor, Cojocaru a pus toată priceperea şi energia sa în această ramură de activitate”[38] – aprecia Pântea. Secţia culturală acţiona, în principal prin trimiterea de emisari în teritoriul Basarabiei, care să riposteze agitatorilor ruşi şi să explice populaţiei iniţiativele privind chestiunea autonomiei ţinutului şi esenţa revendicărilor sociale, prevăzute de programul comitetului. Pentru îndeplinirea în bune condiţii a acestei misiuni, au fost organizate cursuri speciale de pregătire a viitorilor „propagandişti şi luminători ai satelor” moldoveneşti. În cea mai mare parte a lor, emisarii erau oameni tineri cu carte proveniţi din mediul rural, care cunoşteau bine obiceiurile şi tradiţiile ţărăneşti. Ei erau primiţi, în general, cu bucurie de cetăţeni, dar se înţelege că nu peste tot şi întotdeauna. Uneori, aceşti „trimişi” erau întâmpinaţi cu ostilitate, fiind chiar izgoniţi din sate, consideraţi „duşmani ai poporului şi vânduţi moşierilor”. Îndoctrinaţi cu idei revoluţionare, ţăranii considerau declararea autonomiei drept o „vrere a boierilor”, care până

38 *Ibidem.*

atunci fuseseră devotaţi ţarului. Unii dintre propagandiştii Comitetului Militar Central Moldovenesc au fost bătuţi, linşaţi sau chiar asasinaţi[39].

În scopul întăririi propagandei naţionale în mediile militarilor moldoveni, Comitetului Militar Central din Chişinău a decis, la 4 septembrie 1917, editarea ziarului „Soldatul Moldovan”, având ca redactor pe scriitorul Iorgu Tudor. Ziarul apărea de două ori pe săptămână, în câteva mii de exemplare şi, ca şi „Cuvânt Moldovenesc”, avea drept principal obiectiv propagarea idealurilor naţionale. Necesitatea muncii de propagandă în acele momente se resimţea cu atât mai mult cu cât pretenţii asupra Basarabiei manifesta nu numai Rusia, care o stăpânise până atunci, dar şi Ucraina. Faţă de aceste pretenţii, Comitetul Militar Central Moldovenesc a înaintat Radei Ucrainei un protest, în care se menţiona: „... Basarabia, pe baza drepturilor istorice, etnografice, pe baza obiceiurilor sale deosebite şi a situaţiei economice are dreptul imprescriptibil pentru o completă autonomie”. Astfel se declară că în numele principiilor supreme de drept şi dreptate, în persoana reprezentanţilor tuturor organizaţiilor moldoveneşti, „Comitetul va lupta prin toate mijloacele pentru autonomia Basarabiei, pe baza principiilor anunţate de revoluţie şi cheamă pe ucraineni la conlucrare frăţească în numele autonomiei Ucrainei şi Basarabiei în

39 *Ibidem*, p. 19; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit*p. 51.

condiţii de vecinătate amicală”[40].

Una dintre cele mai complexe probleme pe care le avea de rezolvat mişcarea naţională din Basarabia era introducerea în şcolile din provincie a învăţământului în limba română. La 7 septembrie 1917, Comitetul Central executiv moldovenesc a cerut Zemstvei gubemiale ca, în continuare, în şcolile din satele cu populaţie preponderent moldovenească să se predea în limba română. Întrucât lipsea numărul necesar de cadre didactice, profesori dar mai ales învăţători, urma ca în acest scop să fie angrenaţi cei refugiaţi din România. Se propunea organizarea unor cursuri de două luni pentru analfabeţi[41].

încercări de obţinere a acceptului Marelui cartier general al armatei ţariste pentru convocarea Congresului Ostaşilor Moldoveni.

Fiind ofiţer al armatei ţariste, Gherman Pantea trimite ca emisari, în septembrie 1917, pe alţi doi militari, Ion Păscăluţă[42] şi Ştefan Holban spre a purta tratative cu Marele cartier general al armatei ţariste de la Petrograd (care de fapt se retrăsese la Moghilev), în vederea obţinerii formale a acceptului pentru convocarea şi funcţionarea congresului militarilor moldoveni. Plutonierul Păscăluţă a fost delegat la Marele Stat Major al Comandamentului Suprem din Petrograd şi la Ministerul de Război al Rusiei, pentru a stabili relaţii de colaborare între Comitetul de la

40 Apud Vitalie N. Ciobanu, *op. cit.*, p. 51

41 *Ibidem.*

42 Vezi Schiţe biografice.

Chişinău şi administraţia militară şi civilă de la Petrograd. Comitetul Militar din Chişinău a cerut Comandamentului Suprem Rus să-l confirme pe Vasile

Cijevschi, propus şi desemnat anterior la una din şedinţele Comitetului Central Moldovenesc în funcţia de comisar al Basarabiei[43].

Comandamentul rus, iniţial, se declara în principiu de acord (mai mult în încercarea de a câştiga timp)[44], dar imediat emite ordine contrare către toate unităţile militare aflate pe front. Doar că şeful comitetului militar moldovenesc de la Iaşi, Vasile Ţanţu, intră în posesia unui astfel de ordin al comandamentului de la Moghilev, şi îl prezintă lui Pântea. Problema este discutată în Comitetul Central care, în şedinţa din 24 septembrie 1917, decide ca o delegaţie formată din Gherman Pântea, colonelul Furtună şi plutonierul Terziman să meargă la Marele Cartier General Rus de la Moghilev, pentru a cere în numele moldovenilor din Basarabia formarea unităţilor militare naţionale şi confirmarea numirii rotmistrului V. Cijevschi în funcţia de comisar superior pentru organizarea şi conducerea armatei naţionale[45].

43 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 52.

44 Vezi pe larg *Ibidem,* p. 94-95.

45 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 22.

întâlnirea „fatală” cu delegaţia guvernamentală română în drum spre Moghilev în drumul plin de peripeţii, membrii delegaţiei moldovene s-au întâlnit întâmplător, în gara Kiev, cu Dinu Brătianu (fratele primului ministru român Ion I.C. Brătianu) şi cu generalul Constantin Iancovescu, ministrul de Război din acea perioadă. Aceştia aveau aceeaşi destinaţie şi i-au invitat pe moldoveni în vagonul lor special. Delegaţii guvernului român aflat în retragere la Iaşi se deplasau la Moghilev, pentru rezolvarea unor chestiuni privind aprovizionarea armatei române. Moldovenii au acceptat invitaţia, fără să prevadă neplăcerile care vor rezulta din această situaţie. În cursul deplasării trenului, cei cinci conaţionali au discutat despre multe lucruri, s-au împrietenit, dar cu o staţie înainte da a ajunge la Moghilev, pentru a evita orice suspiciuni, moldovenii s-au retras din vagonul special al delegaţiei guvernului român, ocupând locuri într-un vagon obişnuit. Dar era prea târziu pentru ceea ce urma să se întâmple moldovenilor, dat fiind că Ohrana ţaristă nu stătuse nici ea cu mâinile în sân şi pe parcursul deplasării trenului, prin agenţi aflaţi în vagoane (mijloacele de tehnică operativă pentru ascultarea convorbirilor nu intraseră încă în uzul serviciilor speciale la vremea respectivă) reperase întâlnirea basarabenilor cu membrii delegaţiei guvernamentale române şi, posibil, câte ceva chiar despre conţinutul discuţiilor purtate. Pântea şi-a dat seama de acest lucru din felul distant, rece şi chiar ostil în care reprezentanţii moldovenilor au

fost primiţi la Marele Cartier General Rus („Stavca”) de la Moghilev. Când au solicitat să fie primiţi de generalul Duhonin, şeful Marelui Stat Major Rus, moldovenii au fost dirijaţi spre un anume comisar politic Vărubov, care, sigur pe sine, i-a abordat direct cu întrebarea: cu cine au călătorit în vagon spre Moghilev? La încercarea moldovenilor de a o „da cotită” că „au venit cu ofiţeri ruşi”, Vărubov le-a tăiat-o scurt că „nu este adevărat” şi a precizat că „Dacă aţi uitat Dumneavoastră, voi spune eu: aţi venit cu misiunea militară română; iar de aici noi putem trage concluzii neplăcute pentru dumneavoastră”[46]. Continuând pe un ton ridicat, Vărubov îi întreabă pe basarabeni: „ce legătură poate să fie între dumneavoastră ofiţeri ruşi şi misiunea română; şi de ce tocmai pe dumneavoastră v-au invitat în vagonul lor? Erau doar mai mulţi ofiţeri ruşi în vagonul dumneavoastră”. Plutonierul Terziman, rănit de cinci ori pe front, având şi toate decoraţiile de război care se acordau soldaţilor, a încercat să explice comisarului Vărubov că „reprezentantul soldaţilor moldoveni făcându-şi complet datoria are drept la alt tratament decât acesta”. Vărubov se înfurie şi le-o retează moldovenilor: „Eu nu primesc lecţii de bună cuviinţă de la nimeni şi cu atât mai puţin de la agenţi ai statului românesc. În ce mă priveşte, vă declar că în ruptul capului nu voi da aviz pentru formarea armatei moldoveneşti,

46 *Ibidem*, p. 23.

urmărind alte scopuri decât apărarea statului rus”[47].

Audienţa la generalul Duhonin şi la primul ministru rus Al. Kerenski

Ajunşi la concluzia că noaptea petrecută în vagonul ministrului român de Război le-a fost „fatală”, delegaţii moldoveni nu se lasă descurajaţi şi caută alte căi pentru a ajunge la generalul Duhonin şi la primul ministru rus Aleksandr Kerenski[48]. Norocul le-a ieşit în drum chiar în faţa Marelui Cartier General Rus de la Moghilev, unde îi abordează un moldovean deal lor, soldatul Dabija originar din Purcari-Cetatea Albă, care îşi efectua serviciul militar la „Stavca”. Acesta fusese martor întâmplător la discuţia confraţilor săi cu Vărubov şi chiar voia să-i lămurească asupra motivelor „pornirii” comisarului politic rus. Cu puţin timp înainte de sosirea delegaţiei basarabene la Moghilev, comandamentul general de aici primise o telegramă de la comitetul rus din Chişinău, prin care se comunica faptul că armata pe care vor să o înfiinţeze moldovenii ar urma „să o punem în slujba Românilor şi în contra Rusiei; iar cu un ceas sau două înainte de prezentarea noastră a primit comunicarea, că noi am venit împreună cu ministrul de război român într-un vagon, ceea ce confirma prima ştire”[49].

A doua zi, moldovenii cer audienţă atât la Kerenski, cât şi la generalul Duhonin. I-a primit

47 *Ibidem*, p. 23-24.

48 Vezi Schiţe biografice.

49 Ghcrman Pântea. *op.cit.*. p. 24.

mai întâi acesta din urmă, care nici nu voia să audă de armată moldovenească, spunând că „aceste mişcări dezorganizează puternica armată rusă!”[50]. A urmat apoi întâlnirea cu primul ministru Kerenski, care i-a primit pe moldoveni în biblioteca ţarului, în stare de maximă indispoziţie şi surescitare, grăbindu-se să plece şi la gară. Îi ascultă puţin pe moldoveni şi îi întrerupe brusc, spunând că ştie de cererea lor de la Vărubov (era normal), dar „nu poate face nimic”, invocând motivul că bolşevicii ameninţă unitatea imperiului cu anarhia. Enervaţi şi cu sentimentul că oricum nu mai au nimic de pierdut, moldovenii încep să ameninţe că faţă de acest tratament vor pleca toţi de pe fronturi, că „noi vrem prin bună voie, iar nu cu hapca, să formăm unităţi militare precum au făcut Ucrainenii; dar faţă de această atitudine a cârmuirii noi nu ne mai luăm răspunderea pentru liniştea din Basarabia”[51]. Faţă de acest argument, Kerenski întreabă ce scop urmăresc moldovenii prin formarea unităţilor armate? „Organizarea forţei militare, cu care să apărăm părinţii, copii şi *revoluţia* (subl. În text)”[52] – au replicat ei. După un asemenea răspuns, Kerenski l-a chemat pe generalul Duhonin şi, în prezenţa moldovenilor, i-a comunicat hotărârea sa de a se permite organizarea treptată a unităţilor moldoveneşti; iar pentru moment să ordone comandamentului de la Odessa transferarea regimentului 40, compus în

50 *Ibidem.*
51 *Ibidem.*
52 *Ibidem.*

majoritatea lui din moldoveni, pentru a fi „naţionalizat”[53].

În urma acestei audienţe, moldovenii s-au reîntors „radioşi” la Chişinău, iar Kerenski a dispus ca generalul Duhonin să trimită o telegramă Comitetului Moldovenesc executiv al garnizoanei Odessa, prin care se comunica aprobarea formării treptate de unităţi moldoveneşti, însă adăuga telegrama, „nu în Chişinău, ci în alte orăşele mai mici”. „Cu toate acestea – arată Gherman Pântea – formarea a început şi continuat întâi la Chişinău şi pe urmă în celelalte oraşe ale Basarabiei”[54].

întâlnirea cu Vladimir îl ici Lenin

Simţind că situaţia politică generală din Rusia este instabilă şi imprevizibilă, la sugestia şi a unuia dintre confraţii basarabeni, Dumitru Topciu, în zilele imediat următoare audienţei la Kerenski, Pântea se gândeşte că nu ar rău să poarte discuţii şi cu tabăra adversă, chiar cu Vladimir Ilici Lenin, care se afla în capitală în acel moment (la începutul lunii octombrie), în rândul căpeteniilor bolşevice de atunci domnea, în mod explicabil, o stare de nesiguranţă, cei mai mulţi aflându-se în clandestinitate, aproape toţi purtând pseudonime, în special în cazurile când se exprimau în calitate de publicişti, fiind deosebit de precauţi în executarea fiecărei mişcări, mai ales în contactele realizate cu persoanele din afara mediului lor.

Pe acest fundal de incertitudine şi aşteptare

53 *Ibidem,* p. 24-25.

54 *Ibidem.* p. 27.

încordată, în jurul datei de 5 octombrie 1917, la Petrograd, are loc întâlnirea dintre Gherman Pântea şi viitorul şef al Rusiei. De menţionat că, potrivit afirmaţiilor lui Pantelimon Halippa55, un alt lider marcant al mişcării naţionale din Basarabia, şi acesta se întâlnise cu ceva timp în urmă, cu Lenin, de această dată după o discuţie eşuată cu Al. Kerenski, în legătură cu rezolvarea situaţiei şcolilor din Basarabia şi propunerea de a i se permite să aducă de la Iaşi manuale, învăţători şi profesori, pentru ca anul şcolar să se desfăşoare în limbile materne ale copiilor. La această propunere, Kerenski răspunsese negativ, adăugând că chestiunea în sine este una „de constituantă”. În vara anului 1917, Halippa a avut, astfel, discuţii cu Leon Troţki, care era originar din Orhei şi pe care îl cunoştea de mai multă vreme56. Acesta l-a lămurit că „omul de mâine” este V.I. Lenin, şi s-a oferit să-i intermedieze o întâlnire cu liderul bolşevic, aflat în conspirativitate. În aceste condiţii, Pantelimon Halippa, împreună cu Grigore Sinicliu şi un bulgar Ciumacencu, s-au întâlnit cu V.I. Lenin, într-o noapte, în locuinţa unui muncitor din Petrograd, care servea drept adăpost conspirativ pentru liderul bolşevic, în cadrul discuţiilor, Halippa i-a arătat lui Lenin că guvernul Kerenski nu dă Basarabiei ajutoare pentru a se deschide anul de învăţământ în limba naţională a populaţiei Basarabiei, şi nu le restituie datoriile împrumutate de Basarabia pentru nevoile din Rusia etc. Lenin, ascultând cu mare atenţie, le-a spus

basarabenilor: „Nu vă pierdeţi vremea zadarnic pe aici, că nimeni nu vă dă nimic. Guvernul Kerenski este pe poziţia de a cădea, nu are bani nici pentru frontul de luptă, dar să vă şi mai dea ajutor, sau să vă şi restituie datoriile, – este exclus. Mergeţi acasă şi procedaţi aşa cum vă

55 Vezi Schiţe biografice.

56 Despre contactele cu Leon Troţki, Pantelimon Halippa va fi anchetat în cursul procesului intentat de instanţele sovietice, la Chişinău, în anul 1952 Vezi Iurie Colesnic.

Apostolul Unirii – Pantelimon Halippa, p. 95 – 96).

dictează interesul şi momentul politic potrivit, dar faceţi totul prin Sfatul Ţării al vostru. În ceea ce priveşte deschiderea anului şcolar de învăţământ, adresaţi-vă României de acolo, care vă poate ajuta în toate problemele voastre – şi cu cadre didactice, şi cu manuale şcolare etc.,[55].

Potrivit celor povestite de Gherman Pântea, întâlnirea sa cu Lenin s-a petrecut într-un un mod oarecum similar celei pe care o avusese mai înainte Halippa cu liderul bolşevic. După venirea sa din Elveţia, în aprilie 1917, Lenin locuia la palatul fostei balerine Eşesinscoi. Contactul propriu-zis cu liderul bolşevic s-a făcut prin intermediul unui apropiat al acestuia, Bonci Bruevici. După o primă întrevedere cu acesta, întâlnirea cu Lenin a avut loc a doua zi, la o casă conspirativă. „Lenin ne-a primit foarte prietenos, într-o cameră la intrare. Eu i-am explicat că dorim

55 A.N.I.C., Fond Nicolae Nitreanu (2467), dosar 27, f. 38-39.

să facem un congres militar moldovenesc, unde să discutăm şi să hotărâm soarta a trei milioane de moldoveni din Basarabia şi că primul-ministru Kerenski ne-a refuzat aprobarea”[56], relatează Pântea în însemnările sale. Lenin le-ar fi explicat pe un ton categoric că „partidul comunist susţine cu toată tăria autodeterminarea tuturor naţiunilor din fostul imperiu ţarist. „După ce-i atenţionează că au greşit mergând la Kerenski, Lenin „i-ar fi mângâiat pe creştet”, spunându-le: „Sfatul meu este să vă convocaţi congresul în mod revoluţionar şi să vă hotărâţi soarta voastră după cum vor dori ostaşii moldoveni veniţi de pe fronturi, care, prin suferinţe groaznice, au căpătat acum mari experienţe şi curaj. Voi trebuie să vă smulgeţi drepturile voastre cu forţa şi să nu le cerşiţi de la un aventurier, pe care popoarele îl vor goni în curând de unde este, pentru totdeauna.”[57] Rezulta, deci, în mod evident că Lenin a dat „undă verde” desprinderii basarabenilor din imperiul ţarist. Ulterior, atât Gherman Pântea, cât şi Pantelimon Halippa, au precizat în mai multe rânduri că totuşi în acel început de toamnă a anului 1917 s-a comis o mare greşeală, în sensul că nu i s-a solicitat lui Lenin să-şi depună semnătura pe un document care să-i ateste poziţia exprimată atunci faţă de dreptul la autodeterminare a Basarabiei. Mai târziu, în perioada regimului comunist din România, odată cu noul curs de relativă independenţă înregistrat în politica externă a ţării

56 Gherman Pântea, *Memoriile mele în legătură cu Basarabia,* 5 februarie 1965, p. 3; Petre Porea, *Bolşevicii români au sărbătorit crearea României Mari organizând acţiuni teroriste*, în „Curentul“ din 1 decembrie 2005.

57 *Ibidem*, p. 3-4; Petre Porea, *loc.cit.*

după 1964, atât Pantelimon Halippa, cât şi Gherman Pântea, ca şi alţi fruntaşi basarabeni, şi-au pus mari speranţe într-o schimbare de percepţie a autorităţilor în privinţa problemei basarabene, invocând principiul că însuşi „marele Lenin" a formulat dreptul românilor din Basarabia de a se uni cu

România, însă „numai dacă aşa hotărăşte Sfatul Ţării". Legat de acest aspect există şi ipoteza, împărtăşită de unii istoricii români, potrivit cărora, întâlnirile lui Halippa, Pântea şi a altor fruntaşi basarabeni cu Lenin ar fi de fapt o chestiune „inventată" în perioada comunistă, tocmai pentru a invoca principiul autodeterminării popoarelor, susţinut chiar de „marele învăţător al popoarelor", ca argument în chestiunea Basarabiei. Cert este faptul că despre întâlnirile cu Lenin, fruntaşii basarabeni menţionaţi fac menţiuni, uneori cu detalii despre felul cum au fost pregătite şi s-au desfăşurat acestea, în lucrările lor cu caracter memorialistic, în actualul stadiu al cercetărilor fiind hazardantă afirmaţia că asemenea întâlniri nu ar fi putut avea loc.

Pregătirea Congresului Ostaşilor Moldoveni. Telegrama fictivă către.com andanţii unităţilor în ilitare ruse de pe toate fronturile

Evenimentele petrecute în toamna anului 1917 arată că Gherman Pântea a avut o contribuţie esenţială la acţiunile care pregăteau unirea Basarabiei cu România. Pântea a luptat cu hotărâre pentru consolidarea forţelor naţionale, cât şi a contracarării forţelor ruse bolşevizante,

care provocau anarhie şi dezordine în Basarabia. El a dat semnalul pentru începerea Congresului Militarilor Moldoveni din 20 – 28 octombrie 1917, congres care a hotărât alcătuirea Sfatului Ţării, a primului parlament basarabean, care avea să decidă autonomia acestei provincii iar apoi Unirea ei cu patria mamă.

De comun acord cu alte comitete ostăşeşti, Comitetul de la Odessa a decis convocarea congresului la 20 octombrie 1917, în capitala Basarabiei. Congresul avea rolul să unească toate forţele revoluţionare şi naţionale ale moldovenilor din întreaga Rusie şi să pună bazele instituţiilor naţionale de conducere a Basarabiei.

În mod normal, pentru ca lucrările Congresului să poată avea loc, trebuia obţinută permisiunea Cartierului General Rus. În acest scop, Guvernului Kerenski i-a fost expediată o telegramă, prin care se cerea autorizarea acestui for[58]. Demersul a rămas fără vreun răspuns oficial, ceea ce însemna practic un refuz. Oficialii ruşi, influenţaţi de organizaţiile antimoldoveneşti, care promovau o propagandă de defăimare a asociaţiilor naţionale şi a populaţiei moldoveneşti, refuzau categoric să aprobe această cerere, aducând un şir de învinuiri neîntemeiate. Lucrurile încep să se complice, odată cu răspândirea zvonului că „Stavca” nu a aprobat organizarea Congresului. Situaţia era de asemenea natură încât „un pas greşit al nostru

58 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 65.

sau lipsa de curaj ar fi putut să ne fie fatale”[59]

În aceste împrejurări, după discuţii intense purtate la Chişinău cu ceilalţi factori responsabili, Gherman Pântea, dându-şi seama că nu va obţine o aprobare în adevăratul sens al cuvântului din partea autorităţilor ruse, propune şi obţine acceptul în cadrul unei şedinţe secrete a Comitetului central, din 7 octombrie 1917, să transmită o telegramă cu un conţinut fals către fiecare corp de armată sau divizie, prin care solicita ca din fiecare companie să fie învoiţi, pentru data de 20 octombrie (stil vechi), câte doi soldaţi şi un ofiţer moldoveni, pentru a participa la congres. Telegrama avea următorul conţinut: „Comandanţilor de armată, de corp de armată şi divizii, în baza autorizaţiei comandamentului suprem (generalissim) şi a primului ministru Kerenski, nr. 378764, s-a aprobat Congresul Ostaşilor Moldoveni pentru data de 20 octombrie 1917, în oraşul Chişinău. Rugăm dispoziţia Dumneavoastră pentru delegarea a câte doi soldaţi şi a unui ofiţer de la fiecare companie de moldoveni, cărora să li se elibereze delegaţiile şi diurna pentru 10 zile”[60]. Scrisă în limba rusă de secretarul Comitetului, Maleavin, telegrama purta semnătura lui Pântea.

Aparent, totul era în regulă, fiindcă Pântea invoca în sprijinul cererii sale chiar aprobarea lui Kerenski şi pe cea a comandantului suprem al armatei, dată pe o telegramă având şi… număr de

---

59 Gherman Pântea, *Rolul organizaţiilor militare...*, p. 28.

60 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 65.

înregistrare şi în care era indicată şi cota de participare la Congres şi necesitatea asigurării delegaţiilor cu diurne. Că totul era un fals este o altă poveste. În realitate, aşa cum am arătat mai sus, Pântea fusese refuzat de Kerenski, iar presupusa aprobare şi numărul de înregistrare al acesteia erau pure invenţii. Cam la o săptămână diferenţă, o telegramă similară a fost expediată de Ştefan Holban şi Ion Păscăluţă, având un conţinut similar. Astăzi, încă mai au loc dezbateri aprinse în legătură cu iniţiatorii acestei telegrame, iar fiul lui Ştefan Holban, Eugen, a editat chiar o carte referitoare la această problemă controversată, în care demonstrează că telegrama, de fapt, a fost una şi aceeaşi, iar primatul ideii şi realizarea acesteia a aparţinut echipei Ştefan Holban – Ion Păscăluţă[61]. De altfel, unele amănunte, descrise de Ştefan Holban în lucrările sale contrazic afirmaţiile lui Gherman Pântea din lucrarea *Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii* şi studiul *Evenimentele premergătoare congresului ostăşesc din 1917*, în care susţinea că, deşi purta titulatura de Comitetul Revoluţionar al Ostaşilor Moldoveni din Garnizoana Odessa, această grupare, fondată de el anterior, a jucat rolul de Comitet Central şi a reprezentat un vector pentru mişcarea de eliberare naţională[62]. Membru al Comitetului de la Odessa, apoi şi al Sfatului Ţării, Ştefan Holban afirma că iniţiativa de a convoca Congresul militar aparţine Comitetului

61 Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Voi. 7, p. 66.

62 Ştefan Holban *Evenimentele Congresului ostaşilor din 1917,* în „Patrimoniu“, nr. 1, Chişinău, 1991, p. 10; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 9.

din Odessa, mărturisind că lui personal îi revenise iniţiativa de a redacta, pe un pervaz, textul telegramei false privind desfăşurarea Congresului tuturor moldovenilor, specificând: „nu ştiu de ce prietenul Gherman Pântea reitera în lucrările sale că aceasta ar fi opera lui”. Ştefan Holban susţinea că textul telegramei „se păstrează şi acum în arhivă”[63]. Adevărul este că, indiferent care a fost realitatea în privinţa telegramei sau telegramelor respective, rolul ei/lor a fost imens în istoria noastră naţională, întrucât convocarea Congresului militarilor moldoveni a pus bazele primului parlament basarabean, Sfatul Ţării.

Cert este că, luaţi prin surprindere, comandanţii militari ruşi, fiind marcaţi şi de anarhia şi haosul care dominau atunci în Basarabia, nu au pus la îndoială conţinutul telegramei şi au îndeplinit cerinţele formulate în ea. De altfel, cu tehnica existentă la vremea respectivă în domeniul comunicaţiilor şi a posibilităţilor de verificare, era mai dificil de stabilit autenticitatea unei atari telegrame decât în zilele noastre.

Cu toate acestea, unele forţe naţionale ai căror reprezentanţi aflaseră că forul nu a fost autorizat, încercau să inducă în eroare participanţii referitor la ziua începerii Congresului. Pe 19 octombrie 1917, a avut loc şedinţa extraordinară a Comitetului Central, la care au participat delegaţi din alte garnizoane. Deşi nu toţi delegaţii au fost informaţi cu privire la

63 *Ibidem*, p. 15; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 9.

data convocării Congresului, Comisia de Organizare a reconfirmat hotărârea iniţială ca lucrările lui să înceapă la 20 octombrie, deoarece au fost deja comandate locurile la hotel. Deputatul Prahniţchi a propus să se trimită Statului Major al Comandamentului Suprem o adresă prin care să se ceară stoparea trimiterii de telegrame ce anunţau că forumul moldovenilor nu a fost autorizat. În acelaşi timp, Ion Păscăluţă susţinea că autorităţile au aprobat convocarea Congresului şi opina că acţiunile de împiedicare a desfăşurării lui sunt antidemocratice[64]. La aceeaşi şedinţă s-a hotărât ca lucrările congresului să înceapă pe data de 20 octombrie la orele 13.00, cuvântările urmând să fie rostite în limba română şi numai celor care nu cunosc româna să li se permită să vorbească în limba rusă. Deschiderea lucrărilor Congresului urma să fie făcută de un sobor de preoţi, iar după slujba religioasă orchestra militară trebuia să susţină un concert festiv[65].

Ambianţa desfăşurării Congresului nu era prea favorabilă din partea mass media noilor autorităţi ruse de la Petrograd. Potrivit oficiosului militar al lui Kerenski, Comitetul Ostaşilor Deputaţi de pe Frontul Român s-ar fi declarat împotriva Congresului, de pe data de 20 octombrie, invocându-se faptul că la redacţie au parvenit „telegrame care demonstrează că militarii nu susţin această idee, fiind revoltaţi din cauza momentului importun şi considerându-l o

64[00] Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 67.

65[07] *Ibidem,* p. 68.

acţiune contrarevoluţionară”[66].

66 *Ibidem.*

Vicepreşedinte al Congresului Ostaşilor Moldoveni încă din 18 octombrie 1917 au început să sosească la Chişinău delegaţii pentru Congres, astfel că, în ziua începerii acestuia, erau prezenţi în capitala Basarabiei 500 de invitaţi. Congresul şi-a desfăşurat lucrările în Sala Eparhială din Chişinău şi au participat peste 600 militari, sosiţi din toate colţurile Rusiei, şi 300 civili, reprezentanţi ai partidelor, organizaţiilor şi mişcărilor naţionale ale moldovenilor. Iată cum descrie atmosfera acestui Congres redactorul M. Minciună de la gazeta „Soldatul Moldovan": „În ziua de 20 octombrie în Chişinău s-a deschis întâia adunare a împuterniciţilor soldaţilor moldoveni… La 2 ceasuri şi 20 minute după amiază, toată această mulţime de norod, cu steaguri naţionale moldoveneşti şi muzică a purces de la Curtea Slobozeniei („Palatul Libertăţii" – *n.n.)* la casa eparhială. În fruntea acestei manifestaţiuni mergea Preşedintele Comitetului Central împreună cu tot Comitetul şi delegaţii fruntaşi de la fronturi; mâna dreaptă a preşedintelui era acoperită cu un frumos tricolor moldovenesc… Ceasul a sunat trei. Muzica a cântat Marsilieza şi Preşedintele Comitetului Central Moldovenesc podporucicul (sublocotenentul – *n.n.)* Pântea în strigătele entuziaste de «ura» şi «vivat» a deschis cea dintâi adunare a moldovenilor din Basarabia şi întreaga Rusie"[67]

Ca preşedinte al Prezidiului a fost ales, cu majoritate de voturi, rotmistrul Vasile Cijevschi.

---

67 Gherman Pântea, *op. cit.*, p. 31

Din prezidiu au mai făcut parte: Gherman Pântea, Ioan Păscăluţă şi Braga; secretariatul a fost alcătuit din Holban, Plătică, Rujină, Năstas, Lungu şi Buga. Cel dintâi a luat cuvântul adjunctul comisarului Basarabiei, Ion Inculeţ, care a încheiat cu urarea „Trăiască Basarabia autonomă”. În numele redacţiei „Cuvântul Moldovenesc” a vorbit marele luptător pentru Basarabia, Pantelimon Halippa, care a încheiat cu apelul: „Fraţi ostaşi, spre voi este toată nădejdea noastră. Ţara se îneacă în lăcrimi şi sânge. Vrăjmaşii noştri stau la hotare, vrăjmaşi avem câtă frunză la spatele noastre, în lăuntrul ţării, dar cel mai mare duşman este în mijlocul nostru: acesta este neunirea. Fraţii mei, biruiţi pe acest duşman şi apoi vom birui totul”[68]. Cuvinte profetice rămase valabile până în zilele noastre.

Trimisul partidului social-democrat din Rusia, doctorul armean Arzumaneanţ a prezentat adunării salutul din partea formaţiunii pe care o reprezenta şi a spus că „nu e alt neam pe lume care mai mult s-ar bucura de bucuria neamului moldovenesc decât Armenii de la Caucaz”[69]. În numele partidului social-democrat evreiesc numit „Bund” a salutat adunarea doctorul Lurie. A urmat la cuvânt Pantelimon Erhan, care a vorbit în numele tuturor ţăranilor din Basarabia, iar dr. Elena Alistar a spus că „femeile în rândul întâi vor lupta pentru autonomie şi şcoală

68 *Ibidem,* p. 32.

69 *Ibidem.*

moldovenească”[70]. Au vorbit apoi reprezentanţi ai diverselor comitete militare din afara Basarabiei.

Deosebit de impresionant pentru întreaga adunare a fost discursul soldatului Toma Jalbă de peste Nistru, care a spus următoarele: „... Fraţilor, din cuvintele Dumneavoastră, care le-am auzit eu, văd că toţi aici v-aţi hotărât să vă luaţi tot ce vi se cuvine – drepturi şi autonomie. Dar eu acuma vă întreb pe Dumneavoastră, fraţilor: fraţii mei şi neamurile mele, care suntem moldoveni dintr-un sânge, – cui ne lăsaţi pe noi moldovenii, cei ce suntem rupţi din coasta Basarabiei şi trăim pe celălalt mal al Nistrului? Noi rămânem ca şoarecii în gura motanului. Fraţii noştri nu ne lăsaţi, nu ne lepădaţi, nu ne uitaţi! Iar dacă ne veţi uita, malul Nistrului îl vom săpa şi vom îndrepta apa pe dincolo de pământul nostru; căci mai bine să-şi schimbe râul mersul, decât să rămânem noi moldovenii despărţiţi unul de altul”[71]. Cum era şi firesc, cuvântarea lui Toma Jalbă a stârnit ropote de aplauze asurzitoare şi strigăte: „Nu vă vom uita”, „Veniţi cu noi” ş.a. Profund mişcat, basarabeanul Ion Buzdugan, viitorul secretar al Sfatului Ţării, s-a ridicat şi a spus: „Când i-am auzit jăluirea fratelui nostru moldovan de peste Nistru, mie mi s-a părut că aud bocetul mamei, care şi-a pierdut copii, doinele de care plâng văile şi munţii în tot pământul românesc, toată deznădejdea şi tânguirea neamului nostru. «Nu ne lăsaţi» – strigă fratele nostru, şi eu socot că şi

70 *Ibidem.*

71 *Ibidem.* p. 33.

pietrele, dacă ar auzi, s-ar împle de jale. Nu vă lăsăm fraţilor! Veniţi în braţele noastre. Nistrul hotarnic îl vom săpa împreună şi vom îndrepta apa pe dincolo pentru ca nimică să nu ne mai despartă”[72]. Cum era de aşteptat, şi aceste cuvinte demne de reflecţie şi astăzi când se discută despre complicata problemă transnistreană, au fost atunci întâmpinate cu ropote de aplauze.

În ziua următoare, Congresul a fost prezidat de V. Cijevschi, care a comparat forul de la Chişinău cu Congresul Popoarelor de la Kiev[73]. Preşedintele Comitetului Central executiv moldovenesc al uniunii soldaţilor şi ofiţerilor, Gherman Pântea a făcut o dare de seamă asupra activităţii desfăşurate de acest organism, subliniind rolul celor 65 de emisari trimişi prin satele moldovene pentru educarea populaţiei Basarabiei în limba română şi al căror număr trebuia să crească în perioada următoare până la 105. A evidenţiat, de asemenea, importanţa gazetei „Soldatul Moldovan”, care este trimisă peste tot unde se află moldoveni. În final, Pântea a arătat necesitatea înfiinţării unui „polc” (regiment) moldovenesc şi îndeosebi cea a creării Sfatului Ţării, obiectivul principal al Congresului Ostăşesc şi care urma să fie „stăpânirea noastră”[74].

Momentul de vârf al Congresului Ostaşilor Moldoveni l-a constituit proclamarea autonomiei

72 *Ibidem*, p. 34.

73 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 69.

74 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 35.

Basarabiei şi alegerea Biroului de Organizare a noului organ reprezentativ al ţinutului, Sfatul Ţării. Ca membri ai Biroului de Organizare au fost aleşi: V. Ţanţu – preşedinte, I. Păscăluţă – comisar, Şt. Holban – secretar; D. Hârza, An. Moraru, L Ţurcanu, Gh. Pântea, C. Zberea, N. Cernăuţan, E. Sinicliu, I. Tudos, I. Ignatiuc, I. Buzdugan, G. Turcuman – membri simpli[75]. În cadrul Congresului, Gherman Pântea a fost ales în funcţia de vicepreşedinte. Au fost adoptate, de asemenea, mai multe rezoluţii şi hotărâri importante referitoare la relaţiile cu Republica Federativă Rusă, naţionalizarea trupelor moldoveneşti, cohortele moldoveneşti, alte acte de însemnătate majoră pentru soarta populaţiei din Basarabia. Dar cele mai importante hotărâri au fost cele referitoare la autonomia politică şi teritorială a Basarabiei şi crearea organului legislativ suprem, Sfatul Ţării. Ambele idei fuseseră promovate încă de la formarea Partidului Naţional Moldovenesc. Practic, militarii constituiţi în Congres au declanşat evenimentele care vor conduce, în final, la Unirea Basarabiei cu România. Iar între aceştia, rolul lui Gherman Pântea a fost unul de frunte, ceea ce nu exclude faptul că o contribuţie de seamă în desfăşurarea acestor evenimente au avut-o şi alte personalităţi basarabene ale vremii.

Aflând de telegrama fictivă expediată unităţilor din armata rusă, pentru învoirea militarilor moldoveni, pe timpul desfăşurării Congresului Ostăşesc, Al. Kerenski a dat ordin

75 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 69.

pentru arestarea lui Gherman Pântea. Dar Congresul era în plină desfăşurare, iar la 25 octombrie 1917, Kerenski însuşi a fost înlăturat de la putere de către forţele bolşevice conduse de V.I. Lenin[76].

Deputat în Sfatul Ţării

Sfatul Ţării, ca organ legislativ, a fost creat la 20 noiembrie 1917, urmând „să ocârmuiască viaţa din lăuntru a Basarabiei potrivit obiceiurilor şi nevoilor de acum ale Ţării”[77]. Congresul Ostăşesc Moldovenesc l-a ales pe Gherman Pântea ca deputat în Sfatul Ţării, având mandat validat între 21 noiembrie 1917 şi 27 noiembrie 1918, ca reprezentant al judeţului Bălţi.

La deschiderea Sfatului Ţării, în ziua de 21 noiembrie 1917, Gherman Pântea a vorbit în numele Congresului Ostăşesc Moldovenesc, exprimându-şi speranţa că noul organism legislativ creat în provincie va face din aceasta un „trandafir”[78]. Pornind de la discursul rostit de Pântea atunci, publicistul George Tofan îl caracteriza sugestiv pe acesta: „Preşedintele Comitetului Central Ostăşesc Moldovenesc, Pântea, om tânăr, vecinic în mişcare, fire de organizator şi agitator de idei, vorbeşte în ruseşte scurt, hotărât, cu voce puternică, cu multe şi largi mişcări. Declaraţiile lui sunt repetate şi viu aplaudate. Vede scăparea Basarabiei numai în Sfatul Ţării şi crede că, dacă i se va da o

76 Gherman Pântea, *Memoriile mele în legătură cu Basarabia*, p. 4.

77 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 70.

78 Gherman Pântea, *Rolul organizaţiilor militare...*, p. 55.

organizare temeinică, va putea sluji de model şi celorlalte Ţări”[79]. Un alt contemporan al lui Pântea, publicistul Vasile Harea, vorbind despre cei care au vizitat redacţia „Cuvântului Moldovenesc” în 1917, consemnează în memoriile sale următoarele: „... Ceva mai târziu, prin luna mai, venise Gh. Pântea, tot locotenent, care adusese cu el un sac mare de literatură de propagandă, în limba română, dar tipărite cu litere chirilice în tipografia rusească înfiinţată la Socola de către militarii ruşi de pe frontul românesc. Gh. Pântea era un tânăr cam afectat, cu privirile neliniştite, ambiţios şi cu fel de fel de combinaţii în minte”[80]. Prin această ultimă formulare, trebuie să recunoaştem că profesorul universitar şi istoricul ieşean de mai târziu, Vasile Harea intuise câte ceva, încă de atunci, din firea neliniştită, ambiţioasă, curajoasă, inventivă şi imprevizibilă a lui Gherman Pântea.

Locţiitor şi şef al Directoratului General de Război şi Marină în Consiliul Directorilor Generali în baza hotărârii Sfatului Ţării, la 8 decembrie 1917 a fost creat Consiliul Directorilor Generali al Basarabiei, care a funcţionat ca un guvern al

Republicii Moldoveneşti[81]. Preşedinte al executivului a fost ales Pantelimon Erhan. În Consiliu au mai intrat 8 persoane, titulari la

---

79 George Tofan, *Sărbătoarea Basarabiei,* Chişinău, 1917, p. III; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Voi. 7, p. 47.

80 Vasile Harea, *Basarabia pe drumul unirii. Documente,* Bucureşti, 1995, p. 38; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Voi. 7, p. 47.

81 *Consiliul Directorilor Generali ai Basarabiei* este denumirea cabinetelor de miniştri (directori generali) care au guvernat Republica Democratică Moldovenească şi apoi regiunea românească Basarabia în perioada 7 decembrie 1917-12 decembrie 1918. în perioada activităţii Sfatului Ţării, au funcţionat trei guverne ale Basarabiei conduse de Pantelimon Erhan, dr. Daniel Ciugureanu şi dr. Petre Cazacu.

diverse resorturi: Vladimir Cristi – la Interne, Ştefan Ciobanu – Instrucţie Publică, Teofil Iancu – Finanţe, Nicolae Bosie-Codreanu – Căi Ferate, Poşte, Telegraf şi Telefon, Mihail Savenco – Justiţie şi Culte, Ion Pelivan – Afaceri Externe, T.P. Cojocaru – Război şi Marină. Locţiitor al şefului Directoratului General de Război şi Marină era Gherman Pântea. Principala sarcină a executivului era lichidarea anarhiei şi instaurarea ordinii în Basarabia, organizarea administrativă în toate domeniile vieţii social-economice ale statului, reglementarea raporturilor cu guvernul central al Rusiei.

Din motive de sănătate, dar probabil şi din cauza divergenţelor dintre militarii din conducerea moldovenească, Directorul Militar, T. Cojocaru nu şi-a putut ocupa funcţia de Director General. Într-o scrisoare din 11 decembrie 1917[82], el îi propunea lui Pântea să ocupe funcţia respectivă, informându-l, totodată şi pe Ion Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării, despre decizia luată. Pântea trebuia să preia conducerea armatei până la o hotărâre definitivă a Sfatului Ţării. Această decizie a fost luată câteva zile mai târziu, pe 16 decembrie 1917, când Pântea a fost numit, cu statut oficial, în funcţia de Director General, în condiţiile în care T. Cojocaru tot nu era în măsură sau dispus să preia demnitatea respectivă. Acesta va reveni în rândurile conducerii Armatei moldoveneşti, abia la începutul lunii martie 1918, dar nu în calitate de titular al Directoratului

82 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 60-61; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 115.

Militar, ci în funcţia de şef al Statului Major al Armatei.

În componenţa Directoratului General pentru Problemele Militareintrau: secţia personal-cadre; secţia instruire; secţia operativă; secţia de mobilizare; secţia medico-sanitară; secţia maritimă şi construcţie a porturilor, secţia de mobilizare[83]. Secţiile de recrutare din Basarabia se supuneau ordinelor Directoratului Militar, care era încadrat cu 176 persoane, dintre care 35 se aflau în serviciul activ, iar celelalte în rezerva directoratului[84]. Formaţiunile militare moldoveneşti urmau să fie subordonate nemijlocit Directorului Militar, dar până la crearea acestuia ele se subordonau Comisariatului Militar.

La şedinţa Consiliului Militar din 14 decembrie 1917, Pantelimon Erhan a propus spre aprobare lista locţiitorilor Directoratului General Militar: pentru afacerile de marină – locotenentul Prahniţchi; pentru infanterie – plutonierii Secară şi Osoian. S-a hotărât ca pe viitor „cohortele moldoveneşti”[85] să se supună comisariatelor de judeţ, fiind stabilită, totodată, şi componenţa acestora. A fost formată şi o comisie specială, compusă din Ion Codreanu (director), Vladimir Cristi şi Gherman Pântea. Aceste măsuri erau impuse de ameninţarea fluxului tot mai mare de unităţi militare ruseşti de pe teritoriul Basarabiei.

---

83 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 115.

84 Dimitrie Bogos, *La răspântie: Moldova de la Nistru 1917-1918*, întreprinderea Editorial-Poligrafică Ştiinţa, Chişinău, 1998, p. 129; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*. p. 115.

85 „Cohortele“ au fost primele unităţi militare naţionale organizate în Basarabia, reprezentând un gen de detaşamente poliţieneşti, al căror scop era să restabilească ordinea în ţinut. Ele urmau să includă detaşamente formate din soldaţi refăcuţi după rănile suferite pe câmpul de luptă, repartizate în diferite oraşe ale Basarabiei în scopul luptei cu anarhia (Vezi pe larg Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.,* p. 85).

Comisia a angajat discuţii şi cu colonelul francez Dalbia, care venise special în Basarabia. Acesta a fost informat despre starea de lucruri existentă, subliniindu-se necesitatea unei înţelegeri bilaterale între cele două guverne privind problema militară, inclusiv invitarea unor ataşaţi militari şi trimiterea viitorilor instructori în unităţile militare franceze. Obiectivul acestei acţiuni era instruirea efectivului pentru organizarea corectă a structurii organismului militar moldovenesc. În urma convorbirilor purtate, colonelul Dalbia a acceptat propunerea basarabenilor, sugerând fixarea ei într-un document care să specifice drepturile şi îndatoririle părţilor şi numele celor care urmau să plece în Franţa[86].

Conform primului ordin al Directoratului, emis la 15 decembrie 1917, ostaşii Republicii Moldoveneşti erau chemaţi să execute toate ordinele superiorilor, şi erau informaţi că anarhia s-a răspândit în toată Basarabia. Un paragraf aparte interzicea ca bunurile materiale, armamentul şi tehnica militară să fie scoase în afara teritoriului Basarabiei fără consimţământul Directorului Militar. Ordinul mai prevedea crearea la Bender a unui divizion moldovenesc de artilerie în baza Unităţii Militare Herson, dislocată în oraş, formată doar din soldaţi basarabeni[87].

Arestarea lui Ilie Căţărău

Tot prin ordinul Directoratului din 15

86 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 118.

87 Vezi *Ibidem*, p. 115-116.

decembrie 1917, în fruntea garnizoanei Chişinău a fost numit soldatul Ilie Căţărău, având împuternici depline pentru menţinerea ordinii în capitală. Pentru a înţelege mai bine împrejurările şi motivele numirii lui Ilie Căţărău, simplu soldat, în funcţia respectivă, trebuie făcute unele precizări privind biografia şi traiectul socioprofesional al acestuia. Fire aventurieră, Ilie Căţărău, basarabean originar din Orhei, petrecuse ceva timp în Vechiul Regat al României, unde fusese student, intrând pentru activităţile sale dubioase sau/şi „provocatoare", în atenţia Siguranţei. Din perioada cât s-a aflat în România a rămas o legendă potrivit căreia, în ziua de 27 septembrie 1913, studentul Ilie Căţărău, împreună cu un coleg Timotei Kirilov, bulgar de origine, ar fi dinamitat un monument ridicat, la sfârşitul secolului al XIX-lea, pe Tâmpa de lângă Braşov, constând dintr-o coloană având aşezat pe capitel un personaj înfăţişând un arcaş din timpul dinastiei arpadiene, reuşind să-l deterioreze[88]. Ziarul „Gazeta Transilvaniei" îl descria pe Căţărău ca fiind „un aventurier politic. Bulgar de origine, a stat câtva timp în Rusia, unde nu se ştie din ce a trăit"[89].

La puţin timp de la reîntoarcerea în Basarabia, Ilie Căţărău a intrat (dacă n-a fost de la început) în slujba serviciului de spionaj al Rusiei, apoi al noii structuri informative bolşevice CEKA). „Acest tip

88 Pentru majoritatea cetăţenilor Braşovului, statuia respectivă de 20 m a rămas ca fiind statuia lui Arpad, ducele care a condus triburile maghiare în Pannonia. Ruinele rezultate din explozia provocată de Cătărău şi Kirilov au rămas pe munte până în 1966, când au fost îndepărtate de autorităţi. Astăzi, capul statuii se afla în Casa Parohiei Evanghelice din Braşov, iar pe Tâmpa mai există doar fundaţia soclului.

89 Alina Andrei, *Legendele Braşovului*, în www.mytex.ro/fapt.myTEXro., din 30 iunie 2009.

elegant, deştept – va consemna Pântea în evocările sale –, sub o formă amabilă şi modestă s-a prezentat personal comisarului general al armatei Moldoveneşti de pe lângă comitetul central, rugând să fie numit în regimentul moldovenesc «ca să deştepte pe fraţii lui moldoveni». Comisarului militar părându-i-se suspectă această dorinţă, i-a propus să lucreze în altă direcţie unde va fi de folos. Căţărău însă, cu lacrimi în ochi, a rugat şi pe ceilalţi membri ai comitetului să intervină pentru a fi primit ca soldat simplu în regimentul «fraţilor pentru a-i ajuta şi lumina». A fost primit. Dar cine putea cunoaşte ce gânduri nutrea acest om în mintea lui?!”[90]. Evenimentele ulterioare vor demonstra că acest aventurier se strecurase în armata moldovenească pentru a o dezorganiza şi tulbura.

Lansând lozinca „Totul aparţine norodului, boierii trebuie omorâţi”, Căţărău îşi crease un program cu un conţinut demagogic, populist şi „revoluţionar”, în baza căruia fusese ales unanim şef al garnizoanei Chişinău. Deşi Sfatul Ţării propovăduia ordinea, disciplina şi realizarea tuturor revendicărilor moldoveneşti pe cale legală, Căţărău contesta orice formă de proprietate, adresându-se militarilor şi populaţiei cu îndemnuri de genul: „totul este al vostru, puneţi mâna cât se mai poate, că pe urmă va fi prea târziu”[91]. Înconjurat de o adevărată „gardă pretoriană” formată din indivizi aleşi după chipul şi

90 Ghcrman Pântea. *op.cit.*. p. 63,

91 *Ibidem,* p. 64.

asemănarea lui, Căţărău începuse o serie de acţiuni de gen haiducesc asemănătoare celor ale altui companion deal lui, rusul Grigori Kotovski[92], membru al secţiunii bolşevicilor, cu care nu întâmplător stabilise raporturi de „conlucrare”. Împreună cu acesta, Căţărău crease la Dubăsari un depozit de arme, făcând agitaţie pentru declanşarea unei răscoale în Basarabia[93], începând cu armata unde se resimţea o puternică mişcare de contestare a ofiţerilor şi subofiţerilor. El, chipurile, lua de la bogaţi, pentru a da la săraci. Dar, în realitate, cum proceda? Pe baza ordinelor verbale date de Căţărău, „comisii speciale” alcătuite din oamenii săi „rechiziţiona” animale şi alte bunuri luate cu japca din proprietăţile oamenilor înstăriţi din judeţ. Acestea erau aduse la Chişinău şi adăpostite în curtea seminarului teologic. Rechiziţiile se făceau „pentru binele norodului”. „Buna credinţă a nenorociţilor soldaţi era perfect înşelată – arăta Pântea. Căţărău liniştit şi sigur opera ca în codru. Lozincile lui au prins rădăcini: ele erau ademenitoare şi uşor realizabile. De la demagogie, Căţărău trecu la escrocherie”[94]. „Haiducul” bolşevic s-a gândit că nu e rău ca din această campanie „revoluţionară” să facă şi ceva avere. El a dispus că, dacă rechiziţionarea vitelor se face potrivit ordinelor sale date verbal, în schimb eliberarea acestora să aibă loc numai pe bază de chitanţă, adică în mod „legal”, chipurile.

92 Vezi Schiţe biografice.

93 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 129.

94 *Ibidem*, p. 68.

Dar eliberarea nu se făcea oricum, ci contra cost, firește, banii luați de la proprietari intrând în buzunarele lui Căţărău. Rostul chitanţelor era să se da o faţadă de „legalitate” şi ca haiducul să aibă un control exclusiv asupra sumelor încasate de la proprietari. Întrucât o asemenea măsură, în mod firesc, crea o oarecare nedumerire în rândul militarilor din regimentul său, Căţărău găsise şi argumentul „pertinent” pentru această măsură, explicându-le acestora că vitele respective sunt destinate pentru hrana soldaţilor de pe front şi în caz de reţinere vor avea de suferit fraţii şi surorile lor de la ţară, fiindcă „li se va rechiziţiona şi ultima văcuţă de la copii”[95]. Cu această ultimă formulare „înduioşătoare”, ordinul dat de Căţărău avea „priză” în rândul soldaţilor din subordinea sa. El ameninţa, astfel, să compromită mişcarea revoluţionară şi de resurecţie naţională din Moldova de Răsărit.

Între Directoratul Militar şi Ilie Căţărău ales şef al garnizoanei Chişinău, au apărut încă de la început o serie de divergenţe, care s-au acutizat odată cu refuzul acestuia din urmă de a curs ordinului şefului Directoratului, privind organizarea primei parade militare în ziua de 25 decembrie 1917, când trupele moldoveneşti urmau să depună şi primul jurământ militar care suna în felul următor: „În numele lui Dumnezeu Atotputernic jur Credinţă Republicii Democratice Moldoveneşti, supunere ocârmuitorilor şi legilor ei, îndatoririlor militare în toate împrejurările, în

95 *Ibidem.*

timp de pace, ca şi în timp de război. Aşa să-mi ajute Dumnezeu”[96]. În strategia gândită de Directoratul de Război condus de Pântea, această manifestare, în cursul căreia unităţile moldoveneşti urmau să primească şi steaguri cu tricolorul, avea între altele şi rolul de încurajare a armatei şi de slăbire a acţiunii lui Căţărău.

Parada s-a desfăşurat la data prevăzută, în baza ordinului nr. 4 din 18 decembrie 1917, dat de şeful Directoratului Militar, Gherman Pântea. Au fost prezenţi membri ai Sfatului Ţării, în frunte cu preşedintele Ion C. Inculeţ. Desfăşurarea însufleţitoare a paradei militare nu a convenit deloc celor care doreau bolşevizarea şi anarhizarea oştirii moldoveneşti. Parada de la 25 decembrie 1917 micşorase considerabil influenţa lui Căţărău în rândul armatei. Dezvoltarea unor forţe militare moldoveneşti în Basarabia încurca practic planurile cercurilor bolşevice ruse, al căror „vârf de lance” era Căţărău, mai ales pe cele care vizau desfiinţarea Sfatului Ţării, exponentul revendicărilor moldoveneşti, care trebuia „şters de pe faţa pământului”[97].

Influenţaţi şi chiar timoraţi de ideologia bolşevică al cărei principal agitator era chiar şeful lor, Căţărău, majoritatea soldaţilor din Regimentul I Moldovenesc din Chişinău nu a participat la parada din 25 decembrie 1917. De altfel, Căţărău chiar ordonase să nu se participe la această manifestare, iar în ziua de 27 decembrie el a emis

96 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 125.

97 *Ibidem,* p. 67.

un ordin de organizare a unei alte parade la data de 1 ianuarie 1918. Ordinul se încheia cu următoarele cuvinte: „armatele revoluţionare trebuie să arate Sfatului Ţării, cu reacţionarii lui, că spiritul de libertate încă trăieşte în inimile norodului”[98]. Era evident că, în timp ce parada din 25 decembrie avusese un caracter naţional, cea preconizată de Căţărău trebuia să aibă unul „internaţional”, de esenţă bolşevică, cu un caracter explicit ameninţător împotriva Sfatului Ţării.

Pântea şi-a dat seama de pericolul pe care-l reprezenta Căţărău, prin faptul că se prevala de a fi fost „ales de întreaga oaste” şi că în acest fel putea instiga masele de soldaţi împotriva puterii legale a Republicii Moldoveneşti, în consecinţă, trebuiau luate măsuri neîntârziate de neutralizare a sa. Mai întâi chestiunea a fost discutată în Consiliul Directorilor, în noaptea de 27 – 28 decembrie 1917, dar se pare că bolşevicii deja bănuiau ceva sau poate chiar aveau agenţi acolo, pentru că după terminarea şedinţei, aşa cum arată Pântea, „ne-am trezit de îndată cu Căţărău la uşă, înconjurat de câţiva soldaţi înarmaţi, complet tulburaţi şi furioşi, care ne-au întrebat brusc: «Aţi hotărât arestarea şefului nostru??». Am răspuns calm: «Avem altă treabă decât a ne ocupa de şeful Dvs.». Surprinşi de acest răspuns, ei se uitau unul la altul, iar noi ne-am continuat drumul”[99]. Intrigaţi de felul cum a putut să afle Căţărău de

98 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 69; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 126.

99 *Ibidem.*

discuţia din Consiliul Directorilor, membrii acestuia au hotărât ca, pentru a-l „adormi” pe acesta şi a-i distrage atenţia, până la 31 decembrie să nu se mai discute despre „personajul” respectiv.

În dimineaţa zilei de 31 decembrie 1917, Gherman Pântea a discutat cu preşedintele Sfatului Ţării, Ion Inculeţ, convenindu-se ca Ilie Căţărău să fie arestat chiar în noaptea de revelion, pentru a nu-i permite acestuia să participe la parada militară programată pentru ziua următoare (1 ianuarie 1918) şi care ar fi putut fi „fatală” pentru mişcarea naţională din Basarabia. La solicitarea lui Pântea, problema nu mai trebuia să fie discutată în plenul Consiliului Directorilor, din considerentele „contrainformative” rezultate din cele de mai sus. Inculeţ a fost de acord, a semnat ordinul de arestare, iar Pântea a fost însărcinat cu punerea lui în aplicare. Oficial, Căţărău a fost învinovăţit de spionaj şi abuz de putere în scopuri personale[100].

În aceeaşi zi de 31 decembrie 1917, Directoratul Militar condus de Gherman Pântea a luat hotărârea asupra modului în care să fie arestat Ilie Căţărău. Dificultatea consta în faptul că o parte din armata moldovenească se afla deja sub influenţa lui Căţărău, iar cealaltă parte, deşi „disciplinată şi credincioasă republicii”, nu aprecia oportună arestarea acestuia, ceea ce cam tot acelaşi lucru însemna. În aceste condiţii, Pântea a decis să se implice personal în acţiune şi

100 „Cuvânt Moldovenesc“, nr. 5, din 1918; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 116.

să se adreseze, pentru sprijin, comandantului regimentului IV de cazaci „Zaamurski”, Ermolenko. În urma negocierilor cu acesta s-a stabilit ca, în schimbul unei sume de bani, cazacii să fie la dispoziţia lui Pântea în cursul nopţii de revelion ce urma şi să intervină atunci când li se va cere acest lucru. La ora 1.00, Ermolenko şi soldaţii săi trebuiau să fie la Pântea acasă. În acea seară, la orele 21.00, Pântea a mers la locuinţa poetului şi prietenului basarabean Iorgu Tudor, din strada Nicolaevscaia nr. 130, unde fusese invitat, împreună cu mai mulţi apropiaţi, pentru petrecerea nopţii Anului Nou. Aici era o atmosferă de destindere şi voie bună specifică revelionului, cu participarea unor protagonişti importanţi ai mişcării naţionale din spaţiul românesc, atât basarabeni ca Ion Pelivan, Pantelimon Halippa, dr. Elena Ali star, Anton Crihan, Grigore Cazacliu, Teofil Iancu, Ion Văluţă, Nina Bogos, Liviu Marian, V. Semaca ş.a., dar şi transilvăneni ca Onisifor Ghibu[101]. S-au rostit „cuvântări înfocate cu urări de a ne întâlni cu toţii la Alba Iulia”[102]. În această ambianţă veselă s-au fredonat şi cântece pe versuri improvizate, având dedicaţii de genul: „Frunză verde de arţar, trăiască Doamna Alistar – frunză verde de leuştean, trăiască Domnul Pelivan – frunză verde de şofran, trăiască Halippa Pan – frunză verde de mohor, trăiască Ghibu Onisifor”[103].

Aflat sub presiunea celor stabilite în legătură

101 Vezi Schiţe biografice.

102 Iorgu Tudor, *op.cit.*, p. 163.

103 *Ibidem,* p. 164.

cu arestarea lui Căţărău, Pântea nu a putut rămâne prea mult timp la petrecerea de la locuinţa lui Iorgu Tudor şi la un moment dat a trebuit să plece, scuzându-se sub un pretext oarecare faţă de gazdă şi cei prezenţi. A mers imediat la Directorul General al Comunicaţiilor, N.N. Codreanu, la care a rămas până aproape de ora 24.00 şi căruia i-a destăinuit planul, argumentându-i că „arestarea este singura soluţie şi că dându-mi seama de riscul la care mă expuneam, îl rog ca în cazul unei nenorociri pentru mine să fie dânsul tovarăş de mângâiere pe lângă părinţii mei”[104]. Pentru acţiunea propriu-zisă de arestare, Pântea s-a îmbrăcat în uniformă de soldat, fiind înarmat cu două revolvere „Mauser”. De la N.N. Codreanu a plecat acasă la el, unde îl aşteptau Ermolenko, împreună cu 25 de cazaci înarmaţi. De aici soldaţii s-au urcat într-un autocamion, Ermolenko împreună cu două ajutoare ale sale într-un automobil, iar Pântea l-a luat cu el pe comandantul pieţii Chişinău, Levenzon, în autoturismul personal, toţi îndreptându-se spre hotelul „Londra”, unde locuia Căţărău. Iată cum descrie Pântea desfăşurarea acţiunii de arestare a acestuia: „La intrarea în hotel am fost întâmpinaţi de prima gardă, care nu ne-a opus rezistenţă, astfel că ne-am îndreptat spre camera lui Căţărău. Sentinelele de la uşă, văzându-ne, ne-au somat să ne oprim, ameninţându-ne cu arma, dar cazacii s-au repezit la aceşti păzitori, i-au dezarmat şi i-au arestat.

104 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 70.

Comandantul pieţii – Levenzon – a bătut la uşa lui Căţărău, anunţându-l că are a-i face o comunicare urgentă în legătură cu parada de a doua zi. Căţărău l-a întrebat dacă e singur şi, la răspunsul afirmativ al lui Levenzon, a deschis uşa. În momentul acesta am năvălit în odaie, cu toţii, iar garda lui Căţărău din interiorul camerei a început să tragă în noi focuri de revolver, rănind pe un cazac, ceea ce a îndârjit pe ceilalţi cazaci, care s-au repezit asupra oamenilor din garda lui Căţărău, lovindu-i şi dezarmându-i. Subsemnatul în numele republicii moldoveneşti am declarat arestat pe Ilie Căţărău, după care numitul a fost ridicat, scos afară şi îmbarcat în camion”[105]. Înainte de a se urca în automobil, Căţărău s-a adresat celor prezenţi cu aceste cuvinte: „Pe acest pământ m-am născut, aici am crescut, dă-mi voie să-mi sărut pământul strămoşesc”[106]. Deloc impresionat de patetismele lui Căţărău, Pântea a ordonat ca acesta să fie imediat îmbarcat în automobil, care a pornit în direcţia Odessa, conform planului stabilit. Pentru supravegherea lui Căţărău pe timpul transportului au fost delegaţi deputaţii din Sfatul Ţării, Grigore Turcuman şi Tudose, care au fost ajutaţi de aghiotantul lui Pântea, lt. Harconiţă. La Odessa, Căţărău a fost predat comisarului ucrainean Poplavco. La întrebarea acestuia de ce este arestat, Căţărău a răspuns că „moldovenii basarabeni trag spre România; singurul eu lupt ca

105 *Ibidem.*
106 *Ibidem,* p. 70-71.

Basarabia să se unească cu Ucraina”[107]. Faţă de un asemenea răspuns, comisarul Poplavco, animat şi el ca mulţi ucraineni din acea vreme de dorinţa ocupării Basarabiei, l-a pus în libertate pe Ilie Căţărău, fapt ce a stârnit senzaţie şi o vie nelinişte în cercurile conducătoare ale tinerei Republici Moldoveneşti.

Conştient că nu se mai poate întoarce în Basarabia, Căţărău şi-a procurat un paşaport fals şi a ajuns în Franţa, unde nu şi-a schimbat stilul său de viaţă aventurieră, a comis diverse infracţiuni şi a fost condamnat. Abia după război, în primii ani ai regimului totalitar de stânga de tip sovietic, el a revenit în România, încercând să profite de faptul că în anii 1917 – 1918 a acţionat conform cauzei „revoluţionare” comuniste, făcând declaraţii publice adesea mincinoase împotriva unor „reacţionari burghezi” de genul lui Gherman Pântea. În decursul timpului, Ilie Căţărău a rămas un personaj extrem de controversat, îndeosebi în rândul basarabenilor, inclusiv în discuţiile acestora din perioada de relativă liberalizare a regimului comunist.

Prin acţiunea de arestare a lui Ilie Căţărău, Gherman Pântea a riscat mult, fiind reţinut, la rândul lui de către bolşevici, din fericire însă pentru scurtă vreme. Aşa cum vom vedea într-un alt capitol al lucrării de faţă, Căţărău nu va pierde ocazia să se răzbune pe Pântea, acuzându-l în presă de fapte, în ceea mai mare parte inventate, pentru a determina condamnarea acestuia la

107 *Ibidem,* p. 71.

închisoare de către autorităţile comuniste de la Bucureşti.

Stare de haos între Prut şi Nistru. Anarhie în armata moldovenească.

Toate acestea se întâmplau într-un context în care, după desfiinţarea organizaţiilor bolşevice de pe front, o parte activă a liderilor acestora au revenit la Chişinău, acţionând intens împotriva Unirii Basarabiei cu

România. Conform informaţiilor obţinute la vremea respectivă, printre agitatorii bolşevici mai cunoscuţi se aflau: Melcum, preşedinte al unei organizaţii armeneşti cu o asemenea orientare, Perper şi Pancraţie Teodor, care organizaseră în incinta spitalului din Costiujeni un centru bolşevic[108].

La sfârşitul lunii decembrie 1917 – începutul lunii ianuarie 1918, Republica Democratică Moldovenească, de facto, abia îşi căpătase libertatea, iar instituţiile create aveau încă o putere politică limitată. În cea mai mare parte a lor, localităţile dintre Prut şi Nistru se aflau sub influenţa altor forţe sau erau dominate de haos. Aflată în retragere prin Basarabia, armata rusă a început să jefuiască, să violeze şi să omoare populaţia civilă băştinaşă, fruntaşii basarabeni fiind asasinaţi de către organizaţiile bolşevice.

În iarna anului 1917, starea de anarhie din Basarabia s-a înrăutăţit. Refugiaţii, prizonierii ruşi întorşi din Germania, prizonierii germani în drum spre ţările lor, se dedau la acte de vandalism,

108 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 129-131.

violenţe, crime, distrugeri, care au destabilizat complet ordinea în Basarabia. Consiliul Directorilor era incapabil să mai menţină ordinea în nou-proclamata Republică, cu atât mai mult cu cât avea de înfruntat rezistenţa violentă a bolşevicilor instigaţi de Moscova[109]. În decembrie, cete înarmate de bolşevici se adunaseră la Chişinău şi se dedaulagraveprovocărilaadresalonsiliului.
Singurul sprijin al Republicii Democratice Moldoveneşti era parlamentul ales, Sfatul Ţării, care trebuia să fie „zdrobit şi nimicit”. „În această privinţă cântau în unison cu toţii: revoluţionarii şi reacţionarii, anarhiştii şi bolşevicii, precum şi toţi aceia care vedeau în parlamentul Basarabiei pericolul pentru existenţa şi stăpânirea lor de odinioară”[110].

La 1 ianuarie 1918 s-a instalat la Chişinău un cuib de anarhie şi bolşevism cunoscut sub denumirea de „Front-otdel” (o parte din front), cu sediul în localul liceului „Dadiani”. Această forţă armată devine un mare pericol pentru însăşi existenţa Republicii Democratice Moldoveneşti. Atunci când, în ziua de 6 ianuarie 1918, în Basarabia sosea de la Kiev corpul ofiţerilor prizonieri ardeleni, pregătit să lupte împotriva austro-ungarilor, aceştia au fost dezarmaţi de bolşevici. Câţiva deputaţi în Sfatul Ţării au fost prinşi de forţele militare bolşevice, iar alţi deputaţi au părăsit Chişinăul sub ameninţarea cu

109 Vezi Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie,* Editura Neinira, Bucureşti, 1997, p. 37.
110 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 77.

moartea. Situaţia era descrisă astfel de Gherman Pântea, în calitate de Director de Război, într-o şedinţă a Sfatului Ţării din ziua de 8 ianuarie 1918: „Sunt bucuros că aicea văd numai moldoveni. În încurcătura aceasta de evenimente nimeni nu ştie ce se face. Provocaţi de elemente răuvoitoare, soldaţii, îmbătaţi cu vin şi înarmaţi până în dinţi, s-au pus în poziţie de război, neconduşi de nimeni şi fără niciun ordin. Aceasta se întâmplă din cauză că nu ne este încă destul de scump poporul nostru şi că nu suntem suficient pătrunşi de seriozitatea momentului neluând cârma în mâinile noastre hotărât şi de aceia a avut loc nenorocita întâmplare cu transilvănenii. Să vedem cine stă în fruntea front-otdelului: Perper! Niciun moldovean... în furtuna acestor evenimente, atât de nenorocite cu roadele lor şi cu ameninţarea catastrofei inevitabile, *nouă ne rămâne să ne strângem rândurile în o masă compactă pentru o luptă organizată şi să nu fim despărţiţi şi când vom crede unul în altul ne vor crede şi alţii pe noi* (subl. În text). Ce a rămas din oştile moldoveneşti? Ele au rămas ca puii fără cloşcă. Ca o turmă de berbeci, soldaţi moldoveni, fără ordinul meu, au plecat la poziţia de război. Pentru ce? Nu se ştie... *Şi dacă, domnilor, noi nu simţim că suntem în stare să îndeplinim şi să dezlegăm aceste probleme, mai bine plecăm, lăsând locul altora, mai vrednici* (subl. În text). Datoria noastră, în primul rând, este să clarificăm situaţia în ochii poporului, să-i explicăm sensul evenimentelor de astăzi şi să-i dovedim că

aventurile şi toate nelegiuirile ce se fac nu cad în răspunderea noastră, şi odată pentru totdeauna trebuie de pus capăt provocărilor în mijlocul poporului şi a ostaşilor. Cu mare regret vă aduc al cunoştinţă că lucrurile au mers până acolo că şi pe mine a avut cineva intenţia să mă aresteze, servindu-se de soldaţii moldoveni. La întrebarea mea «de ce voiţi să faceţi aceasta?», am căpătat răspunsul misterios: «avem ordin». E arestat deputatul Crihan. Unde sunt drepturile noastre? Unde e puterea noastră? îl caut pe deputatul Crihan toată ziua şi prin toate locurile, dar «front-otdelul» nu găseşte de cuviinţă să-mi spuie măcar unde se găseşte arestatul. Destul! Armele în mână şi cu toţii să mergem în apărarea drepturilor noastre”[111]. Pe data de 9 ianuarie 1918, Gherman Pântea a fost „reţinut” într-o pivniţă de către „Front-otdel”, fiind eliberat în aceeaşi zi, odată cu soldaţii şi ofiţerii ardeleni arestaţi, graţie implicării armatei moldoveneşti.

Despre fenomenul de haos din armată relata cu regret şi dr. Elena Alistar[112], membru al Sfatului Ţării, într-o lucrare memorialistică referitoare în special la situaţia din intervalul de timp decembrie 1917 – începutul anului 1918: „Soldaţii moldoveni, pe care îi trimiteam contra devastatorilor, fiind şi ei, în mare parte, molipsiţi de ideile bolşeviste, deseori treceau de partea acestora”[113].

---

111 *Ibidem,* p. 74-76.

112 Vezi Schiţe biografice.

113 Elena Alistar, *Amintiri din 1917-1918*, în „Patrimoniu“, nr. 3-4, 1991, p. 112; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 8.

Intervenţia armatei române

Situaţia incertă şi pătrunderea ideologiei bolşevice printre militarii din unităţile din Basarabia au făcut ca, la începutul anului 1918, anarhia să devină incontrolabilă în acest teritoriu, fapt ce i-a determinat pe basarabeni să apeleze la o forţă militară organizată din afara republicii, pentru a stopa fărădelegile şi acţiunile banditeşti, a garanta pacea civilă şi recoltele din ţinut. Şi această forţă militară organizată nu putea fi decât cea a României. Armata română rămăsese singură pe frontul de est după retragerea ruşilor, fiind şi ea nevoită în cele din urmă să accepte armistiţiul cu germanii la 9 decembrie 1917.

La 22 decembrie 1917, prin intermediul Consiliului Directorilor, Sfatul Ţării a cerut guvernului român aflat la Iaşi să trimită armata să restabilească ordinea. După mai multe apeluri primite cu prudenţă, guvernul român a decis să trimită peste Prut două divizii de infanterie şi două de cavalerie, pentru restabilirea ordinii, protejarea populaţiei, apărarea căilor de comunicaţie şi a depozitelor, cu menţiunea că armata română fusese chemată prin comandamentul militar rus. La intervenţia în Basarabia a participat şi misiunea franceză care se afla atunci în ţara noastră, în baza înţelegerilor convenite în cadrul Antantei. Trupele române, conduse de generalul Ernest Broşteanu, însoţit de generalul Henri Berthelot, comandantul misiunii franceze, au trecut Prutul în ziua de 10 ianuarie 1918, fiind întâmpinate cu bucurie de populaţia

basarabeană. Înaintarea spre capitala Basarabiei s-a făcut rapid. Înainte de sosirea trupelor române la Chişinău, a avut loc şedinţa comună a tuturor comitetelor militare moldoveneşti, prezidată de preşedintele Sfatului Ţării, Ion Inculeţ. Pe 12 ianuarie, aceste comitete revoluţionare au trimis la Călăraşi o delegaţie în frunte cu Ion Inculeţ şi Ion Pelivan, pentru a veni în întâmpinarea diviziei a 11-a care se îndrepta spre Chişinău şi a discuta cu generalul Broşteanu condiţiile intrării în capitala basarabeană. Acesta a explicat faptul că nu sunt motive pentru a
ise pune piedici la intrarea în Chişinău, căci Armata Română vine pentru „paza depozitelor de armament şi a căilor ferate”. La 13 ianuarie, generalul trebuia să primească un răspuns. După cum va arăta mai târziu Gherman Pântea, răspunsul a întârziat o oră şi Broşteanu i-a ordonat colonelului Atanasiu să înainteze spre Chişinău. Atanasiu se afla deja în satul Cojuşna când Pântea i-a adus ordinul. După tratative, la orele 18.30, Armata Română a intrat în Chişinău dinspre bariera Sculeni[114]. A fost întâmpinată şi salutată de câteva escadroane moldoveneşti, cu steaguri naţionale, iar în fruntea lor era Primul Director Pantelimon Erhan şi directorul de Război.

Gherman Pântea. În după amiaza zilei de 13 ianuarie a avut loc şedinţa Sfatului Ţării, prezidată de Ion Inculeţ, care a declarat, între altele, că „dacă a fost înlăturată izgonirea Sfatului Ţării şi arestarea deputaţilor şi dacă nu s-au întâmplat

114 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 79; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 111.

linşări, apoi în acestea este meritul meu, al lui Erhan şi al lui Pântea”[115]. Similar a vorbit şi Primul Director, P. Erhan, care în finalul discursului şi-a exprimat speranţa că „şi Sfatul Ţării se va asocia cu mine pentru a exprima recunoştinţa lui Pântea”[116].

Pe 16 ianuarie 1918 s-a reuşit eliberarea Chişinăului de jefuitori. Unităţile bolşevice s-au retras la Tighina, fără a opune rezistenţă, fiind complet anihilate la 7 februarie. În acelaşi timp, divizia 13 a trecut Prutul în sudul Basarabiei, unde dezordinea era cu atât mai mare cu cât elementele bulgare, lipovene, tătare, găgăuze, fuseseră incitate la dezordine de bolşevici şi pe care armata rusă le scăpase complet de sub control. Pacificarea regiunii a fost mai dificilă, dar până la 8 martie, în condiţii de iarnă grea, armata română a intrat în Cetatea Albă. Astfel, întreaga Basarabie era eliberată. Puterea sovietică, ignorând principiul autodeterminării pe care aparent îl susţinuse până atunci, a considerat acţiunea drept un act de agresiune pe propriul teritoriu, a rupt relaţiile diplomatice cu România şi a confiscat tezaurul României aflat atunci la Moscova.

După intrarea trupelor române în Basarabia, bolşevicii şi-au intensificat propaganda, declarând că „Sfatul Ţării s-a vândut la români pe bani” şi că „vin românii să le ia înapoi pământurile câştigate prin revoluţie şi libertăţile dobândite după un veac

115 *Ibidem,* p. 80.
116 *Ibidem.*

de suferinţe”[117]. Se mai clama că „ţăranii vor fi lipsiţi de pământ, care va fi reîntors marilor moşieri”, încercându-se astfel să se trezească nemulţumirea acestora. Genul acesta de propagandă se desfăşura mai ales printre ostaşii moldoveni, majoritatea originari de la sat[118]. În acelaşi timp, la Chişinău a fost creat un Comitet Revoluţionar al Salvării Republicii Moldoveneşti, format din membrii comitetului din Crimeea, militari din garnizoanele Chişinău, Tighina şi din alte oraşe ale Basarabiei, care luptau împotriva trupelor româneşti şi declarau că duşmanii revoluţiei din Sfatul Ţării „au intrat în alianţă cu boierii români, cu regele lor şi cu ajutorul acestor trădători ai poporului, baioneta românească a venit să restabilească în Ţara noastră ordinea veche…”[119].

În istoriografia de sorginte sovietică, rezistenţa militară împotriva unităţilor militare româneşti, care înaintau spre Chişinău în scopul înlăturării anarhiei a fost prezentată adesea tendenţios. Forţele bolşevice din teritoriu au format un detaşament militar pentru „apărarea” oraşului Chişinău. În acest scop, la 8 ianuarie 1918, a fost emis ordinul nr. 1 pentru detaşamentul respectiv. Mai târziu, Gherman Pântea va arăta că el şi colegii lui din conducerea Directoratului de Război, luând cunoştinţă de acest ordin, au trimis anume unităţile

117 *Ibidem,* p. 77.
118 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 131.
119 *Ibidem,* p. 135.

moldoveneşti bolşevizate în direcţia Hânceşti, pentru a nu opune rezistenţă trupelor române[120].

În şedinţa Guvernului din 22 ianuarie 1918 a fost citită telegrama ministrului francez, aflat la Iaşi, în care se menţiona că trupele române au fost trimise în Basarabia în baza unei înţelegeri între aliaţi şi au ca scop să apere spatele frontului, potrivit regulilor militare, şi că această acţiune „nu poate schimba situaţia internă din Basarabia”[121]. După venirea trupelor române, unităţile moldoveneşti nu au fost desfiinţate, deşi în rândurile acesteia existau şi opinii favorabile autodesfiinţării lor. Aspectul a fost surprins de istoricul Alexandru Boldur, care a tratat în lucrări fundamentale evenimentele istorice, faptele militarilor moldoveni participanţi la unirea Basarabiei cu România. Potrivit lui Al. Boldur, „chiar şi la unii basarabeni, cu un sentiment naţional mai slab dezvoltat, s-a născut ideea: de ce să ne organizăm armată proprie, dacă armata ce stă la paza ordinii actuale, adică armata venită de peste Prut, este armata noastră”[122].

La 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării proclamă independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti. Se formează un nou guvern al Basarabiei, condus de dr. Daniel Ciugureanu. Directoratul General pentru Probleme Militare şi Maritime, care fusese condus până atunci de Gherman Pântea, a fost transformat în Minister de

120 *Ibidem,* p. 131.

121 Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 135.

122 Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, Chişinău, p. 505.

Război. În funcţia de titular al resortului a fost numit colonelul Brăescu, avansat mai târziu la gradul de general. Noul Minister de Război a continuat activitatea de formare a armatei naţionale. Într-un interviu, Brăescu spunea: „În viitorul apropiat va fi creată o comisie din reprezentanţii Franţei şi României care să înceapă pregătirile pentru crearea unui corp de armată moldovenesc”. Conform afirmaţiilor ministrului, unităţile urmau să fie compuse numai din moldoveni. După crearea lor Armata Română urma să părăsească teritoriul Republicii Moldoveneşti, deoarece, funcţiile ei vor fi preluate în întregime de unităţile naţionale[123]. La şedinţa Guvernului din 16 februarie 1918, ministrul de Război a propus introducerea unei noi uniforme ostăşeşti. Potrivit ziarului „Cuvânt Moldovenesc”, „haina e foarte plăcută vederii, de culoare albastră (vânătă) şi cu croiala precum cea a ofiţerilor români, dar pe chipiu se vedea deosebirea, în faţă pe veston, în locul literelor cu numele regelui şi cu coroana peste ele, strălucesc literele RM, care înseamnă Republica Moldovenească sau ostaş al Republicii Moldoveneşti”. Unii martori oculari presupuneau că literele RM semnificau România Mare[124]. Chiar dacă literele respective nu însemnau acest lucru, presupunerile sau premoniţiile acelor martori se vor adeveri, România Reîntregită devenind în curând o realitate. Iar proiectul constituirii unei

123 „Cuvânt Moldovenesc“, nr. 10, din 1918; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 136.

124 Idem, nr. 21, din martie 1918; Vitalie N. Ciobanu, *op.cit.*, p. 119.

armate moldoveneşti nu va mai fi unul de actualitate.

Rolul lui Gherman Pântea în cadrul Sfatului Ţării

în perioada imediat următoare, pe lângă atacurile bolşevice venite din teritoriul de peste Nistru controlat de germani, apar şi pretenţii teritoriale din partea Ucrainei, şi ea proclamată independentă. Sfatul Ţării începe atunci să manifeste intenţii de unire cu România, care sunt exprimate şi prin „moţiuni de unire votate de diferite judeţe" Soroca, Bălţi). Unirea cu România a fost hotărâtă de Sfatul Ţării la 27 martie 1918 prin 86 de voturi contra 36 (pentru menţinerea independenţei) şi 3 abţineri. Gherman Pântea a votat pentru Unirea Basarabiei cu patria mamă.

În cadrul Sfatului Ţării, Gherman Pântea a activat în Comisia Şcolară, ca pedagog de profesie, şi în Comisia de Lichidare. A conlucrat cu Pantelimon Halippa, Vlad Herţa şi Ion Pelivan. Aşa cum am arătat mai sus, în primul guvern al Basarabiei autonome îi revine postul de adjunct al titularului Directoratului General de Război şi Marină, dar în realitate a exercitat funcţia de şef al acestui resort. În mod nefundamentat, mai târziu.

is-a reproşat faptul că s-a manifestat ca un adversar înverşunat al revenirii Basarabiei la România. În ziarul „Epoca" din 12 martie 1935, istoricul şi genealogistul Emanoil Hagi Moscu îl acuza vehement că era autorul masacrului voluntarilor ardeleni săvârşit în noaptea de 6 ianuarie 1918 în gara Chişinău. I se contesta

calitatea de ministru de război al Republicii Moldoveneşti – cum semnase Pântea în Buletinul Ofiţerilor de rezervă – arătându-se, pe bună dreptate, că el fusese doar locţiitor al directorului general de război[125]. În acest sens, se citau şi pasaje din corespondenţa ce o purtase în ianuarie 1918 cu căpitanul Anatol Popa, din Bălţi, împuşcat ulterior de trupele române. Pântea îi scria acestuia următoarele: „Eu, ca muncitor cinstit din partida republicii care ţine cu Rusia politiceşte, convins că Basarabia republicană este pe cale numai cu Rusia, găsesc că este o crimă să rămân în serviciu. Vă promit că pe Basarabia am s-o apăr ca republică alături de Rusia chiar dacă m-ar costa şi viaţa… eu am dat ordin să iasă la front toată armata moldovenească; când am aflat că românii vin cu prea mari forţe, am schimbat ordinul. Românii se ţin tare… Tare mă tem că românii să ne ia nouă Basarabia. Mai la urmă e greu, dar ieftin nu ne vom da. Dacă voi vedea că cineva se uită peste Prut, imediat vă voi da de ştire”[126]. Intervenţia lui Hagi Moscu nu era prima de acest gen, iar Gherman Pântea îl dăduse şi în judecată pentru calomnie. În 1935, acelaşi Hagi Moscu îl acuza şi pe marele istoric Nicolae Iorga, „care deţine monopolul patriotismului în această ţară”, că i-a luat apărarea lui Gherman Pântea[127]. Referitor la atitudinea adoptată de Pântea în ianuarie 1918, revista „Patrimoniu” o caracteriza

125 CristianTroncotă, *loc.cit.,* p. 45.
126 *Ibidem.*
127 *Ibidem.*

drept cel puţin stranie… ambiguă, greu de definit. Se arată în continuare – fără a se aduce dovezi documentare, ci doar pe baza unor speculaţii – că era posibil ca acea ambiguitate să fi fi fost impusă de condiţiile extrem de dificile în care a fost obligat să acţioneze. Există însă o serie de argumente care arată că, la momentul respectiv, Gherman Pântea s-ar fi putut manifesta public împotriva unirii numai din calcul politic.

14. *Delegat al guvernului român la adunarea de la Tarutino-Cetatea Albă, unde comunitatea germană din Basarabia a votat moţiunea de aderare la Unirea acestei provincii cu România* în ziua de 7 martie 1919, Gherman Pântea a participat ca delegat al guvernului român la marea adunare de la Tarutino, judeţul Cetatea Albă, unde comunitatea coloniştilor germani din Basarabia a votat, prin aclamaţii o moţiune de aderare la hotărârea Sfatului Ţării, din 27 martie 1918, privind Unirea acestei provincii cu România. De menţionat că deputaţii germani din Sfatul Ţării se abţinuseră de la vot, întrucât nu avuseseră împuternicirea întregii comunităţi germane de a vota în numele ei. După cum consemnează Pântea, „Sărbătoarea aceasta de loialitate faţă de statul român a durat două zile. Şcolile, în cinstea marelui eveniment, erau închise; bisericile, prin sunetele clopotelor, vesteau populaţia despre fericita înfrăţire a poporului german cu cel român – pentru totdeauna”[128]. La aceste manifestări, care s-au transformat într-o sărbătoare românească,

128 Gherman Pântea. *op.cit.*. p. 102.

întrucât s-au încheiat cu o Horă a Unirii, au luat parte toţi ofiţerii regimentului de cavalerie în frunte cu colonelul Râureanu, precum şi soţiile lor, autorităţile civile şi Gherman Pântea.

La solicitarea coloniştilor germani din Basarabia, Pântea a însoţit apoi o delegaţie a acestora, la Bucureşti, unde a avut loc o întâlnire cu regele Ferdinand I şi reprezentanţi ai guvernului român. Audienţa la regele Ferdinand a fost deosebit de emoţionantă, acesta subliniind că „simte o îndoită bucurie: întâi ca Rege al tuturor Românilor, şi, apoi ca german, faţă de hotărârea înţeleaptă luată de populaţia germană din Basarabia”[129].

Recunoaşterea contribuţiei lui Gherman Pântea la Unirea Basarabiei cu patria mamă într-un „Rescriptum” care i-a fost remis de către Preşedintele Republicii Moldoveneşti, Ion Inculeţ, cu puţin timp înainte de hotărârea luată de unire a Basarabiei cu patria mamă, acesta aprecia destoinicia pe care Gherman Pântea a dovedit-o în conducerea departamentului Ministerului de Război, în „timpurile cele mai grele, în perioada de la 7 Decembrie 1917 până la

 Ianuarie 1918, când ţărişoara noastră se afla în mare primejdie şi când prin toate unghiurile ţării şi pe tot cuprinsul ei cutreierau duşmanii neamului nostru”. Ca recunoştinţă pentru toate aceste merite, căpitanului Gherman Pântea i se exprimau mulţumiri, iar ca „recunoştinţă pentru adevăratul luptător”, era înaintat la gradul de

129 *Ibidem,* p. 102.

maior şi i se acorda ordinul „Sf. Vladimir în grad 4 de cavaler cu spade”[130]. Dar cel mai puternic argument este votul categoric dat de Gherman Pântea pentru Unirea Basarabiei cu România şi împroprietărirea ţăranilor, la adunarea Sfatului Ţării, la 27 martie 1918.

Nu mai puţin importante sunt aprecierile altor congeneri basarabeni ai lui Pântea, protagonişti la rândul lor ai Unirii Moldovei de Răsărit cu România, după ce Pântea a publicat în ziarul „Dreptatea” din primele luni ale anului 1931 fragmente din viitoarea sa carte în care evoca amintirile sale cu privire la rolul jucat de organizaţiile moldoveneşti militare în actul „Unirii”. În acest sens, în martie-aprilie 1931, Pântea a primit o serie de scrisori de apreciere din partea lui Vasile Cijevschi, fost deputat în Sfatul Ţării şi preşedinte al Congresului Militar Moldovenesc, col. Simeon Gurschi, fost comandant al Regimentului 1 Moldovenesc de Infanterie, col. Mihai Popa, fost comandant al Brigăzii de Cavalerie Moldoveneşti şi, nu ultimul rând, maiorul Emanoil Catelli, ofiţerul de stat major care jucase un rol esenţial în constituirea celei mai puternice organizaţii a militarilor moldoveni din toată Rusia, la Odessa, în vara anului 1917. Într-o scrisoare olografă din 22 martie 1931, Catelli îi reproşa lui Pântea tocmai „modestia” dovedită în amintirile publicate în ziarul „Dreptatea” şi în care nu evidenţiase în măsură suficientă rolul său personal în cursul

130 *Ibidem*, p. 108; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 47.

evenimentelor din 1917 – 1918. Din descrierea făcute de Pântea – scria Catelli în epistola sa – nu reiese „rezultatul activităţii Dumneavoastră. Eu care v-am urmărit de aproape începând cu înfiinţarea primei organizaţii militare în Odessa şi cu încoronarea mişcării «Comitetul Central Militar» în Chişinău şi Sf. Ţerei, sunt îndreptăţit să afirm că energia şi inteligenţa Dtale au făcut mult mai mult decât reiese din amintirile Dumneavoastră tipărite în «Dreptatea»”[131]. Concluzia lui Catelli era că personalitatea lui Gherman Pântea „a avut o influenţă mult mai mare în mersul progresului ideii pe care am servit-o. Viitorul istoric cred că va lămuri şi va da în adevărata lumină activitatea Dumneavoastră din timpurile mari”[132].

Un alt argument îl constituie încrederea de care s-a bucurat Pântea, din partea autorităţilor şi a unor personalităţi de cultură româneşti, precum şi cariera strălucită pe care a făcut-o în cadrul României reîntregite. De menţionat că, pentru cea de-a doua ediţii a lucrării *Rolul organizaţiilor militare în actul unirii Basarabiei*, apărută în anul 1932, Gherman Pântea a beneficiat de o prefaţă redactată de Nicolae Iorga, care apreciază în mod deosebit însemnătatea lucrării şi rolul pe care l-a jucat autorul ei în evenimentele epocale din 1917 – 1918, ce au dus la formarea României Reîntregite.

---

131 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 15, f. 1-2.

132 *Ibidem J. 2.*

CAPITOLUL îi CARIERA LUI GHERMAN PÂNTEA ÎN TIMPUL ROMÂNIEI MARI

Problema studiilor superioare

După Unirea din 1918, Gherman Pântea pleacă la Iaşi, unde urmează cursurile facultăţii de drept ale Universităţii din localitate, devenind avocat, în unele documente întocmite de Securitate există afirmaţia că „ocupându-se exclusiv de politică, în plină ascensiune, se spunea că Pântea, neavând studii superioare, a reuşit să obţină prin fraudă, diploma de licenţă în drept la facultatea din Iaşi”[133]. Această aserţiune a fost preluată, de fapt, din mai vechile documente ale S.S.I. Care arătau că „neputând ocupa posturi importante din cauza lipsei de titluri universitare, din ordinul Primului Ministru Ion Brătianu, Profesorul Cuza pe atunci rectorul Universităţii din Iaşi a trebuit să-i elibereze diploma de licenţă în licenţă în Drept[134]. O asemenea chestiune este greu de probat. Cert este, însă, faptul că în fondul personal nr. 1646 de la Arhivele Naţionale Istorice Centrale există diploma de licenţă în drept, în original a lui Gherman Pântea, având nr. 2108 din 20 septembrie 1919, eliberată de Ministerul Instrucţiei şi al Cultelor din România, Universitatea din Iaşi, „în numele Majestăţii Sale Regelui FERDINAND I-iu”. Diploma este semnată de decanul facultăţii de drept al Universităţii ieşene, A.C. Cuza şi înregistrată şi la Decanatul Baroului din Chişinău, sub semnătura decanului C.

133 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 58. Nota nr. 321/Z/17 martie 1961, furnizată de agentul „Dan“

134 *Ibidem,* f. 388. Nota S.S.I. din 10 aprilie 1942.

Teodorescu[135].

Se înţelege că, mai târziu, în anii ’50 – începutul anilor ’60 ai secolului trecut, Securitatea avea tot interesul să-l prezinte într-o lumină negativă pe Gherman Pântea, privit ca „duşman al Uniunii Sovietice”, din cauza rolului pe care-l jucase în Unirea Basarabiei, în anii 1917 – 1918, faptul că fusese primar al Chişinăului în mai multe rânduri, dar mai ales că exercitase funcţia de primar general al oraşului Odessa, între anii 1941 – 1944, aşa cum vom arăta într-un capitol următor. Aceleaşi surse ale Securităţii susţineau despre Pântea că „n-a fost niciodată avocat, n-a fost înscris în barou” şi „nici nu putea să apară ca apărător în procesele politice”, afirmaţie infirmată atât de cele arătate mai sus, cât mai ales de faptul că despre activitatea sa ca avocat s-a scris şi în presa vremii, inclusiv în publicaţii care apăreau în limba română la Chişinău: „Cuvântul Basarabiei”, „Poziţia Basarabiei”.

ş.a. Mai mult, în fondul de arhivă Gherman Pântea există şi un certificat eliberat de decanul corpului de avocaţi din Basarabia, care atestă faptul că Gherman Pântea era înscris în tabloul avocaţilor din această regiune prin „Decizia Corpului de Disciplină nr. 2 din 5 august 1919”[136].

Apărător al comuniştilor

Ca avocat, el a debutat ca apărător, în mod gratuit, al grupului celor 108 simpatizanţi

135 Vezi A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 3, f. 1.

136 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 3, f. 3.

comunişti, condus de Pavel Teacenco[137]. În urma procesului, desfăşurat în lunile iulie-august 1919, liderul Teacenco şi alţi trei membri ai grupului de comunişti au fost condamnaţi la moarte în contumacie, alţi
39 acuzaţi au primit diverse pedepse, iar restul de 65 au fost achitaţi, din lipsă de dovezi. Pe cei 39 de acuzaţi, Pântea i-a apărat mai departe la recurs, la Curtea Marţială din Iaşi, unde toţi au fost în cele din urmă achitaţi. În cadrul procesului, cât şi la tribuna parlamentară şi în presă, Pântea a criticat metodele adesea excesiv de aspre folosite de organele Ministerului de Interne împotriva arestaţilor, menţionând îndeosebi atitudinea „dură” a comisarului de siguranţă Nicolau şi a şefului acestuia, Zachiu. Astfel, în şedinţa Adunării Deputaţilor din 13 decembrie 1919, având ca preşedinte pe prof. Nicolae Iorga, deputatul Gherman Pântea a adresat o interpelare ministrului de Interne, afirmând că „în Basarabia unii din agenţii siguranţei generale a statului sunt persoane care au intrat acolo numai ca să terorizeze şi să mituiască populaţia. Speculând cuvântul de bolşevic atât la modă azi, comite adevărate şantajuri, ameninţând cu arestarea pe presupuşii bolşevici numai pentru a le putea stoarce cât mai multe parale. Parte din personalul siguranţei este recrutat din persoane suspecte, cu trecut dubios şi care au lucrat în fosta Siguranţă a statului Rus, şi care, prin urmare, nu pot lupta

137 Vezi Schiţe biografice.

sincer pentru ţara românească”[138]. Având în vedere aspectele semnalate, deputatul Pântea solicita ca „pentru liniştirea spiritelor şi întronarea bunei ordine, într-o provincie unde cu toţii suntem datori să ne dăm osteneala, să facem unire sufletească, să ordonaţi facerea unei anchete severe, pentru ca să se îndrepte această stare de lucruri şi să înceteze terorizarea populaţiei, iar vinovaţii să fie îndepărtaţi din serviciul statului şi să ia pedepse conform legii”[139]. Pentru ca ancheta să dea rezultate cât mai bune, Pântea s-a oferit să furnizeze datele necesare delegatului ce trebuia să fie însărcinat în acest scop. Ca urmare, titularul Internelor din acea vreme, dr. Nicolae Lupu a dispus efectuarea unei anchete la organele locale de la Chişinău, unde fuseseră comise abuzurile respective. În consecinţă, inspectorul general Zachiu din Chişinău a fost înlocuit din funcţie cu Zaharia Husărescu[140], „om mai temperat şi blajin”[141].

Mai târziu, Pântea i-a apărat pe Teacenco şi ceilalţi comunişti implicaţi în „răscoala” de la Tatar-Bunar. Aşa cum arată unele articole din presa vremii şi dezbaterile parlamentare din 1930, ca deputat, Gherman Pântea a cerut sancţionarea agenţilor de siguranţă abuzivi, care „se purtau

---

138 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 8, f. 10. Dezbaterile Adunării Deputaţilor nr. 12, 16 decembrie 1919, p. 109.

139 *Ibidem.*

140 Vezi Schiţe biografice. Despre viaţa şi activitatea lui Zaharia Husărescu vezi pe larg Pavel Moraru, *Serviciile Secrete şi Basarabia (1918-1991). Dicţionar*, Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 126-132; Nicolae Balint, *Spionaj Ia Târgu Mureş,* în „Ziarul de Mureş“, 23 mai 2005.

141 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 9, Documentar Gherman Pântea, *Mişcarea comunistă din Basarabia*, f. 5. Pe această temă vezi pe larg Ludmila Rotari, *Mişcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004; Alin Spânu, *Istoria sen'iciilor de informaţii/contrainformaţii româneşti în perioada 1919-1945,* Prefaţă de Gh. Buzatu, Casa Editorială Demiurg, Iaşi, 2010, p. 142-144.

neomenos” cu comuniştii. Păstrarea de către Pântea a unei anumite orientări spre stânga eşichierului politic din România este evidenţiat şi de către unele documente provenind de la fostul Serviciu Special de Informaţii S.S.I.). Acestea arată că, la 31 noiembrie 1931, în urma unei descinderi făcute la tipografia ziarului „Basarabia” din Chişinău, ziar care îi aparţinea lui Pântea, s-au găsit manifeste revoluţionare[142]. În perioada comunistă, el va invoca aceste episoade în faţa autorităţilor noului regim, ceea ce nu-l va scuti de ani grei de închisoare, pentru faptul că a îndeplinit funcţia de primar general al oraşului Odessa, aşa cum vom arăta în capitolele următoare.

Rolul lui Gherman Pântea în negocierile româno-sovietice de la Viena în anii 1923 – 1924, Gherman Pânteaajucatunrol importantân demersurile diplomatice întreprinse de guvernul român pentru reglementarea pe cale diplomatică a problemelor litigioase dintre Uniunea Sovietică şi România, privind în principal chestiunea Basarabiei. După cum consemnează Pântea în notele sale memorialistice, la începutul verii anului 1923, a fost chemat de I.G. Duca, ministrul de externe, care i-a spus că Dr. Cristian Rakovski[143], „ne face mare rău în străinătate, atacând legalitatea Sfatului

Ţării şi afirmând că acest organ nu a reprezentat poporul basarabean”[144]. „Noi ştim – a

142 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 383. Nota din 29 iunie 1954; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 45.

143 Vezi Schiţe biografice.

144 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 12, *Conferinţa ruso-română Viena 1924*, f. 18; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48.

continuat şeful diplomaţiei române de atunci – că Dumneata Pântea – *n.n.)* ai organizat Comitetul Central al Ostaşilor Moldoveni; că ai fost preşedintele acestui Comitet şi că ai convocat Congresul Militar la 20 octombrie 1917, care a declarat autonomia Basarabiei şi a ales Sfatul Ţării. Am dori ca toate aceste lucruri să le ştie şi Doctorul Rakovski, căci poate el este de bună-credinţă, dar a fost informat greşit de către duşmanii neamului nostru". „Atât Domnul Ion Brătianu (primul ministru – *n.n.)* cât şi eu – a mai spus I.G. Duca – credem că acest lucru îl poţi face Dumneata, dat fiind rolul important pe care l-ai avut în timpul revoluţiei"[145]. În final, ministrul Duca i-a spus lui Pântea că aranjase întâlnirea cu Dr. Rakovski, prin intermediul ambasadorului român de la Paris, Victor Antonescu şi că Ion I.C. Brătianu îl ruga să-i reamintească sus-numitului că el l-a eliberat din închisoare în luna mai 1917 şi i-a aprobat să plece în Rusia aflată în pragul bolşevizării. Menţionăm că, după ce a îndeplinit mai multe funcţii importante în noul regim de tip sovietic, inclusiv pe aceea de Preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului din Ucraina, Cristian Rakovski ajunsese între timp ambasador al Uniunii Sovietice în capitala Franţei.

Pântea a acceptat misiunea încredinţată de primul ministru al României şi a plecat la Paris, luând cu el procesele-verbale originale, redactate în limba rusă, ale Comitetului Central Ostăşesc Moldovenesc din care reieşea, „în mod evident, că

145 *Ibidem*, f. 18-19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48.

acest Comitet a organizat şi condus toată mişcarea revoluţionară şi naţională din Basarabia în anul 1917, precum şi procesul – verbal al marelui Congres Militar Moldovenesc din 20 – 27 octombrie 1917, care a declarat autonomia Basarabiei şi a ales Sfatul Ţării”[146]. Ajuns la Paris, Pântea a fost întâmpinat la gară de către Victor Antonescu, ambasadorul român, care i-a comunicat că Dr. Rakovski îl va primi în aceeaşi zi la orele 11 dimineaţa, la ambasada sovietică. La ora stabilită, a fost introdus la Doctorul Rakovski, căruia i-a făcut cunoscută însărcinarea ce o avea din partea primului ministru român Ion I.C. Brătianu, arătându-i că „atacurile prin presa franceză la adresa Ţării noastre au produs legitime nemulţumiri în opinia publică română”. Continuând convorbirea cu doctorul Rakovski, i-a arătat acestuia că afirmaţia cuprinsă în atacurile presei franceze la adresa României, potrivit căreia organul care a votat unirea, adică Sfatul Ţării, nu ar reprezenta voinţa populaţiei din Basarabia, „nu rezistă la o examinare serioasă a faptelor”. „Pentru a dovedi că Sfatul Ţării reprezintă realmente voinţa poporului din ţinutul cuprins între Prut şi Nistru – i-a spus Pântea lui Rakovski – v-am adus toate documentele referitoare la actul unirii, din care reiese în mod evident că mişcarea noastră din Basarabia a avut un caracter nu numai naţional, ci şi revoluţionar, precum şi faptul că toate hotărârile noastre au fost luate pe cale

146 *Ibidem*, f. 20; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 48-49.

revoluţionară”[147]. A arătat, de asemenea, doctorului. Rakovski că marele Congres Militar a fost ţinut în urma sugestiei dată de „marele Lenin” delegaţiei ostaşilor moldoveni – din care făcea şi Pântea parte – care i-a sfătuit să convoace Congresul peste capul lui Kerenski, primul-ministru al Rusiei din acea vreme. „Am încredere în Dv., Domnule ambasador, şi de aceea vă las toate actele şi documentele spre a le putea studia în linişte şi a vă forma o convingere personală”[148] – i-a spus Pântea doctorului Rakovski în momentul plecării sale. După trei zile a avut loc o nouă întâlnire cu dr. Rakovski, care a înapoiat toate actele şi documentele, spunându-i lui Pântea că le-a studiat şi că şi-a format convingerea că „organizaţiile noastre militare au acţionat în mod revoluţionar şi că organul nostru, Sfatul Ţării, a reprezentat într-adevăr voinţa poporului basarabean”. În încheiere, dr. Rakovski i-a declarat că „va lua măsuri, pe proprie răspundere, ca să înceteze campania de presă împotriva României, ceea ce s-a şi întâmplat, şi că va stărui pe lângă Lenin şi Cicerin să recunoască actul unirii Basarabiei cu România”[149]. Ajuns acasă, Pântea a povestit lui I. Gh. Duca despre felul cum a decurs întâlnirea sa cu dr. Cristian Rakovski, exprimându-şi convingerea că acesta a fost „sincer”. Duca i-a răspuns, însă, zâmbind: „Domnule Pântea, dumneata eşti încă tânăr şi nu

147 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 49.

148 *Ibidem.*

149 *Ibidem*, f. 21; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 49-50.

ştii ce viperă este Dr. Rakovski”[150]. Pântea i-a mai relatat lui Duca despre faptul că, la despărţire, Cristian Rakovski i-a declarat că după explicaţiile şi lămuririle primite, precum şi lectura actelor ce i-au fost aduse, „nu numai că nu va ataca chestiunea Basarabiei, dar va face totul pentru convocarea unei conferinţe moldo-ruse, unde vom pune la punct toate chestiunile în litigiu între U.R.S.S. Şi România, cu recunoaşterea Unirii Basarabiei”[151]. Pântea explică atitudinea lui Rakovski prin faptul că la conferinţa de la Geneva din 1922, primul ministru Ion
I. C. Brătianu avusese o convorbire cu ministrul de Externe rus Cicerin, care îi dăduse de înţeles şefului guvernului român că U.R.S.S. Ar fi gata să reglementeze neînţelegerile între Moscova şi Bucureşti pe chestiunea Basarabiei. Pântea era convins că dr. Rakovski „vrea să-şi facă un titlu de glorie din înţelegerea româno-rusă şi-şi va întrebuinţa tot prestigiul pentru a se ajunge la un rezultat pozitiv”[152].

În perioada următoare, campania de presă împotriva României s-a mai diminuat, ce-i drept, pe fondul interesului Moscovei privind o conferinţă sovieto-română, în scopul reglementării tuturor chestiunilor în litigiu dintre Uniunea Sovietică şi România. Această conferinţă a avut loc la Viena, între 27 martie şi 2 aprilie 1924, iar la pregătirea condiţiilor pentru desfăşurarea ei,

150 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 119.

151 *Ibidem.*

152 *Ibidem*, f. 22; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 119.

Gherman Pântea a avut un rol destul de important, aşa cum am arătat mai sus. La Viena, delegaţia română a fost condusă de ministrul plenipotenţiar Constantin Langa-Răşcanu, iar cea sovietică de Nikolai Nikolaevici Krestinski, ambasador al U.R.S.S. La Berlin. Din delegaţia română au făcut parte Mircea Djuvara, profesor la Facultatea de Drept din Bucureşti, iar ca reprezentanţi ai provinciei dintre Prut şi Nistru, reunită cu patria-mamă: dr. Petre Cazacu, Anton Crihan şi Gherman Pântea. Anton Crihan nu a participat la această conferinţă, fiind plecat la Paris. Din delegaţia sovietică, în afara şefului acesteia, au mai făcut parte: Serebreakov, ministru adjunct la ministerul Afacerilor Interne; Leviţki, ambasadorul sovietic din Austria; Lorenţ, ambasadorul sovietic de la Kovno Lituania), precum şi mai mulţi consilieri politici şi economici.

În ziua sosirii sale la Viena, în martie 1924, Pântea a fost vizitat de Solski, un personaj „inteligent", de origine poloneză, redactor şefia gazeta „Izvestia" şi care era şeful echipei de presă din delegaţia U.R.S.S. Solski venise să-i facă lui Pântea o comunicare cu caracter confidenţial din partea dr. Rakovski, urmare discuţiilor pe care cei doi le avuseseră cu un an de zile în urmă, la Paris. La întâlnirea desfăşurată la hotelul „Bristol" din capitala austriacă, Solski i-a comunicat lui Pântea, din partea dr. Rakovski, că după întâlnirea menţionată de la Paris, acesta ar fi căutat să facă „tot posibilul" pentru înţelegerea româno-rusă pe chestiunea Basarabiei şi reluarea raporturilor

diplomatice dintre Bucureşti şi Moscova. Dr. Rakovski l-ar fi convins atât pe comisarul Afacerilor Externe, contele Cicerin, cât şi pe „marele Lenin" să recunoască Unirea Basarabiei cu România, dar Guvernul Român, sub diferite pretexte, ar fi tărăgănat timp de aproape un an de zile fixarea datei unei conferinţe prin care urma să se realizeze acest lucru. Între timp a survenit moartea lui Lenin din ianuarie 1924, iar Stalin, succesorul său, nu a mai manifestat aceeaşi receptivitate la ideile lui Rakovski. În cursul confruntărilor la nivelul conducerii partidului comunist bolşevic sovietic, pentru succesiunea lui Lenin, acesta făcuse parte din fracţiunea rivală viitorului lider, împreună cu Troţki, Kamenev, Zinoviev, Buharin şi alţii. Stalin a schimbat complet politica externă a statului sovietic, considerând că „Lenin, fiind bolnav a căzut sub influenţa lui Troţki, care împarte fostul imperiu ţarist la toată lumea şi anume: la polonezi, la finlandezi Ţărilor Baltice, românilor"[153]. Rakovski a comunicat, prin intermediul lui Solski, faptul că această politică nu este împărtăşită de Stalin, care va face totul pentru revenirea teritoriilor „pierdute" la Uniunea Sovietică. Aceeaşi politică era promovată şi în cazul Basarabiei. Stalin ar fi făcut, totuşi, o „concesie cu noi", dând indicaţii delegaţiei sovietice să ceară plebiscitul la conferinţă[154]. În final, Solski a arătat că dr. Rakovski l-a însărcinat să comunice părţii române

153 *Ibidem,* f. 23.

154 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 51.

că aceasta este „singura soluţie pentru rezolvarea problemei Basarabiei şi vă sfătuieşte să primiţi plebiscitul, căci în Basarabia trăind în majoritatea moldoveni ei desigur vor vota alipirea la România”[155].

După ce i-a mulţumit lui Solski pentru comunicarea făcută din partea dr. Rakovski, Pântea a apreciat că această problemă este „foarte complicată” şi şi-a exprimat îndoiala că propunerea sovietică va fi acceptată de delegaţia română. În legătură cu chestiunea în cauză el a discutat cu dr. Petre Cazacu, care-l cunoştea bine pe dr. Rakovski, din perioada când venea des la Bucureşti şi îi făcea „curte” fiicei lui Zamfir Arbore Elena Codreanu), pe care a luat-o şi în căsătorie. Pântea a căzut de acord cu dr. P. Cazacu asupra faptului că „dacă ruşii vor propune plebiscit sub armate internaţionale, noi să-l susţinem, căci este imposibil, ca Moldovenii noştri în număr de aproape 1.000.000 de oameni, după ce a primit din mâna Sfatului Ţării tot pământul aproape în mod gratuit, să voteze întoarcerea la Statul Rus unde au fost aşa de mult umiliţi şi batjocoriţi din toate punctele de vedere mai mult de 100 de ani”[156].

Aşa cum vor demonstra negocierile complicate purtate la Viena, problema plebiscitului a fost respinsă de principiu, de către partea română, pentru că ea nu era de acceptat. Aceasta ar fi însemnat implicit punerea în discuţie a Unirii

155 *Ibidem.*
156 *Ibidem,* f. 23-24.

Basarabiei cu patria mamă, prin hotărârea Sfatului Ţării din 27 martie 1918, cât şi a recunoaşterii internaţionale a acesteia, prin tratatul semnat la Paris, în ziua de 28 octombrie 1920, între România, pe de o parte, Franţa, Marea Britanie, Italia şi Japonia, pe de altă parte. În aceste condiţii, după patru şedinţe (27,28,31 martie şi 2 aprilie 1924), conferinţa de la Viena s-a încheiat, fără a se ajunge la un acord. Despre această conferinţă, Gherman Pântea relatează pe larg în însemnările sale memorialistice[157].

referindu-se inclusiv la rolul său personal în desfăşurarea negocierilor şi a discuţiilor neoficiale purtate cu partea sovietică. Rezultă că, după încheierea fără niciun rezultat a tratativelor cu partea română, delegaţia sovietică a oferit o recepţie presei vieneze şi străine, la sfârşitul căreia, Pântea a fost invitat, în mod particular, la Ambasada sovietică de către Krestinski, conducătorul delegaţiei sovietice. La această întrevedere, Krestinski i-ar fi declarat lui Pântea că „regretă foarte mult faptul că această conferinţă a eşuat, dar că, apreciind atitudinea mea obiectivă din tot timpul cât a durat conferinţa şi ţinând seama şi de faptul că în realitate eu reprezentam Basarabia, ca fost preşedinte al Comitetului Central ostăşesc moldovenesc, iar ca vicepreşedinte al Camerei deputaţilor, demnitate pe care o aveam în acea vreme, reprezentam România”, el, pe propria răspundere, i-ar fi făcut

157 *Ibidem*, f. 24-25. Vezi şi fragmentul *Conferinţa ruso-română de la Viena din martie-aprilie 1924 (Mărturiile unui participant),* în Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 48-64.

următoarea propunere, în scopul de a lichida problema Basarabiei: „România să cedeze Uniunii Sovietice judeţele: Hotin, Ismail şi Cetatea Albă, a căror populaţie, în majoritate, nu este moldovenească, iar în schimbul acestei cedări, Uniunea Sovietică va recunoaşte restul teritoriului dintre Prut şi Nistru, în care elementul predominant este moldovenesc, ca aparţinând României”[158].

Răspunsul pe care Pântea l-a dat lui Krestinski la propunerea sa, a fost următorul: „Eu, care în calitate de deputat în Sfatul Ţării am votat unirea întregii Basarabii cu România în graniţele ei actuale, nu pot face acest târg şi nu pot ceda Uniunii Sovietice un teritoriu, care încă după războiul din Crimeea din anul 1856 a aparţinut Moldovei”. A mai adăugat şi faptul că „România are nevoie şi ea de gurile Dunării şi de ieşire la mare, în aceeaşi măsură ca şi Uniunea Sovietică şi că, neputând deci să-mi însuşesc acest punct de vedere, cu atât mai mult nu-l pot propune guvernului român”[159]. Dar, folosind acest prilej, Pântea i-a propus lui Krestinski, având asentimentul prealabil al lui Ion I.C. Brătianu, primul ministru al României din acea vreme, că „suntem dispuşi să cedăm Uniunii Sovietice tezaurul nostru aflat la Moscova, care în timpul primului război mondial a fost trimis acolo din motive de siguranţă, în schimbul recunoaşterii

158 *Ibidem*, f. 25; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63.

159 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63.

actului unirii Basarabiei cu România”[160]. În însemnările sale, Gherman Pântea precizează că acest mandat i-a fost încredinţat de către primul ministru Ion I.C. Brătianu, „fără ştirea delegaţiei oficiale”. La această propunere, Krestinski a „răspuns zâmbind că din tezaurul nostru de la Moscova au rămas doar casetele, deoarece, fiind ameninţată din toate părţile de armate străine, Uniunea Sovietică a fost nevoită să cheltuiască tot aurul din Rusia, atât al ei, cât şi a altor ţări, pentru a se apăra de duşmani”. La despărţire.

Krestinski i-a declarat lui Pântea în mod „amical că Uniunea Sovietică nu va face niciodată război pentru Basarabia, dar că ea va aştepta un moment diplomatic prielnic, când Basarabia va reveni iar la U.R.S.S.”[161]. Acest lucru s-a întâmplat la 28 iunie 1940, când Uniunea Sovietică, ca mare putere, a răpit Basarabia şi Nordul Bucovinei, printr-un ultimatum, deşi numai cu 7 ani în urmă, la 3 – 4 iulie 1933, avusese loc la Londra semnarea convenţiilor, prin care toate ţările semnatare, inclusiv România, în frunte cu Uniunea Sovietică, îşi luaseră obligaţia de a respecta graniţele existente la acea dată. Prin aceste convenţii semnate între U.R.S.S. Şi mai multe state, inclusiv România, s-a adoptat o definiţie clară a agresiunii, care cuprindea şi precizarea că „prin teritoriu trebuie să se înţeleagă teritoriul asupra căruia un stat îşi exercită în fapt

160 *Ibidem*, f. 26; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63.

161 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 63-64.

autoritatea”[162]. Aceste documente constituiau o recunoaştere de către Uniunea Sovietică a graniţei comune cu România aşa cum exista ea în acea vreme. „Ştiu că semnând această convenţie – afirma în iulie 1933 Maksim Litvinov, ministrul de Externe sovietic – v-am dăruit Basarabia. Dacă nu pot recunoaşte acest lucru oficial, este din cauza dificultăţilor ce le-aş avea cu opinia mea publică, în special cu cea din Ucraina. Când, însă, mă angajez să nu fac niciodată o agresiune împotriva Basarabiei, atunci nici revizuirea nu pot s-o cer, nu numai pentru că U.R.S.S. Nu este membru al Societăţii Naţiunilor, dar pentru că, din principiu, suntem împotriva revizuirii, căci ea înseamnă război; prin ce mijloc aş mai putea să obţin înapoi Basarabia?”[163]. Cu ocazia discuţiilor asupra convenţiei pentru definirea agresorului, N. Titulescu şi M. Litvinov au realizat un gentlemant’s agreement (acord verbal) prin care se angajau să vegheze cu deosebită atenţie ca în comportarea şi manifestările lor publice să nu ridice sub nicio formă chestiunea diferendului teritorial între cele două ţări[164]. Cei doi miniştri de Externe au convenit să se evite în discuţii cuvântul Basarabia.

---

162 Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940,* Editura Junimea, Iaşi, 1991, p. 146; Ion Constantin, *România, marile puteri şi problema Basarabiei,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 31.

163 *I documenti diplomatici italiani, 1939-1943,* Vol. IV, Ministero degli Affari Esten, Comissioni per la publicazione di documenti diplomatici, Libreria dello Stato, Roma, MCMLX, p. 128; Ion Constantin, *op.cit.,* p. 31.

164 *Ibidem,* p. 302.

Discuţii cu ministrul sovietic în România, Mihail Ostrovski în împrejurările arătate, prin schimb de scrisori, între miniştri de Externe ai României şi U.R.S.S., din 9 iunie 1934, efectuat la Geneva, cele două ţări au reluat relaţiile diplomatice[165]. În funcţia de ministru plenipotenţiar al Uniunii Sovietice în România a fost numit Mihail Ivanovici Ostrovski, care după cum povesteşte Gherman Pântea în amintirile sale, cunoştea bine Basarabia şi pe basarabeni, întrucât frecventase ultimii ani de liceu în oraşul Bălţi, după ce fusese exmatriculat de la un liceu din Kiev, pentru „propagandă revoluţionară" (bolşevică). Cu viitorul fruntaş basarabean Anton Crihan, Ostrovski fusese chiar coleg de clasă la liceul din Bălţi. După sosirea ca diplomat la Bucureşti, ministrul Ostrovski a început să facă o serie de vizite fruntaşilor basarabeni, îndeosebi celor care făcuseră parte din Sfatul Ţării. A devenit, astfel, bun prieten cu dr. Daniel Ciugureanu[166], fost prim-ministru al Basarabiei, până la Unirea acesteia cu patria mamă. El a avut contacte, de asemenea, cu Ion Inculeţ, care în acea perioadă îndeplinea funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri şi ministru de Interne în guvernul condus de Gheorghe Tătărescu. S-a întâlnit, totodată, şi cu Gherman Pântea care era parlamentar şi conducea efectiv organizaţia Partidului Naţional Liberal din Basarabia. Conform celor consemnate de Pântea în amintirile sale, Ostrovski îl aprecia

165 Arh. M.A.E., fond Conferinţa Păcii, 1946, voi. 124, f. 417; Ion Constantin, *op.cit.,* p. 31.

166 Vezi Schiţe biografice.

pe Nicolae Titulescu „drept unul din cei mai mari bărbaţi de stat din Europa”, exprimându-şi speranţa că, graţie relaţiilor pe care şeful diplomaţiei române le avea cu omologul său sovietic, M. Litvinov, „în curând va fi recunoscută Basarabia (unirea acesteia cu România – *n.n.)* şi de drept”[167], nu numai de fapt. În toate discuţiile cu politicienii români şi îndeosebi cu basarabeni, Ostrovski insista asupra ideii necesităţii de a face „front comun” în lupta „împotriva fascismului din România, pe care el îl vedea just în legionari şi cuzişti, adăugând că U.R.S.S. Este gata să conlucreze cu celelalte partide burgheze pentru a salva omenirea de fascismul german…”[168]. Aşa cum se vor derula ulterior evenimentele, se va dovedi că U.R.S.S. Nu aveau, totuşi, vreun motiv de ordin principial să nu conlucreze cu fascismul german, atunci când interesele îi dictau acest lucru, fapt dovedit cu prisosinţă de Pactul Molotov-Ribbentropp, din 23 august 1939.

În vara anului 1934, ministrul Ostrovski l-a invitat pe Pântea la ambasada sovietică, pentru a avea cu el o „conversaţie prietenească” în chestiunea Basarabiei. El i-a spus interlocutorului că adună „material favorabil pentru recunoaşterea Basarabiei de drept” şi i-a solicitat să-l ajute în acest sens, având în vedere că acesta îndeplinise funcţia de preşedinte al Comitetului Central Ostăşesc Moldovenesc, organism care a condus mişcarea revoluţionară din Basarabia. Pântea îl

167 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 12, f. 27.

168 *Ibidem.*

aprecia pe Ostrovski drept „un om extraordinar de deştept şi un prieten sincer al românilor”, mai ales pentru faptul că afirmase că „eu ştiu bine că moldovenii din Basarabia sunt români”[169]. După ce a consultat actele şi documentele puse la dispoziţie de Gherman Pântea, ministrul Ostrovski a constatat că acestea „dezmint în mod categoric toate informaţiile eronate pe care le au ei la Ministerul de Externe sovietic în legătură cu Basarabia”. Ostrovski i-a promis lui Pântea că va face un memoriu pentru „recunoaşterea şi de drept a Basarabiei”, dar l-a sfătuit pe acesta să meargă împreună cu el la Moscova, pentru ca „la nevoie să mai dau relaţii forurilor conducătoare ale Uniunii Sovietice”[170]. În cele din urmă, deşi ar fi vrut, Gherman Pântea nu a putut merge cu Ostrovski la Moscova, întrucât a avut o tragedie în familie (i-a murit tatăl), dar la reîntoarcerea sa la Bucureşti, ministrul sovietic l-a chemat la ambasadă şi i-a citit raportul pe care l-a prezentat lui Litvinov şi în care arăta că „poporul român are simpatii reale pentru ruşi şi recunoaşterea Basarabiei şi de drept va consolida şi mai mult aceste sentimente de prietenie”[171]. Oricum toate aceste demersuri au rămas fără niciun efect, în condiţiile în care mai întâi Litvinov a fost schimbat din funcţia de Comisar al Afacerilor Externe al U.R.S.S., iar apoi, în august 1936, însuşi Nicolae Titulescu şi-a pierdut funcţia de ministru de

169 *Ibidem.*
170 *Ibidem.*
171 *Ibidem,* f. 28.

Externe al României. „Ostrovski, deşi rămas la Bucureşti – explică Pântea – a căzut în dizgraţie, ducea o viaţă foarte retrasă iar cu noi evita discuţiile şi întâlnirile”[172].

Într-una din zilele lui decembrie 1937, Pântea este chemat la telefon de Ostrovski şi rugat să vină la Ambasada sovietică, pentru a sta de vorbă cu el într-o „chestiune foarte delicată”. Aceasta se întâmpla după ce Partidul Naţional Liberal pierduse alegerile, obţinând un număr insuficient de voturi pentru a forma guvernul (35%), iar regele Carol al II-lea numise guvernul Goga-Cuza. Sovieticii considerau că venirea la putere a unui asemenea guvern însemna că „România a trecut în lagărul fascist”. „Bietul Ostrovski – comenta Pântea în amintirile sale –, care avea mandatul să lupte contra acestei mişcări era dezolat, căci el nu prevăzuse o asemenea catastrofă”[173]. La o întâlnire din 9 februarie 1938, Ostrovski i-a spus lui Pântea că „Uniunea Sovietică a căzut de acord cu Franţa, unde la guvern era Frontul Popular cu Leon Blum, să ceară regelui înlocuirea guvernului fascist, care ameninţase securitatea U.R.S.S. – ului cu alt guvern”. I-a mai spus lui Pântea că ministrul Franţei de la Bucureşti l-a rugat pe el să ceară audienţă regelui şi să-i vorbească şi în numele Franţei. Întrebat ce crede el despre această situaţie şi cum va reacţiona regele, Pântea, pentru „a-l linişti”, i-a spus că părerea sa este că „regele va ţine seama de aceste două mari puteri, din care

172 *Ibidem.*
173 *Ibidem,* f. 29.

una este şi aliata României, adică Franţa şi desigur va căuta o soluţie”[174]. A doua zi, pe 10 februarie 1938, Ostrovski s-a prezentat la rege şi, în numele U.R.S.S. Şi al Franţei, a cerut înlocuirea guvernului Goga-Cuza. În aceeaşi zi, la orele 10.00 seara, regele a înlocuit cabinetul cu un guvern condus de Patriarhul Miron Cristea, având ca „om de mână forte” în cadrul acestuia pe ministrul de Interne Armand Călinescu. După această întâlnire, Pântea afirmă că nu s-a mai întâlnit niciodată cu Ostrovski, despre care a păstrat „cele mai frumoase amintiri”[175].

174 *Ibidem.*
175 *Ibidem.*

Cariera politică în cadrul Partidului Naţional Liberal încă de la începutul anilor ’20 ai secolului trecut, Gherman Pântea a făcut politică liberală, ajungând vicepreşedintele organizaţiei P.N.L. Din Basarabia. În cadrul organizaţiei liberale basarabene a fost practic „mâna dreaptă” a preşedintelui Ion Inculeţ, mai ales că acesta s-a mutat cu domiciliul la Iaşi, în timp ce Pântea a continuat să locuiască la Chişinău până în 1940. El a fost membru în 10 legislaturi consecutive ale Parlamentului României Mari, fiind ales de două ori şi vicepreşedinte al Adunării Deputaţilor. După moartea preşedintelui Partidului Naţional Liberal, Ionel. I.C. Brătianu (noiembrie 1927) şi mai ales după aderarea la fracţiunea liberală a lui Gheorghe I. Brătianu, la începutul anilor ’30, s-a ajuns la răcirea relaţiilor dintre Pântea şi Inculeţ. Mişcarea lui Gh. I. Brătianu neavând succes, Pântea a reuşit să fie ales deputat pe listele guvernamentale ale alianţei Iorga-Argetoianu (1931), fapt care „l-a compromis politiceşte în ochii liberalilor”[176]. Pe fondul neînţelegerilor mai vechi cu Ion Inculeţ, care s-au acutizat în urma faptului că acesta, îndeplinind funcţii importante în timpul guvernării liberale din perioada 1933 – 1937 (vicepremier şi ministru de Interne), a „trimis în posturi de conducere din Basarabia toată scursura foştilor militari din vechiul Regat care au asuprit populaţia din acea regiune”[177] (lucru în parte adevărat), Gherman Pântea a

176 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 58. Nota nr. 321/Z/17 martie 1961, furnizată de agentul „Dan“.

177 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 317. Nota informativă a agentului „Constantinescu A.“, din 25 octombrie 1956.

părăsit Partidul Naţional Liberal, în anul 1937.

Primar al oraşului Chişinău

Gherman Pântea a fost primar al oraşului Chişinău în mai multe rânduri (1923,1927 – 1928,1932). În munca de edil al municipiului, el a dovedit calităţi de bun gospodar şi de om cu multă dragoste pentru cei năpăstuiţi de la periferiile municipiului. Pentru aceştia, la Chişinău, a construit într-un an cinci şcoli monumentale, care şi azi constituie o fală a învăţământului din acel municipiu. În plină criză economică, în anul 1932, populaţia nevoiaşă a Chişinăului, pentru a învinge greutăţile iernii, a amanetat la Banca oraşului îmbrăcăminte şi diferite obiecte casnice, iar primăvara, la scadenţă, nu avea cu ce răscumpăra. În calitate de primar, Gherman Pântea a preluat asupra primăriei întreaga sumă datorată de aceşti nevoiaşi şi toate obiectele amanetate au fost returnate acestor depunători nevoiaşi[178].

Pe seama felului său deschis ca om, care nu se temea să pună problemele pe faţă, să trăiască viaţa aşa cum şi-o imaginează el, multă vreme a circulat în Chişinău o poveste frumoasă despre faptul că, pentru nişte impozite, primarul oraşului a fost judecat la o zi de puşcărie şi, dimineaţa, prietenii l-au dus cu trăsura şi cu tot alaiul pe Gherman Pântea la închisoare, iar seara l-au luat de acolo, făcând un chef de pomină. Acest detaliu i-a fost mărturisit publicistului Iurie Colesnic de către Alexandru Cononov, al cărui tată, figură influentă în Chişinău de odinioară, era prieten cu

178 *Cuvântarea Domnului Elefterie Sinicliu*, în voi. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p.5; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 105.

Gherman Pântea şi participase la această „pedepsire” a primarului de Chişinău[179].

Ca primar al Chişinăului, Gherman Pântea a fost delegat de Guvernul României la Roma, în scopul înmânării actelor pentru o casă din capitala moldavă, pe care regele o dona mareşalului Badoglio, pentru contribuţia la recunoaşterea Unirii Basarabiei cu România. Potrivit declaraţiilor făcute, ulterior, de către o sursă a Securităţii comuniste, pe timpul călătoriilor făcute în perioada respectivă de către Gherman Pântea, în Italia şi Franţa, acesta ar fi „cheltuit mari sume de bani, pentru a putea cuceri una din cele mai frumoase femei din România”[180], care l-ar fi însoţit în călătoriile respective. Având în vedere că informaţia furnizată de sursa Securităţii provenea de la istoricul Ştefan Ciobanu, care nu era tocmai în raporturi bune cu Pântea, cât şi faptul că nu este confirmată de alte date, ea trebuie privită cu circumspecţie. Aceeaşi sursă a Securităţii relatează despre o broşură intitulată „Rasputinul Basarabiei”, în care „un grup de autori”.

ar fi descris „toate matrapazlâcurile” lui Gherman Pântea, până în 1939. Între faptele de „corupţie”, care i se imputau lui Pântea, pentru perioada cât a fost primar al Chişinăului, era şi aceea că ar fi „demontat gardul de la grădina publică a oraşului şi l-a mutat la via lui”[181]. Agentul mai afirmă că, un oarecare L.T. Boga, fost

179 **Iurie Colesnic.** *op.cit.*. **p. 66.**

180 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 235. Nota informativă a agentului „Vlaicu“, din 16 octombrie 1959.

181 *Ibidem.*

consilier municipal la primăria din Chişinău, în perioada cât Pântea era edil al oraşului, îşi „aducea aminte” că acesta ar fi venit o dată „cu o statuetă de bronz a lui Carol al V-lea, cerând să fie plătită de Municipiu cu suma de 120.000 lei şi ea nu făcea decât 1.000 lei. Şi s-a plătit. Pântea) făcea mare cârdăşie cu jidanii de aceea a scăpat ieftin din buclucurile ce le-a avut”[182]. De remarcat tenta antisemită din partea finală a notei informatorului, care începuse să fie pe placul regimului din acea vreme.

Cert este că, în calitate de primar general al Chişinăului, Gherman Pântea a insistat ca în centrul oraşului să fie înălţată statuia regelui Ferdinand I, pe locul unde mai târziu s-a amplasat o statuie a lui Grigori Kotovski, apoi, temporar, a fost instalat Ştefan cel Mare, iar mai apoi V.I. Lenin. Pe faţada casei unde a locuit Gherman Pântea înainte de 1940, inclusiv în perioadele cât a funcţionat ca primar al Chişinăului, în anul 1998 a fost amplasată o placă memorială în amintirea acestuia[183].

În perioada 1934 – 1937, Gherman Pântea a exercitat funcţia de membru în Comitetul Local de Revizuire Chişinău, iar din 1937 şi-a reluat meseria de avocat. A fost, de asemenea, consilier la Curtea superioară a ţinutului Nistru şi preşedinte al Camerei de Comerţ şi Industrie din Chişinău

Participând la 10 legislaturi consecutive ale

182 *Ibidem,* f. 165. Nota informativă a sursei „Vlaicu“, din 8 ianuarie 1960.

183 Textul plăcii comemorative este ortografiat în limba română: „ Gherman Pântea 1894-1967“.

Parlamentului român, odată cu instaurarea regimului de autoritate regală al lui Carol al II-lea, în februarie 1938, el a devenit senator de drept.

Factor activ în cadrul Cercului Basarabenilor din Bucureşti

Gherman Pântea a fost membru activ al Cercului Basarabenilor din Bucureşti, înfiinţat la începutul anilor ’30 ai secolului trecut, de către ing. Nicolae Codreanu, avându-şi sediul în Bucureşti, strada Vasile Boierescu nr. 12. La început, asociaţia a avut un caracter preponderent cultural, organizând diverse manifestări, serbări, serate sau social, prin ajutorarea studenţilor basarabeni săraci din România. La o adunare a Cercului Basarabenilor, din 1932, organizată cu ocazia împlinirii a 15 ani de la constituirea Congresului

Ostăşesc Moldovenesc, eveniment deosebit de important pentru evoluţiile ulterioare ale mişcării naţionale din Basarabia şi Unirea acesteia cu patria mamă (27 martie 1918), Pântea a adresat un apel înflăcărat membrilor Asociaţiei, din care spicuim următoarele: „Fraţi luptători! în 1917 un mic grup de oameni inspiraţi de o dragoste nemărginită către poporul său a luat asupra sa iniţiativa a uni pe toţi luptătorii din Basarabia împrăştiaţi pe frontul rusesc. Această operă grea a fost strălucit realizată de un grup de patrioţi înfocaţi. Acest apel a fost auzit în toate colţurile Rusiei şi fiind devotaţi Basarabiei s-au adunat la Chişinău la Congresul luptătorilor moldoveni şi au fondat Comitetul central al moldovenilor. Noi am

fost acei care la 21 octombrie 1917, la Congresul luptătorilor basarabeni, cu riscul pentru viaţă şi cu entuziasmul general al poporului, am declarat Basarabia ca Republică Autonomă Moldovenească… Entuziasmul şi dragostea pentru ţară şi popor a contribuit la realizarea scopului. În Chişinău a fost convocat Sfatul Ţării şi la 27 martie 1918 a fost realizat visul nostru ascuns, Basarabia a fost alipită la Patria Mumă România Mare… Azi după 15 ani de la evenimentele cele mari, din nou a venit momentul să încheiem (strângem – *n.n.*) rândurile noastre spre apărarea dragei noastre Basarabia pe veci unită cu Patria Mumă… Noi vom ridica glasul nostru în contra acelora care încearcă să ne întoarcă sub jugul strein, sub care am gemut o sută şi ceva de ani. Noi, dacă va fi nevoie, vom apăra cu arma în mână poporul şi Patria noastră. Azi când Guvernul Sovietic a ridicat la Riga din nou chestiunea Basarabiei trebuie să declarăm făţiş şi tare: «Jos robitorii popoarelor». Basarabia a fost, este şi va fi partea nedespărţită a României Mari. Noi toţi de la general la soldat trebuie să ne unim din nou sub falnicul steag al foştilor luptători basarabeni. Organizaţia noastră nu urmăreşte ni ci-un scop politic decât următoarele: «Dreptul la viaţă în propria Patrie cu poporul nostru». Sub un steag să se unească toţi în care bate inima românească, în vinele cărora curge sângele românesc”[184].

184 *Ibidem*, f. 386.

Jubileul aniversării a 20 de ani de la Congresul Ostăşesc Moldovenesc

La împlinirea a doua decenii de la Congresul Ostăşesc Moldovenesc, din 20 – 27 octombrie 1917, când s-a proclamat autonomia Basarabiei şi s-a ales Sfatul Ţării, care avea să hotărască Unirea acestei provincii cu patria mamă, în ziua de 20 octombrie 1937, la catedrala metropolitană şi sala eparhială din Chişinău s-au desfăşurat ample manifestări pentru aniversarea acestui eveniment important din istoria ţării, la care au participat personalităţi de seamă ale vieţii publice din România Mare, figuri proeminente ale luptei naţionale pentru Unirea Basarabiei cu patria mamă, reprezentanţi ai mass media şi un numeros public. În cuvântul de deschidere a acestui jubileu, Gherman Pântea, în calitatea sa de fost Prim Vicepreşedinte al Congresului Ostăşesc Moldovenesc, a expus cele trei motive pentru care s-a luat hotărârea organizării aniversării respective. Primul dintre acestea a fost convingerea că „hotărârile istorice ale Congresului din Octombrie 1917 au fost decisive şi au pecetluit definitiv soarta Basarabiei, fiindcă, declarându-se autonomia Basarabiei, înfiinţându-se Sfatul Ţării şi alegându-se primii 44 de deputaţi care au format – ulterior în Sfatul Ţării – blocul moldovenesc, acest Congres, desigur, a făcut pasul hotărâtor pentru Unirea Basarabiei cu Patria-mamă”[185]. Al doilea motiv al organizării jubileului a fost pomenirea memoriei unora dintre

185 Gherman Pântea, *Două decenii de Ia autonomia Basarabiei,* 20 octombrie 1937, p. 34-35..

camarazii plecaţi la cele eterne şi care au avut un rol major în actul Unirii din 1918, precum: Vasile Cijevschi, Vasile Ţanţu, Mihail Minciună, Creangă ş.a. Şi, în sfârşit, ultimul motiv a constat în ratificarea hotărârii unui comitet de iniţiativă compus din congresiştii din octombrie 1917, privind ridicarea unui monument al Regelui Ferdinand în Chişinău. Cei prezenţi în sala eparhială din capitala Basarabiei au ovaţionat îndelung „înălţătoarea iniţiativă, ratificând, cu entuziasm de nedescris, ideea ridicării unui monument Regelui întregitor de Neam la graniţa Nistrului Românesc”[186].

Cu ocazia jubileului au mai rostit cuvântări: Ion C. Inculeţ, viceprim-ministru, fost preşedinte al Sfatului Ţării, generalul N. Ciupercă, Ion Pelivan, preşedinte al Asociaţiei „Sfatul Ţării”, fost ministru de Externe în Consiliul de Directori al Basarabiei, Pantelimon Halippa, fost vicepreşedinte şi preşedinte al Sfatului Ţării, ministru şi deputat în mai multe legislaturi ale Parlamentului României Mari, dr. Ştefan Ciobanu, membru al Academiei Române, Vladimir Cristi, fost înalt Comisar Gubernial al ultimului guvern central rus, pentru Basarabia, dr. Petre Cazacu şi Pantelimon Erhan, foşti preşedinţi ai Consiliului de Directori din Basarabia, Dimitrie Bogos, fost ministru. Regele Carol al II-lea, Regina Maria, preşedintele Senatului, Alexandru Lapedatu, preşedintele Adunării Deputaţilor, Nicolae Săveanu, secretarul general al Academiei

186 *Ibidem*, p. 35.

Române, Gheorghe Ţiţeica, prefectul judeţului Bălţi, Emanoil Catelli, preşedintele Consiliului de Administraţie al Societăţii de Radio Difuziune, gen. Amza Ştefănescu ş.a. Au transmis mesaje de salut participanţilor la această mare sărbătoare. În final, Comitetul de comemorare a 20 de ani de la Congresul Ostăşesc Moldovenesc din octombrie 1917, având ca preşedinte pe Gherman Pântea şi secretar pe Elefterie Sinicliu, a luat act „cu toată însufleţirea" de hotărârea Societăţii de Radio Difuziune, privind înfiinţarea la Chişinău a unui post de Radio Difuziune cu denumirea „Radio Basarabia".

O activitate susţinută în cadrul Cercului Basarabenilor după raptul Basarabiei şi Nordului Bucovinei, din iunie 1940

După cedarea Basarabiei către U.R.S.S., în iunie 1940, Gherman Pântea s-a refugiat cu întreaga familie la Bucureşti, desfăşurând o activitate susţinută în cadrul Cercului Basarabenilor din Bucureşti. În urma ocupării de către U.R.S.S. A Basarabiei şi Nordului Bucovinei, circa
120.0 de basarabeni şi bucovineni s-au refugiat în capitala României şi în alte locuri din ţară. Conducerea Cercului Basarabenilor avea următoarea componenţă: preşedinte de onoare – Ion Inculeţ; preşedinte executiv – dr. Daniel Ciugureanu; vicepreşedinţi – Gherman Pântea şi Nicolae Codreanu; membri – Ioan Pelivan, prof. Ştefan Ciobanu, Pantelimon Halippa, dr. Petre Cazacu, col. Eugen Adamovici, Vasile Bârcă,

Gheorghe Laşcu, Vladimir Chiorescu, Vladimir Cristi, Ion Buzdugan, Anton Crihan, Grigore Cazacliu ş.a. În calitate de vicepreşedinte al Cercului Basarabenilor, Gherman Pântea avea ca principală sarcină întreprinderea demersurilor necesare pentru plasarea în câmpul muncii a refugiaţilor basarabeni.

Şedinţa Cercului, privind comemorarea a 23 ani de la Unirea Basarabiei cu România, din 27 martie 1941, a fost prezidată de vicepreşedintele Gherman Pântea, fiind de faţă, printre alţii, Pantelimon Halippa, fost vicepreşedinte şi preşedinte al Sfatului Ţării, Nichita Smochină, reprezentantul românilor transnistreni, Gavriliuc, din partea ucrainenilor şi o delegaţie a românilor ardeleni refugiaţi, de asemenea, la Bucureşti, după ocuparea părţii de nord-vest a Transilvaniei, ca urmare a Diktatului de la Viena. În cuvântarea pe care a rostit-o cu acest prilej, Gherman Pântea şi-a exprimat convingerea că, „aşa cum s-a prăbuşit regimul ţarist în 1917, tot aşa se va prăbuşi în U.R.S.S. Regimul actual, aducând cu aceasta din nou dreptatea românească”[187]. În încheiere, vorbitorul a atras atenţia că „dacă Domnul General Antonescu, care este un vrednic ostaş şi veritabil conducător de Stat nu poate vorbi de toate, să ne dea voie nouă să vorbim şi să ne strigăm dreptatea noastră”. În acest sens, numitul a cerut chiar „un guvern care să le înţeleagă nevoile şi care că reprezinte întreaga

187 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 387. Nota S.S.I. din 31 martie 1941, din „Sursă Serioasă“.

suflare românească”[188]. După cum rezultă din declaraţiile pe care le-a dat ulterior organelor de Securitate, Gherman Pântea şi-a înaintat demisia din funcţia de vicepreşedinte al Cercului Basarabenilor, la 1 mai 1941, din cauza unor neînţelegeri cu fostul ministru de Interne Pârcă, de asemenea membru în comitetul acestei asociaţii şi casierul Cercului, dr. Gheorghe Laşcu[189].

CAPITOLUL III – PRIMAR AL ODESSEI (1941 – 1944)

Consilier juridic al generalului Nicolae Ciupercă. Cum a salvat Pântea aproape 100 persoane condamnate la moarte

România a intrat în cel de-al doilea război mondial pe 22 iunie 1941 alături de Germania pentru eliberarea Basarabiei şi Nordului Bucovinei, anexate de U.R.S.S. Cu un an în urmă. La jumătatea lunii august, armatele româno-germane ajunseseră deja la Bug şi eliminaseră rezistenţa sovietică, cu excepţia oraşului Odessa, cel mai mare port la Marea Neagră şi locul pe unde se aprovizionau trupele sovietice din sudul U.R.S.S. La intrarea României în război, Gherman Pântea a fost mobilizat la Armata a 4-a, unde a devenit consilier juridic al comandantului, generalul Nicolae Ciupercă, luându-se în considerare capacitatea sa de a rezolva mai uşor diferite probleme în legătură cu Basarabia, dat fiind că era originar din partea locului şi

188 *Ibidem.*

189 *Ibidem,* f. 367 bis. Proces verbal de interogatoriu luat lui Gherman Pântea, la închisoarea din Ocnele Mari, în data de 15 octombrie 1954.

familiarizat cu realităţile din această regiune.

Aflându-se încă la Huşi, în data de 14 iulie 1941, cu două zile înainte de ocuparea Chişinăului, Pântea a fost chemat de generalul Ciupercă, şeful său, care „pe un ton foarte solemn, îmi redă o listă, pe care erau scrise la maşină vreo 100 de nume. Generalul adaugă imediat, că această listă este trimisă lui de la Cabinetul militar al mareşalului Antonescu şi urmează, ca la intrarea în Chişinău, persoanele enumerate să fie împuşcate fără judecată, fiind considerate indezirabile pentru neamul românesc. Generalul, dându-şi seama, probabil, de gravitatea faptului, m-a rugat să controlez şi eu lista, ca nu cumva să se fi strecurat pe acolo «vreun bun român», care să cadă victimă represaliilor nejustificate. Am cetit lista şi m-am îngrozit, văzând cine trebuie să fie împuşcaţi fără judecată. O parte din persoanele de pe listă erau, într-adevăr, elemente progresiste (cu vederi revoluţionare de stânga – *n.n.)* şi înainte de anul 1940, dar nimeni nu se gândea nu numai să le împuşte, dar nici să le facă procese pentru cerinţele lor politice, iar marea majoritate erau diferiţi funcţionari, de la diferite instituţii, precum primăria Chişinău, administraţia financiară, direcţia silvică, şi marea majoritate, lucrători de la uzinele electrice din Chişinău, care într-adevăr, prin concepţia lor erau totdeauna de stânga, dar de aici şi până la împuşcarea fără judecată era cu neputinţă pentru o ţară civilizată. Am intrat în Chişinău la 17 iulie dimineaţa, împreună cu generalul Ciupercă şi generalul Pălăngeanu, şeful

lui de stat major. Cum casa mea din Chişinău am găsit-o intactă, am rugat pe ambii generali prima noapte, să poposească la mine. Fata din casă, care făcuse serviciul la birourile Radiodifuziunii sub regimul sovietic, instalate în casa mea, în lipsa mea, a improvizat o masă modestă pentru musafirii sosiţi în Chişinău. Pe la orele 10 seara, vine foarte agitat la mine acasă colonelul Eugen Dumitrescu, care ţinea legătura cu Comandamentul german şi cere generalului Ciupercă lista cu proscrişii, pentru ca germanii să-i execute în acea noapte. Românii făcuseră liste, iar germanii urmau să-i împuşte pe indezirabili. Această listă era alcătuită de directorul de siguranţă Maimuca, pe baza informaţiilor primite de la diferiţi indivizi suspecţi veniţi din Chişinău la Bucureşti ca refugiaţi. Când am auzit acest lucru, m-a pătruns groaza şi revolta şi am hotărât, cu toate riscurile, să salvez de la măcel oameni absolut nevinovaţi. Generalul Ciupercă mi-a cerut lista. Eu m-am sculat în picioare şi în faţa generalilor şi colonelului Dumitrescu am spus aproximativ următoarele: «Domnilor generali, de dimineaţă şi până acum eu am căutat să adun informaţii despre persoanele care urmează să fie *împuşcate fără judecată* (subl. În text – *n.n.*) şi am ajuns la convingerea fermă că majoritatea celor de pe listă nu au absolut nicio vină. Ca basarabean, vă rog, vă implor, nu omorâţi oameni nevinovaţi, nu repetaţi greşelile generalului Broşteanu, care, intrând în Chişinău la 13 ianuarie 1918 cu trupele române, a executat după denunţurile unor ticăloşi

o serie de oameni nevinovaţi, iar acest fapt ne-a făcut foarte mult rău mai târziu, în sferele internaţionale, căci ruşii spuneau că unirea Basarabiei s-a făcut sub teroarea armatei române şi a jandarmilor români. Aceasta v-o spun ca fruntaş basarabean, iar ca consilier juridic al armatei, vă fac un referat scris, pe răspunderea mea, în care vă arăt, în mod precis şi categoric, că lista este făcută de oameni de rea-credinţă, care nu urmăresc decât răzbunări meschine; dar ca să nu rămână niciun dubiu asupra vinovăţiei persoanelor vizate, propun prin referat ca lista cu cei vizaţi să fie imediat trimisă la Curtea Marţială spre urgentă cercetare»[190].

„Generalii – arată Pântea, în continuare – impresionaţi de pledoaria mea, acceptă formula, eu scriu referatul, Ciupercă pune rezoluţie: «Se aprobă» şi, a doua zi, eu am predat lista persoanelor vizate colonelului Pohoată, preşedintele Curţii Marţiale, care, cercetând discret, prin organele sale, activitatea celor vizaţi sub ocupaţia rusească, a găsit vinovaţi numai pe doi, şi anume pe Drugan Alexei, fost secretar general al primăriei Chişinău, condamnat la un an închisoare, şi un muncitor de la uzina electrică din Chişinău, al cărui nume îmi scapă, la 6 luni închisoare, iar restul de 98 au rămas sănătoşi şi voioşi, găsiţi nevinovaţi. Am şi astăzi o adâncă mulţumire sufletească: că prin inspiraţia pe care am avut-o în acel moment hotărâtor, am scăpat de la moarte sigură atâtea suflete nevinovate. Mulţi

190 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 9-11; Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Voi. 7, Editura MUSEUM, Chişinău, 2007, p 71.

dintre acei care erau pe lista de indezirabili ce urma să fie *executaţi jură judecată* (subl. În text – *n.n.)* sunt astăzi în ţară, şi anume: Gheorghe Stere, fost procuror general al Republicii şi preşedintele Tribunalului Suprem, Mâţă Alexandru, fost deputat şi Decanul Institutului de Planificare, inginerul Veceslav Podoabă, avocatul Drugan Alexe şi mulţi alţii. Unul dintre ei nu numai că nu mi-a făcut bine, când a ajuns mare, dar mi-a făcut rău. Nu am nicio supărare: fiecare om cu conduita lui şi cu conştiinţa lui. M-am abătut puţin de la subiectul meu, dar am crezut că nu pot ocoli o faptă, care putea să ducă la o crimă cu consecinţe extrem de grave după evenimentele care au urmat”[191].

Numirea ca primar general al Odessei în timp ce se afla în Bucureşti, la 5 august 1941, Gherman Pântea a fost anunţat de ministrul aviaţiei Jienescu, că din ordinul mareşalului Antonescu.

ise va pune la dispoziţie un avion, în dimineaţa zilei de 6 august, pentru ca la orele 9 dimineaţa să se prezinte în audienţă la mareşal în vagonul său din gara Chişinău, fiind chemat în mod expres de şeful statutului. Sosit la timp, Pântea este introdus de colonelul Elefterescu, aghiotantul mareşalului, în vagonul de lucru al mareşalului. Modul cum a decurs întrevederea este relatat de Pântea însuşi, în mai multe declaraţii date Securităţii. Rezultă că, până atunci nu-l cunoscuse şi nu-l văzuse vreodată pe Ion Antonescu. Potrivit uneia dintre declaraţii, la baza susţinerii sale s-ar fi aflat liderul

191 *Ibidem,* f. 11-12; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 72. Menţionăm că această declaraţie a fost dată la 6 august 1957, iar cel la care se referă Gherman Pântea că i-a „făcut rău... când a ajuns mare“ este Alexandru Mâţă.

P.N.Ţ., Ion Mihalache, care era atunci mobilizat la Marele Cartier General, „lucru care m-a surprins, căci am fost adversar politic cu Mihalache, el fiind ţărănist, iar eu liberal…[192] Cu privire la impresia despre Ion Antonescu, Pântea declara că „Mi s-a părut foarte sever. Erau de faţă la audienţa mea generalul Nicolae Ciupercă, comandantul Armatei a IV-a, şi generalul Voiculescu, guvernatorul Basarabiei. Mareşalul Antonescu mi-a spus următoarele: «Domnule Pântea, probabil şi dumneata ai auzit, ca mulţi alţii, că eu numesc demnitari în posturi de răspundere cu forţa, împotriva voinţei lor. Acest lucru nu este adevărat: este o infamie. Te-am invitat să te rog să primeşti funcţia de guvernator al Transnistriei căci, ca basarabean, cunoşti limba rusă şi vei putea vorbi cu populaţia în limba ei maternă. Am adunat informaţii despre dumneata, ele sunt foarte bune. Ai fost cel mai bun primar al Chişinăului, ai o suficientă pregătire administrativă şi politică. Deci, eşti cel mai indicat din toate punctele de vedere de a ocupa demnitatea de guvernator al Transnistriei, dar te rog gândeşte-te dacă primeşti sau nu această demnitate». Am întrebat atunci pe mareşal de ce el, în Basarabia şi Bucovina, unde majoritatea populaţiei este românească, a numit guvernatori militari, iar în Transnistria, unde majoritatea populaţiei este ucraineană, vrea să numească guvernator civil. Mareşalul, care nu suferea contraziceri, s-a formalizat şi mi-a spus că el constată cu regret, că eu nu vreau să-mi iau

192 Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte,* în „Magazin Istoric“, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995, p. 46.

răspunderea guvernământului Transnistriei. Şi ca atare m-a numit primar al oraşului Odessa, unde este sigur că voi face treabă bună, dată fiind experienţa şi pregătirea mea administrativă. De altminteri, a adăugat mareşalul, vei fi numai cu titlul primar general, căci, de fapt, vei fi guvernatorul oraşului şi al portului Odessa, căci nemţii nu admit ca Odessa să facă parte din guvernământul Transnistriei, ei pretind că au interese atât în oraş, cât şi în port şi doresc a lua parte activă la administrarea Odessei, dar conducerea vom avea-o noi, românii, aşa că dumneata vei lucra direct cu mine”[193]. Dându-şi seama că va fi mai util la Odessa decât la Comandamentul militar al armatei a IV-a, unde era mobilizat, Pântea a spus mareşalului că primeşte această însărcinare şi este convins că va fi de folos şi ţării şi populaţiei de la Odessa.

Există indicii clare că persoana lui Gherman Pântea, şi deci şi numirea sa ca primar general la Odessa, nu era prea agreată de anumite persoane cu funcţii importante în aparatul de stat al regimului Antonescu, precum Guvernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu şi şeful Jandarmeriei, generalul Constantin Pichi Vasiliu. În această privinţă este relevant un episod pe care-l povesteşte în *Memoriile* sale o personalitate marcantă a Transnistriei, Nichita Smochină, care a avut, la rândul lui, un rol important în evenimentele din anii 1941 – 1944. El arată că înaintea unei audienţe ce urma să aibă loc, în ziua

193 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar6, f. 13-14; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 72-73.

de 19 august 1941, la conducătorul statului, Ion Antonescu, „aşteptam cu generalul Pichi Vasiliu, om cinic, care desconsidera lumea, pe profesorul Gh. Alexianu în faţa locuinţei. De noi s-a apropiat şi Gherman Pântea la care Alexianu s-a uitat cu răceală. Pântea a intrat cu noi în vorbă, ne-a spus că generalul Antonescu l-a făcut primar al Odessei, că la Unirea Basarabiei el era ministru de Război al Republicii Moldoveneşti, adică al Basarabiei, la care Pichi Vasiliu în zeflemea îl întreabă: «Şi cu cine te-ai bătut?»”[194]. Cât se poate de grăitor în privinţa atitudinii celor doi reprezentanţi ai regimului Antonescu faţă de noul primar general al Odessei.

La 8 august 1941, a început asediul asupra Odessei, iar luptele s-au dovedit crâncene şi grele, România făcând sacrificii umane şi de tehnică militară imense. Această bătălie a fost evaluată de istoricii militari români ca „una din cele mai mari operaţii de asediu din secolul XX”[195]. Confruntarea armată s-a terminat cu o victorie românească plătită însă foarte scump: circa 70.000 de militari români au căzut, morţi şi răniţi. Acest preţ mare plătit la asediul Odessei se explică prin 2 greşeli săvârşite de mareşalul Antonescu: prima a fost subestimarea apărării sovietice a oraşului, iar a doua a fost orgoliul de a refuza orice ajutor german. În pofida pierderilor, a erorilor de comandament şi de execuţie, cucerirea Odessei a

---

194 Nichita Smochină, *Memorii*, Ediţie îngrijită de Galin-Corini Vlad, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2009, p. 450.

195 Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian. Leonida Moise, *Mareşalul Antonescu Ia Odessa,* Editura Paideia, Bucureşti, 1999, p. 82; Cristian Troncotă, *Glorie şi tragedii. Momente din Istoria Sen'iciilor de informaţii şi contrainformatii române pe Frontul de Est (1941-1944),* Editura Nemira, Bucureşti, 2003, p. 70.

însemnat pentru armata română prima operaţie de anvergură executată împotriva unui inamic puternic (armata sovietică fiind cotată ca a doua din Europa la acea vreme).

Odessa a căzut abia pe 18 octombrie 1941, după 2 luni de rezistenţă, în condiţiile în care conducerea Armatei Roşii a hotărât o retragere strategică, temându-se că germanii vor ocupa Sevastopolul, iar trupele din Odessa vor rămâne izolate, aşa cum vom vedea mai jos.

După cum arăta Pântea în amintirile sale, „Divizia de grăniceri, comandată de generalul Potopeanu, a fost aproape în întregime decimată la Vacarjani, deşi Potopeanu conta ca unul din cei mai buni generali. Ruşii au luptat pentru Odessa cu mare fanatism. Oraşul Odessa a fost baricadat şi transformat într-o fortăreaţă, greu de cucerit. Comandantul suprem al armatei române, dându-şi seama de sacrificiile inutile pe care le făcea pentru ocuparea Odessei în toamna anului 1941, hotărâse să întărească poziţiile ocupate şi să amâne ocuparea Odessei pentru primăvara anului 1942. Acest lucru mi l-a confirmat generalul Pălăngeanu Nicolae, la 14 octombrie 1941; el, la ora aceea, conducea de fapt marele cartier general. Comandamentul rus însă, de teamă că nemţii vor ocupa Sevastopolul şi trupele din Odessa vor rămâne izolate, a hotărât să se retragă de bunăvoie din Odessa. Au pregătit cu atâta abilitate retragerea, încât în dimineaţa zilei de 16 octombrie, pentru a-şi retrage ultimele trupe cu vapoarele, au scos o parte din populaţia civilă şi

au pus-o să tragă în tranşeele golite de armată, iar ai noştri au crezut, că ruşii au început o mare ofensivă şi au comunicat marelui cartier general să ia măsuri în consecinţă. Dar, peste câteva ore, au constatat că nici în tranşee, nici în oraş, nu mai era niciun soldat rus. Aşa că toată gloria ocupării Odessei a fost pur şi simplu un marş al trupelor române, de la un capăt la celălalt al oraşului, părăsit de inamic, din motive strategice. După ocuparea Odessei, ruşii spuneau că dacă nu erau ameninţaţi cu ocuparea Sevastopolului, ei erau pregătiţi să reziste la Odessa cel puţin 6 luni…”[196].

După ocuparea Odessei, de către trupele române, la 16 octombrie 1941, în ziua următoare, guvernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu a dat în numele şefului statului, Ion Antonescu o decizie prin care Gherman Pântea a fost numit primar al Odessei. Acesta din urmă a intrat în exerciţiul atribuţiilor oficiale prin Decizia nr. 1, avându-i drept colaboratori imediaţi pe ajutorii de primar: Vladimir Chiorescu, Elefterie Sinicliu, Constantin Vidraşcu şi secretar general pe Al. Costinescu[197]. Prin Decizia nr. 2 din 19 octombrie 1941, Primăria Municipiului Odessa începea să funcţioneze cu următoarele compartimente: aprovizionare, tehnică, financiară, electrică, apă şi canalizare, medico-sanitară şi veterinară, bunuri comunale şi inventariere, administrativă, contencios, stare civilă şi notariat.

---

196 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar6, f. 15-16; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 73.

197 Vezi Primăria Municipiului Odessa, *In slujba ţării. Un an de gospodărire românească la Odessa - 16 octombrie 1941-16 octombrie 1942* (Cuvânt înainte de Gherman Pântea), Odessa, 1942, p. 6; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 71.

Gherman Pântea cunoştea Odessa încă din copilărie, întrucât îşi făcuse studiile în oraşul Cetatea Albă Akkerman – în perioada ţaristă), fiind originar din Zăicani-Bălţi, locul naşterii sale, de unde venea cu trenul până la Odessa, iar de aici pleca la Cetatea Albă cu vaporul „Turgheniev". „Prin anii 1910 – 1914 – consemna viitorul edil al localităţii în amintirile sale – când îmi făceam studiile la Cetatea Albă, Odessa ajunsese la apogeul frumuseţii şi bogăţiei sale. Înzestrată cu cel mai mare port al Mării Negre, care pe atunci, ca şi acum, era o mândrie a poporului rus, Odessa, cu toate bogăţiile ei şi cu frumuseţea Mării Negre, devine punctul de atracţie nu numai pentru întreaga populaţie a marelui teritoriu rus, dar ea atrage şi lumea străină, care vin (e) să-şi petreacă zile de odihnă în acest mare port şi oraş de la Marea Neagră"[198]. După cum arăta Pântea, „Oraşul şi portul Odessa a luat fiinţă în anul 1794, după războiul ruso-turc, când pământul dintre Bug şi Nistru a trecut sub stăpânirea rusă, evident însoţit de bogăţiile şi frumuseţile Mării Negre. Graţie portului Odessa, care devine centrul de descărcare a mărfurilor ruseşti venite din străinătate pe apă, oraşul Odessa ia o dezvoltare uriaşă şi numai după 100 de ani de la înfiinţarea lui, şi anume în anul 1894, populaţia Odessei număra 750.000 de locuitori. Oraşul, cu o climă destul de dulce în comparaţie cu clima din restul Rusiei, devine, în mod special iama, centrul de atracţie a marii aristocraţii ruseşti, care în semn

198 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 6, f. 5; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p.

de admiraţie şi mulţumire denumeşte oraşul Odessa *Crasaviţa Odessa*, adică româneşte *Prea frumoasa Odessă.* Denumirea era justă, căci Odessa era şi frumoasă şi bogată. Odessa a fost şi este frumoasă prin străzile ei mari şi largi, acoperită cu multă verdeaţă şi pomi decorativi de tot felul, cu clădirile ei măreţe şi impunătoare şi, în fine, cu superba, splendida Marea Neagră, care, cu valurile ei muzicale, dă marelui oraş şi port o înfăţişare excepţional de atrăgătoare şi frumoasă. Suflet mare, pricepere, entuziasm şi energie au depus pentru înflorirea Odessei revoluţionarii francezi refugiaţi, care au rămas nemuritori pentru Odessa, recunoscătoare acestor mari edili, le-a imortalizat numele lor prin statui frumoase şi străzi măreţe. Oraşul Odessa a fost construit de cei mai celebri arhitecţi italieni. Odessa a fost şi este nu numai un oraş frumos, dar şi un oraş bogat, bogat din toate punctele de vedere, căci dată fiind poziţia ei economică, Odessa a devenit un centru industrial de cea mai mare importanţă pentru poporul rus. Populaţia Odessei, cosmopolită, de aproape un milion de suflete, îşi iubeşte mult oraşul şi bogăţiile lui şi pune mult suflet şi dragoste pentru ridicarea şi înflorirea oraşului lor. În tinereţe, am vizitat toate oraşele mari ale Rusiei şi anume: Petrogradul, Moscova, Kievul. Erau oraşe mari, frumoase, bogate, dar Odessa se părea că le întrece pe toate în frumuseţea şi bogăţiile ei. Desigur, farmecul acesta îl dădea oraşului Odessa frumuseţea Mării Negre. Ruşii erau aşa de îndrăgostiţi de Odessa,

încât, întrebându-se unul pe altul ce oraşe mari au vizitat în Rusia, dacă unul spunea că nu a vizitat Odessa, celălalt îi răspundea indignat: «Dacă nu ai vizitat perla noastră Marea Neagră, înseamnă că nu ai văzut nimic». Acest oraş frumos şi bogat, l-am cunoscut şi l-am iubit şi eu, ca toţi ruşii, căci într-adevăr oraşul Odessa era şi frumos, şi bogat, şi vesel. L-am văzut ultima dată, în luna august 1917 şi nu l-am mai revăzut decât la 18 octombrie 1941, când am venit la Odessa ca primar general al acestui mare oraş şi port de la Marea Neagră. Niciodată nu am visat şi nu m-am gândit că voi ajunge părintele oraşului, pe care aşa de mult l-am iubit în tinereţe. Dar destinul este mai tare decât legile omeneşti"[199].

1. *Starea dezastruoasă a oraşului* Odată sosit la Odessa, ca primar general, Gherman Pântea a găsit localitatea şi populaţia „în situaţia cea mai jalnică. Oraşul în mare parte distrus la bombardament, iar populaţia după un asediu de trei luni muritoare de foame"[200]. Aşa cum va arăta el în declaraţiile ulterioare, a găsit nu oraşul pe care îl cunoştea, ci „o fortăreaţă în adevăratul sens al cuvântului. Trotuarele desfundate şi piatra de pe ele cărată pe străzi pentru baricade, apoi zeci de mii de saci de nisip şi toate acestea acoperite cu vagoane de tramvaie. Pietonii trebuiau să întrebuinţeze toată strategia pentru a trece de pe o stradă pe alta, iar de vehicule nici

199 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar6, f. 5-8; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 70-71.

200 Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte...,* p. 46.

pomeneală. Apă nu era în oraş de la începutul lunii august, căci oraşul Odessa se aproviziona cu apă din Nistru, 70 km. De Odessa, unde se afla uzina de la Beleaevka şi care fusese ocupată de trupele române de la începutul lunii august. Populaţia se aproviziona cu apă din puţuri şi mare. La plecarea trupelor ruseşti din Odessa, 15/16 octombrie, ambele uzine electrice, cu o putere de 75.000 KW, au fost aruncate în aer, fiind considerate bunuri strategice. În aceeaşi noapte, a fost distrus şi digul de pe lacul Hagibei, şi apa, la înălţime de 1 metru – 1 metru şi jumătate, a invadat tot cartierul industrial al oraşului, unde erau morile, uzinele electrice şi o mare parte din fabrici. Aşa că noi vizitam aceste instituţii cu luntrile. Ruşii spuneau că şi aceste distrugeri aveau un caracter strategic, căci pe acolo trecea şoseaua spre Nikolaev şi în felul acesta ei tăiau accesul trupelor române şi germane spre Nikolaev. Dacă la aceasta mai adăugasem, că câteva sute de mii de oameni nu aveau niciun fel de rezervă de provizii, orice om obiectiv poate vedea ce oraş am luat eu în primire în toamna anului 1941 şi ce eforturi supraomeneşti a trebuit să depun spre a salva populaţia şi de foame, şi de frig, căci iama din anul 1941/1942 a fost o iarnă foarte aspră. Bătrânii din Odessa spuneau că aşa iarnă nu au mai avut la Odessa de 30
40 de ani. Populaţia era înfometată, însetată şi extrem de speriată, căci ea era informată, că, în special, nemţii extermină nu numai evrei, dar şi restul populaţiei. Acest lucru l-am aflat eu

personal imediat ce am sosit la Odessa, căci, cunoscând limba rusă, am stat de vorbă cu diferiţi cetăţeni, fără să ştie ei că eu sunt primarul oraşului, mai cu seamă că nu eram îmbrăcat militar. Am înţeles că populaţia trebuie imediat liniştită”[201].

Primele măsuri de redresare

Folosind posibilităţile unei tipografii locale şi ale lucrătorilor acesteia, pentru liniştirea populaţiei, Gherman Pântea a lansat un apel în publicaţia de limbă rusă „Odeskaia Gazeta” („Gazeta Odessei”), având următorul conţinut: „Cetăţeni, Fiind ostaş, mobilizat pe front, mareşalul Antonescu, conducătorul Statului Român, m-a numit primar general al oraşului Odessa, ţinând seama în mod special că eu cunosc limba rusă şi mă va înţelege mai uşor populaţia oraşului. Am primit acest post de mare răspundere în timpul războiului, fiind convins că voi face numai bine populaţiei şi Odessei, pe care din tinereţea mea o iubesc tot aşa de mult, cum o iubiţi şi voi. Sunt născut în Basarabia şi crescut, ca şi voi, la şcoala lui Puşkin şi muzica lui Ceaikovski. Ştiu şi cunosc sufletul bun şi blând, sincer şi ospitalier al poporului rus. De aceea, am venit cu bucurie, cu dragoste şi entuziasm să vă ajut într-un moment greu pentru voi. Suferinţele voastre de acum înainte vor fi şi suferinţele mele. Bucuriile voastre de acum înainte vor fi şi bucuriile mele. Nu am venit să fac niciun fel de politică la Odessa, sub nicio formă, eu am venit să

201 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar6, f. 17-19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 73.

vă administrez, adică să vă dau pâine, apă, lumină, tramvaie etc., să vă fac viaţa cât mai uşoară, cât mai bună, cât mai dulce. Veţi vorbi în limba voastră maternă în instituţii, şcoli, universităţi şi veţi cânta la marea, frumoasa şi vestita Operă de la Odessa, ca întotdeauna, în limba marilor voştri poeţi şi scriitori. Pentru a realiza însă ceea ce vă promit în acest ceas solemn, am nevoie şi de concursul Dvs., care, precum vedeţi cu ochii, totul este distrus de bombardamente nemiloase: şi fabrici, şi clădiri, şi uzine, şi întreprinderi. Trebuie totul să refacem rapid. Singur nu voi face nimic, cu Dvs. Voi face totul. Declar de la început, că atât timp cât voi conduce Odessa, voi sprijini iniţiativa particulară, comerţul particular etc. Nicio restricţie, sub nicio formă. Asiguraţi cu această libertate, porniţi cu toţii, şi cei care cunoaşte-ţi, şi cei care nu cunoaşteţi, dar veţi învăţa, la comerţ de tot felul, la industrie şi alte îndeletniciri, pentru a vă asigura existenţa voastră, a familiilor voastre şi a ajuta să refacem oraşul Odessa, pentru ca în timpul cel mai scurt să-şi recapete faima de odinioară şi anume «Crasaviţa Odessa», adică «Frumoasa Odessa». Dragi cetăţeni, Uşile primăriei şi ale casei mele sunt deschise pentru voi la orice oră. Vreau să fiu un adevărat părinte al vostru nu numai prin vorbe, ci şi prin fapte. Vreau să cinstesc ţara care m-a trimis aici, vreau să vă cinstesc şi pe voi, autohtonii Odessei. Cu Dumnezeu înainte: Primarul General al Oraşului Odessa, 20 octombrie 1941 ss. Gherman

Pântea”[202].

Apelul noului primar al Odessei a stârnit entuziasm în mediile largi ale populaţiei oraşului. La apariţia „Gazetei Odessei”, străzile erau pline de cetăţeni ieşiţi din ascunzişuri, care discutau „pe toate feţele” apelul insolit al primarului „forţelor de ocupaţie”. „Mergând pe stradă, în uniformă – arăta Pântea – bieţilor cetăţeni nici prin cap nu le trecea că maiorul în uniformă este primarul cu apelul şi strigau, comentau în gura mare apelul meu spunând tare: «Am scăpat de nemţi, avem un primar al nostru, vorbeşte ruseşte ca noi, iubeşte Odessa ca noi, se vede că este un om bun, inimos, trebuie să-l ascultăm, căci vom avea o viaţă frumoasă şi bogată». Auzind aceste cuvinte, mi s-a umplut inima de bucurie şi mi-am format din primele zile, convingerea fermă că misiunea mea, aşa de grea, va da rezultate frumoase, căci populaţia este hotărâtă să mă ajute şi să mă secundeze la refacerea oraşului. Evenimentele ulterioare au dovedit că nu m-am înşelat, căci populaţia locală totdeauna a fost alături de mine cu toată dragostea ei. Hotărât a porni la refacerea oraşului şi la asigurarea existenţei populaţiei, desigur că aveam nevoie şi de linişte şi de concursul autorităţilor militare, cu care trebuia să colaborez şi cărora la început le-am fost chiar subordonat. În loc de armonie, de la început între noi s-au ivit fricţiuni. Militarii porneau de la ideea că au de-a face cu o populaţie străină, duşmană, care trebuia stăpânită cu forţa;

202 *Ibidem,* f. 19-21; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 73-74.

eu porneam de la ideea că aveam de-a face cu o populaţie paşnică, liniştită, pe care o puteam capta prin bunăvoinţă, făcând-o prietenă, concepţie diametral opusă. Dar cum militarii de la acea oră aveau puterea în mână, lupta mea era foarte grea”[203].

Problema cunoaşterii limbii localnicilor a obligat conducerea Primăriei să angajeze imediat personal de origine română care să ştie bine limba rusă. În cea mai mare parte, acest personal a fost recrutat din rândurile foştilor funcţionari administrativi din Basarabia care s-au arătat dispuşi să colaboreze cu noile autorităţi.

Între operaţiunile prioritare care s-au impus a fost curăţarea oraşului. „Cum străzile oraşului era pline de mii de cadavre”, ne spune Gherman Pântea, „iar normalizarea vieţii Odessei trebuia să înceapă de la asigurarea unei bune stări sanitare – element principal al oricărei activităţi – prima grijă a fost curăţarea arterelor de circulaţie şi a curţilor ca să prezinte garanţia unui început de asanare”[204]. În acelaşi timp, evacuarea numeroşilor locuitori ai Odessei care au însoţit armata sovietică în retragere a pus problema reglementării ocupării locuinţelor lăsate în părăsire şi păstrării bunurilor rămase fără proprietari. Aceeaşi grijă s-a manifestat şi pentru păstrarea bunurilor rămase, luându-se măsurile necesare ca inventarierea întreprinderilor industriale şi a depozitelor de alimente, materiale,

---

203 *Ibidem,* f. 22-23; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 74-75.

204 *Primăria Municipiului Odessa, In slujba ţării..*, p. 6.

materii prime şi semifabricate să se desfăşoare cu cea mai mare urgenţă. Prin urmare, noile autorităţi româneşti instalate în Odessa Primăria, Armata, Jandarmeria şi S.S.I.) erau dispuse să facă astfel încât, după luptele sângeroase care costaseră viaţa a zeci de mii de oameni, atât români cât şi sovietici – militari şi civili –, viaţa oraşului Odessa să reintre în normalitate.

Aruncarea în aer a Comandamentului Militar Român de la Odessa

Din nefericire, acest lucru nu s-a putut întâmpla prea curând, întrucât, la numai şase zile după ocuparea Odessei, în data de 22 octombrie 1941, s-a produs un tragic eveniment, cu consecinţe a căror evaluare este greu de exprimat în cuvinte: aruncarea în aer a Comandamentului Militar român şi german. La intrarea în oraş, Comandamentul Militar şi comandamentul Diviziei a V-a s-au instalat într-o clădire destul de încăpătoare, unde înainte fusese o mare unitate militară rusă. În data de 20 octombrie, Comandamentul se mută în str. Marazlie, într-un sediu al serviciilor de informaţii sovietice (după unele surse, sediu al N.K.V.D. – ului, după altele sediu al G.P.U. – spionajul militar sovietic), care atrăgea prin eleganţa şi luxul interior, lăsat în această stare în mod intenţionat. Clădirea era frumoasă, cu mai multe etaje, fiind construită în stil american. După cum va arăta în *Memoriile* sale, Nichita Smochină, bolşevicii au lăsat în clădire intacte „toate covoarele şi mobilierul până şi stilourile în birouri pentru a atrage armata

română”[205], în legătură cu împrejurările în care s-a instalat acolo Comandamentul Militar Român este de remarcat faptul că a existat şi o oarecare dispută pentru clădirea respectivă cu… S.S.I. – ul. Astfel, Eugen Cristescu, directorul general al S.S.I. De atunci, într-o declaraţie din 26 mai 1949, face menţiunea că „După ocuparea Odessei de către trupele române, «Eşalonul» şi-a ales ca sediu clădirea N.K.V.D. – ului din Odessa, care rămăsese intactă şi avea tot mobilierul necesar. Comandamentul Militar însă a pretins că el e în drept să ocupe această clădire, iar eşalonul S.S.I. Să-şi aleagă o altă casă din oraş, ceea ce s-a efectuat”[206].

Referitor la faptul că autorităţile româneşti au cunoscut anticipativ despre faptul că această clădire ar fi putut să fie minată de sovieticii înainte de a o părăsi, ca urmare a retragerii din oraş în faţa ofensivei româno-germane, există informaţii din mai multe surse. Înainte de ocuparea oraşului, S.S.I. Alcătuise un plan de cooperare cu Jandarmeria, intitulat „Primele măsuri de ordine la Odessa”, în care se spunea că „întrucât Odessa a constituit în permanenţă un centru comunist de prim ordin şi era reşedinţa organelor diriguitoare a acţiunilor subversive îndreptate împotriva statului român, se impune, în actualele împrejurări, luarea, din primul moment al ocupării sale, a unor măsuri speciale… în vederea acestei situaţii, S.S.I. – ul a studiat din

205 A.N.I.C., Fond Nichita Smochină (1956), dosar 57, f. 100; Nichita Smochină, *op.cit.,* p. 466.

206 Cristian Troncotă, *Glorie şi tragedii...*, p. 71.

timp modalitatea cercetării amănunţite a oraşului Odessa, împărţindu-l în sectoare, întocmindu-se şi un plan de detaliu pe baza informaţiilor deja stabilite asupra diferitelor instituţii, întreprinderi de stat şi particulare, precum şi tabele de persoane suspecte ce trebuie verificate… Paralel cu acţiunea de curăţire a terenului, organelor S.S.I. Le revine misiunea specială de a identifica toate sediile N.K.V.D. – ului, ridicând în vederea studiului şi cercetărilor tot materialul documentar şi arhivele. Totodată, organele S.S.I. Vor identifica, urmări şi aresta spionii, teroriştii şi agenţii N.K.V.D. Rămaşi în teritoriu"[207]. În răstimpul de şase zile, câte au trecut din momentul intrării trupelor române la Odessa şi până la aruncarea Comandamentului Militar în aer, membrii Eşalonului, folosind cel mai probabil agenţi implantaţi dinainte, au reuşit să îşi creeze o reţea informativă suficient de puternică, astfel încât să poată culege informaţii documentate despre o posibilă explozie în clădirea respectivă. Şi de această dată, ca în multe alte cazuri, se va dovedi că nu este suficientă informaţia în sine pentru a fi luată cea mai adecvată soluţie de către cei îndreptăţiţi (decidenţi), ci felul în care aceştia o iau în seamă şi o utilizează în modul cel mai judicios cu putinţă. Mai exact spus, activitatea de informaţii, dacă nu e însoţită şi de măsuri preventive, care să poată ducă la prevenirea şi anularea unor decizii pripite ori insuficient fundamentate ale factorilor de decizie politică şi

207 Arh. C.N.S.A.S., fond documentar, dosar nr. 7241, f. 103-104; Cristian Troncotă, *op.cit.,* p. 72.

militară, rămâne fără valoare.

În legătură cu această chestiune, să-i dăm cuvântul, în primul rând, lui Eugen Cristescu, şeful S.S.I. Din acea vreme: „Un cetăţean din Odessa s-a prezentat colonelului Pallius Ionescu) şi i-a denunţat că, după informaţiile sale, clădirea N.K.V.D. –ului ar fi minată de trupele sovietice, înainte de părăsirea Odessei. Colonelul Pallius a recompensat băneşte pe acest informator ocazional şi a informat despre aceasta Comandamentul Militar Român. Acesta a cerut germanilor o echipă de cercetare, care a făcut unele cercetări cu rezultat negativ. După explozie s-a constatat însă că materialul exploziv fusese foarte bine izolat şi camuflat în subsolul clădirii (potrivit altor documente, s-ar fi aflat într-o casă de bani – *n.n.* | astfel că el nu a putut fi sesizat de aparatele germane. Colonelul Pallius m-a informat, *mai târziu {subl. Ns.* | despre acest lucru, ceea ce am raportat şi mareşalului Antonescu, fără a-mi da alte detalii"[208].

Primarul general informează pe conducătorul statului, Ion Antonescu, despre tragicul eveniment de la Odessa în cea mai mare parte, informaţiile lui Eugen Cristescu erau confirmate şi completate de un raport pe care primarul Odessei, Gherman Pântea, l-a trimis conducătorului statului, Ion Antonescu, la puţin dimp de la producerea tragicelor evenimente: „În ziua de 21 octombrie, pe la orele

208 *Ibidem,* dosar nr. 48163, voi. 2, f. 263; Cristian Troncotă, *op.cit.*, p. 72-73.

6. 00, subsemnatul fiind în cabinet la dl. General Glogojanu[209] (în text apare Glugojeanu sau Glugojanu – *n.n.)*, comandantul militar al Odessei, s-a anunţat o femeie de origine rusă Ludmila Evgheniei Petrovna – *n.n.)*, care cu o înfăţişare speriată a spus că vrea să comunice ceva urgent personal domnului General Comandant. Subsemnatul, servind de interpret, femeia a declarat domnului General că ştie precis, că organele I.K.V.N.K.V.D. – *n.n.)* la plecare au minat această clădire cu scopul de a fi aruncată în aer, atunci când se va crede necesar[210]. Dl. General a mulţumit doamnei pentru informaţie şi a dat ordin imediat domnului Colonel Ionescu Mangu să ia măsuri pentru o nouă verificare a clădirei, chemând pentru aceasta pionieri români şi germani. A doua zi dimineaţă, adică la 22 octombrie, dl. General mi-a spus că organele de specialitate au controlat clădirea din nou şi au raportat că nu există niciun pericol. Am rugat totuşi pe dl. General să schimbe localul, căci femeia care a dat informaţiuni nu putea să mintă neavând niciun interes. Dl. General a convenit, dar nenorocirea s-a întâmplat în aceeaşi zi la ora 6 seara (de fapt, ora 17,35 – *n.n.)*. Deci, dacă era puţină prudenţă din partea Comandamentului, toată catastrofa, cu toate consecinţele ei, era

---

209 Vezi Schiţe biografice.

210 în memoriile sale, Nichita Smochină menţionează că femeia de origine rusă care a venit la generalul Glogojanu să informeze că organele de specialitate sovietice au minat clădirea în care s-a instalat ulterior Comandamentul Militar Român era chiar mama celui sau a unuia dintre militarii sovietici care au făcut acest lucru, deci era în deplină cunoştinţă de cauză. Dându-şi seama de lipsa reacţiei adecvate şi imediate a generalului Glogojanu, la care fusese în ajun ea a insistat chiar în ziua catastrofei, întâlnindu-i pe stradă pe Nichita Smochină şi Gherman Pântea, rugându-i „cu lacrimi în ochi” să anunţe despre faptul că a fost minată clădirea şi să se ia măsuri cât mai urgente pentru părăsirea acesteia. Cei doi au ajuns, însă, în împrejurări pe care le vom arăta mai jos, prea târziu la locul catastrofei (vezi A.N.I.C., Fond Nichita Smochină (1956), dosar 57, f. 100; Nichita Smochină, *op.cit.,* p. 466).

desigur evitată”[211].

Să vedem acum şi mărturiile colonelului Radu Glogojanu, nepotul generalului Ion Glogojanu, mort în deflagraţie, şi care, într-un interviu acordat în anul 1994 Secţiei de Istorie Orală din Radiodifuziunea Română, declara la rândul său că militarii români au fost avertizaţi de acest pericol:

„La Comandamentul militar al Odessei se prezintă o femeie care se numea Ludmila Evgheniei Petrovna, o femeie în vârstă, şi care a spus că vrea să vorbească cu cel mai mare comandant. Ofiţerul de serviciu i-a spus că nu se poate. Ea a insistat că vrea să discute numai cu el, că este ceva foarte important. Ofiţerul de serviciu a raportat mai departe şefului de cabinet al unchiului meu. Generalul Glogojanu a primit-o pe această femeie, rusoaică, care i-a spus că această clădire este minată, că a lucrat chiar fiul ei, care era electrician, şi că nu e bine să rămână în acest comandament, care va sări în aer. Deci unchiul meu a fost pus în gardă. Pe atuncea se întâmplau o mulţime de acte de sabotaj, care nu erau de forţă, aşa cum a fost cazul unui ofiţer de aviaţie pe care îl durea măseaua şi s-a dus la o felceriţă să-i scoată măseaua, în loc să-i scoată măseaua cariată, i-a scos o altă măsea, una bună! Ăsta era un act de sabotaj mic. Şi-atunci, unchiul meu n-a putut să pună bază pe ceea ce a spus femeia. A dat ordin ca femeii să i se dea zahăr, pâine, cafea, şi a fost recompensată. Imediat a dat dispoziţie să fie evacuată clădirea şi să intre în acţiune genieştii

211 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 35; Cristian Troncotă, *op.cit.,* p. 73.

români şi germani. S-a controlat întreaga clădire şi detectoarele nu au indicat absolut nimic.,[212]

În mod evident, dacă era mai mult spirit preventiv din partea instituţiilor abilitate ale statului şi o mai bună coordonare, acest eveniment tragic putea fi evitat. Dar să încercăm să descifrăm, pe baza datelor furnizate ulterior de Gherman Pântea şi de alţi factori responsabili, unde a fost greşeala. Pe fond, aceasta a constat în faptul că generalul Ion Glogojanu nu a luat imediat hotărârea schimbării sediului Comandamentului militar român într-un alt local, deşi avea suficiente elemente care să-i impună acest lucru. În fapt, acesta pare să fi fost depăşit de evenimente. Faptul rezultă şi mai clar dintr-o expunere mai detaliată pe care Gherman Pântea a făcut-o ulterior organelor de Securitate. El arată că a doua zi după discuţia în trei cu femeia rusă, la generalul Glogojanu, la care el a servit de interpret, comandantul i-ar fi comunicat „radios" că pionierii, verificând din nou clădirea, au constatat că ea nu este minată. Cea mai plauzibilă explicaţie pentru faptul că explozibilul nu a fost identificat de detectoarele de metal este faptul că el fusese ascuns în structura de rezistenţă a clădirii.

212 Steliu Lambru, *Armata română în cel de-al doilea război mondial - cazul Odessa*, în „Pro Memoria" din 3 noiembrie 2008.

Pântea încercase să-l convingă pe generalul Glogojanu despre pericolul aruncării în aer a clădirii Comandamentului în discuţia cu generalul Glogojanu, Pântea a insistat şi i-a spus că „mai mult cred spusele unei femei bătrâne ruse, care nu avea niciun interes să mintă, decât constatările superficiale ale pionierilor. Atunci generalul a convenit să căutăm un alt local, dar nu în ziua aceea, căci pentru ora 12 se anunţase că vine la Odessa, pentru o şedinţă secretă, generalul Iacobici, comandantul Armatei a IV-a, care avea Comandamentul în oraşul Baden. Generalul Glogojanu m-a rugat să nu spun nimic lui Iacobici despre povestirea femeii ruse, căci această informaţie ar putea produce panică[213]. La ora 12, a sosit generalul Iacobici însoţit de şeful lui de stat major generalul Tătăranu şi vreo 30 de generali, comandanţi de mari şi mici unităţi. Generalul Iacobici, deschizând şedinţa în marea sală a Comandamentului, şedinţă la care am fost invitat şi eu, ca primar general al oraşului, şi colonelul Dorel Davila ca prefect de poliţie al oraşului, a comunicat celor prezenţi, sub mare secret, că regele şi mareşalul doresc neapărat să viziteze Odessa duminică, 29 octombrie. I-am răspuns generalului, că în starea în care se află oraşul Odessa, este imposibilă vizita anunţată, dar el mi-a răspuns milităreşte că execută un ordin şi nu îl discută. Totuşi, a convenit să trimită cu avionul un raport al meu în care ceream amânarea vizitei cu

213 Aceeaşi informaţie este reluată de Gherman Pântea într-o altă declaraţie dată Securităţii, în care arăta că generalul Glogojanu i-a cerut „să nu comunice generalului Iacobici ce a spus femeia pentru a nu produce panică inutilă. Evident, i-am satisfăcut dorinţa, căci el avea răspunderea situaţiei militare“ (Apud Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte...,* p. 47).

două săptămâni. După comunicarea făcută, generalul Iacobici a rămas numai cu generalii lui, pentru a pregăti partea militară. Prefectul de poliţie şi cu mine am părăsit şedinţa. La ora 1 şi jumătate, am revenit şi am vizitat cu musafirii Opera şi portul de unde la ora 2 şi jumătate ne-am îndreptat spre Comandamentul militar, pentru a lua masa”[214].

„La sfârşitul mesei, ora 3 şi jumătate – povesteşte Gherman Pântea în continuare – generalul Tătăranu se adresează pe un ton glumeţ colonelului Ionescu-Mangu şi îi cere să fie tratat cu şampanie. Colonelul Mangu ia gluma în serios, şi peste 10 minute apare un soldat cu zece sticle de şampanie, dar când ajunge la etajul doi, unde era masa, soldatul cade jos şi sticlele se sparg, toate împrăştiindu-se; peste 5 minute apare alt soldat cu alte 10 sticle, dar cade şi acesta în acelaşi loc şi sticlele toate se strică. Atunci generalul Iacobici, deşi un om de o cultură vastă, se scoală în picioare şi spune tare: «Camarazi, acesta este un semn rău, nu miroase a bine, plecăm imediat de aici». Ne-am coborât din Comandament jos, dar generalul Iacobici era aşa de impresionat încât, urcându-se în maşină, şi-a luat rămas-bun numai de la mine. La orele 6 seara, trebuia să ne adunăm la Comandamentul miliar toţi şefii autorităţilor din Odessa: comandantul militar generalul Glogojanu, subsemnatul şi prefectul de poliţie colonelul Davila. La această şedinţă, urma să stabilim definitiv programul

214 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar6, f. 24-26; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 75-76.

pentru 29 octombrie. Tot la această şedinţă, trebuia să participe şi colonelul Enache Borcescu, lăsat de generalul Iacobici pentru legătura cu autorităţile locale. Am plecat de la masă acasă pe la orele 4. Colonelul Ionescu-Mangu mă roagă să-l iau cu maşina mea. Pe drum începe a plânge cu hohote, spunând că el presimte că va muri, dar ar vrea să moară frumos, cu muzică. Eu căutam să-l liniştesc, dar totul a fost inutil; el plângea fără întrerupere. La ora 6 seara, el a fost sfâşiat în bucăţi şi noi nu ne-am mai văzut niciodată. La orele 5 seara, au sosit la mine acasă coloneii Borcescu, Davila şi Mănescu, cumnat cu generalul Glogojanu şi şeful de stat major al Comandamentului Militar. Colonelul Mănescu plângea. La întrebarea mea de ce plânge, el îmi răspunde: «Plâng de dimineaţă fără niciun motiv». La 6 fără un sfert, Mănescu pleacă plângând, iar la 6 fix este omorât în Comandament. La orele 6 fără 5 minute, propun lui Borcescu şi Davila să mergem la şedinţă. Borcescu însă îmi spune pe un ton glumeţ: «Domnule primar general, eu nu merg la şedinţă, nu vedeţi Dvs. Că toţi plâng, oare acestea nu sunt semne că poate Comandamentul acesta militar să fie aruncat în aer; dar eu vă spun drept că nu vreau deloc să mor ca un prost, de ce domnii s-au băgat în această clădire luxoasă?». Am lăsat pe colonelul Borcescu la mine acasă şi am plecat numai cu colonelul Davila. Când am coborât din locuinţa mea, un sergent mă vesteşte, că guvernatorul Transnistriei mă cheamă la telefon de la Tiraspol în mod urgent. Davila mă

roagă să-l duc cu maşina până la comandament. Am plecat împreună, el s-a dat jos, iar eu mi-am continuat drumul, făcând vreo 100 de paşi cu maşina. În timpul acesta, fiind exact ora 6 (în realitate explozia s-a produs la ora 17,35 – *n.n.* \| Comandamentul militar a fost aruncat în aer cu o zguduitură aşa de puternică, încât eu am fost aruncat jos din maşină la o distanţă destul de mare, din cauza suflului, şi am căzut în totală nesimţire, revenindu-mi numai după ce şoferul mi-a turnat câteva căldări de apă rece. Deci, am scăpat de la moarte ca prin minune. Dacă nu era telefonul guvernatorului, muream şi eu cu Davila, pe care l-am găsit turtit în uşă, la intrarea Comandamentului. Aşa s-a produs catastrofa. O greşeală a comandantului a fost fatală... Oameni pe care îi văzusem cu o oră înainte erau bucăţi de carne, aruncată în toate părţile.”[215] Cercetările efectuate de specialişti, mai târziu, au stabilit că numărul morţilor a fost de 103, dintre care 2 civili din oraş, 15 militari germani şi 86 de militari români. Printre cei care şi-au găsit moartea în această catastrofă s-au aflat şeful Comandamentului Militar român, generalul Ion Glogojanu, 16 ofiţeri şi 46 de subofiţeri români. Corpul neînsufleţit a lui Glogojanu a fost scos de sub dărâmături în ziua următoare, la ora 13,10. Toate victimele atentatului terorist au fost înmormântate la 25 octombrie 1941 în parcul Şevcenko din Odessa[216].

---

215 *Ibidem,* f. 26-29; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 76-77.

216 Alesandru Duţu, Florica Dobre, Leonida Loghin. *Armata Română în al Doilea Război Mondial 1941-1945.* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, p. 229

Represaliile împotriva populaţiei locale. Demersurile lui Pântea pentru diminuarea proporţiilor acestora

Acest eveniment a stârnit mânia lui Hitler şi Antonescu care au dat ordine de represalii. Adrian Grigoropol, fost jurist şi judecător la Curtea Marţială Militară între 1941 şi 1945, a dat un interviu în anul 1998, în care el îşi aminteşte despre amploarea represaliilor: „Acest eveniment foarte grav a ridicat o întrebare: cum de a putut să se întâmple aşa ceva? Pe de altă parte, s-a luat decizia luării unor măsuri de represalii considerându-se ca şi cum locuitorii care au rămas în Odessa ar fi fost responsabili de acest lucru. În acelaşi timp era o măsură de intimidare. Această chestiune a fost aflată şi de Hitler care a purtat discuţii cu Antonescu. Hitler a cerut să se treacă la represalii pentru că, spunea el, în această chestiune trebuie să fi fost amestecaţi evrei. Represaliile au fost groaznice pentru că au fost în mare măsură nediscriminatorii, procentul cel mai mare a privit populaţia evreiască”[217].

Despre represalii, Gherman Pântea relatează următoarele: „… cinci regimente, câte avea Odessa, au primit ordin să execute prin spânzurătoare câte 90 de cetăţeni, de preferinţă evrei – de fiecare regiment, în total 450 de oameni absolut nevinovaţi. Spânzurătoarele erau aşezate pe străzile principale. Aşa că în dimineaţa zilei de 23 octombrie aveam acest spectacol ruşinos, care a înspăimântat întreaga populaţie de la Odessa,

217 Steliu Lambru, *Armata română în cel de-al doilea război mondial - cazul Odessa*, în „Pro Memoria“ din 3 noiembrie 2008.

căci populaţia, cum s-a stabilit precis, nu avea niciun amestec în aruncarea în aer a Comandamentului militar. Dacă era vorba de pedeapsă, trebuiau pedepsiţi cei care, preveniţi, s-au băgat în localul minat, iar nu populaţia, care nu avea nicio vină. Dar Comandamentul militar şi-a pierdut complet capul şi a început să treacă la măsuri anarhice. Un colonel de jandarmi semnează o Ordonanţă ca comandant militar al Odessei, prin care dispunea ca toţi evreii din Odessa să părăsească oraşul în cursul zilei de 23 octombrie şi să plece în coloane spre Dalnic. Cei ce nu vor executa acest ordin, vor fi împuşcaţi pe loc fără judecată. Evreii, îngroziţi de spânzurătorile din oraş, au început să fugă din toate părţile spre Dalnic, iar localnicii rămaşi în oraş, au început o jefuire totală a locuinţelor celor plecaţi. La ora 9 dimineaţa, soseşte de la Tiraspol, generalul Macici, comandantul Corpului II Armată. El era trimis la faţa locului să ia măsuri cuvenite faţă de situaţia creată. Deşi militar sever, considerat de militarii lui foarte rău, am avut curajul să-l înfrunt şi să-i dovedesc că oamenii spânzuraţi şi cei trimişi la Dalnic pentru a fi împuşcaţi nu au nicio vină. Am mai adăugat că, oricare va fi rezultatul războiului, noi vom răspunde în faţa forurilor internaţionale pentru nelegiuirile acestea strigătoare la cer. După o discuţie aprinsă, generalul Macici a convenit că eu am dreptate şi a dat ordin ca spânzuraţii să fie imediat ridicaţi şi predaţi familiilor lor spre a fi înmormântaţi după obiceiurile lor. În acelaşi timp,

arătându-i generalului ordonanţa cu totala evacuare a evreilor, semnată de colonelul de jandarmi, şi demonstrându-i că această evacuare este nedreaptă şi neumană, el mi-a declarat, că el nu ştie nimic de această ordonanţă. Imediat a chemat pe colonelul de jandarmi, care a semnat ordonanţa şi a ţipat la el, spunându-i: «Aici nu e sat fără câini ca fiecare să vă faceţi de cap, cum doriţi voi» şi i-a ordonat colonelului să meargă cu mine la Dalnic şi să dea ordin jandarmilor să lase populaţia să se întoarcă în oraş. Am plecat spre Dalnic, am oprit coloanele de evrei, cărora le-am spus în ruseşte că s-a produs o greşeală şi că au dreptul să se întoarcă în oraş. S-au produs cu această ocazie scene sfâşietoare, bătrâni, bătrâne, copii se aruncau asupra maşinii noastre, sărutându-ne mâinile, hainele. Lucrul acesta se petrece pe la orele 12. Până la orele 3 şi jumătate s-a înapoiat în oraş majoritatea covârşitoare a populaţiei evreieşti, dar la orele 3 şi jumătate, generalul Macici a primit o telegramă cifrată de la cabinetul militar al mareşalului Antonescu, semnată de colonelul Davidescu, directorul cabinetului militar şi al mareşalului, în care se ordonau noi represalii, anume: pentru fiecare ofiţer urma să se execute 200 de evrei, pentru fiecare soldat sau civil 100 de evrei. Macici, speriat, calculează şi constată, că trebuie să omoare circa
20.0 de evrei şi, foarte enervat, se adresează mie şi îmi spune: «Dacă nu erai dumneata cu intervenţia dumitale, eu îi aveam pe evrei la

Dalnic, adunaţi la un loc, şi acum numai îi împuşcam, dar odată veniţi în oraş, ce fac eu acum cu ordinul mareşalului?»” 29. Pântea l-a rugat să comunice mareşalului că ordinul de represalii este nedrept, dat fiind că represalii s-au făcut şi dimineaţa, dar comandamentul a dat probabil mareşalului informaţii greşite. Macici şi mai enervat i-a replicat: „Domnule primar general, dumneata nu-l cunoşti pe Antonescu, eu nu pot discuta ordinul lui, căci, dacă aş face aşa ceva, mareşalul ar da ordin imediat să mă împuşte şi pe mine ca pe jidanii de la Odessa”[218]. Pântea a înţeles că nu mai este nimic de făcut, dar la urmă i-a sugerat generalului că el „nu poate număra 20.000 de oameni, ca oile, şi în fine că de el depinde omenia lui, cum va executa acest ordin faimos. M-am despărţit de el, spunându-i că se face o crimă, omorându-se oameni nevinovaţi. A doua zi, generalul Maci ci a venit la mine şi mi-a spus foarte radios, că el a dat ordin colonelului de jandarmi, pretorul Odessei, să execute numai pe acei care nu au reuşit să se reîntoarcă în oraş, aproximativ 2 – 3.000 de oameni bătrâni, bătrâne şi bolnavi, copii. Maci ci a comunicat telegrafic marelui stat major, că a executat în întregime ordinul mareşalului, dar în realitate nu s-au omorât 20.000, ci numai 2 – 3.000 de oameni. Este şi explicabil acest lucru, căci într-o clădire a unui colhoz, oricât de mare ar fi fost ea, nu încăpeau mai mult de 2 – 3.000 de persoane. Dar crima mare rămâne crimă, şi faptul rămâne fapt, s-au

218 *Ibidem,* f. 32; Iurie Colesnic, *op.cil.,* p. 78.

omorât oameni absolut nevinovaţi. Aceasta este cea mai neagră pagină a noastră, care ne-a făcut mare rău, căci am devenit de o cruzime nemaipomenită, noi, un popor bun şi milos, căci aşa este românul din fire”[219].

În condiţiile în care acum este evident care au fost adevăraţi autorii ai aruncării în aer a clădirii Comandamentului Militar Român de la Odessa, se pune în mod firesc problema cum a fost posibil masacrul împotriva evreilor, de ce au reacţionat în maniera arătată autorităţile române, când şi cât de exact a fost informat conducătorul statului, mareşalul Ion Antonescu.

În legătură cu ordinele şi rapoartele ce s-au dat în intervalul 22 octombrie, orele 17.35 şi 24 octombrie 1941, nu există încă o cronologie bine stabilită, în actul de acuzare al Tribunalului poporului, din anul 1946, la pagina 11, se spunea că în seara zilei de 22 octombrie 1941, la ora 20.20, cabinetul militar al lui Antonescu a trimis Armatei 4 telegrama nr. 3.154, prin care cerea să se ia măsuri drastice de represalii. Un asemenea document ca atare nu a fost identificat în arhivele cercetate, dar conţinutul lui este menţionat în Nota telefonică nr. 2, din 22 octombrie, orele 20.40, trimisă Armatei 4 de generalul Trestioreanu, cel care preluase comanda la Odessa, şi care se încheia cu următoarea afirmaţie: „Am luat măsuri pentru a spânzura în pieţele publice din Odessa evrei şi comunişti” 32.

Se ştie, de asemenea, că în ziua următoare, 23

219 *Ibidem,* f. 33; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 78.

octombrie 1941, orele 12.30, de la cabinetul mareşalului Ion Antonescu a pornit ordinul cu nr. 562, care conţinea, între altele, următoarele: „... 2. Deoarece este aproape sigur că acţiunea de la Odessa a fost pusă la cale de *comunişti locali* *{subl. Ns.)* şi pentru a se înlătura pe viitor o asemenea acţiune, dl. Mareşal ordonă să se treacă la represalii severe astfel: a) pentru fiecare ofiţer român sau german, mort în urma exploziei, vor fi executaţi 200 comunişti; pentru fiecare 100 comunişti, execuţiile vor avea loc în cursul zilei de astăzi; b) toţi comuniştii din Odessa vor fi luaţi ca ostateci, de asemenea, câte un membru din fiecare familie evreiască. Li se vor aduce la cunoştinţă represaliile ordonate în vederea lor, şi familiile lor că la al doilea act asemănător, vor fi toţi executaţi”[220]. În aceeaşi zi a fost trimis armatei Ordinul nr. 3.161, care nu s-a păstrat în original – sau, cel puţin, în actuala fază a cercetării nu a fost încă identificat. Putem deduce însă conţinutul acestui document din cel al Ordinului nr. 563 din 24 octombrie ţinut: „Pentru dl. General Macici. Ca represalii, Dl. Mareşal Antonescu ordonă: 1) Executarea tuturor evreilor din Basarabia refugiaţi la Odessa. 2) Toţi indivizii ce intră în prevederile Ordinului nr. 3.161 (deasupra acestui număr este scris 302.858, număr care se repetă în josul Ordinului) din 23 octombrie 1941, încă neexecutaţi şi alţii ce mai pot fi adăugaţi, vor fi băgaţi într-o clădire în prealabil minată (urmează un cuvânt indescifrabil)

220 Matatias Carp, *Cartea Neagra. Le livre noir de la destruction des juifs de Roumanie (1940-1944),* vol. III, Paris, 2009, p. 208-209; Cristian Troncotă,*.op.cit.,* p. 74.

şi care se va arunca în aer. Aceasta se va face în ziua înmormântării victimelor noastre. 3) Acest ordin se va distruge după citirea lui. D (în) O Ordin). Şeful de cabinet militar Colonel Davidescu. Nr. 563 din 24.X. 1941/302.858”[221]. După cum arată istoricul Cristian Troncotă, acest ordin ni s-a păstrat într-o transcriere a telegramei cifrate, care, evident, nu avea cum să conţină semnătura olografă a colonelului Davidescu, nici ştampila. Până la producerea unor dovezi incontestabile că ar fi un fals trebuie să-l luăm în considerare ca document[222].

Represiunea s-a făcut înainte de a se prim i ordin expres de la Bucureşti

Există indicii că represiunea la Odessa a fost declanşată fără a se mai aştepta ordin special de la Bucureşti, în pofida evidenţei – cel puţin pentru ofiţerii S.S.I. Ataşaţi pe lângă Comandamentul Militar Român, dar în mod sigur şi pentru generalii care au coordonat măsurile luate – că nu populaţia Odessei era vinovată de aruncarea în aer a Comandamentului. Documentele cercetate nu ne permit să stabilim când anume, exact, a fost informat mareşalul Ion Antonescu despre adevărul faptelor petrecute la Odessa.

Şi, oricum, chiar şi după aceea, Ion Antonescu a continuat să considere prezenţa evreilor în oraş un potenţial pericol pentru armata română, aşa cum rezultă şi din Memoriul depus de el, Tribunalului poporului, la 16 mai 1946: „Nu-mi

221 Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte...*, p. 47; Idem, *Glorie şi tragedii...*, p. 74.

222 Cristian Troncotă, *Glorie şi tragedii...*, p. 74.

însuşesc crimele. Nici aceea îngrozitoare de la Odessa. Am dat ordin de represalii. Eram în cadrul dreptului internaţional, care autoriza represaliile când adversarul întrebuinţează mijloace nepermise: înarmarea şi lupta populaţiei civile, partizanii, maşini infernale etc. Era cazul în plin. Am ordonat represalii şi am indicat câţi să fie omorâţi. Nu ştiam câţi căzuseră victimă maşinii infernale. Ştiam că comandamentul unei Divizii are 7 – 8 ofiţeri şi 15 – 20 secretari. Dar când operaţia s-a transformat în masacru, comandamentul armatei şi şeful lui de Stat-Major care erau prezenţi trebuiau să intervină şi să mă avertizeze. Nu au făcut niciuna, nici alta. Ceva mai mult, nici n-au raportat ce s-a întâmplat. Totul mi s-a ţinut ascuns… Eram şi într-o stare sufletească grea. Dimineaţa văzusem la un spital un ofiţer şi patru soldaţi orbi şi cu toate membrele amputate de la bază. Erau toţi victima unei maşini infernale, ataşată de clanţa unei uşi, care, când s-a apăsat pe ea de ofiţer, a explodat” 36.

Este evident că, în acele zile, nu au funcţionat normal canalele militare de informare dintre ceea ce mai rămăsese din Comandamentul Militar din Odessa, respectiv Armata a 4-a, şi conducerea de la Bucureşti. Pe de altă parte trebuie să înţelegem de ce represiunea s-a îndreptat atât de prompt contra evreilor. Se impune să se ia în considerare că tensionarea deosebită a relaţiilor interetnice se produsese încă din 1940. În momentul retragerii autorităţilor române din Basarabia şi Nordul Bucovinei, ca urmare a ultimatumului sovietic, în

iunie 1940, alături de români au fost abandonaţi şi minoritari ruşi, ucraineni, germani şi evrei. Nu este mai puţin adevărat că, în aceste împrejurări, unii minoritari, mai ales evrei, s-au manifestat cu ostilitate faţă de trupele şi de administraţia română aflată în retragere. Actele comise de aceştia au fost considerabil exagerate din raţiuni propagandistice, şi aceste exagerări au fost constatate de cercetarea istoriografi că, chiar cu acribie ştiinţifică. Mulţi dintre cei obligaţi să se retragă în 1940 au reţinut comportamentul acestor grupuri şi persoane de origine etnică evreiască, totul generând o stare de spirit vindicativă, ceea ce s-a văzut în vara anului 1941, când românii au revenit în Basarabia şi Nordul Bucovinei. Este bine cunoscut din istorie că ura şi spiritul vindicativ naşte tot ură şi dorinţă de răzbunare. Aceasta a dus la crearea unei adevărate psihoze, pe fondul propagandei antisemite care avea atâta trecere în epocă şi se ştie că nu în

România, în primul rând. Psihoza a fost dusă la paroxism de scrisoarea pe care Ion Antonescu a adresat-o lui Wilhelm Filderman, preşedintele Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, la 19 octombrie şi care a fost publicată în ziare şi a ajuns, la 21 octombrie, şi la Odessa. Trebuie menţionat că toate acestea se petreceau în condiţii de război, când totul capătă alte dimensiuni şi se supune altor legi decât în vreme de pace, iar când s-a produs atentatul, bănuielile nu se puteau îndrepta decât într-o singură

direcţie: evreii şi comuniştii – două noţiuni care se cam contopeau în epocă. Este şi motivul pentru care şefii militari, în frunte cu generalul/ mareşalul Ion Antonescu apreciau prezenţa evreilor în Odessa (ca şi în alte părţi), un potenţial pericol pentru armata română. În acelaşi timp trebuie luat în considerare că, în epocă, rapiditatea cu care s-au derulat evenimentele, presiunea psihologică la care au fost supuşi factorii de comandă deopotrivă cu cei din subordine, militari şi civili, nu au permis momente de răgaz pentru măsuri preventive bine fundamentate şi anticipate.

Raportul lui Pântea către Antonescu

La 8 zile de la catastrofa de la Odessa, în data de 30 octombrie 1941, primarul municipiului, Gherman Pântea a trimis prin intermediul prinţesei Alexandrina Cantacuzino, „o femeie foarte cultă şi extrem de deşteaptă”, care s-a aflat în localitate, un raport pentru mareşalul Ion Antonescu, în care i-a relatat despre cele întâmplate acolo, aşa cum am arătat în cele de mai sus. După ce raportează despre grozăvia catastrofei, Pântea descrie apoi scenele îngrozitoare pe care le-a văzut în dimineaţa zilei de 23 octombrie, la Odessa: „… pe străzile principale şi pe la colţuri stăteau spânzuraţi câte 4 – 5 oameni, iar populaţia înspăimântată fugea din oraş în toate părţile. Revoltat, am întrebat cine a făcut această barbarie, această ruşine, de care noi nu ne vom spăla niciodată în faţa lumii civilizate. Cei în drept mi-au răspuns că ei nu ştiu nimic. Pe

de altă parte, pe zidurile Odessei a apărut un comunicat ca toţi evreii să părăsească oraşul în cursul zilei de 23 octombrie şi să plece în coloane spre Dalnic. Evreii, îngroziţi de cele petrecute în oraş, au părăsit locuinţele şi avutul lor şi s-au îndreptat cu miile spre Dalnic, iar populaţia rămasă în oraş a început o jefuire totală a locuinţelor. Dându-mi seama, în calitate de primar al oraşului, că am şi eu o răspundere faţă de populaţia aceasta şi fiind informat că în localitate a sosit dl. General Macici, Comandantul Corpului II Armată, m-am prezentat d-sale. Dl general avea însărcinarea de a supraveghea şi cerceta situaţia din Odessa. L-am găsit la locul catastrofei şi, fiind îngrijorat de situaţia populaţiei, l-am întrebat dacă din ordinul d-sale a apărut ordonanţa pentru evacuarea totală a evreilor din oraş. Dl. General mi-a spus categoric că el nu a dat niciun ordin de asemenea natură şi nici nu ştie nimic de acest ordin l-am arătat domnului general pericolul ce va decurge din această evacuare neomenească şi i-am cerut aprobarea d-sale, ca pe cale administrativă să iau măsuri pentru întoarcerea evreilor în oraş. Domnia sa mi-a dat cuvenita aprobare. Am rugat, de asemenea, pe dl. General Maci ci să-i dea delegaţie de prefect de poliţie Maiorului de rezervă Dimitrie Bogos, fost ministru, care, cunoscând limba rusă, va putea contribui la liniştirea spiritelor agitate. Dl. General i-a dat în scris această delegaţie până la numirea titularului”[223].

223 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 35; Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte...,* p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 79-80.

După instalarea noului prefect, Gherman Pântea a plecat spre Dalnic pentru a-i reîntoarce pe evreii plecaţi din oraş. Odessa avea în momentul respectiv circa 50.000 de evrei rămaşi în oraş. „Ajungând coloanele de mii de oameni – raporta Pântea conducătorului statului – le-am oprit şi le-am vorbit în ruseşte, arătând că s-a produs o greşeală şi că dl. Mareşal a dat ordin să vă înapoiaţi la casele voastre. S-au petrecut cu această ocazie scene sfâşietoare. Au năvălit asupra noastră, sărutându-ne mâinile, hainele, maşinile şi strigând cu toţii «Trăiască mareşalul Antonescu, salvatorul nostru». Era un act drept, căci populaţia nu a avut niciun amestec în catastrofa de la 22 octombrie. Coloana înaintată însă de evacuaţi a fost reţinută de organele militare. Mi s-a spus că aceştia vor fi executaţi ca represalii în urma ordinului Dvs., sunt convins”[224]. Subliniind că nu e apărătorul evreilor, Pântea îl avertiza pe mareşal că „măsurile acestea pripite şi nedrepte” vor avea urmări nedorite mai târziu şi arăta că „situaţia nu este mai bună nici acum. Dl. General Ghineraru, noul comandant al Diviziei a X-a, retrăgându-se cu divizia la Tatarca, a dispus ca şi primăria să se evacueze, domnia sa fiind informat că toate clădirile mari din oraş sunt minate şi oraşul va produce o şi mai mare panică şi situaţia se va agrava mai mult. Insistând că pe răspunderea mea să rămână cu primăria în oraş, în mijlocul populaţiei, domnia sa pe un ton supărător mi-a spus textual următoarele: «Nu am

224 *Ibidem*, f. 36; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*. p. 80.

nevoie nici de oraş, nici de cetăţenii dumitale. Dacă eu aş fi în locul mareşalului, aş da foc acestui infect oraş, cu toţi cetăţenii dumitale, în 24 de ore»”[225]. „Cu asemenea comandanţi ai Odessei şi cu asemenea mentalităţi – arăta Pântea în partea finală a raportului său către mareşalul Antonescu – nu vom putea aduce linişte în Odessa. Ca basarabean, cunosc bine ruşii: cu binişorul, cu vorba bună, faci cu ei ce vrei, cu brutalitate şi teroare nu faci decât să-i îndârjeşti şi mai mult. Am dorit să conduc Odessa cu blândeţe şi omenie, după cum mi-aţi dat această grea însărcinare, dar toate bunele mele intenţii sunt nesocotite de organele militare. Faţă de această situaţie, vă rog respectuos, domnule mareşal, să binevoiţi a numi o altă persoană în locul meu ca primar al Odessei, subsemnatul, cu toată bunăvoinţa, fiind pus în imposibilitatea de a-mi îndeplini misiunea încredinţată în condiţiile create, ss. Gherman Pântea”[226].

Reacţia lui Antonescu: „Dacă Pântea ar fi militar activ, l-aş împuşca fără judecată imediat”.

Aşa cum îi va povesti ulterior Alexandrina Cantacuzino lui Gherman Pântea, la primirea şi citirea acestui raport, mareşalul Ion Antonescu a avut o reacţie de furie, spunându-i chiar doamnei: „Dacă Pântea ar fi militar activ, l-aş împuşca fără judecată imediat. Cum îndrăzneşte să-mi scrie mie un raport cu asemenea conţinut?”[227]. Prinţesa

225 *Ibidem*; Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

226 *Ibidem:* Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 49; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

227 Gherman Pântea, *Triumful Dreptăţii. Procesul meu*, f.a., p. 19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

Cantacuzino, care se bucura de o oarecare influenţă asupra mareşalului, pe care îl ajutase în câteva ocazii în decursul vieţii[228], i-a explicat conducătorului statului că masacrele de la Odessa „le vom plăti foarte scump mai târziu şi le va plăti nu numai el, ci şi ţara întreagă”[229], ceea ce, trebuie să recunoaştem, arată că interlocutoarea dovedea un acut spirit de premoniţie, iar faptele ce s-au produs ulterior au confirmat cu prisosinţă acest lucru. După aceste explicaţii, mareşalul s-a mai liniştit şi a întrebat-o pe Alexandrina Cantacuzino ce doreşte Pântea, în definitiv? „Pântea vrea o anchetă obiectivă, – a spus d-na, – şi dacă se va dovedi că raportul lui nu corespunde adevărului, mi-a declarat că primeşte să fie cât de aspru sancţionat. Dar dacă se va dovedi contrariul, cere să fie sancţionaţi exemplar cei ce te-au indus în eroare”[230]. Pentru lămurirea faptelor, mareşalul Antonescu i-a ordonat subsecretarului de stat şi şef al Jandarmeriei, Constantin Pichi Vasiliu să facă o anchetă discretă. Despre cel însărcinat cu ancheta, Pântea povesteşte că „două zile nu a luat contact cu mine. În schimb, a avut grijă ca, prin organele lui, să terorizeze femeia, care anunţase pe generalul Glogojanu că clădirea a fost minată. Femeia, deşi bătută şi ameninţată cu împuşcarea, a rezistat şi nu s-a pretat la ticăloşiile lui Pichi Vasiliu, care voia să-şi acopere jandarmii lui de crimele pe care

228 După război, prinţesa Alexandrina Cantacuzino s-a sinucis, pentru a evita calvarul închisorilor regimului comunist din România.

229 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80.

230 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 80-81.

le săvârşise (că) la Odessa”[231]. Într-o declaraţie dată ulterior Securităţii, Pântea arată că, după cele două zile în care Pichi Vasiliu n-a vrut să-l contacteze, făcând investigaţii „discrete”, a venit, totuşi, la el şi i-a spus că „cele scrise de mine mareşalului le-a verificat şi sunt adevărate, dar evreii nu se mai pot aduce înapoi de la groapă; în schimb, mareşalul a înlocuit pe generalul împotriva căruia m-am plâns în scrisoare (generalul Nicolae Ghineraru, a cărui funcţie de comandant al Diviziei 10 infanterie a încetat la data de 23 noiembrie 1942 – *n.n.)*, trimiţându-l pe front, iar mie mi-a respins demisia, ordonând să rămân pe loc, spunând că sunt mobilizat la lucru pe loc”[232].

Ceva mai târziu, mareşalul Ion Antonescu a venit la Odessa şi, aflând de la Pântea că femeia de naţionalitate rusă care a anunţat minarea clădirii este în serviciul primăriei şi ştie limba franceză, şi-a exprimat dorinţa să stea de vorbă cu ea. După conversaţie, Antonescu i-ar fi spus lui Pântea: „Militarii mei m-au minţit, am ordonat represalii nedrepte, aşa este legea războiului”[233]. Imediat după acest dialog, Pântea a mers cu mareşalul în parcul Şevcenko, unde erau înmormântaţi cei omorâţi în Comandamentul militar, în frunte cu generalul Glogojanu, iar Antonescu, dând onorul cuvenit în faţa generalului Glogojanu, a spus cu voce tare: „Ai luptat pentru

231 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81.

232 Apud Cristian Troncotă, *loc.cit.*, p. 48.

233 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 19; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81.

Odessa ca un erou şi ai murit în Odessa ca un prost”. „De abia atunci – comentează Gherman Pântea – Antonescu şi-a dat seama că toate nenorocirile de la Odessa se datoresc greşelii lui Glogoj anu. Dar era târziu, căci pagina neagră pentru naţia noastră era scrisă cu mult, mult sânge nevinovat”[234].

Măsuri de refacere a oraşului, cu sprijinul populaţiei locale

Rămas, practic, fără voia sa, din ordin, în funcţia de primar al Odessei, Gherman Pântea a întreprins o serie de măsuri adecvate pentru refacerea oraşului şi asigurarea existenţei populaţiei. Pentru a asigura hrana populaţiei, a dat o ordonanţă cu consimţământul guvernatorului, potrivit căreia populaţia se poate aproviziona, cu tot felul de alimente, în mod absolut liber în întreaga Transnistrie, iar guvernatorul, la rândul lui, a dat ordin prefecţilor să asigure concursul necondiţionat populaţiei din Odessa pentru a se putea aproviziona în judeţele respective cu cele necesare traiului. Pe de altă parte, s-a dat libertatea populaţiei din Transnistria să-şi aducă bunurile lor alimentare la Odessa, unde nu erau preţuri maxime, pe care primarul nu le-a admis niciodată în Odessa. „Graţie acestor măsuri şi a libertăţii de aprovizionare – arăta Pântea – populaţia Odessei la Crăciun, adică peste 2 luni şi ceva de la ocupare, era aprovizionată ca în timp normal. Mai aveam însă două chestiuni mari şi grave: apa şi lumina. Deşi uzina de la

234 *Ibidem*, p. 20; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81.

Belaevka era intactă, tuburile prin care venea apa de la Beleaevka, erau, ca măsuri strategice, distruse. Am depus eforturi supraomeneşti prin inginerii şi lucrătorii localnici, am refăcut tuburile şi, într-o lună şi jumătate, am adus apa în oraş, aceasta fiind o adevărată salvare a nenorocitei populaţii, care 4 luni de zile a băut apă din puţuri şi mare. Dar mai gravă ca toate era uzina electrică, care – cum am mai spus mai sus – a fost distrusă total la plecarea trupelor ruseşti din Odessa. Era gravă problema, pentru că, cu curent electric, funcţionau morile, brutăriile, apa adusă de la Beleaevka la centrala Ciumka se distribuia în oraş cu curent electric etc. Într-un cuvânt, fără curent electric, viaţa era moartă, oraşul era mort. Comandamentul militar avea mobilizaţi câţiva ingineri de seamă din ţară. Ei primesc ordin să facă un raport asupra situaţiei uzinei electrice. Raportul lor constata că totul este distrus şi, fără maşini din Germania, nu se poate face absolut nimic, nici vorbă nu poate fi de curent electric în Odessa înainte de 6 luni. Aceasta însemna că populaţia Odessei trebuia să fie 6 luni fără pâine şi fără apă" 49. Înspăimântat de această perspectivă sumbră, Pântea a luat hotărârea să convoace la o consfătuire la primărie pe inginerii ruşi de la uzina electrică distrusă, în număr de circa 50 – 60, din rândul cărora, practic, era cel/cei care înfăptuise (că), la ordinul comandanţilor din Armata Roşie aflată în retragere distrugerea efectivă a uzinei electrice. Fără îndoială, era o idee ingenioasă, practică şi lipsită de prejudecăţi, aşa cum se va

dovedi mai departe. El le-a spus acestora că „am grâu, dar nu pot face făină, că am apă, dar nu o pot aduce în oraş din cauza curentului electric care lipsea. I-am rugat să vorbească cu mine sincer şi să-mi dea soluţia cea mai practică şi reală pentru a avea cât mai curând curent electric, pentru a putea face faţă situaţiei grave şi urgente. Am întrebat cine a distrus uzinele şi, sculându-se în picioare un tânăr slăbănog, îmi răspunse cu voce tare: «Eu, inginerul Lisenko, fiind de serviciu în noaptea de 15/16 octombrie, am primit ordin de la Comandamentul militar rus şi, în prezenţa unui ofiţer de geniu, am distrus ambele uzine». M-am agăţat de declaraţia inginerului care a distrus uzinele, şi i-am spus pe un ton părintesc: «Poate dumneata, d-le inginer care ai distrus ambele uzine, vei putea aduna ceva din piesele aruncate şi vei crea o cât de mică uzină ca să putem face faţă nevoilor urgente». El mi-a răspuns prompt şi categoric: «Dacă ceilalţi ingineri sunt de acord, eu vă promit că într-o lună de zile voi forma o uzină mică, de 10.000 kw, cu care veţi face faţă tuturor nevoilor urgente ale oraşului». «Pentru aceasta – adaugă inginerul – am nevoie de hrana întărită a scafandrilor, căci piesele cu care doresc eu să construiesc mica uzină sunt aruncate în apă». I-am declarat că îi voi da necondiţionat tot ce îmi cere. Am cerut şi părerea celorlalţi ingineri şi ei s-au declarat solidari cu soluţia lui Lisenko, pe care ei mi l-au recomandat ca pe un om de mare ispravă. Impresionat şi emoţionat de întorsătura lucrurilor, am sărutat pe inginerul Lisenko şi am

declarat, în aplauzele celor prezenţi, că de astăzi înainte Lisenko este numit de mine directorul uzinei electrice, cu mâini libere din partea mea”[235].

Divergenţe cu şefii militari

Hotărârea luată la şedinţa respectivă, Pântea nu a comunicat-o nici Comandamentului militar, generalului Ghineraru, nici guvernatorului Alexianu, de teama unor „intrigi sau a nereuşitei operaţiei, cu toată bunăvoinţa inginerilor ruşi, căci eu îi priveam cu încredere, ca prieteni, nu ca duşmani, cum făcea Comandamentul militar. Le-am dat tot ce mi-au cerut, iar ei, ca să se ţină de cuvânt, lucrau zi şi noapte, evident schimbându-se echipele. Au pus atâta suflet, energie şi devotament, că eu nu i-am uitat niciodată, cât am administrat Odessa şi totdeauna i-am ajutat cu ce am putut. După trei săptămâni, Lisenko vine şi îmi spune să facem proba. «Să facem probă, Lisenko, îi răspund eu bucuros, dar parcă a fost vorba de o lună». «Am luat o săptămână în plus, pentru a vă face această surpriză» – îmi răspunde inginerul bucuros. Am plecat la uzină, am făcut proba cuvenită, evident, reuşită şi am stabilit peste o săptămână inaugurarea uzinei electrice, a Universităţii, a Operei şi a Catedralei, căci aveam curent electric. Uzina, de 10.000 kw, era destul de mare: în baza ei cu economii, puteau funcţiona morile, brutăriile, puteam aduce apa de la Ciumka, în oraş puteau funcţiona 50 – 60 de tramvaie pe zi. De asemenea, am dat curent

235 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 81-82.

electric la toate autorităţile şi instituţiile de stat, precum şi la o mare parte din populaţie. Era cel mai mare succes al administraţiei româneşti într-un timp record”[236].

În pofida atitudinii rezervate şi chiar de neîncredere a Comandamentului militar (generalul Ghineraru se mai afla încă pe funcţie) faţă de refacerea, de către inginerii ruşi, într-un termen atât de scurt a uzinei electrice (în raportul inginerilor români prezentat Consiliului de Miniştri se spusese că Odessa nu poate avea curent electric într-o perioadă mai mică de 6 luni), în ziua de 23 noiembrie 1941 a avut loc solemnitatea de inaugurare a uzinei electrice într-un cadru „frumos şi impunător”, în prezenţa guvernatorului

Transnistriei, Gh. Alexianu. După cum povesteşte Gherman Pântea, „Corul muncitorilor a cântat superb slujba religioasă. Eu am mulţumit din inimă muncitorilor şi inginerilor ruşi. Apoi, am plecat la Catedrală, unde un sobor de preoţi, în frunte cu un mitropolit, au făcut un serviciu religios înălţător, răspunsurile religioase fiind date de Corul Operei de la Odessa, într-o formă aşa de frumoasă şi înălţătoare, încât îţi părea că pluteşti în ceruri. De la Catedrală ne-am dus la Universitate, unde erau adunaţi toţi profesorii şi studenţii. Rugat de guvernator să le vorbesc în limba rusă, maternă, le-am spus că îşi vor face studiile în limba maternă şi vor fi ajutaţi de către guvernământ, cât şi de primărie, cu tot de ce vor

236 *Ibidem,* p. 21-22; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 82-83.

avea nevoie. Au răspuns atât profesorii, cât şi studenţii, mulţumindu-ne pentru atitudinea noastră binevoitoare. După masă, la ora 5, s-a deschis cu mare festivitate Opera cu piesa «Boris Godunov», în roluri fiind artiştii Savcenko şi Iugunova. Seara, la ora 9, primăria a oferit o masă în fostul restaurant Fanconi, lângă mare. La această masă au participat profesorii universităţii şi studenţii localnici, artişti şi artiste de la Operă, muncitori şi ingineri de la uzină, care ne-au ajutat efectiv într-un moment greu. Masa a fost aşa de animată, încât se părea că ne cunoaştem de mult şi ne stimăm reciproc. Am uitat să adaug că generalul Ghineraru şi prefectul nu au intrat în niciun local care s-a inaugurat, dar la masa de seară ei au venit primii. Cu această ocazie, generalul german von Rotchih, în bătaie de joc, îi spunea comandantului militar al Odessei, generalul Ghineraru, «că lumea, nevăzându-l pe generalul român la Operă, era foarte îngrijorată de soarta lui». Comandantul Odessei, neînţelegând ironia neamţului, îi răspunde: «Sunt foarte ocupat, domnule general»" 52. Nu ştim cât de „ocupat" era generalul N. Ghineraru în acele zile, dar sigur era... preocupat de iminenta lui înlocuire din funcţie, ca urmare a raportului înaintat de primarul Gherman Pântea mareşalului Ion Antonescu şi a verificărilor ulterioare făcute de şeful Jandarmeriei, gen. C. Pichi Vasiliu. De altfel, imediat după această festivitate, generalul Ghineraru şi prefectul de poliţie Dumitrescu au fost înlocuiţi din funcţii de către mareşalul

Antonescu.

Odessa începe să ia altă înfăţişare

Odată cu inaugurarea, la 23 noiembrie 1941, a micii uzine electrice, oraşul Odessa a început să ia o cu totul altă înfăţişare. Cu concursul armatei şi al populaţiei s-a reuşit curăţirea oraşului de baricade, care, „pe lângă faptul că încurcau circulaţia, făceau o impresie detestabilă. După 25 noiembrie, circulau pe toate liniile 50 – 60 de tramvaie, care, evident, dădeau oraşului un aspect mai vioi, mai civilizat. Morile şi brutăriile lucrau din plin, mai mult noaptea, căci ziua curentul electric era folosit de tramvaie şi alte instituţii şi întreprinderi, care lucrau numai ziua. La Crăciun şi Anul Nou 1942, adică după 2 ani şi jumătate, după ocuparea Odessei, viaţa era aproape normală. Pieţele alimentare erau foarte bogate. Odessa începuse

0 viaţă nouă, plină de avânt, în toate direcţiile. Se părea că am terminat cu zilele negre şi vin zilele mai frumoase, mai senine. Dar amarnic neam înşelat. Comandamentul militar stătea de veghe ca o nouă tulburare să cuprindă nenorocita populaţie evreiască din Odessa” 53.

Noul comandant militar al Odessei, generalul Tiberiu Petrescu, cere mareşalului Antonescu imediata şi totala evacuare a populaţiei evreieşti din Odessa. Mareşalul solicită în scris opinia guvernatorului Transnistriei. La rândul lui, acesta trimite adresa primarului general al oraşului, în care

1 se cereau explicaţii inclusiv în legătură cu

faptul că a instalat în funcţii „persoane dubioase din punct de vedere naţional”. Printr-un raport datat la 3 decembrie 1941, Gherman Pântea răspunde şi arată următoarele: „1. Nu este adevărat că am adus funcţionari din Basarabia, dubioşi din punct de vedere naţional. Funcţionarii din Basarabia nu au făcut niciun fel de politică, sunt persoane cunoscute de mine, au făcut serviciul sub trei primariate ale mele din Chişinău, sunt buni români şi conştiincioşi funcţionari. Calitatea lor mare este că cunosc limba rusă şi se pot înţelege perfect cu populaţia locală. 2. Este adevărat că marea majoritate a funcţionarilor primăriei Odessa sunt localnici şi au fost comunişti, dar cum putea să fie altfel, dacă Statul Sovietic în structura lui a fost timp de 25 ani comunist. Funcţionarii localnici sunt de o disciplină şi o moralitate excepţională şi ar putea servi ca exemplu pentru mulţi funcţionari veniţi din ţară. 3. Este adevărat că corespondenţa între conducerea primăriei şi populaţia locală se face în limba rusă: corespondenţa însă între primărie şi autorităţile româneşti se face în limba română. Dacă am introduce limba română şi la populaţia locală, ne-ar trebui mii de funcţionari români, care ar fi plătiţi cu trei salarii, iar rezultatul ar fi hotărât negativ, căci populaţia locală nu cunoaşte limba română şi nici nu o poate învăţa peste noapte, cum preconizează unii românizatori grăbiţi. 4. Nu este adevărat că populaţia locală se agită. Dimpotrivă, ea s-a pus pe lucru, pe muncă, în toate domeniile, participând efectiv la refacerea

Odessei. Invenţia cu agitaţia populaţiei evreieşti este pusă la cale de diferite organe secrete ale statului, care au tot interesul să tulbure apele pentru a-şi justifica existenţa şi fondurile cheltuite. De aceia, aceste organe vorbesc de pericolul comunist, care ameninţă Odessa, de catacombe pline de comunişti, evrei etc. Toate aceste organe afirmă că şi-au făcut datoria, prevenind pe Dl. Mareşal de pericolul din Odessa şi sugerându-i în acelaşi timp ideea evacuării imediate a tuturor evreilor din oraş. Dacă acest lucru s-ar realiza acum în toiul iernii, ar fi o adevărată nenorocire”[237].

Reluând elemente din raportul trimis mai înainte mareşalului Antonescu, primarul general al Odessei îl asigura pe guvernator că „Port şi eu o răspundere în situaţia pe care o am, cunosc bine populaţia, căci cunoscând limba rusă, vorbesc cu această populaţie în limba maternă şi afirm pe conştiinţă, că în Odessa este perfectă linişte, că toată lumea, inclusiv evreii, s-au pus pe muncă, mai cu seamă în domeniul economic, şi nimeni nu se gândeşte la comploturi şi răzvrătiri”[238]. În concluzie, primarul general îl ruga pe guvernator să dispună o serioasă verificare a afirmaţiilor sale şi „dacă ele se vor dovedi neadevărate, primesc să fiu cât de aspru sancţionat, dar, dacă se vor dovedi adevărate, vă rog respectuos să fie sancţionaţi exemplar cei care informează tendenţios Preşedintele Consiliului de Miniştri, fiindcă, fără

237 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 37; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 84.

238 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 84.

sancţionarea calomniatorilor, noi pierdem curajul şi nu ne putem îndeplini misiunea atât de grea şi delicată încredinţată nouă”[239].

Raportul primarului general Gherman Pântea a fost transmis, pe cale ierarhică, mareşalului Ion Antonescu, de către generalul Tiberiu Petrescu. Într-un raport separat, acesta a menţionat însă că el se aşteaptă la o debarcare a sovieticilor dinspre Crimeea, iar în cazul acesta rolul evreilor va fi „dezastruos pentru armată”. În această situaţie, mareşalul Antonescu dispune ca guvernatorul să dea imediat o ordonanţă pentru evacuarea totală a populaţiei evreieşti. Guvernatorul se conformează şi dă ordonanţa nr. 35, care se pune în aplicare la 10 ianuarie 1942. Gherman Pântea nu a făcut parte din Comisia de evacuare, în schimb a luat măsuri pentru apărarea populaţiei evreieşti nedreptăţite, iar la 20 ianuarie 1942, a trimis guvernatorului un raport în care arăta următoarele: „La cererea Comandamentului militar al Odessei, dl. Mareşal Antonescu prin Dvs. A ordonat totala evacuare a evreilor din Odessa, prin ordonanţa nr. 35, care reglementează evacuarea şi care are putere de Decret-Lege. V-am raportat atât verbal, cât şi în scris, că această evacuare este nedreaptă şi neumană, iar ea, făcută acum în toiul iernii, devine de-a dreptul barbară. Cu data de
3 decembrie 1941, v-am raportat în scris că populaţia evreiască a Odessei nu prezintă niciun fel de pericol pentru siguranţa Odessei, ba din

239[50] *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 84.

contra, că ea s-a pus pe lucru, pe muncă, pentru refacerea oraşului şi nimeni nu se gândeşte la comploturi şi răzvrătiri. Ştiu că autorii acestei nenorocite evacuări sunt generalul Tiberiu Petrescu, comandantul Militar al Odessei, şi cei doi conducători ai serviciilor secrete: cpt. Neştianu, de pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, şi cpt. Păunescu de pe lângă Marele Stat Major, căci ei au informat în mod tendenţios pe dl. Mareşal Antonescu cu ştiri fanteziste, afirmând, printre altele, că Odessa este ameninţată în fiecare zi cu o debarcare sovietică din Crimeea şi că în cazul acesta rolul evreilor va fi dezastruos”[240]. Este sigur faptul că, la Odessa şi în împrejurimi exista o puternică mişcare de partizani. Dar deportarea unei întregi comunităţi etnice, în plină iarnă, nu era de natură să soluţioneze o problemă de ordin militar, ca să nu mai vorbim de considerentele de ordin umanitar, eticomoral şi juridic pe care le presupunea acest lucru.

Ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva

Conştient pe deplin de aceste aspecte, Gherman Pântea făcea totuşi „ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva. De aceea, mă adresez Dvs. Nu numai ca guvernator, ci şi ca om şi vă rog, cu toată căldura, ca pe răspunderea Dvs. Personală să scutiţi de evacuare cel puţin următoarele trei categorii de cetăţeni evrei: 1.

240 *Ibidem,* f. 38; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85.

Circa 1.000 de familii de evrei caraimi[241]; 2. Meseriaşii evrei de toate categoriile şi 3. Corpul didactic evreiesc de toate gradele”[242]. Pentru aceasta, Gherman Pântea dădea următoarea explicaţie: „I. Evreii caraimi au păstrat din obiceiurile şi tradiţiile evreieşti numai sâmbăta. Atât populaţia creştină, cât şi cea evreiască îi consideră creştini, de aceea scutirea lor apare ca o măsură dreaptă. II. Meseriaşii evrei de toate categoriile sunt necesari pentru lucrările de refacere a oraşului. Ei sunt buni şi pricepuţi meseriaşi şi evacuarea lor ar lăsa un gol însemnat, căci numărul lor este destul de mare. III. Rămânerea în oraş a corpului didactic ar fi un gest de consacrare a elementului cultural local. Scutirea acestor trei categorii de cetăţeni evrei va produce o mare satisfacţie în opinia publică creştină a oraşului, va linişti şi calma spiritele, căci populaţia creştină a oraşului, după 25 ani de regim comunist, în care răstimp concepţiile antisemite au dispărut, nu vede cu ochi buni această discriminare rasială. Dacă Dvs. Veţi fi de acord cu aceasta, vă rugăm să ordonaţi telegrafic organelor în drept să execute această hotărâre a Dvs.”[243].

Pentru a descifra mai bine atitudinea raţională şi plină de înţelegere a lui Gherman Pântea faţă de comunitatea evreiască, în general, în contrast cu a

---

241 Caraimii sunt evreii de rit iudaic, care nu acceptă Talmudul, ci numai Tora (Vezi pe larg Boris Marian, *După 4000 de Ani*, Editura Ideea Europeană, noiembrie 2008, în www.survivors-romania.org/.../dupa_4000_de_ani.htm, p. 1).

242 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 5, f. 38; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p.

243 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85.

multora dintre diriguitorii de atunci ai ţării, în special militari, trebuie menţionat faptul că primarul general al Odessei era el însuşi originar dintr-un sat din preajma Bălţilor, oraş cu o populaţie majoritară evreiască, încă din copilărie, Gherman Pântea cunoscuse numeroşi membri ai acestei etnii, dându-şi seama că ei reprezintă o populaţie foarte unită şi cu abilităţi deosebite, îndeosebi în domeniul comerţului. Această calitate a evreilor el a încurajat-o în timpul celor trei mandate de primar al Chişinăului, dar a încercat s-o folosească şi în împrejurările, ce-i drept mult mai complicate, din perioada cât a funcţionat ca primar general al Odessei. Era vorba, pe fond, şi de o abordare pragmatică, ţinând cont de faptul că, în condiţiile de război, la Odessa se instalase foametea şi lipsurile de tot felul, iar el vedea posibilitatea ca, prin intermediul evreilor, să se poată organiza mai bine comerţul şi să se salveze, astfel, populaţia oraşului. O bună parte dintre evrei o formau meşteşugarii, categorie deosebit de importantă care are nevoie de servicii: croitor, frizer, cizmar, farmacist etc. Din această perspectivă, el a înţeles perfect că, mai ales în cazul special al Odessei, oraş portuar cu tradiţii specifice şi unde circa o treime din populaţie era de origine evreiască, nu va putea restabili viaţa normală fără păstrarea acestei clase de mijloc, care întreţine viaţa localităţii. Din aceste considerente, atât raportul sus-menţionat adresat guvernatorului Transnistriei, cât şi altele similare, care pledau împotriva masacrării evreilor, erau

argumentate tocmai prin utilitatea pe care o prezintă comunitatea evreilor din Odessa. Din păcate, el nu a reuşit să convingă autorităţile militare că pedepsirea unor oameni nevinovaţi nu este o faptă demnă de nişte militari.

Guvernatorul Transnistriei a cerut avizul comandantului militar, care a răspuns că admiterea raportului primarului general înseamnă că, de fapt, toată populaţia evreiască din Odessa va rămâne pe loc, ceea ce el nu poate admite sub nicio formă. Dar, ca excepţie, este de acord ca evreii caraimi să rămână în Odessa. În felul acesta, au fost salvate de la moarte circa 5.000 de suflete. Desigur că nicio debarcare din Crimeea nu a avut loc, cum prevesteau „marii comandanţi", în schimb evacuarea a fost „o adevărată ruşine, căci iarna anului 1942, fiind foarte grea, lumea murea de frig pe drum"[244]. În pofida unor încercări – ce-i drept timide – făcute şi de guvernatorul Gh. Alexianu de a nu se aplică măsura preconizată, planul a fost până la urmă executat. Cazul Odessa a rămas, astfel, ca un exemplu în care lipsa de experienţă militară, neprevăzutul şi ura iraţională conlucrau la scrierea unor pagini de tragedie umană. Mărturisirile lui Gherman Pântea conţin, de aceea, multe învăţăminte valabile şi pentru oamenii politici de azi.

Echipa lui Pântea la Odessa

Ca primar general al Odessei, Gherman Pântea şi-a format o echipă constituită din primarii de sectoare Vladimir Chiorescu (sectorul

244 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 85-86.

economic), Elefterie Sinicliu (sectorul întreprinderilor orăşeneşti) şi Constantin Vidraşcu (sectorul cultural şi al bunurilor orăşeneşti) din ţară, Mihail Zaevloşin (sectorul sanitar şi al înregistrării actelor de stare civilă) şi Vladimir Cundert (sectorul tehnic) din Odessa, iar ca secretar general a fost numit Alexandru Costinescu. Primarii de sectoare aveau competenţe atribuite pe criteriul unor domenii ale vieţii social-economice şi culturale, iar nu pe cel teritorial, ţinându-se seama de necesitatea coordonării unitare a întregii vieţi a urbei în condiţii speciale de război. Pe acelaşi criteriu au fost constituite 18 direcţii împărţite între primarii de sectoare pe domenii de specialitate, iar nu din punct de vedere teritorial, tocmai pentru a asigura conducerea unitară de către primarul general a întregii activităţi a localităţi. Primarii de sectoare au fost aleşi pe criteriul competenţei, având un argument hotărâtor faptul că erau buni cunoscători ai limbii ruse şi puteau avea o bună comunicare cu populaţia locală. „Lor le datorez în mare parte înflorirea şi înălţarea Odessei – menţionează Gherman Pântea în amintirile/declaraţiile sale. Am avut, este drept, şi ajutorul neprecupeţit al 12.600 funcţionari, din care 40 erau din ţară şi aceia din Basarabia, care cunoşteau la perfecţie limba rusă. Funcţionarii veniţi din ţară erau elemente bine pregătite, corecte şi au făcut cinste ţării la Odessa. Secretarul general Costinescu Alexandru, vechi secretar general la primăria Chişinău, un om cu

multă experienţă administrativă, coordona de minune toate direcţiile şi mi-a fost de mare ajutor, în toate problemele, care, la o primărie cu un personal aşa de mare, se iveau atât de des. Direcţiile industriei şi aprovizionării au reparat şi refăcut circa 200 de fabrici, unde, pe lângă hrana populaţiei şi a frontului, şi-au găsit de lucru peste 150.000 de muncitori. Acest sector economic a ajuns la apogeul înfloririi lui în anul 1943 şi era condus de omul cu multă putere de muncă şi bogată experienţă economică, Chiorescu Vladimir, extrem de sever, dar drept. Sinicliu Elefterie a condus direcţiile uzinei electrice, uzinei de apă, a tramvaielor şi direcţia viilor şi a grădinilor exclusiv cu elemente locale, dovedind o putere de muncă şi o pricepere excepţională, căci la direcţiile lui Sinicliu totul a fost distrus şi totul a fost refăcut. Merită în mod special de subliniat că Sinicliu la direcţia viilor şi a grădinilor a creat câteva parcuri noi, foarte frumoase, care erau o podoabă a Odessei, provocând admiraţia publicului local. În mod special, se releva parcul în stil «englezesc» de lângă port şi scările care duceau la port. Pe acest loc, până atunci, se cărau gunoaiele din oraş. Direcţiile imobilelor, ale inventarierii, culturii şi contenciosului au fost conduse de primarul de sector Vidraşcu Constantin, unde a pus mult suflet, pricepere şi energie pentru refecaerea clădirilor distruse sau deteriorate. Toate au fost refăcute, reparate sau clădite din nou. Am cheltuit multe milioane de mărci pentru refacerea clădirilor. Toate chiriile

încasate mergeau la reparaţia clădirilor. Peste 20.000 de oameni au lucrat zilnic aproape 2 ani pe diferite şantiere ale oraşului Odessa. Un rol destul de însemnat a avut direcţia ocrotirilor sociale, unde erau diferite orfelinate, cămine de bătrâni. Oficial, această direcţie era sub conducerea mea, dar sufletul, motorul acestei direcţii era soţia mea, înconjurată de doamne venite din ţară şi localnice. Această direcţie făcea impresia unui minister. Toată ziua forfotea lumea necăjită la această direcţie, unde era primită cu drag şi ajutată din inimă cu tot ce se putea. De altminteri, direcţia dispunea de fonduri suficiente pentru ajutorarea necăjiţilor. Dar cea mai însemnată, cea mai importantă operă a direcţiei ocrotirilor sociale a fost înfiinţarea a doua cantine uriaşe, unde se hrăneau zilnic gratuit circa 10.000 de bătrâni şi copii. Era o privelişte foarte impresionantă, când copilaşii luau masa, iar eu veneam câteodată să controlez meniul. Ei se sculau în picioare, îmi cântau «Mulţi ani», apoi alergau ca furnicile să-mi sărute mâna, căci ei spuneau că eu sunt părintele lor. Direcţia sanitară era condusă de primarul de sector Zaevloşin Mihail, decanul Facultăţii de medicină de la Odessa. Acest profesor universitar se bucura de simpatia generală a colegilor de la Universitate şi a întregii Populaţii. El conducea direcţia sanitară cu tot prestigiul şi autoritatea de care se bucura. Primarul care avea sub supravegherea sa direcţia tehnică era rectorul Institutului, Cundert Vladimir. El era un profesor vechi, cu excepţională experienţă tehnică,

bucurându-se de simpatia populaţiei Odessei, care îl cunoştea de ani de zile şi îi aprecia munca şi priceperea lui pe terenul tehnic. Direcţia finanţelor era la început sub conducerea lui Chiorescu Vladimir, dar extrem de ocupat, căci devenise şi director general al direcţiei alimentare din Transnistria, am fost nevoit să iau sub conducerea mea această direcţie. Mi-a fost foarte greu, dar am avut norocul de a avea ca director al finanţelor un funcţionar din ţară, cu excepţionale însuşiri şi anume pe Leonid Bandac, care m-a ajutat din plin, căci îşi iubea meseria lui până la sacrificiu. Am avut un mare regret, că om tânăr, acest element de elită a murit de un cancer nemilos”[245].

Veniturile primăriei Odessa erau asigurate din trei surse: 1. Chiria pe clădiri; 2. Venituri din întreprinderi şi fabrici; 3. Autoimpunerea, care era cel mai însemnat al bugetului primăriei Odessa. La început au fost date în mod gratuit celor ce voiau să facă comerţ sau industrie localuri, resurse de apă, curent electric, cu obligaţia contractuală ca atunci când vor avea venituri să-şi plătească chiria, apa lumina, dar să plătească în mod benevol şi un impozit în măsura posibilităţii şi dorinţei lor. În aceste condiţii, comerţul şi industria au luat un avânt deosebit, astfel încât în anul 1943 existau la Odessa 10.0.000 de întreprinderi comerciale şi industriale, care plăteau nu numai chiria, apa şi lumina, dar se autoimpuneau singure la sume aşa de însemnate,

245 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 31-32; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 87-88.

încât bugetul primăriei Odessa, din anul 1943/44, era de 170 milioane mărci, adică 10 miliarde şi 200 milioane lei[246]. O grijă deosebită manifesta primarul general al Odesssei faţă de populaţia săracă a oraşului. „În condiţiile de război când au loc lupte hotărâte cu duşmanul omenirii – bolşevismul – arăta Gherman Pântea într-un apel adresat populaţiei oraşului, la 19 martie 1943 – când popoarele europene varsă sângele fiilor lor buni pe câmpurile largi de luptă, iar statele au mari cheltuieli pentru continuarea războiului până la victoria definitivă, cheltuieli în care populaţia Transnistriei participă în cea mai neînsemnată măsură – acordarea de ajutor populaţiei sărace a oraşului nostru este o datorie morală a fiecărui cetăţean cinstit şi conştient”[247].

Activitatea primarului general al Odessei nu era privită cu ochi buni de S.S.I.

Cu toate acestea, activitatea primarului general al Odessei nu era privită în termeni prea favorabili de serviciul special de informaţii român din acea vreme. Într-o notă a S.S.I. Din 10 aprilie 1942, se spunea, între altele, că „După recuperarea Basarabiei, Gherman Pântea spera să devină Guvernator al acestei provincii, însă nu a reuşit să fie numit decât primar al oraşului Odessa, unde se ocupa cu diferite afaceri personale cu scopul de a se îmbogăţi. Astfel, vechii săi colaboratori Valent Hinculov, Gobjilă.

---

246 *Ibidem*, p. 32; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 88.

247 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, p. 190. Extras din apelul lui Gherman Pântea către populaţia oraşului Odessa, publicat în ziarul „Molva“ din 19 martie 1943 şi păstrat în arhiva Regiunii Odessa. Traducere din limba rusă: Cpt. Visner Jura.

Pesihonov, Sibirschi azi Constantinescu, toţi funcţionari la primăria Odessa, înarmaţi cu ordine de serviciu semnate de Gherman Pântea, fac naveta între Odessa şi Bucureşti, unde transportă diverse obiecte de valoare pe care le vând pe preţuri de speculă”[248]. „Tot prin intermediul acestora – se arăta în Nota S.S.I.

— Pântea menţine legătura cu maiorul în rezervă C. Pascu şi comerciantul Kovalschi din Chişinău, cu ajutorul cărora procură prin inspectorul Clichici de la I.N.C.O.P. Diverse alimente de primă necesitate pe care le transportă la Odessa cu ajutorul primăriei spre a le specula. Datorită relaţiilor şi intervenţiilor lui Gherman Pântea, acesta a reuşit să numească în postul de director al presei pe lângă Primăria Municipiului Odessa pe un oarecare Vajinschi, originar din Chişinău şi care în timpul ocupaţiei sovietice a rămas intenţionat în Basarabia unde a activat sub regimul comunist”[249].

Referitor la aspectele semnalate de S.S.I., trebuie să amintim şi un aspect destul de controversat şi încă neelucidat pe deplin, cu privire la funcţionarea „Serviciului de capturi Odessa” (denumire prescurtată „Scod”), organizaţie militară înfiinţată în decembrie 1942, având în frunte pe generalul inginer Vasiliu-Perju. Pe baza unui Jurnal al Consiliului de Miniştri, „foarte echivoc şi încurcat”, generalul Vasiliu – aşa cum va arăta Gherman Pântea – a declarat „toate

---

248 05 *Ibidem,* p. 388. Nota S.S.I. din 10 aprilie 1942.

249 *Ibidem.*

bunurile primăriei capturi de război: morile, brutăriile, spitalele, tramvaiele etc., adică, de fapt, desfiinţa administraţia civilă”[250]. Conform ordinului respectiv, Jandarmeria a luat măsuri pentru a încărca în vagoane 10 troleibuze noi, pe care le avea Odessa cu titlu experimental, şi le-a trimis la Craiova, fieful politic al generalului C. Pichi Vasiliu, şeful instituţiei menţionate. „Am protestat împotriva acestui abuz – va declara Pântea – dar generalul Vasiliu-Perju mi-a spus că «noi am vărsat atâta sânge că trebuie să ne despăgubim» şi el a mai programat 150 de tramvaie pe care le va trimite în diferite oraşe din ţară. Cu toate argumentele mele că ne facem de râsul lumii, cărând tramvaiele şi şinele de la tramvaie în ţară, generalul şi-a pus programul în aplicare şi a trimis câte 10 tramvaie la Constanţa, Arad, Brăila. Considerând că acest procedeu ne compromite în faţa populaţiei de la Odessa, am trimis un raport mareşalului Antonescu, în care îl rugam să înceteze această batjocură. În urma acestui raport, mareşalul a venit la Odessa personal şi, după discuţii contradictorii, mi-a dat dreptate mie. De la această dată, toate bunurile primăriei au revenit primăriei, iar eu nu am mai avut niciun fel de conflict de atribuţie cu militarii până la plecarea mea de la Odessa”[251].

Sărbătorirea a doi ani de administraţie românească la Odessa

La 16 octombrie 1943 s-au sărbătorit cei doi

250 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 28; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 86.

251 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 86.

ani de administraţie românească la Odessa. „Cine a fost la această măreaţă sărbătoare – arată Gherman Pântea – a putut vedea recunoştinţa unei populaţii străine faţă de administraţia românească. Pretutindeni, în pieţe publice, în instituţii, în cinematografe, la Operă, Universităţi, populaţia manifesta pentru administraţia românească. Atunci am înţeles că munca, truda mea nu au fost în zadar şi mi s-au umplut inima şi sufletul de bucurie şi mândrie. La această dată, adică după 2 ani de administraţie românească, oraşul era refăcut, fabricile funcţionau ca în timp normal cu maximum de randament, pieţele alimentare erau nemaipomenit de bogate, toată populaţia avea mijloace de existenţă suficiente, lucrând şi alegându-şi meseria pe care o dorea şi îi plăcea. O mai mare parte din populaţie făcea negustorie, mai mare sau mai mică, căci, cum am mai spus, comerţul era liber. O parte din populaţie erau funcţionari la diferite uzine, circa 13.000 erau funcţionari la primăria oraşului şi marea masă de muncitori şi lucrători, circa 150.000, lucrau la cele 2000 fabrici refăcute. Dar pentru ca nimeni, absolut nimeni, să nu rămână fără lucru, aveam pe şantiere, precum am mai spus, la diferite lucrări edilitare, zilnic 20.000 de muncitori, care îşi câştigau pâinea în mod onorabil. Toţi care lucrau şi erau salariaţi, aveau mari înlesniri de tot felul. Am deschis magazine mari, unde se găseau de toate, şi muncitorii şi lucrătorii de la diferite instituţii se aprovizionau cu preţuri mici. Bugetul primăriei crescuse aşa de

vertiginos, încât îmi puteam permite libertatea să dau o viaţă îndestulătoare, îmbelşugată celor ce muncesc, căci cu ei refăcusem Odessa şi o făcusem şi frumoasă, şi bogată”[252]. Cu prilejul împlinirii a doi ani de ocupaţie românească a oraşului Odessa, primarul general Gherman Pântea a adresat şi un apel către populaţia oraşului, care a fost publicat în ziarul „Molva” din 16 octombrie 1943 şi s-a păstrat în arhiva regiunii Odessa. După ce expunea succint rezultatele obţinute în cei doi ani de activitate ca edil al oraşului, Gherman Pântea îşi exprima speranţa că „Intrând în al 3-lea an de conducere a oraşului Odessa, consider că e de datoria mea directă de a mulţumi întregii populaţii a oraşului pentru loialitatea faţă de autorităţile române şi pentru contribuţia şi sprijinul larg care a acordat-o acestor autorităţi. Eu din nou asigur populaţia oraşului că atât d-l guvernator al Transnistriei, prof. Gheorghe Alexianu, cât şi eu personal, suntem cuprinşi de cele mai sincere dorinţe de a ajuta populaţia paşnică în aceste vremuri grele”[253].

La sfârşitul anului 1943, Odessa luase o dezvoltare considerabilă din punct de vedere economic, astfel încât nu mai ajungea mâna de lucru, ceea ce l-a determinat pe primarul general, Gherman Pântea, să apeleze la căpitanul Gheaţă, comandantul garnizoanei de la Varvarovka, localitate de la graniţa cu Ucraina, să permită ca

---

252 *Ibidem*, p. 33; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 89.

253 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, p. 186-187. Extras din Apelul d-lui primar general Gherman Pântea către populaţia oraşului Odessa. Semnat pt. conformitate: Anchetator prim al Comitetul Securităţii Statului din Ucraina: Lt. Major Sevciuc. Traducere din limba rusă: Cpt. Vişner Jura.

noaptea muncitori ucraineni să vină la Odessa să lucreze, ţinând cont şi de faptul că acolo era o stare de lucruri atât de precară, încât populaţia, pur şi simplu murea de foame din cauza administraţiei hitleriste, care nu urmărea colaborarea cu populaţia locală, ci, din contra exterminarea ei. Ca urmare a acestei înţelegeri, timp de o lună de zile, circa 50.000 de muncitori de tot felul au mers la Odessa, unde au fost ajutaţi şi angajaţi în diferite întreprinderi.

Nici problemele învăţământului şi educaţiei nu au fost neglijate pe timpul mandatului de primar general al lui Gherman Pântea la Odessa. Pentru cei 7.000 de studenţi ai Universităţii din localitate au fost create cămine spaţioase, au fost înfiinţate cantine şi li s-a acordat sprijin bănesc pentru procurarea de cărţi, haine, aspect deosebit de relevant din punct de vedere umanitar, ţinând cont de faptul că părinţii acestor tineri erau plecaţi cu armatele, iar ei rămăseseră pe cont propriu, adică fără niciun sprijin. Când vizita Universitatea, studenţii îl înconjurau pe primarul general cu drag şi îi spuneau „Naş papaşa”, adică „părintele lor, căci ei, într-adevăr, îmi erau dragi şi eu îi ajutam ca un adevărat părinte în toate împrejurările”[254].

Cu ocazia aniversării celor doi ani de administraţie românească la Odessa, a fost realizat şi un mare album cu fotografii reprezentând evenimentele mai importante ale vieţii oraşului, vizitele unor înalţi demnitari români şi germani, edificiile refăcute în perioada

254 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 34; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 89.

respectivă ş.a.[255].

Conflictul cu generalul Potopeanu în condiţiile schimbărilor intervenite în raportul de forţe din cursul războiului, între armatele celui de-Al Treilea Reich şi ale aliaţilor săi şi cele ale U.R.S.S., din cauza apropierii frontului, la 24 ianuarie 1944, guvernământul Transnistriei a fost desfiinţat şi locul lui l-a luat „Comandamentul militar dintre Bug şi Nistru”. La venirea la Odessa a noului guvernator militar, generalul Gheorghe Potopeanu, Gherman Pântea şi-a prezentat imediat demisia din funcţia de primar general, motivând, în mod justificat, prin faptul că dacă se apropie frontul întreaga administraţie trebuie să fie militară. Deşi Potopeanu personal chiar dorea înlocuirea lui Pântea, aceasta nu s-a produs, deoarece a fost respinsă de mareşalul Antonescu pe motivul că „Odessa nu merge fără Gherman Pântea, mai cu seamă acum, când noi trebuie să plecăm de aici”[256].

În tumultul evenimentelor produse atunci, Potopeanu a comis o „greşeală enormă de ordin administrativ şi politic”, având grave consecinţe asupra situaţiei României în perioada imediat postbelică, mai ales în ceea ce priveşte discuţiile pentru armistiţiu şi negocierile de pace, precum şi soarta persoanelor din conducerea statului, implicate în conducerea războiului, alături de cel

255 Din cele relatate autorului volumului de faţă, de către Doamna Mioara Pântea, nora lui Gherman Pântea, rezultă că albumul respectiv a fost editat doar în trei exemplare: unul pentru Adolf Hitler, altul pentru Mareşalul Ion Antonescu, iar cel de-al treilea pentru primarul general al Odessei, Gherman Pântea.

256 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 34; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 90.

de-Al Treilea Reich, împotriva U.R.S.S. Deşi, de acord cu fostul guvernator al Transnistriei, se hotărâse ca, la retragerea armatei şi administraţiei româneşti din Odessa, toate bunurile şi instituţiile ruseşti să fie predate cu procese-verbale în regulă unui comitet din localnici, compus din 5 – 10 persoane, care ar fi urmat să răspundă, astfel, în faţa autorităţilor sovietice pentru bunurile primite, Potopeanu a modificat acest plan, ordonând ca toate bunurile ruseşti să se predea armatei germane. „Când eu i-am atras atenţia la o şedinţă a consiliului de directori, în mod cu totul cuviincios – va declara Gherman Pântea – că armatele ruseşti se află la Nikolaev, distanţă de 120 km de Odessa, şi este mai bine să predăm bunurile sovietice ruşilor, generalul Potopeanu mi-a răspuns pe un ton foarte arogant că el are capul lui, experienţa lui şi nu primeşte sfaturi de la subalterni, adăugând mândru că el vrea să aibă ţidula de la nemţi de predare şi restul nu îl interesează. Potopeanu a rămas cu ţidulele nemţilor, iar ţara a plătit miliarde, căci nemţii, punând mâna pe bunurile sovietice, o parte le-au trimis în Germania, iar la o parte, pur şi simplu, le-a dat foc la Odessa”[257].

Plecarea de la Odessa

„La 20 martie 1944 – arată Pântea, în continuare – am predat toate bunurile primăriei unui general german, care, nebucurându-se de simpatia şi încrederea populaţiei, la câteva zile după luarea în primire a primăriei, a fost omorât

257 *Ibidem,* p. 34-35; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 90.

de populaţie, în dimineaţa zilei de 30 martie, pe strada Deribas, căci pieţele alimentare deveniseră goale, iar populaţia murea de foame. Am dorit să părăsesc Odessa fără zgomot. Dar duminică, 19 martie, m-am trezit cu delegaţi de la diferite întreprinderi şi instituţii, care m-au rugat să merg la instituţiile lor şi să-mi iau rămas-bun de la ei. Nu am putut şi nu am avut dreptul să refuz delicateţea acestor oameni, care au fost colaboratorii mei doi ani şi jumătate în cea mai perfectă armonie. Muncitorii s-au adunat cu miile în curţile respective ale instituţiilor lor şi, luând cuvântul, mi-au mulţumit pentru modul cum m-am purtat şi pentru ajutorul pe care l-am dat. În momentul când îmi luam rămas-bun de la uzina electrică, a venit o delegaţie de studenţi şi profesori universitari şi m-au rugat insistent să merg să-mi iau rămas-bun şi de la ei, mai cu seamă, că Universitatea era în drumul meu de înapoiere. Am primit această invitaţie, sosind la Universitate, am găsit mii de studenţi şi profesori adunaţi în marea aulă a Universităţii. Au luat cuvântul profesorii şi studenţii şi mi-au mulţumit călduros pentru că le-am înfiinţat cămine, le-am creat cantine şi i-am ajutat în toate momentele grele pentru ei, adăugând că orice se va întâmpla, ei niciodată nu vor uita grija părintească ce le-am purtat-o cât am condus Odessa. Emoţionat profund de sentimentele arătate, am mulţumit acestei elite universitare, dar în acest moment am fost ridicat pe braţe de studenţi, în ural ele entuziaste ale mulţimii, am fost condus până în

stradă la maşina mea, pe care studentele au acoperit-o cu flori. Aşa s-a despărţit muncitorimea şi intelectualitatea de la Odessa de acel care, în mod cinstit şi loial, i-a administrat timp de doi ani şi jumătate şi pentru care a pus tot sufletul, toată dragostea sa, spre a-i face mulţumiţi şi fericiţi. Aşa am înţeles eu rolul meu de conducător al unui mare oraş şi port străin, trimis acolo de împrejurări de război, lăsând urme de gospodar apreciat şi amintiri frumoase populaţiei Odessei, care nu le-a uitat nici mai târziu, căci în nenorocirea mea, care a urmat de la plecarea mea de la Odessa, marii demnitari ruşi mi-au dat referinţe excepţional de frumoase…” 75.

Problema achiziţionării unor bunuri în timpul cât s-a aflat la Odessa, Gherman Pântea a achiziţionat diverse obiecte casnice şi de mobilier pe care le-a trimis în ţară şi pe care, conform Decretului lege din 8 noiembrie 1944 le-a predat în bună stare. Mai târziu în timpul regimului comunist, când Gherman Pântea se afla sub supravegherea organelor de Securitate, despre faptele de „corupţie" ale fostului primar general al Odessei vor relata diverse surse. În marea lor parte, afirmaţiile acestora sunt greu de probat, iar altele, au fost reale doar în parte, conţinând şi multe exagerări, din motive lesne de înţeles. „Nu-l plâng eu pe Gherman Pântea – afirma sursa «Vlaicu», la 20 noiembrie 1959. Cât a fost primar general la Odessa, cele mai bune lucruri de la «Consignaţia», pe care el a înfiinţat-o acolo, reveneau pe preţuri foarte convenabile primarului general. Apoi toate vinurile care s-au vândut şi s-au consumat la Odessa între anii 1941 – 1944, toate s-au vândut cu emblema viei lui Pântea, deşi în realitate erau din toate părţile Basarabiei, şi din toate viile. S-au vândut cantităţi enorme şi s-au făcut bani grei. Pântea cu via lui de 15 hectare de la Chişinău, n-ar fi putut să acopere cantităţile ce se consumau la Odessa. El a fost un om deştept, a lucrat în permanenţă cu evreii, chiar când era pe la Chişinău primar general şi preşedinte al camerei de comerţ făcea tot felul de tranzacţii cu evreii, din care câştiga bani foarte mulţi. Îmi spunea că la proces ar fi fost acuzat că a luat

parte la pogromurile de la Odessa, n-avea niciun interes că doar cu evreii a făcut parale. Inteligent cum e, s-a înarmat cu o scrisoare plină de aprecieri bune de la mama mareşalului Tolbuhin, care a domiciliat pe atunci la Odessa, de asemeni o altă scrisoare de la generalul Susaikov, lucruri care l-au ajutat foarte mult" 76. După cum vom vedea în capitolul următor, cel puţin aceste din urmă întâmplări relatate de sursa „Vlaicu" s-au petrecut un pic… altfel.

CAPITOLUL IV – SALVAT DE CONDAMNAREA TRIBUNALUL POPORULUI, CA URMARE A INTERVENŢIEI MAREŞALULUI TOLBUHIN, DAR TOTUŞI... ÎN VIZORUL SIGURANŢEI

Revenirea la Bucureşti

La 20 martie 1944, Gherman Pântea a părăsit Odessa, venind la Bucureşti. Împreună cu ei au revenit în România şi celelalte persoane care îndepliniseră funcţii de primari de sectoare la Odessa: Vladimir Chiorescu, Elefterie Sinicliu, Constantin Vidraşcu, Vladimir Cundert şi Mihail Zaevloşin, acesta din urmă fiind de etnie rusă. După intrarea trupelor sovietice în România, în septembrie 1944, Zaevloşin a fost capturat de organele N.K.V.D., supus unei anchete atroce desfăşurate la Odessa şi condamnat de Tribunalul Militar la 15 ani detenţie în colonie de muncă[258]. În cursul anchetei, Zaevloşin va declara că, în perioada cât a funcţionat ca primar general la

258 Vezi Arh. C.N.S. A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 178-179. Nota extras din dosarul de anchetă nr. 05861 privind pe Zaevloşin, care se păstra în arhiva Comitetului Securităţii Statului din Ucraina, regiunea Odessa.

Odessa, Gherman Pântea ar fi dat ordin să fie evacuate în România instalaţiile uzinelor şi a fabricilor, mijloacele de transport ale oraşului (tramvaie, troleibuze), valori şi alte bunuri care aparţineau instituţiilor de stat şi a „stabilit angajarea limitată în serviciu a comuniştilor şi populaţiei evreieşti”. „Despre crimele în masă din partea sa eu nu cunosc”[259] – a mărturisit Zaevloşin.

Odată revenit în Bucureşti, Gherman Pântea s-a stabilit cu domiciliul în strada Argentina nr. 9, unde locuia soacra sa. Din cauza bombardamentelor germane asupra capitalei, în urma evenimentelor de la 23 august 1944, a locuit, pentru două luni, împreună cu familia, la vila lui Petre Gheaţă din cartierul Colentina. De la revenirea în ţară şi până la data arestării (12 decembrie 1949), Gherman Pântea şi-a dus existenţa din banii pe care îi depusese la Banca Basarabiei, din salariul său de primar general la Odessa, în cuantum de 90.000 lei lunar şi din care o anumită sumă a folosit-o în cumpărarea a circa 100 medalii de aur, precum şi din banii pe care-i împrumutase şi i-au fost restituiţi de confratele basarabean Anton Crihan.

Prin lovitura de palat de la 23 august 1944, guvernul Antonescu a fost răsturnat, arestat şi înlocuit cu un guvern condus de generalul Constantin Sănătescu. În componenţa acestui guvern se afla şi generalul Gheorghe Potopeanu, titular la două ministere, economia naţională şi

259 *Ibidem*, f. 182. Extras din procesul verbal de interogatoriu a învinuitului Zaevloşin M.N., din 10 ianuarie 1945.

ministerul de finanţe. Deşi fusese ultimul guvernator al Transnistriei, deci şeful ierarhic al lui Pântea, Potopeanu a fost destul de abil pentru a face acest salt rapid, când a văzut că „barca lui Antonescu s-a dus la fund”. „Cu generalul Potopeanu – povesteşte Pântea în amintirile sale – avusesem un conflict personal, foarte urât pentru el, la Odessa, înainte de venirea lui ca guvernator acolo. Şi anume: la 20 iulie 1943, s-a sfinţit o troiţă la Vacarjani, 20 km la Odessa, în amintirea ostaşilor căzuţi acolo, şi cum divizia de grăniceri comandată de generalul Potopeanu, aproape toată a fost decimată la Vacaij ani, a fost invitat şi el la festivitate. Cu acea ocazie, venind la Odessa, generalul Potopeanu mi-a făcut o ofertă să-i cumpăr o maşină personală pentru primăria Odessa, cu preţul de 2 milioane lei. Eu am numit o comisie de ingineri, care au stabilit că maşina este veche, uzată şi nu costă decât maximum 500.000 lei. Potopeanu, aflând că maşina sa este preţuită la 500.000 lei, se înfurie şi cere oferta înapoi; dar ea fiind înregistrată, nu i-a fost înapoiată. Din prudenţă, la plecarea mea de la Odessa, am luat originalul ofertei generalului Potopeanu, pe care l-am depus la dosarul procesului meu, pentru a arăta motivele pornirii lui Potopeanu împotriva mea. Sunt dator să dau în vileag acest incident penibil şi regretabil, pentru a se vedea de ce Potopeanu, ajuns mai târziu guvernator sub Antonescu şi ministru sub Sănătescu, a căutat să se răzbune aşa de crud cu mine, dovedind că este şi un om rău şi un om de calibru mic, deşi poza

totdeauna în mare personalitate”[260]. Nu putem să nu remarcăm faptul că astfel de comportamente au fost destul de frecvente în situaţiile de schimbare a unui regim politic, nu prea îndepărtate de noi fiind cele întâmplate în timpul şi în urma evenimentelor ce au avut loc în România în decembrie 1989.

Generalul Potopeanu cere arestarea lui Pântea, fiind până la urmă el însuşi... arestat în cadrul primei şedinţe a Consiliului de Miniştri, din 24 august 1944, generalul Potopeanu a cerut arestarea lui Pântea, invocând faptul că din informaţiile sale acesta vrea să părăsească în mod clandestin ţara, pentru a „scăpa de răspunderea administrării Odessei”[261]. Întrucât prin funcţiile ce le deţinea în guvern, Potopeanu era unul din oamenii de bază în Consiliul de

Miniştri, propunerea de arestare a lui Gherman Pântea a fost aprobată fără niciun fel de probleme. Informat imediat după consiliu, de un „binevoitor” din guvern, Pântea a luat calea pribegiei, dispărând de acasă şi intrând, astfel, în clandestinitate, „nedorind a cădea victimă unei răzbunări aşa de josnice”[262]. Dar aşa cum chiar Pântea explică, „fiecare pasăre pre limba ei piere”. La începutul lunii septembrie 1944, sovieticii intră cu armatele lor în Bucureşti şi, printre primele lucruri care le fac, prezintă guvernului român o listă cu persoanele care trebuie să fie trase la

---

260 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar6, f. 68; Iurie Colesnic, *op.cit.,* p. 91-92.

261 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

262 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

răspundere pentru administrarea Transnistriei. În capul listei se găsea tocmai generalul Gh. Potopeanu, care fusese ultimul guvernator al regiunii. Gherman Pântea nu figura pe acea listă, fiind de presupus că se avusese în vedere poziţia lui moderată la Odessa, dar chiar şi posibilele „intervenţii” ale unor factori politico-militari sovietici, precum mareşalul Tolbuhin, din motive pe care le vom arăta mai jos. Deşi Sănătescu a făcut totul pentru a-şi salva prietenul şi colaboratorul său, sovieticii nu au cedat şi Potopeanu a fost arestat de pe banca ministerială. Aşa cum va arăta Pântea, încă o dată s-a dovedit valabilitatea vechiului proverb popular: „Nu săpa groapa altuia, căci cazi singur în ea”[263].

263 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

Sovieticii încearcă să-l salveze pe Pântea, iar românii să-l… înfunde.

Refugiul în clandestinitate la Craiova şi Sibiu

în zilele următoare s-a întocmit un decret pentru pedepsirea criminalilor de război, iar în luna ianuarie 1945 s-a publicat lista acestora, fiind aprobată de Consiliul de Miniştri. Deşi Gherman Pântea nu figura pe lista sovieticilor, totuşi Consiliul de Miniştri l-a trecut şi pe el pe lista criminalilor de război, dat fiind că arestarea sa se ordonase încă de la 24 august 1944, la cererea generalului Potopeanu. Pe cât de paradoxală, pe atât de dramatică situaţie: sovieticii voiau să-l salveze pe Pântea, dar românii căutau cu orice preţ să-l înfunde în puşcărie. Credem că o analiză serioasă a unor cazuri similare ar arăta că nu este singurul de acest gen.

Pe timpul prigoanei împotriva sa, Gherman Pântea s-a refugiat la Craiova, unde locuia fratele său, Constantin, dar pentru a nu fi prins a stat la alţi basarabeni domiciliaţi în această localitate, precum Mişu Carp, fost inspector financiar la Chişinău[264]. Mai târziu, când a început procesul la Tribunalul Poporului, Pântea s-a aflat ascuns la mai multe adrese din Sibiu, fiind ajutat de un prieten al său, Anatolie Cemescu, folosind şi un buletin de identitate fals, confecţionat cu ajutorul acestuia, pe numele Lozont Cemescu, o rudă decedată a sus-numitului şi a cărui fotografie a înlocuit-o cu a sa.

Pentru a desluşi mai bine motivele atitudinii

264 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 260. Nota agentului „Stănescu Gh.“, din 1 septembrie 1958.

binevoitoare în cazul său a factorilor politico-militari sovietici, trebuie luată în calcul poziţia moderată şi plină de înţelegere pe care Gherman Pântea o dovedise, pe timpul exercitării funcţiei de primar general, faţă de populaţia Odessei, inclusiv într-o situaţie mai specială, precum cea a surorii mareşalului sovietic Tolbuhin, Elena Rudenco, funcţionară la primăria din Odessa şi soţia profesorului Rudenco. În vara anului 1942, aceasta s-a îmbolnăvit grav, iar directorul direcţiei imobilelor Constantin Tudorovschi, avocat din Chişinău, a cărui soţie fusese colegă de liceu cu sora mareşalului Tolbuhin, a intervenit pe lângă marele chirurg Pavel Ceasovnicov[265], rectorul universităţii, şi l-a rugat să o opereze pe sora mareşalului Tolbuhin. Dar Ceasovnikov a refuzat categoric, spunând că el nu vrea să opereze pe sora unui mare comunist şi mareşal sovietic. Atunci Tudorovschi a venit la Pântea şi l-a rugat să intervină la Ceasovnikov, pentru ca Elena Rudenco să fie operată de urgenţă. „Am intervenit imediat – arată Pântea –, rugându-l pe rectorul Universităţii să o opereze pe sora mareşalului Tolbuhin. Rectorul a înţeles, a operat-o şi a salvat-o de la moarte, căci mai târziu mi-a spus mie, că operaţia ar fi fost grea şi riscantă. După ce s-a vindecat, d-na Rudenco a venit să-mi mulţumească, dar eu, văzând-o slabă şi obosită, i-am aprobat un concediu pe un an de zile, cu plata salariului

265 Ca urmare a intervenţiilor lui Nichita Smochină, care la acea dată îndeplinea funcţia de consilier al mareşalului Ion Antonescu pentru problemele transnistrene, cât şi a celor făcute de prinţesa Alexandrina Cantacuzino, prof. P. Ceasovnicov a primit cetăţenia română, în anul 1942, pentru atitudinea sa românofilă şi antibolşevică. După 23 August 1944, sovietele l-au ridicat şi l-au deportat în Siberia, unde a murit (Nichita Smochină, *op.cit.,* p. 507).

integral”[266]. Acest gest umanitar nu a rămas fără urmări. Mareşalul Tolbuhin devine preşedintele Comisiei Aliate de Control din România şi, în vara anului 1945, vine la Bucureşti pentru decorarea regelui Mihai cu ordinul „Pobeda” („Victoria”). „Folosind acest prilej – arată Pântea – mareşalul Tolbuhin dă dispoziţii prefectului de poliţie român să mă invite pe mine şi pe directorul Tudorovschi, la ora 5 după amiază, la Comisia Aliată de Control. Pe mine prefectul de poliţie nu m-a găsit, căci eu în acest moment eram în ilegalitate, dar Tudorovschi s-a prezentat la ora 5 în audienţă la mareşal. Mareşalul l-a primit foarte radios şi benevoitor şi i-a spus că regretă foarte mult că nu-l poate vedea şi pe fostul primar general al Odessei, Gherman Pântea, căci el ne invitase pe amândoi să ne mulţumească pentru că i-am salvat sora de la moarte. Tudorovschi spunând că acest lucru l-a făcut numai primarul general, mareşalul i-a răspuns că ştie totul, căci el acum vine de la Odessa, unde a vizitat pe sora lui, pe care nu o văzuse de 5 ani. Mareşalul l-a mai rugat pe Tudorovschi să-mi transmită mie mulţumirile lui călduroase pentru modul uman şi civilizat, cum m-am purtat eu nu numai cu sora lui, dar şi cu întreaga populaţie de la Odessa, care până în momentul de faţă îmi poartă deosebită recunoştinţă. Iar la urmă, adresându-se generalului Susaikov, locţiitor de preşedinte al Comisiei Aliate de Control, mareşalul Tolbuhin i-a cerut să intervină pe lângă guvernul român să

266 Gherman Pântea, *Triumful Dreptăţii. Procesul meu*, f.a., p. 38; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92.

înceteze imediat cercetările împotriva mea şi să claseze dosarul meu”[267].

Clasarea dosarului în urma acestei intervenţii, fiind considerat nevinovat, dosarul lui Gherman Pântea a fost clasat, la 21 iunie 1946, când el se mai afla în clandestinitate. Vestea referitoare la perspectiva clasării dosarului i-a fost transmisă încă de la începutul lunii iunie 1946, pe timpul cât se găsea la Sibiu, de către fostul său adjunct de primar de la Odessa, Elefterie Sinicliu, care la rândul lui aflase acest lucru de la Andrei Dumitrescu, fost director al Direcţiei Contencios şi şef al avocaţilor din Primăria Odessa.

Imediat după clasare, soţia lui Pântea a fost chemată de acuzatorul public-şef Stoican, care i-a comunicat că „dosarul soţului dumitale a fost clasat în urma intervenţiei Comisiei Aliate de Control”[268]. Având aceste informaţii şi ordonanţa de clasare, Pântea a ieşit din ilegalitate şi şi-a reluat viaţa normală. A revenit în Bucureşti, locuind din nou în strada Argentina nr. 9. S-a prezentat în audienţă la ministrul de Justiţie din acea vreme, Lucreţiu Pătrăşcanu, împreună cu avocatul Istrate Micescu, spre a-i mulţumi pentru clasarea dosarului său. Pătrăşcanu însă i-a răspuns sec: „Nu am niciun merit în clasarea dosarului dumitale, el s-a clasat în urma intervenţiei Comisiei Aliate de Control.”[269]

---

267 *Ibidem,* p. 38-39; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 92-93

268 *Ibidem,* p. 39; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 93.

269 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 93.

5. Răzbunarea lui Căţărău. Pântea este dat în urmărire generală în aprilie 1947, ziarul „Cotidianul” a declanşat o virulentă campanie împotriva lui Gherman Pântea, folosindu-se de declaraţiile făcute de mai vechiul său „prieten” Ilie Căţărău Catidi), şi care au fost publicate sub forma unor interviuri referitoare la evenimentele din Basarabia, din anii 1917 – 1918. Căţărău găsise acum momentul potrivit pentru a se răzbuna pe Pântea care, la 1 ianuarie 1918, îl arestase şi expulzase din Chişinău, întrucât prin demersurile sale nesăbuite, ameninţa să compromită mişcarea de resurecţie naţională a românilor basarabeni şi unirea cu patria-mamă. Între acuzaţiile aduse de Căţărău era şi aceea că, din cauza lui Pântea, germanii i-au omorât lui două surori la Odessa, lucru ce nu era adevărat, deoarece cele două femei locuiau la Craiova, unde erau căsătorite[270].

În condiţiile acestei campanii de presă împotriva sa, la 1 august 1947, Pântea s-a refugiat din nou la Sibiu, utilizând acte false şi având domiciliul clandestin la mai multe adrese, cel mai mult locuind în strada Octavian Goga nr. 42. Teama sa de a fi arestat nu era lipsită de temei. Organele de Siguranţă se aflau deja pe urmele sale, fiind vizaţi, pe lângă Pântea, şi alţi colaboratori pe care acesta i-a avut pe timpul cât a funcţionat ca primar general al oraşului Odessa... Menţionăm că la momentul respectiv Securitatea Statului nu apăruse încă, oficial ca instituţie, dar

270 Vezi Procesul-verbal de interogatoriu luat lui Gherman Pântea, la închisoarea din Ocnele Mari, în data de 15 octombrie 1954, în Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 371.

Siguranţa era deja penetrată masiv de elemente comuniste, care vor constitui nucleul viitoarei organizaţii represive a regimului. Într-o notă a Siguranţei din 3 noiembrie 1947 se spunea că „Din sursă sigură, suntem informaţi că în ultimul timp a fost văzut, de diferite persoane, pe străzile Bucureştiului numitul Gherman Pântea, fost primar de Odessa în timpul guvernării antonesciene şi membru marcant al Sfatului Ţării din 1918. Asupra locului unde se găseşte ar putea da eventuale informaţii fostul secretar general al Primăriei Odessa, Alexandru – *n.n.)* Costinescu[271] (fost Savinschi), cu domiciliul actual, str. Culmea Veche nr. 4”[272]. Din notă rezultă, chiar dacă nu explicit faptul că, deşi retras în clandestinitate la Sibiu, Gherman Pântea mai venea periodic prin Bucureşti, pentru contactarea unor cunoştinţe, în vederea pregătirea apărării în faţa iminentei acţionări a sa în judecată, de către autorităţile noului regim comunist din ţară. Aspectul este confirmat de un referat al Securităţii, din 25 februarie 1958, care releva faptul că Pântea reuşise să procure un alt buletin de identitate cu dovadă de rămânere în capitală pe numele de Grigore Mincu. Documentul îl obţinuse cu ajutorul unei doamne pe nume Mincu, al cărei soţ, col. Grigore Mincu decedase. Pântea a preluat buletinul acestuia, a cărui fotografie a înlocuit-o cu a sa.

Dispunând de acest act falsificat, „fugarul”

271 Vezi Schiţe biografice.

272 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, voi. 2, f. 8.

venea în Bucureşti şi se întâlnea cu diferiţi prieteni până la 12 decembrie 1949, când a fost arestat[273].

Din nota informativă din 3 noiembrie 1947 rezulta că Direcţia Siguranţei Statului a ordonat Inspectoratului de Siguranţă al Capitalei să se treacă la verificarea datelor de primă sesizare şi să se întreprindă o acţiune informativă pe lângă Costinescu, pentru descoperirea şi arestarea lui Gherman Pântea. Se recomanda „a se lucra cu toată atenţia pentru a nu rata scopul, raportându-se rezultatul şi măsurile luate”[274]. Conform ordinului primit, Inspectoratul de Siguranţă al Capital ei-Servi ciul I a trecut la efectuarea verificărilor „pe teren” în legătură cu Al. Costinescu. Din referatul întocmit în urma verificărilor, purtând data de 24 ianuarie 1948, rezulta că, într-adevăr, Alexandru Costinescu domiciliază din anul 1941 în strada Culmea Veche nr. 4, ap. 10, la subsol (proprietatea Patriarhiei B.O.R.), iar în momentul efectuării investigaţiilor era pensionar şi translator de limba rusă. Referatul consemna că „la domiciliul sus-numitului vine – în mod regulat – foarte multă lume, vorbind ruseşte. Portăreasa blocului, care este în serviciul acestui imobil de 14 ani, ne informează că înainte de Crăciun, a fost văzut un individ, care a vorbit în grabă cu Costinescu, la geam. Se crede – după informaţii şi semnalmente – că ar fi fost Pântea

273 *Ibidem,* vol. 1, f. 416. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman, f. 385. Nota din 29 iunie 1954.

274 *Ibidem,* vol. 2, f. 12. Adresa Direcţiunii Siguranţei Statului către Inspectoratul de Siguranţă al Capitalei, nr. 40430-S din 14 noiembrie 1947.

Gherman, care are următoarele semnalmente: statura potrivită, robustă, părul cărunt, dat peste cap, poartă barbişon. Se crede că poartă un nume fals”. Autorul referatului, ajutorul de comisar Dumitru Ionescu opina ca „numitul Costinescu Alexandru, care se crede că nu este străin de adresa lui Pântea Gherman, să fie reţinut şi cercetat, în cazul celui căutat”[275], iar rezultatul constatărilor să fie raportat la D.G.S.S. S-a trecut apoi la contactarea directă a lui Alexandru Costinescu. În declaraţia scrisă ce i-a fost cerută de organele de siguranţă, acesta a arătat că-l cunoaşte pe Gherman Pântea, în subordinea căruia a lucrat ca funcţionar la primăria din Odessa, dar că a avut cu şeful lui „relaţii pur oficiale şi chiar de răceală”, din cauza unor „chestiuni familiale”, fără să explice în ce au constat acestea. Costinescu declara că nu l-a mai văzut pe Pântea, din primăvara anului 1947, când l-a întâlnit întâmplător pe B-dul Brătianu din capitală, a discutat puţin cu el, „fără importanţă”, apoi s-au despărţit. Pe neaşteptate, acesta i-ar fi făcut apoi o vizită la domiciliu, pentru a-i cere „informaţii şi un sfat”.

În chestiunea actelor ce trebuie întocmite pentru a-şi solicita drepturile de pensie. Cel investigat nu ştia unde locuieşte Pântea, dar cunoştea personal pe soţia, fiul şi fratele său, pe care i-a „văzut pe stradă în timp de 4 ani, de două ori. Ştie de fiul său că a fost student, dar nu ştie la ce Facultate. Fratele lui Gherman Pântea,

275 *Ibidem,* f. 11. Referatul Inspectoratului de Siguranţă al Capitalei. Serviciul I. Secţia I. Brigada II, nr. 18844-S din 24 ianuarie 1948.

Constantin Pântea, a fost funcţionar la Braşov şi apoi la Arad. Nu ştie dacă şi astăzi este la Arad sau a fost transferat. Ştie numai că a ieşit la pensie”[276]. În mod categoric, Al. Costinescu afirma că „Gherman Pântea n-a dormit niciodată la el, locuinţa sa fiind atât de mică, încât nu poate dormi nimeni în afară de el şi soţia sa. Ştie că Gherman Pântea a fost cercetat de Tribunalul Poporului pentru activitatea sa din Odessa, însă a auzit că dosarul a fost clasat”[277]. „Din cercetările făcute – concluziona ofiţerul investigator – rezultă că numitul Costinescu Alexandru n-are nicio legătură cu Gherman Pântea, deoarece am constatat la el destulă bunăvoinţă de a-mi da relaţii”. Dat fiind că, în pofida investigaţiilor făcute nu s-a putut da de urma lui Gherman Pântea, ofiţerul Siguranţei propunea ca acesta „să fie pus în urmărire prin Buletinul P.P.C. Şi totodată să se comunice rezultatul Direcţiei Generale a Siguranţei Statului”[278]. Prin urmare, la data de 3 februarie 1948, Inspectoratul de Siguranţă al Capitalei-Serviciul Operativ a transmis o circulară tuturor structurilor teritoriale din ţară ale acestei instituţii, având următorul conţinut: „Urmăriţi, prindeţi şi înaintaţi acestui Serviciu pe numitul Gherman Pântea, fost primar în Odessa, statură potrivită, robust, părul cărunt, dat peste cap, poartă barbişon, se crede că poartă nume fals”[279].

---

276 *Ibidem,* f. 5-5 bis. Nota Inspectoratului de Siguranţă al Capitalei-Serviciul Operativ nr. 18844 din 3 februarie 1948.

277 *Ibidem,* f. 5 bis.

278 *Ibidem.*

279 *Ibidem,* f. 4.

CAPITOLUL V – ARESTAREA, PROCESUL ŞI CONDAMNAREA

Arestat de fostul comisar de poliţie Alimănescu, în uniformă de maior al noii „miliţii populare”.

În toamna anului 1949, Gherman Pântea a revenit de la Sibiu în Bucureşti, unde a fost arestat, în ziua de 12 decembrie 1949. Despre felul în care a decurs arestarea sa, Gherman Pântea va povesti mai târziu agentului „Dan” al Securităţii din Craiova. Rezulta că, odată cu venirea în Bucureşti, el şi-a dat seama că este urmărit, motiv pentru care a părăsit domiciliul său din strada Argentinei şi s-a mutat în locuinţa lui Anton Crihan[280], situată tot în capitală. De remarcat faptul că, în acele momente Anton Crihan se pregătea să plece la fratele său, care se stabilise în zona Banatului şi de unde a reuşit apoi, în anul următor, să treacă frontiera clandestin în Iugoslavia. De aici a plecat în Franţa, unde a locuit o perioadă, apoi s-a stabilit în S.U.A. Chestiunea raporturilor cu Anton Crihan va reveni în mod obsesiv, de fiecare dată atunci când Gherman Pântea va fi anchetat şi urmărit de organele de Securitate.

Înainte de a părăsi domiciliul familial, Pântea s-a înţeles cu soţia ca aceasta să răspundă oricui întreabă că e plecat în provincie, dar nu ştie unde anume. De la locuinţa lui Crihan, Pântea mergea în oraş şi se întâlnea frecvent cu Constantin Vidraşcu, Elefterie Sinicliu[281] şi alţi prieteni la

280 Vezi Schiţe biografice.

281 Vezi Schiţe biografice.

domiciliul unui ardelean, fost comerciant de vinuri. Fiind informat de un prieten „de la Securitate” că e căutat pentru a fi arestat, timp de o lună de zile el n-a mai călcat pe la acel ardelean, bănuind că această gazdă e descoperită. A aflat de arestarea lui Sinicliu şi „cam peste 3 zile, s-a decis să telefoneze ardeleanului ca să mai afle noutăţi în legătură cu urmărirea sa. Acesta i-a răspuns să vie imediat acolo să-i comunice ceva important. Pântea s-a dus, Ardeleanul l-a întâmpinat în faţa casei, s-a apropiat de dânsul şi i-a dat mâna şi în acea clipă 4 inşi au pus mâna pe dânsul şi l-au împins în maşină”[282]. Nu mică i-a fost surpriza lui Pântea când l-a recunoscut printre cei 4 indivizi pe fostul comisar de poliţie Eugen Alimănescu, îmbrăcat acum în uniformă de maior, întrucât fusese „recuperat” în rândurile noii „miliţii populare”, aflate tocmai în curs de constituire[283]. Acesta, îmbrâncindu-l şi înjurându-l trivial pe Pântea, i-a „ordonat să indice imediat cele 43 gazde din Bucureşti”, unde se presupunea că a locuit. Pântea a arătat că, în ultimul timp, a locuit „la cineva, care l-a cunoscut sub numele de Cemescu, căci actele sale erau făcute pe acest nume”[284]. Condus la adresa indicată, persoana care domicilia acolo a recunoscut faptul că timp de o lună l-a găzduit pe Gherman Pântea alias

282 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 322. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

283 Organele de Miliţie au fost înfiinţate prin Decretul nr. 25 din 23 ianuarie 1949, când formaţiunile teritoriale ale Jandarmeriei au trecut la Direcţia Generală a Miliţiei (D.G.M.), iar Jandarmeria a fost desfiinţată ca instituţie.

284 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 322. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

„Cernescu” la locuinţa sa.

Prezentarea în faţa gen Alexandru Nicolschi. Gheorghe Stere şi Al. Mâţă îi „purtau sâmbetele „lui Pântea

Cerându-i-se de către Alimănescu să indice alte gazde, Pântea a solicitat să fie dus la Gara de Nord şi acolo, arătând sala de aşteptare, a declarat că „timp de un an şi ceva îşi petrecea nopţile, iar ziua hoinărea prin oraş”[285]. După aceea, Pântea a fost dus la sediul Ministerului de Interne, unde a fost prezentat în faţa gen. Alexandru Nicolschi[286], la acea vreme subdirector general al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului şi a unui colonel, al cărui nume începe cu litera D (posibil Mişu Dulgheru[287], care la data respectivă îndeplinea funcţia de şef al Direcţiei a III-a de Anchete-Cercetări Penale a Securităţii), dar pe care sursa „Dan” nu l-a reţinut exact. Cei doi reprezentanţi ai conducerii Securităţii l-au întrebat pe Pântea în ce relaţii s-a aflat cu Gheorghe Stere (fiul lui Constantin Stere) şi cu Alexandru Mâţă, care la data aceea deţineau funcţii importante în noul regim de „democraţie populară” şi dacă a mai întreţinut legături cu aceştia. Pântea a răspuns că „Mâţă îi datorează nişte bani şi poliţele semnate de acesta se găsesc la el acasă, iar în ceea ce-l priveşte pe Stere, n-a făcut altceva decât că a luat apărarea tatălui său Constantin Stere, pe când acesta era învinuit de

285 *Ibidem.*

286 Vezi Schiţe biografice.

287 Vezi Schiţe biografice.

trădare a patriei, prin 1916, ca fiind cel mai aprig germanofil”[288]. Amănuntul despre datoria lui Al. Mâţă faţă de Pântea este de natură să explice, într-o anumită măsură, de ce s-a ajuns la judecarea şi condamnarea fruntaşului basarabean. De altfel, chiar cei doi anchetatori menţionaţi ai Securităţii i-au spus lui Pântea că „mulţi şi în special Mâţă şi Stere îşi exprimă nedumerirea cum dânsul, fost primar general al Odessei, cu grad de ministru a scăpat nepedepsit, el fiind a 3-a persoană, ca importanţă în Transnistria, după mareşalul Antonescu şi guvernatorul Alexianu şi că se cere arestarea lui”[289]. Trebuie menţionat că la data respectivă Al. Mâţă deţinea funcţia de preşedinte al Tribunalului Suprem al R.P.R. Animozitatea faţă de Gherman Pântea nu-l va părăsi pe Al. Mâţă nici mai târziu, peste mai bine de 10 ani. Pe 2 februarie 1960, întâlnindu-l întâmplător pe stradă, Al. Mâţă, de data aceasta ocupând doar funcţia de... rector al Institutului de Studii Economice şi Politice I.S.E.P), îşi exprima faţă de Pântea mirarea că se plimbă liber şi arată bine şi „cum de a scăpat de puşcărie (!?)”. „Sunt convins – spunea Pântea – că această bestie m-a turnat în trecut şi chiar acum e în stare să-mi facă cel mai mare rău. Face pe comunistul, dar noroc este că fiind creaţia şi omul Anei Pauker, azi e pe linie moartă, ca şi Stere, alt duşman al meu. Întâlnirea aceasta şi tonul răutăcios al lui Mâţă nu

---

288 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 323. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

289 *Ibidem.*

mi-au plăcut deloc, căci acesta poate inventa orice”[290].

Pentru a avea o imagine cât mai corectă despre profilul moral al celor doi „prieteni” ai lui Gherman Pântea, să vedem şi opinia cunoscutului om de cultură Nichita Smochină, român originar de peste Nistru, unul dintre cei mai avizaţi specialişti în problema transnistreană şi cea basarabeană, ale cărui *Memorii* au văzut de curând lumina tiparului. Într-o enumerare mai amplă a basarabenilor care au desfăşurat activitate anti-românească şi în favoarea U.R.S.S., atât în perioada interbelică, inclusiv prin acţiuni specifice de spionaj, dar mai ales în timpul cât România s-a aflat sub dominaţia sovietică, Smochină îi menţionează atât pe Al. Mâţă, cât şi pe Gh. Stere. Despre basarabeanul Mâţă, el arată că a fost deputat naţional-ţărănist, dar în acelaşi timp „a făcut parte din organizaţiile clandestine comuniste anti-româneşti. Când era deputat în Parlamentul României ajuta cu bani pe comunişti şi spioni prin organizaţia comunistă internaţională M.O.P.R. Societatea Internaţională pentru Problemele Revoluţionarilor – *n.n.)*. Aceasta mi-a povestit detaliat prietenul meu, avocatul pensionar Michel Nicolau, care a contribuit şi el cu asemenea ajutoare. Dar nefiind decât simpatizant a fost apoi ostracizat de organizaţiile comuniste pentru atitudinea sa anticomunistă”[291]. „La ocuparea Basarabiei – afirmă N. Smochină în

290 *Ibidem*, f. 130. Nota informativă a sursei „Dan“, din 3 februarie 1960.

291 Nichita Smochină, *op.cit.*, p. 347.

continuare –, Mâţă i-a întâmpinat pe bolşevici cu braţele deschise: a fost câteva zile primar al oraşului Chişinău, apoi arestat şi deportat în Siberia. Acolo cu Ana Pauker făcea propagandă anti-românească printre prizonierii români. Apoi a venit în ţară cu prizonierii români formaţi se pare în divizia «Tudor Vladimirescu» cu tendinţa de a deveni prim-ministru al României ciuntite, dar nu a izbutit căci era prost. A fost în schimb câţiva ani profesor de economie politică şi mare la Academia Comercială (a cărei denumire se schimbase în Institutul de Studii Economice şi Politice – I.S.E.P. – *n.n.)* din Bucureşti. Apoi, din cauza incapacităţii mutat la Catedra de limba rusă pentru rusificarea studenţimii române. Dar curând a fost scos şi de aici cu o pensie foarte bună de peste trei mii de lei"[292].

Despre celălalt „amic" care i-a „purtat sâmbetele" lui Gherman Pântea, este vorba despre Gheorghe Gicu) Stere, al doilea fiu al cunoscutului politician şi om de cultură Constantin Stere, tot N. Smochină consemnează *în Memoriile* sale că, în calitate de avocat în sudul Basarabiei, „nu a câştigat niciun proces. Ţărăniştii ajungând la putere, l-au adus la Chişinău şi l-au numit judecător la Tribunal; dar mai departe de judecător de instrucţie nu a ajuns. În Chişinău a figurat în francmasoneria română de rit oriental sub obedienţa lui Sadoveanu, o altă lichea. La ocuparea Basarabiei de către sovietici a trecut de partea ruşilor. A fost însurat cu o evreică şi a făcut

292 *Ibidem.*

propagandă printre prizonierii români contra ţării. Reîntors în ţară după 23 august 1944, guvernul român la ordinul Moscovei l-a ridicat la rangul de preşedinte al înaltei Curţi de Casaţie, cel mai înalt grad. Apoi l-a făcut şi procuror general al României şi se ocupa cu deportarea forţată a studenţilor basarabeni în Rusia sovietică”[293]. „Iată în câteva cuvinte – conchide N. Smochină – rolul politic al unor basarabeni pe care istoria nu trebuie să-i uite. Şi activitatea de spionaj pentru dărâmarea statului român se cuprinde în această reţea”[294].

293 *Ibidem.*
294 *Ibidem.*

Deschiderea unui nou rechizitoriu încă de la începutul anului 1949, procurorul general de atunci al Curţii de Apel, Bâlcu, fost grefier în timpul războiului la Curtea Marţială din Odessa, care îi cerea acolo fel de fel de favoruri primarului Gherman Pântea, a distrus actele din dosarul acestuia, şi anume ordonanţa de clasare, un raport al său către mareşalul Antonescu în legătură cu represaliile de la Odessa, şi intervenţia Comisiei Aliate de Control pentru clasarea dosarului său. Crezându-se stăpân pe situaţie, procurorul Bâlcu a lansat un mandat de arestare pe numele lui Gherman Pântea, dar acesta, prudent şi prevăzător, a obţinut imediat după clasarea dosarului său, de la primul preşedinte al Curţii de Apel de atunci – Gheorghe Stere – copii legalizate de pe toate actele enumerate. Prezentând aceste documente legalizate, Pântea a putut dovedi mai întâi că i-au fost sustrase actele originale de la dosar, iar în al doilea rând a împiedicat de a i se face un nou proces cu probele vechi. Atunci, i s-a deschis un nou rechizitoriu, pe motiv că a făcut parte din Comisia de evacuare a evreilor din Odessa. Gherman Pântea a declarat, de la început şi până la sfârşit, că nu a făcut parte din Comisia de evacuare. Procesul a durat aproape trei ani. Mereu Pântea cerea să fie judecat şi mereu se amâna, ori la cererea procurorului, ori la cererea preşedintelui.

De remarcat faptul că, în aceeaşi, perioadă, se aflau în urmărire sau erau deja cercetate şi alte persoane considerate responsabile pentru cele

întâmplate în timpul războiului împotriva Uniunii Sovietice (1941 – 1944), printre acestea aflându-se şi Theodor Pohoaţă, fost preşedinte al Curţii Marţiale din Chişinău. Prin intermediul unei cunoştinţe comune, colonelul Velciu, domiciliat în Bucureşti, strada Puţul cu Plopi nr. 4, el. 3, Th. Pohoaţă trimite lui Pântea o scrisoare datată la 5 octombrie 1948, în care îi solicita să „interveniţi pe lângă Gheorghe Stere şi Alexandru Mâţă care au situaţii mari în regimul actual, să mă ajute, căci dacă vă amintiţi, ei figurau primii pe lista celor ce urmau să fie executaţi fără judecată”[295]. Fără îndoială, la data respectivă, Th. Pohoaţă nu părea a fi în cunoştinţă de cauză asupra faptului că, însuşi Pântea se afla în mare pericol de a fi arestat, ceea ce se va şi întâmpla la puţin timp după aceea. Referitor la solicitarea de a „interveni pe lângă Gheorghe Stere şi Alexandru Mâţă”, era desigur o iluzie totală. Faptele vor dovedi că o astfel de „intervenţie” n-a făcut-o Gherman Pântea nici în cazul său personal, necum în cazurile altora. De aceea scrisoarea pare mai degrabă a fi o reamintire a faptelor reale care trebuiau să fie folosite ca argumente în procesele previzibile atât în cazul lui Th. Pohoaţă, cât şi în cel al lui Gherman Pântea şi de punere de acord a manierei de prezentare a acestora la procesele respective. În scrisoarea sa, Th. Pohoaţă amintea că Pântea, în calitate de consilier juridic al Armatei a IV-a la începutul războiului, se opusese executării fără judecată a celor peste o sută de persoane trecute

295 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 18, f. 1.

pe lista venită de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi se adresase lui, ca preşedinte al Curţii Marţiale, în felul următor: „Domnule Colonel, vă rog să cercetaţi discret această listă, căci am convingerea fermă că acest tablou de persoane care urmează să fie executate, fără judecată, a fost alcătuit la Bucureşti, de directorul de Siguranţă, Maimuca, după denunţurile unor refugiaţi din Basarabia, şi numai dacă veţi stabili fapte de vinovăţie, veţi trece la o instruire mai serioasă”[296]. Evocând acel episod, Pohoaţă arăta că l-a ascultat pe Pântea, a cercetat discret problema respectivă, a adunat informaţii despre persoanele aflate pe listă şi într-adevăr a constatat că „era o înscenare murdară a lui Maimuca. De altminteri, în afară de Drugan Alexe, fost secretar general al primăriei din Chişinău, pe care l-a denunţat (ca) fost rezident regal, *restul persoanelor au fost găsite nevinovate şi deci salvate de la moarte sigură* (subl. În text – w. «.)”[297]. Practic, prin această scrisoare, Th. Pohoaţă îl ruga pe Pântea ca, în cazul în care va fi arestat şi i se va face proces, acesta să fie martorul său şi să confirme adevărul în chestiunea salvării de la moarte sigură a peste o sută de persoane, care erau „elemente progresiste şi considerate duşmane ale neamului românesc”. În afară de Gh. Stere şi Al. Mâţă, cât şi de avocatul Alexe Drugan, deja amintit, Pohoaţă mai menţiona ca figurând, pe lista respectivă pe Nicolae Bivol, profesorii

296 *Ibidem.*
297 *Ibidem.*

Parno şi Dobândă, precum şi pe doctorul Braşoveanu. Nu dispunem de elemente care să ateste intervenţia efectivă a vreunuia dintre aceştia, nici în favoarea lui Gherman Pântea, nici a fostului magistrat Theodor Pohoaţă. Există, în schimb, indicii potrivit cărora, în ceea ce-l priveşte pe Al. Mâţă, care la data procesului, îndeplinea funcţia de preşedinte al Tribunalului Suprem, atitudinea sa a fost chiar contrară, de eludare a adevărului, cel puţin în cazul lui Gherman Pântea, din motivele arătate mai sus, noul potentat din justiţia regimului de „democraţie populară" fiind animat, în mod evident, de un accentuat spirit vindicativ faţă de fostul primar general al Odessei. Această atitudine era într-o concordanţă perfectă cu spiritul şi atmosfera generală imprimată de noul regim privind pedepsirea drastică a „tuturor duşmanilor Uniunii Sovietice", începând cu persoanele care deţinuseră funcţii publice, în timpul războiului, în „teritoriile sovietice ocupate de către forţele fasciste române, alături de cele ale Germaniei hitleriste". Nu prea mai conta ce ai făcut în funcţia respectivă, ci însăşi faptul de a fi deţinut o asemenea calitate era suficient pentru a fi judecat şi condamnat cu asprime în acea perioadă de maximă represivitate a regimului stalinist din România. Aşa cum rezultă din amintirile lui Pântea, cât şi din cele relatate de sursa „Dan" a Securităţii, despre anchetarea acestuia de către Al. Nicolschi şi posibil Mişu Dulgheru, Al. Mâţă ar fi unul dintre oamenii care la vremea respectivă i-au făcut „mult rău"

fruntaşului basarabean.

Procesul, condamnarea, detenţia la Jilava, Aiud, Ocnele Mari, Gherla, Piteşti şi Poarta Albă în toamna anului 1952 a avut loc procesul lui Gherman Pântea. În ziua judecăţii, a prezentat copia legalizată a ordonanţei nr. 35, din care la art. 8 se vedea că el nu a făcut parte din Comisia de evacuare, şi un volum masiv publicat sub titlul „Buletinul Transnistriei" unde, la pagina 210, a fost tipărită această ordonanţă. Aşa cum rezulta din ordonanţa respectivă, Comisia de evacuare era alcătuită din col. Velcescu, col. Petala, col. Iulian Popovici[298] şi alţii, iar conducerea o avea inspectorul Ciurea.

Pronunţarea s-a amânat de câteva ori, timp în care au fost sustrase de la dosar ordonanţa 35 şi „Buletinul Transnistriei". În grabă, însă, „judecătorii" au uitat să sustragă şi petiţia avocatului, în care acesta spunea că, depunând ordonanţa nr. 35 şi „Buletinul Transnistriei", se dovedeşte practic faptul că acuzatul Gherman Pântea nu a făcut parte din Comisia de evacuare. În cele din urmă, Gherman Pântea a fost condamnat la 10 ani de închisoare, printr-o sentinţă semnată de judecătoarea Elena Scărlătescu.

În aşteptarea procesului, el a stat închis mai întâi, timp de trei ani, la penitenciarul din Jilava, unde a îndurat un regim deosebit de sever. Aici,

---

298 Col. Iulian Popovici făcuse parte din Comisia de evacuare, ca prefect al Poliţiei din Odessa. A fost condamnat de Tribunalul Poporului pentru crime de război, dar a stat ascuns la Mănăstirea Polovragi, judeţul Gorj, de ieromonahul Nicolae Emilian Gâţu, fiind arestat abia în februarie 1950 şi deţinut la Jilava şi Aiud. Binefăcătorul său a fost arestat în luna următoare (cf. Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar P-0*, Editura Maşina de scris. Bucureşti, 2006, p. 403).

împreună cu ei s-au aflat şi foşti săi viceprimari de la Odessa, Constantin Vidraşcu şi Vladimir Chiorescu. După cum consemnează o notă ulterioară a unei surse a Securităţii, cu Vidraşcu, Pântea a dormit în acelaşi pat şi erau în permanenţă nedespărţiţi. Constantin Vidraşcu „vorbea mereu, că în cazul când se schimbă «roata», va scoate un ziar, pe care ar vrea să-l intituleze «Răspunderea», prin care să tragă la răspundere pe toţi cei ce au călcat în picioare marile personalităţi ale ţării”[299]. Din închisoarea de la Jilava, Pântea a cerut, în repetate rânduri, aducerea ca martor în procesul său a fostului prefect al Odessei, Velcescu, deja condamnat şi aflat în închisoarea de la Aiud.

După condamnare, Pântea a ajuns şi el la Aiud, unde a avut cea mai grea detenţie timp de un an de zile. Ca şi alţi „infractori politici”, el a fost supus la un regim de „adevărată înfometare cu terci şi două linguri de arpacaş”[300]. La Aiud s-a întâlnit cu toţi „criminalii de război” condamnaţi. Între cei întâlniţi acolo s-au aflat generalii Calotescu, Dobre, Pantazi, care trăiau în condiţii deosebit de mizere. După eliberare va povesti unor cunoştinţe că acolo au murit foştii politicieni Mihail Manoilescu, Ion Manolescu Strunga.

Al. Lepădatu, Gheorghe I. Brătianu (prin sinucidere), Gheorghe Cuza (fiul lui A.C. Cuza) şi mulţi alţii.

A urmat apoi calvarul de la închisorile din

299 ’ Arh. C.N.S.A.S., dosàr I 210700, vol. 1, f. 237. Nota agentului „Vlaicu“ din 16 octombrie 1959.

300 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 323. Nota informativă a agentului „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

Ocnele Mari şi Gherla (câteva luni). Din noiembrie 1954 şi până în februarie 1955, Pântea s-a aflat la penitenciarul din Craiova, apoi la Poarta Albă. Regimul din ultimii doi ani de detenţie a fost „cu totul schimbat spre bine, mai ales de când s-a încuviinţat primirea pachetelor”[301]. Este explicabil acest lucru. Doar murise Stalin şi ceva trebuia să se schimbe în bine, chiar şi în închisorile cu deţinuţi politici din R.P. Română.

În perioada cât s-a aflat la închisoare, Gherman Pântea a cerut de mai multe ori sentinţa de condamnare pentru a vedea cum, cu actele pe care le-a avut la dosar, a fost condamnat. Dar nu a primit niciodată sentinţa respectivă. A fost anchetat în repetate rânduri, punându-i-se întrebări de genul celor care figurau în interogatoriul luat în închisoarea de la Ocnele Mari, în ziua de 15 octombrie 1954: ce funcţiuni ai ocupat în aparatul burghezo-moşieresc?; prin care partide ai ajuns să ocupi aceste posturi importante?; ce activitate ai desfăşurat în cadrul Comitetului refugiaţilor basarabeni?; de cine a fost sprijinit material şi moral acest Comitet?; ce scop a urmărit guvernul antonescian prin înfiinţarea Comitetului?; din ce persoane era format Comitetul?; ce funcţii au ocupat aceste elemente pe teritoriul ocupat de armatele hitleriste şi antonesciene şi ce activitate politică au desfăşurat aceştia?; după ce a fost „eliberată Basarabia de trupele sovietice”, ce persoane marcante cunoşti că au fugit din Basarabia şi unde

301 *Ibidem,* f. 324.

s-au stabilit cu domiciliul în România? ş.a.[302] În mod special i-au fost cerute date despre persoane precum avocatul Haralambie Marchetti[303], avocat şi fost prefect al judeţului Lăpuşna.

În anul 1953, când Pântea se afla încă în detenţie, în U.R.S.S. A apărut romanul „Pentru puterea sovietelor" de Valentin Kataev, publicat în anul următor şi în ţara noastră (în traducerea Otiliei Cazimir şi a lui Nicolae Guna), şi în care se vorbeşte despre fostul primar general al Odessei în trei locuri şi anume: 1. Când căpitanul Drujinin, comandantul detaşamentului de partizani din catacombele Odessei, transmite prin radio primul raport la comandamentul partizanilor, spune că, „de două zile a venit în oraş celebrul Pântea, care şi-a fixat locuinţa într-o casă mare la colţul străzii Preobrajenskaya, au şi început arestări în oraş şi se fac pregătiri pentru punerea la munca forţată a populaţiei"; 2. La pagina 388, la o şedinţă a partizanilor în catacombe, Cernoivanenco, alt comandant al partizanilor, a vorbit de „bestialităţile comise de hitlerişti şi români, de asupririle populaţiei civile de către conducerea Pântea-Antonescu"; 3. Când căpitanul Drujinin este prins şi condamnat la moarte, în drum spre închisoare el a văzut pe ziduri lipită o ordonanţă semnată de Gherman Pântea şi Al. Costinescu, prin care se oprea consumul şi vânzarea seminţelor de floarea soarelui, sub sancţiunea unor amenzi severe. În situaţia grea în care se

302 *Ibidem,* f. 380-381. Chestionar nr. 333 din 15 septembrie 1954, cu „problemele care vor fi adâncite şi lămurite în ancheta deţinutului criminal de război Pântea Gherman".

303 Vezi Schiţe biografice.

afla, „lui Drujinin i-a venit să zâmbească, văzând amara ironie, că Pântea se îngrijea de curăţenia oraşului pe faţă, iar pe din dos supunea împreună cu hitleriştii aceiaşi populaţie la muncă inumană”[304]. Este evidentă tenta propagandistică specifică literaturii sovietice din perioada stalinistă, în ceea ce priveşte referirile la fostul primar general al Odessei din timpul cât acest oraş s-a aflat sub administraţia românească.

304 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 122. Notă informativă nr. 321/Z/29 februarie 1960.

De urmărirea Securităţii n-a scăpat nici soţia sa, Lucia în perioada cât a fost închis şi s-a desfăşurat procesul lui Gherman Pântea, cât şi în timpul detenţiei propriu-zise, nu a scăpat de urmărirea organelor de represiune ale regimului comunist nici soţia acestuia, Lucia. O notă a Securităţii consemna faptul că Lucia Pântea „vizitează foarte des pe numita Balaş Olga din Bucureşti str. Jules Michelet Nr. 25, unde mai vine o oarecare Săulescu Maria şi împreună cu surorile lui Balaş Olga anume Vera şi Tatiana discută unele chestiuni cu privire la realizările partidului nostru. De asemeni sus-numitele îşi ghicesc una la alta în cărţi cu scopul de a cunoaşte ce se va mai «întâmpla în viitor»”[305]. Ofiţerii de Securitate erau preocupaţi în legătură cu faptul că faţă de informatorul lor care fusese „plasat în acest obiectiv”, în special Lucia Pântea şi Maria Săulescu sunt „foarte prudente şi… nu discută prea multe şi chiar dacă li se pune vreo întrebare caută să nu răspundă”[306]. Ce să mai facă şi informatorul Securităţii dacă, pe cât se pare, cele două doamne îl „ghiciseră” ce hram poartă? Cu toate acestea, Securitatea nu dispera şi, în pofida faptului că soţul Luciei Pântea se afla la închisoare, o luase în studiu pe aceasta pentru o „eventuală recrutare în obiectivul Balaş Olga”, aşa cum rezultă dintr-o „notă a biroului” pe un material informativ al sursei „Barbu”. Din materialele consultate nu rezultă ca acest lucru să

305 *Ibidem,* f. 321. Nota sursei „Barbu“, nr. 354/20 august 1952.

306 *Ibidem.*

se fi şi întâmplat vreodată.

Eliberat, dar rămas sub observaţia Securităţii

După moartea lui Stalin (martie 1953), pe fondul relativului „dezgheţ", care s-a resimţit într-o măsură destul de mică în România, la 7 octombrie 1955, Gherman Pântea a fost eliberat din închisoare pe baza decretului de graţiere. Ceea ce, evident, nu l-a scutit de urmărirea cvasi-permanentă a organelor de Securitate. Într-o discuţie cu sursa „Dan" a Securităţii din Craiova (unde locuia fratele său), din 3 noiembrie 1955, dirijată anume pentru a afla reacţiile celui condamnat în urma executării detenţiei, Gherman Pântea a relatat că a fost prins şi arestat, trădat fiind de o gazdă, apoi a detaliat aspecte ale perioadelor în care s-a aflat în închisoare la Jilava, Aiud, Ocnele Mari-Craiova şi Gherla. Pântea a arătat că „numai credinţa în nevinovăţie şi speranţă în viitor l-au salvat de la moarte în urma chinurilor fizice şi morale în care a trăit mai ales primii 3 ani de deţinere, când bătăile şi... regimul de înfometare erau să-l «cureţe», după cum i-au curăţat pe mulţi"[307]. Cu toate acestea, fostul condamnat avea „moralul ridicat", fiind convins că „până la urmă va triumfa cauza României Mari şi vom primi înapoi Basarabia"[308]. Nota mai releva că Gherman Pântea se află în relaţii foarte bune cu Anton Crihan S.U.A.), care luptă în străinătate pentru cauza Basarabiei, iar pentru cei din ţară

307 *Ibidem,* f. 305. Nota informativă a sursei „Dan", din 3 noiembrie 1955.

308 *Ibidem.*

deviza este „răbdare şi tăcere”[309]. Cu unii basarabeni din ţară, însă, Pântea nu se afla în raporturi prea bune. Unul dintre aceştia era Grigore Cazacliu, fost rezident regal al ţinutului Nistru în perioada regimului de autoritate (dictatură) regală (1938 – 1940), iar din iunie 1940 comisar general al Refugiaţilor din Basarabia, „singurul demnitar basarabean… care nici n-a fost anchetat”. Despre acesta Pântea afirma că este „un incorect care l-a înşelat băneşte într-o afacere (cu gheaţă) iar acum, îl ponegreşte peste tot, ba mai mult lansează zvonuri că dânsul ar fi un colaborator (ascuns) al regimului”[310]. Animozităţile dintre cei doi erau, aşadar, mai vechi, dar ele s-au păstrat până târziu, în perioada comunistă, motiv pentru care Pântea spunea că este privit de Cazacliu drept „cel mai temut rival”. Pântea credea că Grigore Cazacliu, ori este indus în eroare de către „oameni de rea credinţă”, ori are interesul să-l compromită în faţa celorlalţi basarabeni „pentru cazul când s-ar întoarce Basarabia la România”[311]. Aceste „detalii” erau exploatate din plin de organele de Securitate, care urmăreau tocmai alimentarea disensiunilor dintre basarabeni, ca şi a celor din rândul altor categorii de persoane aflate în urmărire, în scopul folosirii unora pentru supravegherea informativă a celorlalţi.

309 *Ibidem,* f. 306-307.

310 *Ibidem,* f. 324. Nota informativă a sursei „Dan“, din 9 noiembrie 1955.

311 *Ibidem,* f. 375. Procesul verbal al interogatoriului luat lui Gherman Pântea, la închisoarea din Ocnele Mari, în ziua de 15 octombrie 1954.

Participant discret la înmormântarea lui Grigore Cazacliu în pofida animozităţilor faţă de Grigore Cazacliu, Pântea nu va ezita să participe la primul parastas oficiat pentru acesta la capela cimitirului „învierea”, în ziua de 29 decembrie 1959. În timpul serviciului religios, Pântea a stat în fundul capelei, apoi a ieşit primul şi neobservat, pentru a nu sta de vorbă cu nimeni. „Vestea morţii lui Cazacliu m-a zguduit mult, mai ales că, cu câteva zile înainte am fost înştiinţat (nu a spus de cine) că în închisoarea de la Suceava a murit Constantin Tomescu, un bun român scump tuturor basarabenilor şi fost bun prieten cu mine”[312] – va relata Pântea unei surse a Securităţii. El ştia că basarabenii sunt filaţi de Securitate, îndeosebi cu ocazia înmormântărilor, de aceea evita să se afişeze prea mult. Acest lucru l-a constatat chiar a doua zi, înainte de înmormântarea lui Cazacliu. Cu o seară înainte, la parastas, se înţelesese cu Nichita Smochină să se reîntâlnească la această înmormântare. Cu puţin timp înainte de a pleca spre cimitir a venit la el fiica lui Smochină şi i-a spus că tatăl ei nu va putea veni la ceremonia înhumării lui Cazacliu, „după cele ce i s-au întâmplat noaptea”. După ce se reîntorsese de la parastas, la o oră târzie din noapte, Smochină a fost ridicat de organele de Securitate şi întrebat „ce a vorbit cu Gherman Pântea despre Constantin Tomescu?”. „Nimic” – a răspuns acesta. „Cum nimic dacă Pântea declară că aţi discutat împreună despre eventualitatea înscăunării ca

312 *Ibidem,* f. 150. Nota informativă a sursei „Dan“, din 7 ianuarie 1960.

mitropolit al Basarabiei a lui Tomescu?” – a întrebat unul dintre cei care l-au arestat. „O fi vorbit Pântea cu altcineva, nu cu mine. Eu sunt transnistrian şi nu mă bag în treburile şi discuţiile basarabenilor” – a răspuns Smochină. „De frică după ce a venit acasă – arăta Pântea sursei Securităţii – Smochină) s-a hotărât să nu mai vină la înmormântare şi a trimis-o pe fiica sa să-l prevină pe Pântea despre aceasta şi să-i comunice că a negat orice discuţie cu dânsul în legătură cu Tomescu”[313]. În legătură cu această „veste”, Pântea s-a arătat deosebit de îngrijorat şi abătut, spunând: „Vezi că nu sunt lăsat în pace şi mi se caută ac în cojoc, aşa cum au vrut să mă implice şi în procesul Bentoiu aşa vor să mă amestece şi în cazul lui Tomescu. Singurul bun din toate acestea este că, văd că Tomescu trăieşte şi ştirea că a murit la Suceava e inexactă”[314]. În timpul slujbei religioase.

Pântea a stat mai retras, fiind „salutat respectuos de cei care treceau pe lângă el şi soţia sa”. Sursei Securităţii nu i-a scăpat din atenţie nici detalii mărunte de la această ceremonie funerară, precum faptul că, la un moment dat s-a apropiat de Pântea un alt basarabean, Petrică Cuciujna, care „i-a spus ceva la ureche”. De menţionat că Pântea evita întâlnirile cu acesta din urmă, pentru motivul că „este un om din cauza căruia ar putea avea neplăceri”. Deşi îl considera „un băiat foarte bun şi inimos”, pe care l-a sprijinit şi apreciat

313 *Ibidem,* f. 152.

314 *Ibidem.* Constantin Tomescu va deceda la 5 iulie 1983, în Bucureşti.

totdeauna, Pântea ştia că P. Cuciujna „a intrat în legătură cu poliţiştii lui şi nu se ştie ce se poate întâmpla din această cauză. Aşa că eu evit să mă întâlnesc cu el să n-am vreun bucluc”[315]. Cam aceasta era atmosfera în mediile basarabenilor, ca şi ale celorlalte categorii de persoane aflate în atenţia Securităţii în perioada respectivă.

În partea finală a ceremoniei de înmormântare a lui Grigore Cazacliu, sursa Securităţii l-a întrebat pe Pântea dacă se vor rosti cuvântări şi acesta a răspuns că „s-a hotărât că va vorbi numai preotul”[316], întrucât se ştia că înmormântarea e supravegheată de organele de Securitate. De altfel, Gherman Pântea era conştient că, după moartea lui Cazacliu va fi urmărit şi mai intens, fiind unul dintre puţinii fruntaşi basarabeni rămaşi în viaţă, capabil de a mai activa.

CAPITOLUL VI – RE JUDECAREA ŞI ACHITAREA

Cererea de „îndreptare „a procesului, făcută de preşedintele Tribunalului Suprem

La 30 ianuarie 1956, preşedintele Tribunalului Suprem, Alexandru Voiţinovici[317] face cerere de îndreptare (rejudecare a procesului), Tribunalul Suprem o admite şi declară că sentinţa de condamnare a lui Gherman Pântea drept „criminal de război” a fost „ilegală”, căci acesta nu a săvârşit crimă de război, ci „crimă contra clasei muncitoare”, motiv pentru care cel în cauză a fost

315 *Ibidem*, f. 220. Nota informativă a agentului „Dan“, din 16 septembrie 1959.

316 *Ibidem,* f. 153. Nota informativă a sursei „Dan“, din 7 ianuarie 1960.

317 Vezi Schiţe biografice.

trimis în faţa Tribunalului Militar, pentru a fi rejudecat sub art. 193, alin. 1 Cod Penal şi art. 9, alin. 2 din legea nr. 7/1952, modificată la 4 martie 1943. Rejudecarea se făcea cu aceleaşi probe şi cu acelaşi dosar, din care însă judecătorii au avut grijă să sustragă unele piese esenţiale.

Alarmat de această „întorsătură a lucrurilor”, în cursul lunii aprilie 1956, s-a deplasat în oraşele Craiova şi Iaşi, unde sub motiv că este „în căutare de serviciu”, a căutat gazde pentru a se pune la adăpost[318]. În tot acest timp, Gherman Pântea se afla în vizorul organelor de Securitate, care au dirijat spre acesta o serie de agenţi, pentru a-i cunoaşte gândurile, intenţiile de viitor, legăturile cu alte persoane aflate sub urmărire, deplasările la fratele său Constantin, domiciliat la Craiova. El se confrunta cu mari probleme financiare, incluzând pe cele legate de pregătirea pentru proces ş.a., fiind ajutat de fratele său Constantin care, la rândul său, se afla în vizorul Securităţii locale, în baza instrucţiilor venite de la centru, fapt care explică de ce multe informaţii referitoare la Gherman Pântea veneau prin filiera organelor de Securitate din regiunea Oltenia, cu sediul la Craiova şi care creaseră o adevărată reţea de agenţi în jurul lui Constantin Pântea. Spre acesta erau dirijaţi frecvent informatori ai Securităţii locale, pentru a urmări mişcările şi intenţiile lui Gherman Pântea, care se refugia adesea de la domiciliul său din Bucureşti, pentru a nu fi arestat, fiind găzduit de fratele său Constantin, în

318 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 132. Nota nr. 333 din 30 mai 1956.

locuinţa acestuia sau la alţi cunoscuţi din Craiova. Din acest considerent, a existat o permanentă cooperare între organele de Securitate ale Regiunii Bucureşti şi cele din Regiunea Oltenia, cu centrul la Craiova. În baza unei note din 21 mai 1956 a organelor de Securitate din regiunea Oltenia, informatorul „Dan" urma să fie „marşrutizat"[319] la

Bucureşti, pentru a-l contacta pe Gherman Pântea, în vederea stabilirii intenţiilor acestuia şi măsurile luate faţă de „cererea de îndreptare"[320]. Ca urmare, în ziua de 26 mai 1956, sursa „Dan" a făcut o vizită la domiciliul lui Gherman Pântea din Bucureşti, str. Argentinei nr. 9, unde a întâlnit-o doar pe soţia acestuia, Lucia, care i-a comunicat faptul că Gherman este plecat din Bucureşti de 2 săptămâni şi „e posibil" să vină acasă, în ziua următoare, respectiv pe 27 mai. După cum rezulta din discuţia agentului „Dan" cu Lucia Pântea, soţul acesteia „îşi ia de pe acum măsuri de precauţie, după cum a făcut şi în 1944 – 1946, când dacă nu se ascundea, putea fi judecat şi condamnat la moarte, alături de Alexianu, deşi absolut nevinovat, după cum s-a dovedit la proces". Mai rezulta că nici în momentul respectiv Pântea nu avea vreo încredere în justiţie şi că urmăreşte desfăşurarea evenimentelor legate de rejudecarea proceselor „criminalilor de război" amnistiaţi, fiind „gata să ia ca şi în 1944/45

---

319 Termenul de „marşrutizare" a fost preluat în terminologia organelor de Securitate din R.P. Română din limbajul organelor de specialitate sovietice, însemnând practic instruirea şi trimiterea cu sarcini a unui agent, pentru realizarea unei misiuni, obiectiv etc. Inerţial, a continuat să fie folosit de unii lucrători mai vechi din Securitate până, târziu, în anii '70 ai secolului trecut.

320 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 361. Nota nr. 333 din 21 mai 1956.

cuvenitele măsuri de salvare”[321]. La obiecţia sursei că „Gherman, oriunde s-ar duce e prea cunoscut şi se întâlneşte cu prea multă lume, după cum s-a întâlnit la Craiova şi că vorbeşte cam mult, Lucia Pântea i-a răspuns că „tocmai de aceia e acum la ţară, se plimbă pe câmp şi nu-l vede nimeni”. Sursa nu a insistat însă asupra precizării locului, considerând ca „imprudent şi absolut inutil” acest lucru, amintind de faptul că, încă din septembrie 1955, într-o discuţie la Bucureşti, Gherman Pântea i-a spus că nici soţia sa nu ştie unde se ascunde. De aceea, „Dan” era convins că „acest loc poate fi aflat numai personal de la dânsul”[322].

În urma unei acţiuni combinative organizate de organele de Securitate din Bucureşti şi cele din Craiova, sursa „Dan” a reuşit să-l contacteze pe Gherman Pântea, în ziua de 27 mai 1956, orele 18.00, în Gara de Nord, cu ocazia revenirii acestuia în capitală, pentru o scurtă perioadă de timp. În cadrul discuţiei purtate, rejudecarea procesului său era astfel explicată de Gherman Pântea: „Faţă de situaţia internaţională încordată partidul a hotărât să ia anumite măsuri interne, împotriva unor persoane mai marcante, foşti politicieni, militari etc., judecaţi pentru crime de război şi parte eliberaţi pe baza decretului de amnistie. S-a impus preşedintelui Tribunalului Suprem Voiţinovici să facă recursul în supraveghere (cerere de îndreptare), în cazul unor foşti criminali de război, ceea ce s-a şi făcut,

321 *Ibidem,* f. 315. Nota informativă a sursei „Dan“, din 26 mai 1956, Bucureşti.

322 *Ibidem,* f. 316.

Tribunalul Suprem admiţând cererea (şi) trimiţând cazul spre rejudecare la Tribunalul Militar, care a fixat termenul de judecată la 30 mai. Între timp s-a primit dispoziţia ca dosarele să fie judecate de Tribunalul Regional Militar, aceasta pentru ca în rejudecarea recursurilor să fie competent Tribunalul Suprem”[323]. Prezumtivul inculpat mai arăta că s-a cerut arestarea tuturor celor care sunt într-o situaţie similară, deşi procurorul s-a opus iar instanţa a apreciat că nici ea nu e competentă să emită mandatele de arestare. Mai rezulta că, din ordin, s-a stabilit ca dată de judecată ziua de 6 august 1956, când urma să aibă loc un „simulacru de proces”, estimându-se că procurorul va cere rearestarea tuturor celor eliberaţi pe baza amnistiei, când „nu se va admite nici poate în apărare şi când toţi vor fi condamnaţi conf. Art. 195, pentru activitate în contra clasei muncitoare”[324]. În situaţia lui Gherman Pântea se aflau circa 170 de persoane, care au deţinut demnităţi în perioada regimului democratic din România interbelică şi care erau deţinute abuziv, fără să existe o sentinţă judecătorească în acest sens. În total, urmau să fie rejudecate circa 800 de persoane, deducându-se că dosarul lui Pântea era înregistrat la un număr depăşind 700. Printre cei vizaţi se aflau mulţi din foştii magistraţii care, deşi au intervenit la liderul partidului Gh. Gheorghiu-Dej şi la cel al guvernului, dr. Petru Groza, ar fi primit răspuns că „ei nu se amestecă în treburile

323 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 310. Nota informativă a sursei „Dan“, din 29 mai 1956.

324 *Ibidem,* f. 310-311.

justiţiei”[325]. În opinia lui Pântea, a fost vorba despre aplicarea unei legi secrete apărute mult după judecarea cauzelor respective în care inclusiv el personal a fost implicat, la vremea respectivă apărând ca „fiind părerea tuturor celor interesaţi”. În această chestiune, Pântea s-a consultat cu Vaier Pop, politician cunoscut din perioada interbelică, care „i-a spus acelaşi lucru, totuşi această ilegalitate se face acum”[326].

Întrebat de agentul Securităţii asupra motivaţiei noii acuzaţii ce i se aduce, Pântea a arătat că i se impută faptul că ar fi făcut parte dintr-o comisie la Odessa, care a hotărât deportarea evreilor, murind mulţi dintre aceştia. „Deşi e inexact acest lucru – sublinia Pântea – el a fost judecat pentru acest fapt şi condamnat la 12 ani, iar acum Tribunalul Suprem (în complet fiind Ilie Stoenescu) zice că întrucât printre cei deportaţi desigur erau şi muncitori, urmează a se admite rejudecarea cauzei şi aplicarea textelor (de lege – *n.n.)* care pedepsesc activitatea contra clasei muncitoare”[327].

În altă ordine de idei, Pântea mai arăta că „e totalmente lipsit de mijloace materiale, că tensiunea, spaima şi grija sub care trăieşte acum, i-au zdruncinat nervii şi sănătatea şi că ştie că nu mai suportă regimul penitenciar”. În această perioadă a fost ajutat financiar, în măsura posibilităţilor, de fratele său Constantin, domiciliat

325 *Ibidem,* f. 311.
326 *Ibidem.*
327 *Ibidem.*

în Craiova. În opinia sa, rejudecarea proceselor se face pentru ca „să se legalizeze deţinerea celor neeliberaţi (deţinuţi fără judecată – *n.n.*) şi pentru rearestarea celor eliberaţi, ca să-şi execute restul de pedepse care au fost amnistiate”. El mărturisea că „nu se simte cu nimic vinovat, că n-a comis nicio crimă de război, n-a avut nicio activitate împotriva muncitorilor şi cu greu a ispăşit o pedeapsă mare pentru faptul că a fost numit de Antonescu primar al Odessei, în timpul când nu putea refuza această sarcină”[328]. Natura politică a noului proces intentat lui Gherman Pântea era subliniată şi de un fost preot militar Ureche, în cadrul unei discuţii cu acelaşi agent „Dan”. „E imposibil – spunea Ureche – ca «tâlharii ăştia» să-l lase în pace, deşi Gherman «nu reprezintă azi nimic, însă are un mare trecut politic»”[329].

Pregătirea procesului. Declaraţii favorabile decisive din partea martorilor Iuliu Brodeţchi, Ioan Bădaşcu, Taisia Amăutu ş.a.

Pentru pregătirea procesului, Pântea şi-a strâns o serie de dovezi, prin care proba că, în perioada cât a fost primar general al Odessei, nu numai că nu a avut o activitate „criminală”, dar a şi căutat şi reuşit de multe ori să scape de la moarte sute şi mii de persoane ce mergeau spre locul de execuţie. Dosarul cuprindea inclusiv declaraţii ale unor cetăţeni sovietici care l-au cunoscut în perioada 1941 – 1944 şi care de curând vizitaseră ţara noastră în cadrul diferitelor

328 *Ibidem,* p. 312.
329 *Ibidem,* f. 313.

delegaţii venite din U.R.S.S. Acest dosar a fost arătat de Pântea şi unor prieteni vechi precum Aurelian Bentoiu, Vaier Pop şi alţi fruntaşi liberali aflaţi în Bucureşti, care au găsit probele „destul de puternice" pentru a dovedi nevinovăţia sa[330].

La primul proces, acuzatul Gherman Pântea l-a avut ca avocat pe Ovidiu Rădulescu Dobrogea. „Când am deschis dosarul – arată Pântea în amintirile sale – am rugat pe avocatul meu să controlăm actele principale, şi anume: ordonanţa 35 şi «Buletinul Transnistriei», însă ambele aceste acte erau dispărute de la dosar, iar petiţia avocatului, cu care depunea actele, era la dosar. Deci sustragere sau, mai bine zis, furt curat de acte. Revoltaţi amândoi de această nelegiuire, am protestat în scris pentru ca actul să rămână la dosar. Am găsit un alt «Buletin al Transnistriei» şi ordonanţa 35 legalizată şi, având termen de judecată la 6 august 1956, ne-am judecat la primul termen. După pledoaria frumoasă şi obiectivă a procurorului militar, care a cerut un verdict de achitare, Tribunalul militar, cu unanimitate de voturi şi în unire, cu procurorul militar, m-a achitat de orice penalitate, reabilitându-mă, astfel, cu desăvârşire, căci prima sentinţă a fost anulată de Tribunalul Suprem, iar pentru a doua acuzare, precum s-a văzut, am fost achitat cu unanimitate de voturi. Deşi târziu, Tribunalul Militar a reabilitat justiţia civilă, care în cazul meu greşise profund şi, ca om onest, sunt recunoscător celor

330 *Ibidem,* f. 318. Nota agentului „A. Constantinescu" din 9 august 1956.

care au avut curajul să-mi dea dreptate”[331].

La şedinţa din 6 august 1956, în favoarea lui Gherman Pântea au fost depuse declaraţii autentice din partea martorilor Iuliu Brodeţchi, Ioan Bădaşcu, Taisia Arnăutu, o copielegalizatădupădeciziadin3 ianuarie, dată de Guvernatorul Gheorghe Alexianu şi un extras din „Buletinul Transnistriei”, de asemenea legalizat. Potrivit declaraţiei lui Iuliu Brodeţchi, Comisia de evacuare a evreilor din Odessa era compusă din prefectul judeţului Odessa, prefectul poliţiei oraşului Odessa, prefectul judeţului Oceacov şi prefectul judeţului Berezovka, fiind condusă de inspectorul general Constantin Ciurea. Martorul a mai declarat că odată cu această comisie a mai luat fiinţă la Odessa şi o comisie de triere a contestaţiilor ce urmau să fie făcute de evreii exceptaţi de la evacuare. El a mai arătat că, solicitând sfatul inculpatului cum să facă să rămână la Odessa, acesta i-a dat asigurări că va da instrucţii adjunctului de primar care urma să-l înlocuiască în Comisie, „să fie larg în aprecieri”, iar Comisia „în adevăr a fost binevoitoare cu evreii, aprobându-le contestaţiile”[332]. Mai rezulta că inculpatul l-a sfătuit pe martor să distrugă actele din care reieşea că este evreu, „să aranjeze în casă ceva icoane... pentru ca atunci când vine delegatul comisiei să constate că este creştin”[333]. Nimic mai grăitor în ceea ce priveşte atitudinea

331 Gherman Pântea, *Triumful Dreptăţii. Procesul meu*, f.a., p. 40; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 94.

332 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 433. Sentinţa nr. 1051 din 6 august 1956.

333 *Ibidem.*

binevoitoare faţă de evrei a primarului general al Odessei, Gherman Pântea, într-o vreme de război, când stările resentimentare antisemite atinseseră, după cum se ştie, cote fără precedent.

Dar pentru decizia finală a Tribunalului Militar alte două mărturii se vor dovedi cele mai importante. Prima a aparţinut inginerului Ioan Bădaşcu, inspector piscicol al regiunii Iaşi şi docent la Institutul agronomic din Iaşi, care în timpul ocupaţiei Odessei, a fost student la Universitatea din localitate. Bădaşcu a declarat că, în timp ce îşi făcea studiile la Odessa, la direcţia imobilelor din cadrul primăriei, unde şef era socrul său, Constantin Todorovski, era angajată ca funcţionară Elena Rudenco, sora mareşalului Tolbuhin. „În vara anului 1942 – declara Bădaşcu – sora mareşalului

Tolbuhin s-a îmbolnăvit grav. Cum soacra mea era colegă de şcoală cu d-na Elena Rudenco, a rugat pe marele chirurg şi rector al Universităţii Ceasovnikov să o opereze pe d-na Rudenco. Ceasovnikov a refuzat, pe motiv că d-na Rudenco este sora marelui comunist mareşalul Tolbuhin. Revoltat de această atitudine a profesorului Ceasovnikov, Pântea, împreună cu socrul meu, au plecat la d-na Elena Rudenco acasă, au luat o maşină şi au adus-o la spitalul Universităţii, unde Ceasovnikov a operat pe d-na Elena Rudenco, salvând-o de la moarte”[334]. Din declaraţia lui Bădaşcu mai reieşea că, după ce Elena Rudenco s-a însănătoşit, primarul oraşului, Gherman Pântea

334 Gherman Pântea, *op.cit.*, p. 41; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 94-95.

i-a aprobat un concediu pe un an, cu plata integrală a salariului, în vara anului 1945, mareşalul Tolbuhin, preşedintele Comisiei aliate de control, a venit la Bucureşti, unde a avut o întâlnire cu socrul inginerului Ion Bădaşcu. „După audienţă – declara acesta – socrul meu mi-a povestit acasă că mareşalul Tolbuhin a fost extrem de amabil cu el şi i-a mulţumit că i-a salvat sora de la moarte. La obiecţiunea socrului meu că nu el a salvat-o, ci primarul Odessei Pântea, mareşalul Tolbuhin i-a răspuns că ştie bine lucrul acesta de la sora lui, pe care a vizitat-o de curând la Odessa şi că el a invitat şi pe Pântea ca să-i mulţumească, dar prefectul de poliţie i-a raportat că Pântea nu este în Bucureşti. Cum de faţă la această convorbire era şi generalul Susaikov, locţiitorul preşedintelui Comisiei Aliate de Control, acesta i-a raportat mareşalului Tolbuhin că Gherman Pântea este cercetat pentru activitatea sa ca primar al oraşului Odessa; atunci, în faţa socrului meu, mareşalul Tolbuhin a dat ordin generalului Susaikov să comunice Guvernului Român să înceteze imediat urmărirea împotriva lui Gherman Pântea, fost primar al oraşului Odessa, căci, cercetându-se de organele sovietice activitatea lui Pântea la Odessa, s-a stabilit că Pântea s-a purtat uman şi civilizat cu populaţia Odessei. Ştiu că, în urma acestei intervenţii, dosarul lui Pântea a fost clasat de Tribunalul Poporului”[335]. Bădaşcu a mai declarat că studenţimea din Odessa îl preţuia mult pe primarul Gherman Pântea pentru „atenţia şi

335 *Ibidem,* p. 42; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

dragostea părintească" pe care acesta o arăta în toate împrejurările. Venirea lui Pântea la Universitate era o „adevărată sărbătoare", căci primarul stătea de vorbă cu studenţii ore întregi, le asculta nevoile şi necazurile lor şi „totdeauna, după asemenea vizite lua măsuri urgente pentru împlinirea în fapt a dorinţelor exprimate"[336]. Martorul Bădaşcu amintea şi de episodul din 20 martie 1944, când Pântea a părăsit Odessa, luându-şi rămas bun de la muncitorimea din oraş, şi a fost invitat şi de studenţi să facă acelaşi lucru şi la Universitate. „Am asistat şi eu ca student – spune ing. Bădaşcu – la această caldă manifestaţie de simpatie, când după mulţumirile ce i s-au adus de studenţi şi profesori, primarul Pântea a fost ridicat pe braţe de studenţi şi, în ural ele mulţimii, a fost condus până în stradă la maşina sa. Ştiu, de asemenea, că şi muncitorii de toate categoriile de la Odessa ţineau foarte mult la primarul Gherman Pântea, căci i-a ajutat în orice împrejurare, ca un adevărat părinte"[337].

Pentru a conferi un „plus de greutate" mărturiei sale, ing. Ion Bădaşcu făcea precizarea că această declaraţie o dă un „fiu de muncitori ceferişti, al cărui părinte a fost mutilat de tren în anul 1932, în timpul serviciului, în gara Basarabeanca şi care a ajuns în câmpul muncii la un post de răspundere, numai prin munca pusă în slujba poporului zi de zi, cu cea mai mare tragere

336 *Ibidem:* Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

337 *Ibidem*; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

de inimă şi însufleţire”[338]. Desigur precizarea referitoare la originea socială a martorului nu era întâmplătoare, ţinându-se cont de percepţia, în general, pozitivă cu privire la această categorie socio-profesională, la nivelul conducerii de partid şi de stat din acea vreme, mai ales că unii dintre liderii de atunci, începând cu Gh. Gheorghiu-Dej fuseseră lucrători ceferişti şi se aflaseră în fruntea grevelor acestora din anul 1933. Iar Tribunalul Militar nu putea rămâne insensibil la acest argument, ceea ce nu înseamnă, desigur, că faptele evocate mai înainte spre disculparea lui Pântea, de către martorul Bădaşcu, nu erau reale sau că ar fi avut, principial, o mai mică importanţă.

A doua declaraţie esenţială în cadrul procesul lui Gherman Pântea a aparţinut artistei de la Opera din Odessa, Taisia Arnăutu-Jerebenco, cetăţeană sovietică, aflată special la Bucureşti, pentru a depune mărturie în acest proces. Aceasta a arătat că, în timpul cât Pântea a fost primar la Odessa, în anii 1941 – 1944, ea a locuit tot timpul acolo, fiind practic originară din localitatea respectivă. „La venirea lui Pântea la Odessa – declara Taisia Arnăutu-Jerebenco – oraşul era distrus şi populaţia murea de foame. Pântea oraşul l-a refăcut, iar populaţiei i-a asigurat o viaţă şi un trai, nu ca în timp de război, ci ca în timp de pace. Pieţele alimentare ale Odessei erau foarte bogate şi pline cu de toate. Viaţa culturală a Odessei funcţiona ca în timpul normal, în limba maternă,

338 *Ibidem*, p. 43; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 95.

începând cu şcoala primară şi terminând cu Opera. Muncitorii de la Odessa de toate categoriile duceau o viaţă frumoasă, din belşug. De aceea, muncitorii şi intelectualii îl preţuiau şi îl iubeau pe Pântea. Am asistat personal la plecarea lui Pântea din Odessa, în martie 1944, când muncitorimea şi intelectualitatea i-au făcut mari manifestaţiuni de simpatie. Pântea era un om popular la Odessa, de aceea populaţia oraşului Odessa îi păstrează şi astăzi o frumoasă amintire, căci el a fost un adevărat părinte al oraşului”[339].

Procesul şi achitarea

Judecarea lui Gherman Pântea a fost făcută de Tribunalul Militar Regiunea II Militară, având ca preşedinte pe Maiorul de Justiţie Gabai Gheorghe, iar ca membrii pe: Lt. col. Dihoescu Gheorghe şi Maior Mureşanu Mihai, Procuror militar Cpt. De Justiţie Brânză Vasile, Grefier Anastasiu Gheorghe, a dat sentinţa nr. 1051 din 6 august 1956. După expunerea detaliată a învinuirilor care au fost aduse inculpatului, privind în principal faptul că acesta ar fi făcut parte din comisia de la Odessa, formată în baza ordinului dat de Guvernatorul Gh. Alexianu, cu scopul de a se proceda la trierea şi evacuarea populaţiei evreieşti din Odessa, a condamnării iniţiale din 13 decembrie 1952, cât şi a eliberării, ca urmare a Decretului 421/1955, au fost depuse declaraţiile martorilor şi celelalte dovezi depuse la dosar. Sentinţa atesta faptul că Gherman Pântea nu a fost membru al Comisiei de evacuare a evreilor, nu a avut vreo legătură cu

339 *Ibidem,* p. 43; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 96.

chestiunea ghetourilor de la Odessa şi că a luat măsuri categorice de apărare a populaţiei de acolo, iar comisia de judecare a contestaţiilor, din care inculpatul a făcut parte, era cu totul alta decât aceea de triere a evreilor şi în fine că fostul primar general al Odessei nu a fost subordonat prefectului Velcescu şi nici nu a avut vreo legătură administrativă sau de alt gen cu acesta. În fapt, la activităţile comisiei de triere a evreilor, Gherman Pântea a luat parte numai o singură dată, la 10 ianuarie 1942, când a stat numai la început să asiste la lucrările organismului respectiv, prezidat de Corneliu Popovici, iar apoi a declarat că el nu va mai lua parte şi va delega pe primarul sectorului de resort, Vidraşcu, deoarece personal are o atitudine diferită în ceea ce priveşte evacuarea evreilor din Odessa, nefiind practic de acord cu o asemenea măsură. Documentul mai arăta că, din raportul ce l-a trimis la 20 ianuarie 1942, Guvernatorului Gh. Alexianu şi aflat la dosar, inculpatul a arătat, printre altele, că această evacuare este nedreaptă şi neumană şi fiind făcută în toiul iernii, „devine de-a dreptul barbară” 24. Sentinţa mai menţiona repetatele intervenţii făcute de primarul Gherman Pântea pe lângă autorităţi, pentru a reveni şi opri evacuarea evreilor din Odessa, precum şi faptul că acesta personal s-a dus apoi şi a oprit coloanele de evrei din drum, întorcându-i la Odessa, deoarece această populaţie nu a avut niciun amestec în actul de la 22 octombrie 1941, când a fost aruncată în aer clădirea Comandamentului Militar.

Se mai arăta că inculpatul a atras atenţia Mareşalului Antonescu, că „aceste măsuri pripite şi nedrepte ne vor face mare rău şi, în fine, că el ca basarabean, cunoaşte bine ruşii şi cu binişorul, cu vorbă bună faci cu ei ce vrei, pe când cu brutalitate şi teroare îi îndârjeşti mai mult, cercând până la urmă să fie schimbat din misiunea de Primar al Odessei, pe care nu o poate îndeplini, datorită celorlalte autorităţi militare de acolo”[340]. În favoarea lui Gherman Pântea au mai depus ca martori Chirilă Soltan, Andrei Dumitrescu, Emil Buzescu, Ion Doncilă, Nicolae Codreanu şi coacuzatul Matei Velcescu. Martorul Nicolae Codreanu constata, de pildă, că Gherman Pântea era simpatizat de populaţia Odessei şi că evacuarea evreilor s-a făcut numai prin Jandarmerie, fără concursul celorlalte autorităţi civile.

Prin urmare, Tribunalul concluziona că „nu a reţinut în sarcina inculpatului nicio infracţiune” şi propunea „achitarea inculpatului Gherman Pântea, deoarece se constată inexistenţa faptului ce i se impută”. Pentru aceste motive, „Tribunalul, în unire cu concluziile Procurorului Militar, cu unanimitate de voturi declară neculpabil pe Pântea Gherman pentru crimă de activitate intensă contra clasei muncitoare şi mişcării revoluţionare...” şi îl „achită de orice penalitate...”[341].

340 *Ibidem,* p. 6; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p. 100.

341 *Ibidem,* p. 8; Iurie Colesnic, *op.cit.*, p.102.

Respingerea unor propuneri „avantajoase”.

În urma achitării, Pântea a respins unele propuneri „avantajoase” care i-au fost făcute de reprezentanţi ai Ministerului de Interne, privind acordarea unei „pensii speciale”, luând în calcul că aceasta i-ar crea „obligaţii” pe care nu le va putea onora. La fel, refuzase să facă declaraţii unui redactor al ziarului „Scânteia”, ce i s-ar fi cerut după eliberarea sa din închisoare[342], pentru a nu se compromite. De fapt, el a declarat că „poate face declaraţii şi asupra nedreptăţii ce i s-a făcut iniţial şi numai după aceasta va vorbi despre actul de dreptate ce i s-a făcut până la urmă”[343]. Era vorba, deci, despre o formă clară de refuz de a colabora cu principalul cotidian al partidului comunist, pentru realizarea scopurilor propagandistice ale acestuia.

Aşa cum rezulta dintr-o convorbire purtată cu o sursă a organelor de Securitate, Pântea era conştient că a fost eliberat nu din cauza faptului că s-ar mai fi „îmblânzit vigilenţa” organelor de represiune ale regimului, ci datorită faptului că acestea „s-au convins că pentru activitatea sa politică din trecut nu i se poate imputa nimic, iar în prezent el nu face nimic din ceea ce ar putea să-i aducă neplăceri”. El ştia, însă, că „se condamnă zilnic oameni pentru vini imaginare, fără probe, pe bază de simplu denunţ, pentru pretinsă activitate de acum 10 – 15 ani. Puşcăriile sunt pline de foşti legionari şi ţărănişti, din cei

342 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 216. Nota agentului „Dan“ din 17 noiembrie 1957.

343 *Ibidem*, f. 302. Nota agentului „Dan“ din 18 aprilie 1957.

care n-au ocupat nicio funcţie de răspundere. Pericolul de a cădea victimă unui proces înscenat este mai mare ca oricând, de aceea trebuie multă atenţie pentru a nu provoca bănuieli de orice natură”[344]. Din aceste motive, Pântea evita să primească pe cineva la domiciliul propriu şi, în general, contactele cu foştii săi cunoscuţi, îndeosebi basarabeni, care după ieşirea din închisoare îl asaltau cu întrebări la care el nici nu putea să răspundă. Evita chiar şi întâlnirile cu prof, univ. Constantin Tomescu[345], fost cadru didactic şi decan al Facultăţii de Teologie a Universităţii din Chişinău, secretar general al Mitropoliei Basarabiei şi subsecretar de stat pentru Culte în guvernarea Goga-Cuza (29 decembrie 1937 – 10 februarie 1938). Odată amnistiat şi eliberat din penitenciarul de la Sighet, unde a stat închis şapte ani, în anul 1957 C. Tomescu a început să colinde ţara şi să-i viziteze pe preoţii basarabeni, pe care-i cunoştea în virtutea funcţiilor pe care le îndeplinise înainte de război la Chişinău şi Bucureşti. În legătură cu aceasta a apărut zvonul despre presupusa intenţie a unui „grup subversiv” de preoţi basarabeni de a-l alege pe C. Tomescu în calitate de Mitropolit al Basarabiei, după „eliberarea” Moldovei de Răsărit. Se înţelege că Tomescu a intrat imediat în colimatorul Securităţii, fiind şi anchetat în legătură cu zvonurile privind funcţia sa de viitor „Mitropolit al Basarabiei”. Este şi motivul pentru

344 *Ibidem,* f. 210. Nota agentului „Dan“ din 16 noiembrie 1957.

345 Vezi Schiţe biografice.

care Gherman Pântea, care fusese în bune raporturi cu C. Tomescu, evita de data aceasta contactele cu el[346]. În această perioadă, una dintre puţinele persoane legate de politica dinainte de război şi pe care Pântea le mai întâlnea din când în când era fruntaşul ardelean Vaier Pop.

În acelaşi timp, însă, Pântea era preocupat de evoluţiile pe plan internaţional, urmărind asiduu posturile de radio străine, ca „Vocea Americii" şi „Europa Liberă", nutrind convingerea că S.U.A. Au ca „scop final eliberarea ţărilor subjugate şi nimicirea comunismului din lume"[347]. Demn de menţionat este că el mai avea o asemenea speranţă, în timp ce mulţi dintre foştii politicieni din perioada democraţiei parlamentare încetaseră a mai crede într-o astfel de posibilitate, după intervenţia în forţă a Armatei Roşii în Ungaria, pentru înfrângerea revoluţiei anticomuniste şi lipsa unei reacţii ferme a Occidentului în această chestiune.

După cum consemnau documentele Securităţii, încă înainte de izbucnirea mişcării anticomuniste din Ungaria, în mediile basarabenilor din ţara noastră circulau zvonuri, potrivit cărora, la 10 mai 1956, pe clădirea gării Donduşani din Nordul Basarabiei au fost amplasate de către partizani anticomunişti două steaguri tricolore şi portretul fostului rege Mihai[348]. Starea de spirit a locuitorilor din

346 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 285. Nota agentului „Dan" din 30 septembrie 1957.

347 *Ibidem,* f. 211. Nota agentului „Dan" din 16 noiembrie 1957.

348 *Ibidem,* f. 299. Nota agentului „Titi" din legătura Direcţiei Regionale Craiova a

Basarabia era deosebit de agitată împotriva regimului comunist sovietic din acea perioadă. Cu privire la situaţia populaţiei din Basarabia acelor timpuri, Gherman Pântea relata într-o discuţie pe care a avut-o cu Dr. N. Gh. Lupu despre faptul că, din informaţiile ce le deţine de la diferite persoane din această provincie românească aflată sub ocupaţie sovietică şi care fac deplasări în România rezultă că oamenii de acolo se găsesc într-o „stare de mizerie şi suferinţe materiale de nedescris”. El mai arăta că, înainte de moartea lui Stalin (martie 1953), „au fost deportaţi aproape toţi învăţătorii din Basarabia în alte ţinuturi unde peste 70% au decedat. Pe lângă aceasta mai multe sate din jurul Chişinăului în urma unor demonstraţii au fost distruse din temelie”[349].

CAPITOLUL VII – ÎNCERCAREA EŞUATĂ A ORGANELOR DE SECURITATE, PRIVIND RECRUTAREA CA INFORMATOR A LUI GHERMAN PÂNTEA

Planurile de recrutare.

Obiectivele urmărite erau mereu altele

Atât înainte de proces, cât şi după, Gherman Pântea s-a aflat permanent în atenţia organelor de Securitate, fiind monitorizat sistematic pentru stabilirea relaţiilor sale şi a intenţiilor de viitor, privind în principal atitudinea sa în problema Basarabiei. De menţionat că, în perioada respectivă, era uzuală practica Securităţii ca, încă înainte de proces, în timpul acestuia ori în preajma eliberării din închisoare a unui deţinut

349 M.A.I., primită la 10 octombrie 1956.

politic sau, chiar după punerea în libertate, să se acţioneze pentru recrutarea sa ca agent al acestei instituţii, urmărindu-se, în principal, folosirea pentru exercitarea controlului informativ asupra mediilor celorlalţi foşti oameni politici sau persoane considerate, în general, „periculoase" pentru regimul de „democraţie populară" din R.P. Populară. De la această procedură cvasigeneralã nu a fost exceptat nici Gherman Pântea. În cazul său obiectivele-ţintă pentru care se intenţiona recrutarea ca informator al Securităţii au variat de la un moment la altul. Mai întâi, aşa cum rezultă dintr-o notă a Securităţii din mai 1956, se propunea „documentarea temeinică a organelor noastre în ceea ce priveşte gravitatea faptelor în baza cărora Pântea Gherman urmează să fie rejudecat şi condamnat şi în raport de pedeapsă să fie studiat în vederea recrutării şi folosirii sale în scopul intrării în legătură cu centrul naţionalist din străinătate, din care face parte şi Crihan Anton" 1.

Peste circa 3 luni de zile obiectivul urmărit prin recrutarea lui Gherman Pântea ca informator s-a schimbat. Pe materialele informative furnizate de agenţi ai Securităţii Regiunii Bucureşti, în perioada desfăşurării procesului (august 1956), erau adăugate „note ale biroului", în care se spunea că Gherman Pântea este luat de către organele respective în studiu pentru a fi recrutat ca agent în „problema P.N.L". Se invoca faptul că deşi cel în cauză susţine că s-a retras încă înainte de 1938 din acest partid, totuşi în Bucureşti

întreţine relaţii cu o serie de foşti politicieni liberali: Aurelian

Bentoiu, Vaier Pop, V. Sasu, Ion Nistor, Mihail Romniceanu şi alţii[350]. Ca „bază a recrutării”, ca să folosim un termen din limbajul specific al organelor de Securitate şi nu numai, era clasica metodă din acea epocă a „materialului compromiţător”, care în cazul lui Pântea îl constituia propriul său proces, deşi instanţele de judecată îl achitaseră deja, aşa cum am arătat. De menţionat că, încă înainte de luarea deciziei de achitare a lui Gherman Pântea, ofiţerii de Securitate care lucrau cazul avuseseră deja discuţii cu reprezentanţi ai organelor de justiţie, rezultând că acesta nu va fi condamnat. Totuşi, lucrătorii din Securitate mizau pe faptul că Pântea nu cunoaşte încă acest lucru.

Din studiul materialelor Securităţii rezultă că, după achitarea lui Gherman Pântea, de către instanţa de judecată, obiectivul recrutării sale ca informator s-a modificat, din nou, de data aceasta urmărindu-se folosirea lui pentru încadrarea informativă a altor fruntaşi basarabeni, precum… Nichita Smochină[351], cunoscut drept cel mai proeminent reprezentant al românilor transnistreni. În legătură cu acesta, la 19 martie 1957 afostdeschisăoacţiune de urmărire informativă, pe baza faptului că sus-numitul reprezentase un „element de frunte al cercurilor naţionaliste basarabene” şi conducătorul

350 *Ibidem*, f. 317-318. Notele agentului „A. Constantinescu“ din 9 august şi, respectiv, 25 octombrie 1956.

351 Vezi Schiţe biografice.

„Comitetului românilor de peste Nistru”, organizaţie considerată că avea un „caracter naţionalist”. Cu privire la Nichita Smochină, un referat din 25 februarie 1958, întocmit de organele de Securitate, consemna faptul că „până în anul 1944 cel de mai sus a editat şi condus mai multe publicaţii cu conţinut antisovietic, a redactat şi tipărit un număr considerabil de cărţi antisovietice şi a dus o largă propagandă de sprijinire a războiului antonescian prin conferinţe, prelegeri şi alte mijloace”[352]. În cursul măsurilor de urmărire informativă rezultase că Nichita Smochină „nutreşte şi în prezent speranţa că regimul actual din R.P.R. Se va schimba”, iar Basarabia va fi „eliberată”. Cel în cauză era bănuit că, pentru o asemenea perspectivă, acţionează pentru alegerea persoanelor care ar fi urmat să ocupe diverse funcţii politico-administrative în Moldova de peste Prut. Prin agentul „Bărbulescu” se obţinuse informaţia că „un grup de elemente fugite de regimul sovietic din care face parte şi Smochină Nichita” au hotărât numirea lui Constantin Tomescu[353] în calitate de mitropolit al Basarabiei „eliberate”. Potrivit aceluiaşi plan (care putea să nici nu aibă vreo bază reală), agentul „Bărbulescu” ar fi fost vizat pentru funcţia de organizator al bibliotecii din Chişinău, urmând să se pregătească „temeinic”. Smochină a făcut cunoscut informatorului „Bărbulescu” faptul că şi lui i s-a propus ca după „eliberarea” Basarabiei să

352 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 414. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman.

353 Vezi Schiţe biografice.

se mute la Chişinău, dar nu i-a mărturisit agentului în ce scop şi cine i-a propus acest lucru. Constatându-se că până în momentul respectiv informatorul a reuşit „să lege oarecari relaţii cu cel urmărit”, acesta din urmă făcând lui „Bărbulescu” şi unele „confidenţe”, în referat se aprecia că infiltrarea are loc „foarte încet”, iar „obiectivul manifestă încă rezerve faţă de agent întrucât nu se cunosc din activitatea comună din trecut”[354]. Tocmai pentru a se asigura încadrarea informativă a lui Nichita Smochină cu un agent care „să poată rezolva sarcinile principale” ale acţiunii de urmărire a acestuia, se propunea să se aprobe recrutarea lui Gherman Pântea.

În motivarea propunerii de recrutare a acestuia, referatul cuprindea datele de identitate ale candidatului, susţinându-se mai vechea teză lansată încă de S.S.I., potrivit căreia, pentru a deţine funcţiile de primar al Chişinăului şi de vicepreşedinte al Camerei de Comerţ din Basarabia, „era nevoie de studii superioare pe care Pântea Gherman nu le avea”[355]. Ca şi alte materiale mai vechi ale Securităţii, multe fiind bazate pe datele preluate de la S.S.I., referatul cu propunerea de recrutare conţinea afirmaţia că „datorită legăturilor ce le avea cu Ion I.C. Brătianu, pe atunci prim-ministru şi din dorinţa acestuia de a-l vedea pe Pântea Gherman în posturi cât mai importante”, fostul lider liberal i-ar fi procurat acestuia diploma de licenţă în drept,

354 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 415. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman.

355 *Ibidem.*

care i-a permis să ocupe diferite posturi de răspundere în Basarabia. Se mai arăta că, folosindu-se de calitatea de primar al Chişinăului, Gherman Pântea a „săvârşit diferite nereguli băneşti reuşind să-şi acumuleze o importantă avere”. Aceleaşi practici – se afirma în referat – le-ar fi continuat în perioada cât a fost primar general al Odessei (1941 – 1944), când ar fi reuşit „să-şi acumuleze avere prin transportarea diferitelor obiecte de valoare la Bucureşti şi vânzarea lor la preţ de speculă”[356]. „După 23 august 1944 – arăta referatul cu privire la Gherman Pântea – auzind că o serie de demnitari basarabeni şi politicieni de teapa lui au fost arestaţi şi dându-şi seama că e şi el urmărit, a părăsit domiciliul devenind fugar”[357]. Erau relatate apoi, în maniera specifică Securităţii din acea vreme, toate etapele avatarurilor lui Gherman Pântea, privind „fuga la Sibiu”, unde cu ajutorul relaţiilor şi-a procurat un buletin de identitate pe numele Cernescu Lozont (sau Lozony, cum apare în alte materiale), apoi venirea periodică în Bucureşti, pentru întâlniri cu prietenii, având o dovadă de rămânere în capitală pe numele Mincu Grigore şi, în sfârşit arestarea din 12 decembrie 1949, condamnarea la 10 ani de muncă silnică şi 10 ani degradare civică. A urmat apoi eliberarea, ca urmare a graţierii prin decretul nr. 421 din 7 octombrie 1955, dar la puţin timp lui Gherman Pântea i s-a intentat un nou proces, pentru

356 *Ibidem.*
357 *Ibidem,* f. 416.

„activitate contra clasei muncitoare”, conform decretului nr. 193. Aflând despre acest lucru, Pântea a părăsit din nou domiciliul pentru a nu fi arestat şi judecat în stare de arest. „La rejudecarea procesului – se menţiona în referat, mai departe – sus-numitul a prezentat o serie de dovezi în care arăta că în timp ce era primar al oraşului Odessa ar fi avut comportări juste faţă de populaţia localnică şi că personal ar fi intervenit prin memoriu la Antonescu şi la guvernatorul Transnistriei Alexianu, pentru a se pune capăt masacrării evreilor. De asemenea a prezentat acte că ar fi avut o atitudine prietenoasă faţă de sora Mareşalului Tolbuhin care a primit şi ajutor din partea primarului general al Odessei”[358]. Ca urmare a actelor prezentate de Pântea şi neexistând alte probe, Tribunalul Militar l-a achitat de orice penalitate, la 10 august 1956.

Referatul mai evidenţia faptul că, în procesul studierii „candidatului la recrutare”, au fost folosiţi agenţii „Constantinescu” al Serviciului 1, agentul „Teofil” al Serviciului 5 şi în special agentul „Dan” al regiunii M.A.I. Craiova. De asemenea, agentul „Dan” fiind „marşrutizat” la Bucureşti şi dirijat pe lângă Gherman Pântea, a aflat de la acesta că mai mulţi fruntaşi ai P.N.L., respectiv membrii „grupului Bentoiu”, se adunau la domiciliul acestuia şi citeau „poezii cu conţinut duşmănos”, discutând, totodată, „probleme politice ostile regimului”[359]. Faţă de agentul

358 *Ibidem.*
359 *Ibidem,* f. 417.

„Dan”, Gherman Pântea afirmase că nu a participat la discuţiile respective, dar cu toate acestea „se cutremură la gândul că ar putea fi arestat”. Îi era teamă că va fi atras în procesul grupului în cauză pe considerentul că a cunoscut despre activitatea „duşmănoasă” a membrilor acestuia şi nu i-a denunţat.

Concluzia rezultată din studiul organelor de Securitate era că Gherman Pântea „corespunde scopului urmărit de noi, deoarece s-a dovedit în primul rând că are suficiente posibilităţi de pătrundere pe lângă Smochină şi alte elemente fugite de regimul sovietic”[360]. Se miza pe faptul că aceste persoane se cunosc de când erau împreună în Basarabia şi Transnistria, cât şi din cadrul Comitetului refugiaţilor de pe teritoriul U.R.S.S.

În prezumarea posibilităţilor informative ale candidatului la recrutare, referatul evidenţia faptul că acesta are cunoştinţă despre „activitatea duşmănoasă prezentă” a lui N. Smochină, ce nu rezulta din materialul furnizat de agentul „Dan” faţă de care Pântea ar fi afirmat că într-adevăr cunoaşte hotărârea ce s-a luat cu privire la numirea lui C. Tomescu în funcţia de mitropolit al Basarabiei. Mai reieşea că Gherman Pântea „se bucură de încrederea elementelor urmărite, ceea ce-i va da posibilitatea ca odată recrutat ca agent să poată pătrunde în intimităţile acestora şi să stabilească acţiunile lor ilegale”[361].

---

360 *Ibidem.*

361 *Ibidem.*

Contactarea sub „acoperire”.

Pentru cunoaşterea personală a lui Gherman Pântea, în ziua de 22 februarie 1958, un ofiţer al Securităţii l-a contactat, la domiciliu pe acesta, sub pretextul solicitării sprijinului pentru activitatea Asociaţiei Voluntarilor pentru sprijinirea Apărării Patriei A.V.S.A.P.)[362], instituţie folosită adesea în acea perioadă drept „acoperire” pentru contactarea unor persoane, de către lucrători ai M.A.I., fără declinarea calităţii reale a acestora. La contactarea lui Pântea, ofiţerul Securităţii s-a prezentat drept instructor al A.V.S.A.P, dispunând şi de o delegaţie „autentică” din partea acestei organizaţii. Circumspect, Pântea a arătat că ştie „despre toate numai despre aceasta (organizaţia în cauză – *n.n.)* nimic”. Drept care ofiţerul acoperit a trebuit să-i explice, timp de 3 – 4 minute, despre rolul organizaţiei şi faptul că aceasta se ajută în activitatea sa de persoane cu pregătire militară, aşa cum este… Pântea. Părându-i-se în mod firesc bizară o astfel de solicitare, cel contactat „şi-a cerut scuze pentru că fiind bolnav şi neavând nici pregătirea militară necesară (a fost ofiţer de rezervă fără activitate), nu ne poate promite ajutor. A menţionat că are tensiune mare (27) şi Dr. Lupu – un vechi prieten al său – care îl tratează, i-a interzis orice efort fizic, limitându-i chiar şi plimbarea la numai 30

362 A.VS.A.P. a fost creată prin decretul Prezidiului Marii Adunări Nationale nr. 415/30 noiembrie 1952, ca organizaţie paramilitară de masă, în care putea activa, pe baza de voluntariat, orice cetăţean al R.P.R. care împlinise vârsta de 16 ani. Asociaţia a fost constituită după modelul Asociaţiei Voluntare Unionale pentru Sprijinirea Armatei, Aviaţiei şi Flotei - D.O.S.A.A.F. din U.R.S.S. (fondată în 1927). Membrii asociaţiei erau pregătiţi pentru a deveni cadre calificate în agricultură şi industrie, dar şi pentru a fi „gata în orice moment să apere cu arma în mână republica populară“. Noua organizaţie era chemată să-şi aducă aportul la pregătirea militară a populaţiei, necuprinsă la momentul respectiv în cadrul forţelor annate.

minute pe zi”[363]. În cursul discuţiei, pentru verificarea calităţii reale a celui care venise să-i ceară sprijinul în numele A.V.S.A.P, Pântea nu a ezitat să-i pună acestuia unele întrebări referitoare la locul unde se află sediul organizaţiei respective B-dul Dacia) ş.a. Concluzia ofiţerului investigator era că Gherman Pântea este „un element inteligent, şiret şi foarte sociabil. La cunoaşterea personală a deschis discuţii pe teme neprovocate, despre care a vorbit fără a se controla în mod deosebit, ca de exemplu: că a făcut politică liberală, că a fost mulţi ani deputat în parlamentul burghez, că este originar din Basarabia etc. De asemenea se teme de arestare… Se pare că exagerează boala sa. În cursul discuţiilor a rezultat că umblă mult prin oraş şi nu numai 30 minute cum a arătat, ceea ce dovedeşte că nu respectă regimul impus de medic. Este de talie mijlocie şi robust, cu părul cărunt. În locuinţă are un confort destul de bun”. Opinia finală a investigatorului era că „sus-numitul poate fi recrutat ca agent”[364].

Pe baza studiului efectuat şi a cunoaşterii personale, referatul de recrutare releva faptul că Gherman Pântea are şi „calităţile necesare unui agent”[365]. Acestea constau în spiritul de orientare şi capacitatea de a-şi crea „legături cu caracter subversiv”, lucru arătat de faptul că „timp de 4 ani a putut să stea în poziţia de fugar, să-şi procure

363 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, voi. l,f. 268. Raport nr. 321/28 februarie 1958, cu privire la cunoaşterea personală a numitului Pântea Gherman.

364 *Ibidem,* f. 269.

365 *Ibidem,* f. 417. Referat nr. 321/25 februarie 1958, Obiect: recrutarea ca agent a numitului Pântea Gherman.

acte false prin intermediul altor persoane”[366].
Miza acţiunii de recrutare: „frica de o nouă arestare”.

În acţiunea de recrutare ca informator a lui Gherman Pântea, ofiţerii de Securitate mizau pe faptul că acestuia îi este „frică de o nouă arestare, întrucât a cunoscut despre activitatea contrarevoluţionară a grupului P.N.L. În frunte cu Bentoiu care sunt arestaţi şi pe care nu i-a denunţat”[367]. În mod clar era vorba despre intenţia de a se exercita presiuni asupra candidatului la recrutare prin metode de şantaj. Modul de realizare a acţiunii propriu-zise prevedea ca aducerea candidatului la locul recrutării să se facă printr-un mandat de aducere prin care cel în cauză va fi obligat să se prezinte ca martor la un proces la Tribunalul din Sibiu. În finalul referatului se prevedea că, „dacă în procesul anchetei se va constata că totuşi sus-numitul nu se pretează recrutării, vom lăsa să se înţeleagă că am avut nevoie de clarificarea unor situaţii cu privire la grupul P.N.L., care a fost reţinut în ultimul timp”. Era o procedură general aplicată de organele de Securitate în cazurile în care acţiunea de recrutare întreprinsă nu-şi atingea scopul propus. Aceasta consta în încercarea de a induce celui vizat pentru recrutare ideea că a fost chemat şi interogat în scopul lămuririi unor aspecte din trecutul său sau a unor probleme privind natura legăturilor cu diverse persoane aflate în atenţia

366 *Ibidem.*
367 *Ibidem,* f. 418.

organelor de Securitate. Pentru mai multă siguranţă, vizând şi posibilul refuz ulterior al candidatului de a mai colabora cu instituţia în cauză, se avea în vedere ca şi în cazul reuşitei acţiunii de recrutare a lui Gherman Pântea, acesta să ajungă totuşi la Tribunalul din Sibiu, unde un ofiţer de Securitate îmbrăcat în civil îi va lua o declaraţie despre fostul guvernator al Transnistriei, Gheorghe Alexianu. Pe referatul în cauză, şeful Serviului (cpt. Andronic Ilie), în subordinea căruia se afla ofiţerul operativ care se ocupa de cazul respectiv (lt. Zărescu Ion) a pus, totuşi, rezoluţia ca după aducerea la sediul M.A.I., candidatul la recrutare „să nu mai fie trimis la Sibiu”[368].

Planul de anchetă

Ca etapă preliminară recrutării, organele de Securitate au întocmit un plan de anchetă amplu, structurat pe patru capitole: I. Activitatea profesional-politică din trecut (1917 – 1941); II. Activitatea profesionalpolitică din perioada războiului antisovietic; III. Perioada de după 1944; IV. Alte probleme. Reţinem în mod special unele din întrebările ce urmau a-i fi puse candidatului la recrutare, prevăzute la cel de al III-lea capitol: ce anume ştie despre cercurile basarabene, problemele pe care le dezbat acestea şi cine participă; persoanele vizitate în anul respectiv (1958) şi problemele discutate; ce cunoaşte despre cercurile preoţeşti; de la cine se informează asupra situaţiei „dezastruoase din

368 *Ibidem,* f. 418.

Basarabia” şi cui a difuzat ştirile; ce legături are peste graniţă cu Anton Crihan (stabilit în S.U.A.), dar şi despre activitatea acestuia Deviza „Răbdare şi tăcere”); ce prieten are la Securitate şi care-l anunţă de măsurile ce se iau de către instituţia în cauză. Pe marginea acestei ultime prevederi din planul de anchetă, şeful ofiţerului care a întocmit documentul punea următoarea rezoluţie: „Nu deconspirăm sursa?”[369], ceea ce însemna că persoana pe care Gherman Pântea o considera că este un „prieten” al său la Securitate era, în realitate, un informator al instituţiei respective. Interesante sunt de asemenea întrebările din cel deal IV-lea şi ultimul capitol din planul de anchetă, ce urmau a-i fi puse candidatului la recrutare, intitulat „Alte probleme”: ce organizaţii sau asociaţii au avut basarabenii, cine le conducea, unde sunt aceste persoane şi cu ce se ocupă; dacă se vede cu aceste persoane, ce preocupări au acestea în prezent pe linie politică; ce cunoaşte despre memoriul basarabenilor din

1946 legat de conferinţa de pace de la Paris, cine l-a redactat?[370]. Faţă de toate aceste probleme, şeful ierarhic al ofiţerului operativ care lucra cazul respectiv mai adăuga ca, în cursul anchetei, să se urmărească şi alte aspecte, dar care să fie formulate astfel încât „să nu se deconspire” sursele, precum: legăturile cu Dr. N.

---

369 *Ibidem,* f. 420.

370 Este vorba despre memoriul din 1946 al liderului basarabean Pantelimon Halippa, care atrăgea atenţia autorităţilor asupra gravităţii atitudinii de abandonare a problemelor Basarabiei, nordului Bucovinei şi a ţinutului Herţa şi a necesităţii susţinerii dreptului istoric al României asupra acestor teritorii la Conferinţa de Pace de la Paris (Vezi pe larg Ion Constantin *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, Editura Biblioteca Bucureştilor, 2009, p. 43-48).

Lupu (pentru a-l urmări); ce persone venite din U.R.S.S. I-au dat lui Gherman Pântea declaraţii că i-a susţinut la Odessa (când cel în cauză îndeplinea funcţia de primar general); cu cine se întâlneşte la Biserica Elefterie?[371]. Din această ultimă întrebare rezultă implicit faptul că Biserica Sf. Elefterie din cartierul Cotroceni era un loc obişnuit de întâlniri ale basarabenilor din Bucureşti.

371 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 421.

Acţiunea propriu-zisă de recrutare soldată cu respingerea propunerii de colaborare în ziua de 7 mai 1958, a fost pus în aplicare planul propriu-zis de recrutare a lui Gherman Pântea ca informator. Conform celor stabilite în prealabil s-a folosit o stratagemă, prin care Pântea a fost invitat, mai întâi, la Secţia a I-a Miliţie a capitalei, de unde a fost luat şi adus la M.A.I., de către lt. Zărescu Ion. A fost condus la cpt. Andronic Ilie care împreună cu cpt. Tăbăcaru Dumitru au început anchetarea sa. Din relatările făcute ulterior de Pântea unor cunoscuţi rezultă că la interogarea sa a participat şi un al treilea ofiţer, care chiar prezida şedinţa şi pe care cel anchetat îl „crede rus, ce poseda bine limba română”. Aspectul este verosimil, având în vedere că la data aceea erau încă prezenţi în România consilierii sovietici, sub al căror control se aflau organele de Securitate, iar anchetarea fruntaşilor basarabeni care jucaseră un rol important în Unirea Moldovei de Răsărit cu patria mamă, în 1918, reprezenta o chestiune prioritară pentru aceştia. Mai mult, aşa cum vom vedea în capitolul următor al lucrării de faţă, în „lucrarea” cazului Gherman Pântea, ca şi a altor fruntaşi basarabeni din România, au fost folosiţi chiar agenţi ai K.G.B. – ului predaţi temporar în legătura organelor de Securitate din ţara noastră, pentru acest scop.

În cursul anchetei i s-a cerut lui Gherman Pântea să relateze despre întreaga sa activitate profesională şi politică „atât până la 23 august

1944, cât şi după”[372]. În mod deosebit i s-a cerut „candidatului la recrutare” să arate cu care dintre politicienii partidelor „burgheze” a menţinut legătura după 23 august 1944 şi de ce natură au fost raporturile lor. O primă evaluare a raportului celor care au încercat recrutarea lui Gherman Pântea era că, de la început, candidatul s-a dovedit a fi un „om nesincer şi care ascundea cu multă abilitate legăturile sale după 23 august 1944”[373].

Fiind întrebat dacă îl cunoaşte pe fostul politician liberal Aurelian Bentoiu[374] şi activitatea acestuia, „candidatul la recrutare” a răspuns că l-a întâlnit cu 15 ani în urmă şi a auzit că în prezent ar fi arestat pentru motivul că ar fi „scris nişte poezii şi unele amintiri”[375]. Anegat faptul că ar fi cunoscut de activitatea clandestină a „grupului Bentoiu” înainte de a fi arestat. De asemenea a negat faptul că ar avea „legături cu alte elemente din rândul foştilor politicieni burghezi, cu toate că organele noastre deţin materiale că el s-a întâlnit şi a discutat probleme politice cu acestea”[376]. Gherman Pântea a căutat să convingă anchetatorii că este „un om cu vederii progresiste şi nu de azi ci de pe timpul regimurilor trecute. Astfel făcea paradă că a scăpat mii de evrei de la executare în 1941 – 1944 şi a intervenit pentru a apăra pe

372 *Ibidem,* f. 406. Raport nr. 321 din 12 mai 1958, cu privire la anchetarea în vederea recrutării a numitului Pântea Gherman.

373 *Ibidem.*

374[20] Vezi Schiţe biografice.

375 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 406. Raport nr. 321 din 12 mai 1958, cu privire la anchetarea în vederea recrutării a numitului Pântea Gherman.

376 *Ibidem.*

comunişti în procesele ce le erau intentate până în 1944”[377]. Folosindu-se de această poziţie a sa, reprezentanţii Securităţii l-au întrebat pe cel anchetat care ar fi „comportarea sa prezentă dacă ar cunoaşte elemente care ar desfăşura activitate contrarevoluţionară”. Pântea a răspuns că le-ar denunţa organelor de stat, dacă ar cunoaşte aceste persoane. Cerându-i-se să consemneze în scris această poziţie a sa, „a refuzat categoric”. Deci, o respingere cât se poate de clară a propunerii de colaborare cu Securitatea.

Pentru disimularea scopului anchetei, discuţiile sunt canalizate spre problema legăturilor cu grupul Bentoiu

Constatându-se că „cel adus la recrutare este nesincer şi făţarnic şi deci nu se poate avea încredere în el, ancheta a fost canalizată în direcţia precizării legăturii sale cu grupul Bentoiu, pentru a-l lăsa cu impresia că acesta a fost scopul chemării sale la M.A.I. „[378]. La sfârşitul anchetei propriu-zise efectuate de ofiţeri de Securitate, a apărut şi un procuror, care i-a comunicat celui interogat faptul că nu-l poate reţine, dat fiind că pe baza anchetei nu au rezultat elemente pe baza cărora să se poată dispună arestarea sa, astfel încât va fi... eliberat. Ca jurist versat ce era, Pântea a sesizat faptul că „apariţia zisului procuror a fost ca să se zică că se respectă legile”[379].

---

377 *Ibidem,* f. 406-407.

378 *Ibidem,* p. 407.

379 *Ibidem,* f. 265. Nota nr. 321/14 august 1958, furnizată de agentul „Avram Constantinescu“.

La finalul anchetei i s-a cerut lui Gherman Pântea o declaraţie olografă prin care se angaja că „ceea ce am discutat privitor la întrebările puse în anchetă de către organele M.A.I. Nu la voi discuta cu nicio persoană cunoscând că în caz contrar voi fi tras la răspundere penală. De asemenea declar că voi răspunde prompt la chemările ulterioare ale organelor M.A.I”[380]. Chemări la care, din documentele consultate, nu rezultă să fi răspuns vreodată, ceea ce nu înseamnă că Gherman Pântea nu s-a aflat, mai tot timpul în atenţia organelor de Securitate, dar în calitate de… urmărit.

Ancheta a început la orele 16,45 şi s-a terminat la orele 22,45. În tot acest timp, soţia Lucia l-a aşteptat pe Pântea la sediul Miliţiei, unde cel anchetat a fost readus cu maşina, după care cei doi au plecat acasă. Cu toate că a semnat o declaraţie prin care se obliga să nu spună nimănui ceva despre anchetă, Gherman Pântea, a doua zi dimineaţă după interogatoriul de la Securitate, „a trimis pe nepoata lui la Grigore) Cazacliu, Sergiu) Roşea şi încă vreo 5 basarabeni, să le spună ce afirmaţii a făcut el la anchetă, pentru că dacă şi ei vor fi interogaţi, să nu spună altfel.”[381] Nu s-ar putea spune că fruntaşul basarabean nu avea o fire prevăzătoare, dovedind însă şi mult curaj.

CAPITOLUL VIII – SUB LUPA ORGANELOR DE SECURITATE. ANCHETAT DE MILIŢIE, PENTRU PUŢIN TIMP ÎN LIBERTATE ŞI DIN

380 *Ibidem,* f. 411. Declaraţie olografă semnată de Gherman Pântea la 7 mai 1958.

381 *Ibidem,* f. 265. Nota nr. 321/14 august 1958, furnizată de agentul „Avram Constantinescu“.

NOU ARESTAT DE SECURITATE.

Conştient că este urmărit. O viaţă retrasă

Aşa cum am arătat în capitolele anterioare, după instaurarea comunismului în România, Gherman Pântea, la fel ca majoritatea foştilor oameni politici din perioada „burghezo-moşierească" s-a aflat într-o formă sau alta, sub supravegherea organelor de represiune ale regimului. El ştia despre acest lucru, după cum reieşea dintr-o notă a unui agent al Securităţii Regiunii Oltenia, din 30 septembrie 1957. Era la curent în legătură cu faptul că de curând se judecase un lot de foşti politicieni naţional-ţărănişti, care au primit pedepse mari de 20 ani de închisoare, iar în cursul procesului procurorul ceruse „pedepse cu moartea pentru 7 inşi, toţi ţărănişti de la Ploieşti". În mod special, Pântea era îngrijorat din cauza faptului că începuse să se facă recursuri în supraveghere în multe cazuri dintre cele ale foştilor politicieni deja eliberaţi, fiind practic vorba despre o „nouă mare prigoană" împotriva acestora. El era de părere că „strângerea şurubului" este rezultatul tensiunii pe plan internaţional între Est şi Vest, agravată mult în urma succesului în alegerile din R.F. Germania a lui Konrad Adenauer, cunoscut pentru vederile sale radicale anticomuniste. În opinia sa, toate aceste măsuri cu caracter represiv erau ordonate de ministrul Emil Bodnăraş[382], care „astăzi este principalul conducător al politicii interne"[383]. Ce-i

382 Vezi Schiţe biografice.

383 Arh. C.N.S.A.S., dosar I 210700, vol. 1, f. 284. Nota agentului „Dan", din 30 septembrie 1957.

drept, în perioada respectivă Emil Bodnăraş îndeplinea funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, coordonator al organelor Ministerului Afacerilor Interne, dar nu trebuie omis faptul că din echipa decizională a acestor măsuri cu caracter represiv făcea parte titularul departamentului de resort, Alexandru Drăghici, iar întreaga activitate în acest domeniu se afla sub îndrumarea conducerii de partid, în frunte cu liderul acestuia, Gh. Gheorghiu-Dej.

Ştiind că este urmărit, Gherman Pântea ducea o viaţă retrasă, după cum reiese dintr-o notă a unui agent al Securităţii, din toamna anului 1958. „În ceea ce mă priveşte – spunea Pântea – mi-e greu să duc această viaţă atât de retrasă, dar este mai cuminte, nu vreau să fiu nici cel puţin bănuit că desfăşor vreo activitate politică”[384]. Aceeaşi sursă a Securităţii consemna că, din considerentele arătate, în perioada respectivă, Pântea încetase să mai treacă pe la biserica Elefterie şi la biserica rusă. El aflase că, dintre cei care frecventau biserica Elefterie au fost arestaţi şapte colonei din vechea armată a regimului „burghezo-moşieresc”, iar la biserica rusă l-a văzut într-o zi de lucru pe un anume Nicolae Zdedoveţki, care funcţionase în serviciul secret şi pe care îl cunoscuse la Odessa. „Atitudinea prea familială a lui Zdedoveţki faţă de mine – arăta Pântea – precum şi faptul că încă la Odessa el a dat note informative mincinoase despre mine, m-a făcut să-mi pară suspect şi am renunţat să mai

384 *Ibidem,* f. 248. Nota agentului „Teofil“, din 8 noiembrie 1958.

frecventez şi această biserică. Îl bănuiesc că-i agentul Securităţii atât din atitudinea lui cât şi din faptul că a fost la biserică în zi de lucru, el având serviciu, sărbătoarea nefiind oficială”[385].

În atari împrejurări, Pântea nu discuta probleme politice decât cu oamenii în care avea deplină încredere, iar adesea pleca de acasă la rude sau prieteni din afara capitalei. Acest fapt era semnalat într-o notă organelor de Securitate de sursa „David”, la 9 iulie 1959: „Gherman Pântea stă pe la diverşi prieteni şi de multe ori pleacă şi în provincie. În Bucureşti el se mai întâlneşte numai cu câţiva prieteni intimi printre care Gh. Vidraşcu şi Petre Gheaţă, fost vice preşedinte al Camerei Deputaţilor în timpul guvernării liberale din 1934 – 3.7”[386]. A mai avut întâlniri şi cu Efrem Tighineanu, ultimul mitropolit legal ales al Basarabiei, retras la o mănăstire din România, care i-ar fi spus că patriarhului Iustinian i s-a prezentat de către autorităţile regimului comunist o listă cu 1.200 de preoţi care urmau să fie arestaţi. Patriarhul a primit asigurări că „serviciul bisericii nu va fi dezorganizat prin această măsură”[387].

Din materialele informative adunate de Securitate nu lipseau nici consemnările privind opiniile cu caracter politic ale celui urmărit care, „considerându-se un bun cunoscător al politicii sovietice, crede că nu se va ajunge la nicio

385 *Ibidem,* f. 249. Nota agentului „Teofil“, din 10 decembrie 1958.
386 *Ibidem,* f. 217. Nota sursei „David“, din 9 iulie 1959.
387 *Ibidem,* f. 223. Nota agentului „Dan“, din 7 august 1959.

înţelegere cu Occidentul şi că de aceea războiul va fi inevitabil”. Bazându-se pe această convingere. Pântea mai afirma că „toate măsurile politice şi de securitate luate la noi din septembrie 1958 şi până azi sunt inspirate de guvernul sovietic. Aceste măsuri au de scop asigurarea ordinii şi securităţii pe teritoriul R.P.R., pentru ca în caz de război Uniunea Sovietică să nu aibă complicaţii pe acest teritoriu”. Gherman Pântea mai credea că „este foarte posibil ca războiul să izbucnească chiar în acest an. Pentru toate aceste motive el îşi ia personal măsuri de siguranţă pentru a evita o nouă arestare care, de astă dată, i-ar putea fi fatală…”[388]. Pe fondul confruntării propagandistice acute din această perioadă a războiului rece, mulţi dintre oamenii politici şi intelectualii care activaseră în timpul regimului democratic parlamentar, nutreau speranţa că, în urma unui război iminent între S.U.A. Şi U.R.S.S. Ar putea avea loc o schimbare a sistemului social-politic din ţările europene aflate în lagărul sovietic. Speranţă care, aşa cum vor arăta evenimentele, s-a dovedit iluzorie.

388 *Ibidem*, f. 217. Nota sursei „David“, din 9 iulie 1959.

O nouă prigoană împotriva „elementelor reacţionare Dosarul de urmărire informativă nr. 2481, privind pe Gherman Pântea între timp au fost înăsprite măsurile cu caracter represiv împotriva fostelor „forţe reacţionare burghezo-moşiereşti”, echipa aflată atunci la putere în R.P. Română dorind prin această să-şi conserve propria putere şi să demonstreze în acelaşi timp Moscovei că, în urma plecării din ţară a trupelor sovietice, este în măsură să „stăpânească situaţia”. În aceste împrejurări, Gherman Pântea avea motive serioase să fie îngrijorat din cauza măsurilor luate de regim împotriva „foştilor politicieni”, precum cea referitoare la pensiile acestora. După cum rezulta din materialele Securităţii, el era bine informat cu privire la categoriile de persoane care vor pierde pensiile, întrucât avusese posibilitatea să intre în posesia unui exemplar al instrucţiilor de uz intern privind aplicarea noii legii în materie, pe care le-a studiat, iar apoi le-a distrus. Acestea îi fuseseră puse la dispoziţie de Irina Djionat, fostă avocată la Chişinău şi persoană apropiată lui Anton Crihan, care în acel moment se afla în S.U.A.[389]. În opinia sa, articolul 59 din noua lege avea un caracter pur politic, putând fi interpretat astfel încât să se comită abuzuri şi nedreptăţi, având în fapt scopul „strângerii şurubului” împotriva persoanelor indezirabile pentru regim.

În privinţa relaţiei cu Irina Djionat, organele de Securitate îl suspectau pe Gherman Pântea că, prin intermediul acesteia, menţine legături pe

389 *Ibidem,* f. 219-220. Nota informativă a agentului „Dan“, din 17 septembrie 1959.

calea corespondenţă poştale cu Anton Crihan din S.U.A. Se ştia că acesta păstrează legături permanente cu diverşi basarabeni din ţară, cărora le trimitea scrisori indirect, mai întâi la Paris şi de aici acestea erau retransmise de prieteni ai lui Crihan din capitala franceză celor din România. Persoana de la Bucureşti care distribuia aceste scrisori adresanţilor era Irina Djionat. Gherman Pântea primea astfel de scrisori pe mai vechiul nume conspirativ de „Lozony Cernescu”, folosit în perioada cât s-a aflat în clandestinitate[390].

Pentru obţinerea unor date cu privire la Gherman Pântea, organele de Securitate au dirijat o serie de agenţi spre alţi fruntaşi basarabeni cunoscuţi, precum liderul ţărănist Pantelimon Halippa. Într-o discuţie cu acesta, din 13 octombrie 1959, sursa „Moiseev” se interesa de soarta lui Nichita Smochină şi a lui Gherman Pântea. Despre acesta din urmă, Halippa spunea că „s-a retras aproape complet din anturajul basarabenilor fiindu-i frică”. Soţia lui Halippa a intervenit în discuţii spunând: „Cu acesta nici nu o să vă vedeţi pentru că evită să mai ţină legătura cu cineva”[391]. Referitor la Nichita Smochină, Eleonora Halippa a spus că şi acesta „se fereşte”. Ea a arătat că într-o zi, Smochină s-a întâlnit cu un cunoscut pe stradă, care l-a salutat dar nu i-a răspuns la salut, fiindcă „după el se ţinea un agent al Securităţii pe care l-ar fi observat cunoscutul lui

390 *Ibidem,* f. 229 bis. Nota agentului „Dan“, din 14 august 1959.

391 *Ibidem,* f. 231-232. Nota sursei „Moiseev“ din 15 octombrie 1959.

Smochină”[392]. Este de presupus că Smochină, observând că se află sub filajul Securităţii, nu a dorit să se oprească pentru a discuta cu acea cunoştinţă şi pentru a-l feri pe acesta de a intra în „colimatorul” instituţiei respective, care avea ca obiectiv, între altele, stabilirea relaţiilor celui urmărit. Cam aceasta era starea de lucruri şi atmosfera din rândul foştilor politicieni basarabeni şi nu numai, la sfârşitul anilor ’50 ai secolului trecut. Începuse o adevărată prigoană împotriva acestora, arestările se ţineau lanţ, iar instanţele aplicau pedepse deosebit de grele pentru orice „fleac”. Erau arestaţi oamenii nevinovaţi cu nimic, numai pentru faptul că au îndeplinit funcţia de parlamentari în legislativul dinainte de război, precum Alexandru Iacoban, cavaler al ordinului Mihai Viteazu. Au fost scoşi din funcţii oameni care în noul regim îndeplineau funcţii minore, ca Petre Cuciujna, paracliser la biserica Mavrogheni din Şos. Kisseleff Despre acesta organele de Securitate pretindeau că ştiu de la el că Pântea este „singurul basarabean capabil de activitate subversivă pe linia fugiţilor de regimul sovietic”[393].

Din urmărirea informativă desfăşurată asupra lui Gherman Pântea, organele de Securitate constatau că acesta a „rămas pe aceleaşi poziţii duşmănoase, că şi-a reluat legăturile cu elementele contrarevoluţionare. Astfel s-a stabilit că a avut cunoştinţă de activitatea duşmănoasă dusă de grupul «Bentoiu» care e arestat şi că ştie

392 *Ibidem,* f. 232.

393 *Ibidem,* f. 252. Nota agentului „Dan“, din 21 decembrie 1958.

de «hotărârea» luată cu privire la numirea lui Tomescu Constantin ca mitropolit al «Basarabiei eliberate»”[394]. Documentele Securităţii mai relevau faptul că, în mai 1958, s-a pus problema recrutării lui Pântea ca agent dar în procesul anchetei a rezultat că „nu e sincer şi s-a renunţat la recrutare”. Pe baza acestor motive, Securitatea considera că „sus-numitul trebuie urmărit prin acţiune informativă în baza ordinului 70 cabinet”[395]. Ca fost „criminal de război şi conducător naţionalist basarabean”, Gherman Pântea se încadra în prevederile ordinului M.A.I. Nr. 70, referitor la urmărirea acestor categorii de persoane. Pe această bază, la 25 decembrie 1959, Serviciul „C”, Secţia a I-a Biroul îl din cadrul M.A.I. I-a deschis dosarul individual cu nr. 2481. Prin planul de măsuri în acţiunea informativă privindu-l pe Gherman Pântea se vizau, în principal, următoarele: 1. Să se stabilească dacă Pântea a desfăşurat până în 1944 „activitate anticomunistă şi dacă a participat la prinderea grupelor de partizani din catacombele Odessei (aşa cum sunt unele indicii)”; 2. Dacă în prezent desfăşoară „activitate contrarevoluţionară, pe ce linie, cu cine anume, care sunt formele şi metodele acestei activităţi”; 3. Dacă are „legături cu centrul fugarilor din străinătate (aşa cum sunt indicii) şi în caz afirmativ cu cine ţine legătura, pe ce căi şi prin ce metode se realizează această

394 *Ibidem,* f. 40. Plan de măsuri în acţiunea informativă individuală ce se duce asupra lui Pântea Gherman.
395 *Ibidem,* f. 41.

legătură”[396]. Pentru realizarea acestor „obiective”, planul prevedea o gamă variată de măsuri, începând cu încadrarea informativă prin mai mulţi agenţi ai Securităţii de la Bucureşti şi Craiova, precum „Dan”, „Avram Constantinescu”, „Teofil”, „David”, „Vlaicu” ş.a. Între altele, aceştia aveau ca sarcină să stabilească toate mişcările lui Pântea, natura relaţiilor acestuia cu alţi basarabeni din ţară, ca Petru Cuciujna, Irina Djonat, Constantin Tomescu, precum şi cu Anton Crihan din S.U.A. Din plan nu lipseau nici măsurile de urmărire a membrilor familiei lui Gherman Pântea, în primul rând a fiului acestuia, Mircea, care lucra la biroul juridic al Ministerului Construcţiilor de Maşini.

La 16 februarie 1960, Direcţia a III-a M.A.I. Trimitea o adresă către Serviciul „C” din cadrul Ministerului, prin care se aducea la cunoştinţă faptul că Gherman Pântea e urmărit prin acţiune informativă individuală în baza ordinului nr. 70 cabinet, pentru că a desfăşurat o „activitate vastă împotriva U.R.S.S.”, a fost primar general al Odessei în perioada

1941-1944 şi a fost judecat şi condamnat ca, „criminal de război fiind amnistiat în 1955”. Din informaţiile pe care le deţinea Direcţia a III-a rezulta că în momentul respectiv cel în cauză pregătea unele documente din care să reiasă că, „a apărat în calitate de avocat pe unii comunişti în procesele ce le-au fost înscenate până în 1940, vrând a dovedi că a avut poziţie «democratică»”.

396 *Ibidem,* f. 142.

Deşi, ca avocat, Gherman Pântea chiar avusese o activitate notabilă în apărarea comuniştilor, în anii ’20—30, adresa Securităţii contesta acest lucru, afirmându-se că sus-numitul „în fond vrea să ducă în eroare organele competente în scopul revizuirii dosarului său şi astfel să obţină pensie”. Cele de mai sus erau semnalate „spre ştiinţă” şi pentru a dispune „măsurile ce le consideraţi indicate”[397]. Aceste măsuri vizau de fapt sistarea pensiei lui Gherman Pântea, în baza unei noi legi care interzicea practic acest drept elementar persoanelor care deţinuseră înalte demnităţi în timpul regimului „burghezo-moşieresc” şi celor consideraţi „criminali de război”. Intenţia organelor de represiune rezultă şi mai clar dintr-un referat aprobat de generalul Al. Nicolschi, la 10 octombrie 1960, care la data respectivă îndeplinea funcţia de adjunct al ministrului de interne Alexandru Drăghici. În referat se constata că, din verificările făcute, Gherman Pântea, „cu toată activitatea lui antisovietică din trecut, în prezent primeşte o pensie recalculată de 600 lei lunar” şi, ca atare, se propunea „să se intervină pe lângă organele competente în scopul sistării pensiei lui Pântea Gherman, care în baza normelor legale cu privire la pensii, nu are dreptul să primească pensie”[398]. De menţionat că această măsură fusese aplicată anterior, în mai multe rânduri, atât în cazul lui Gherman Pântea, cât şi cel al soţiei, dar de fiecare s-a revenit asupra ei,

397 *Ibidem,* f. 33. Adresa Direcţiei a IIl-a către M.A.I. Serviciul„C“. nr. 321/Z/214655 din 16 februarie 1960.

398 *Ibidem,* f. 31-32. Referat nr. 321/J/4 octombrie 1960.

după un oarecare timp. Din referat rezulta că, în aprilie 1960, Gherman Pântea a fost arestat de organele de Miliţie pentru deţinere de valută, însă beneficiind de un decret al prezidiului Marii Adunări Naţionale, a fost pus în libertate. Mai reieşea că din urmărirea informativă efectuată până în momentul respectiv, cel în cauză a fost „în legătură cu mai multe grupuri de elemente duşmănoase ce au fost arestate de organele noastre şi trimise în justiţie. De asemeni, s-a stabilit că şi în prezent continuă să se manifeste duşmănos şi menţine în rândul elementelor fugite de puterea sovietică o stare de nesiguranţă şi de speranţe că în curând se va declanşa un nou război ce va fi câştigat de S.U.A., că Basarabia va fi «eliberată» de comunişti şi că ei se vor reîntoarce la moşiile lor şi la celelalte bunuri pierdute”[399]. Ca urmare a intervenţiei organelor de Securitate, Gherman Pântea, pentru o perioadă, a fost privat de dreptul legal la pensie, care fusese în cuantum de 600 lei pentru el şi 250 lei pentru soţia sa, Lucia.

399 *Ibidem,* f. 32.

Arestarea şi anchetarea de către Miliţie în data de 14 aprilie 1960, Gherman Pântea şi soţia sa Lucia au fost arestaţi de către organele de Miliţie. În acea zi, la orele 19.00, s-au prezentat la domiciliul soţilor Pântea doi ofiţeri „în civil”, care i-au invitat să-i urmeze la sediul D.G.M. Din Şos. Ştefan cel Mare. Pântea era sigur că va fi dus la Securitate, ca şi soţia sa, care a început să-i pregătească schimbul de rufe. Nu i s-a permis să ia ceva cu el, în afară de geanta cu actele personale legate de procesele pe care le-a avut. La sediul D.G.M., Pântea a fost anchetat de către un lt. Colonel, asistat de un maior, ambii în uniforme. Primul i-a comunicat lui Pântea că este arestat de către organele Miliţiei Economice pentru motivul că deţine aur şi valută, pe care i s-a cerut să le predea de bunăvoie. Întrucât Gherman Pântea nu a recunoscut, i s-a dat termen de o oră, după care a fost anchetat cu mici întreruperi până la data de 12 mai a.c. În timpul anchetelor, Gherman Pântea, dar şi soţia sa Lucia, au fost bătuţi de ofiţerii anchetatori. El a fost chiar ameninţat că în cazul că nu recunoaşte că deţine aur va fi omorât în bătaie. În faţa acestei situaţii, Gherman Pântea a fost nevoit să recunoască faptul că a deţinut după 23 august 1944, circa 250 monezi dintre care a schimbat 190, rămânându-i 60 de monezi ce au fost ascunse de el şi soţia sa în cimitirul Bellu. În realitate, el nu a mai avut aur după 1958, însă soţia sa fiind bătută, îmbrâncită şi căzând de şi-a fracturat mâna în timpul anchetei, a fost nevoit să

facă declaraţii ce nu corespund realităţii[400]. La un moment dat, fiind bătut îngrozitor în timpul anchetei, Gherman Pântea i-a spus anchetatorului că „mai bine să-l omoare întrucât dacă va ieşi viu de la miliţie, guvernul, partidul şi toată ţara va şti de bătăile suferite de dânsul şi soţia sa”. La aceasta, anchetatorul ar fi răspuns că Pântea este „obligat să scoată monezile din ordinul guvernului şi cu ştiinţa partidului, nefăcând nimic în interesul său personal, dar că, dacă după punerea în libertate vor îndrăzni să povestească cele întâmplate la cineva sau să revină asupra declaraţiilor date, vor fi readuşi la miliţie şi bătuţi până la moarte”[401].

În discuţiile ulterioare cu agentul „Dan”, Pântea a arătat că nu i s-a asigurat asistenţa medicală în timpul cercetărilor decât în ultima zi iar doctorul care l-a consultat – evreu de naţionalitate – ar fi afirmat că este „neputincios în a-l ajuta şi că nu el este de vină dacă ori de câte ori a fost solicitat nu i-a făcut consulturile necesare”. Cu privire la bătăile suportate la Miliţie şi la faptul că soţia sa, s-a ales cu mâna fracturată, Gherman Pântea a afirmat că s-ar fi „consultat şi cu dr. Lupu, care fiindu-i bun prieten i-a promis că va sesiza personal acest caz tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Din cele relatate de Pântea rezulta că Dr. Lupu deja ar fi vorbit despre cazul său cu Ion Gheorghe Maurer, primul ministru din acea vreme şi că fiind în posesia unei fotografii

400 *Ibidem*, f. 185. Nota informativă a agentului „Dan“, din 11 iunie 1960.

401 *Ibidem*, f. 186.

care dovedeşte că soţia sa are mâna fracturată în timpul cercetărilor de la Miliţie, „va uza de ea în faţa organelor de partid şi de stat, în momentul oportun”[402].

Pe de altă parte, aceeaşi sursă „Dan” semnala organelor de Securitate că Gherman Pântea ar fi deţinut aur, care era depozitat la fostul său cumnat pe nume Dardan. „Este posibil ca el – relata agentul Securităţii – să deţină aurul şi în prezent, însă din cele afirmate de Pântea Gherman, el şi soţia s-au înţeles în prealabil că în cazul unei anchete, declaraţiile lor să confirme acelaşi lucru şi anume: că ultimele 60 monezi de aur au fost îngropate la cimitirul Bellu”. S-au făcut apoi cercetări şi la... Bellu, dar fără rezultatul scontat de anchetatori. Miliţia a audiat în această afacere şi pe fiul înfiat al soţilor Pântea, juristul Mircea Pântea, care a declarat că „nu ştie locul unde se află ascuns aurul”[403]. De fapt, la percheziţia efectuată de Miliţie la domiciliul soţilor Pântea nu a fost găsită decât o singură monedă de aur. Cu toate acestea, organele de Miliţie i-au trimis injustiţie pe soţii Pântea, cerând Tribunalului Raional Stalin să se pronunţe atât pe linie penală cât şi pe linie civilă pentru a fi „despăgubită” Banca R.P.R., cu suma de 230.000 lei, cât reprezenta înzecitul valoric al celor 60 monezi de aur.

---

402 *Ibidem.*

403 *Ibidem,* f. 118. Referat nr. 321/Z/18 mai 1960.

în ancheta Miliţiei îşi „băgase coada” şi Securitatea

Adevărul este că, aşa cum îi sugerau şi avocaţii săi Ovidiu Rădulescu Dobrogea, care îl apărase în procesele politice şi un anume Rozenwitz – specialist în legislaţia privind devizele, în toată afacerea cu aurul, pentru care îi anchetau organele de Miliţie pe Gherman Pântea şi pe soţia sa, Lucia, îşi „băgase coada” şi Securitatea. Documentele cercetate atestă cu certitudine acest lucru, chiar arestarea soţilor Pântea făcându-se după un „aviz” prealabil dat Miliţiei de organele de Securitate. Tot acestea au intervenit pentru ca avocatul Rozenwitz să nu cumva să „influenţeze” completul de judecată, bănuindu-se că ar putea să facă acest lucru, iar cazul medicului care îl consultase pe Pântea în perioada anchetei şi care ar fi dovedit, cu această ocazie, o „atitudine necorespunzătoare”, era luat în „colimatorul” organelor de Securitate. Legat de această afacere, a fost luat, de asemenea, în urmărire fostul cumnat al lui Gherman Pântea, numitul Dardan, care în 1948 depozitase aurul ce-l deţineau soţii Pântea.

Într-un referat al Securităţii se afirma că Gherman Pântea este „un element foarte versat în procese şi are numeroase legături care-l sprijină din toate punctele de vedere. E posibil ca susnumitul să scape de pedeapsă privativă de libertate sau să primească o pedeapsă mică, dat fiind faptul că neexistând corpul delict poate să retracteze declaraţiile anterioare şi să spună în

instanţă că nu a deţinut aur. Organele noastre sunt interesate ca după condamnarea lui Pântea Gherman acesta să fie transferat în arestul M.A.I. Şi să fie anchetat asupra elementelor despre care acesta ştie că desfăşoară activitate contrarevoluţionară”[404]. Pe baza acestor considerente, organele de Securitate propuneau să se ia legătura cu preşedintele Tribunalului Raional Stalin, în scopul de a se solicita ca „în limitele legii”, Gherman Pântea să primească o „pedeapsă mai severă, folosindu-se circumstanţele agravante cu privire la persoana infractorului”[405]. În cele din urmă, Gherman Pântea şi soţia sa Lucia au scăpat de condamnare, graţie unui decret al prezidiului Marii Adunării Naţionale.

Fratele Constantin, domiciliat în Craiova, era şi el în „colimatorul” organelor M.A.I.

Măsurile de urmărire a lui Gherman Pântea au fost corelate cu acelea care-l vizau pe fratele său, Constantin, domiciliat la Craiova, unde Gherman se deplasa frecvent. Din acest motiv, a existat o permanentă cooperare între organele M.A.I. Ale regiunii Bucureşti şi cele ale regiunii Oltenia (potrivit împărţirii administrative a ţării din acea vreme). Conform indicaţiilor de la centru, organele de Securitate din Craiova îşi propuneau să stabilească nominal „toate legăturile lui Pântea Constantin”, iar discuţiile cu acestea să fie dirijate astfel încât să poată fi evaluată poziţia lor şi felul cum apreciază persoana lui Gherman Pântea,

404 *Ibidem J.* 118.

405 *Ibidem.*

„dacă îl consideră ca o personalitate şi încrederea ce i-o acordă”. Securitatea cunoştea faptul că Pântea Constantin este „căutat de mulţi refugiaţi din U.R.S.S., pentru a afla noutăţi, însă agentului („Dan”-*n.n.)* nu-i comunică numele acestora”[406]. Pentru stabilirea identităţii persoanelor respective şi încadrarea lor informativă, organele de Securitate de la Craiova socoteau necesară punerea în supraveghere operativă a lui Constantin Pântea, pe timp de 10 zile, ceea ce însemna filaj, tehnică operativă la domiciliu ş.a. În acest scop a fost deschisă şi la Craiova o acţiune informativă care avea „dosar de control” la Bucureşti. Aici se considera că Gherman Pântea este „autorul moral al activităţii grupului duşmănos de la Craiova şi asupra sa nu avem probe justiţiabile, urmează a fi arestat după ce va fi arestat şi anchetat acest grup”[407]. Întrucât principalul urmărit afirmase faţă de agentul „Dan” că, dacă va considera necesar va deveni din nou „fugar”, organele de Securitate îşi propuneau ca odată ce se trece la arestarea grupului din Craiova, Gherman Pântea „să fie reţinut pe linie de Miliţie în legătură cu deţinerea de aur, fapt pentru care a mai fost cercetat şi a reuşit să scape în urma decretului din I960”[408].

„Ştiu bine că sunt urmărit de Securitate” – spunea Pântea unei cunoştinţe, în ziua de 2 octombrie 1960. „Ştiu că «aceştia», după ce s-au

406 *Ibidem,* f. 261. Nota agentului „Titi“, din 13 septembrie 1958.

407 *Ibidem,* f. 59. Nota biroului pe nota agentului „Dan“, din 13 martie 1961.

408 *Ibidem,* f. 60.

convins că nu primesc pe nimeni acasă, urmăresc pe cine vizitez eu, de aceea sunt extrem de prudent, nu discut cu nimeni politică şi mă feresc la maximum”[409]. Între basarabenii de care Pântea se ferea, pentru că-l bănuia a fi agent al Securităţii, se afla Mihail Cruceanu, fost Mişa Curciuc pe vremea când funcţiona ca judecător la Chişinău. Mihail Cruceanu se aflase pe lista celor 100 de persoane ce urmau să fie împuşcate, fără judecată, pentru „ceea ce au făcut sub ocupaţia rusească” şi pe care Gherman Pântea, ca primar general al Odessei, le-a salvat de la moarte. Pântea îl evita pe M. Cruceanu, întrucât surprinsese o întâlnire a acestuia cu un ofiţer de Securitate şi auzise de la mai mulţi basarabeni exprimându-şi mirarea că „ce s-a făcut cu Mişa Curciuc, care de la un timp încoace, aleargă ca un nebun şi se bagă la toţi, deşi înainte era recunoscut ca un om modest şi retras?”[410].

întâlnirea „ocazională” cu un agent al Securităţii

Pentru supravegherea informativă a lui Gherman Pântea, Securitatea a folosit şi surse din baza de lucru, care l-au întâlnit şi cunoscut pe acesta ocazional. Un astfel de agent a dat „cu totul întâmplător” de Pântea, în ziua de 8 aprilie 1961, orele 11.00, la bufetul barului Colorado din capitală, unde a intrat să comande un „mic apetitiv”. „Alături de mine, la altă măsuţă – va povesti sursa într-un material destinat organelor de Securitate – stătea un «domn» foarte

409 *Ibidem,* f. 81. Nota informativă a agentului „Dan“, din 4 octombrie 1960.

410 *Ibidem,* f. 84.

prezentabil în vârstă de 67 ani (după spusele lui), cu părul alb platinat şi se «cinstea» de unul singur. Voind să scoată ceva din buzunar i-au căzut ochelarii din buzunar pe jos. Observând că el nu a sesizat căderea lor i-am atras atenţia, iar el cu un pronunţat accent rusesc mi-a mulţumit corect pe româneşte. Cetăţeanul părându-mi interesant, m-am dat în vorbă cu el, spunându-i că eu sunt fratele chestorului Dumitru din Chişinău, dar cu care însă n-am relaţii. Atunci el a început să devină limbut şi puţin sub acţiunea vinului, a început să-mi spună următoarele: Că el a fost… primarul Odessei sub Antonescu şi că în această calitate a salvat 22.000 evrei de la moarte, că după eliberarea ţării ar fi fost închis 5 ani, dar că în urma intervenţiei Mareşalilor Susaikov, Tolbuhin şi Malinovski a fost eliberat ca urmare a faptelor lui de bine, că este avocat şi că a fost la biserică să se împărtăşească. La întrebarea mea când a salvat cei 22.000 evrei, înainte de distrugerea armatelor hitleriste la Stalingrad sau după, el mi-a spus că după, – atunci mi-am dat seama de oportunismul lui. Cine ştie până la această salvare câţi comunişti, deportaţi şi prizonieri sovietici o fi ucis această creatură?”[411] – se întreba retoric, dar vigilent agentul Securităţii. Acesta a mai relatat că, după ce a plecat din bufet s-a „dat în vorbă cu remizierul chioşcului de ziare din capul străzii Ghica blocurile Floreasca”, originar tot din Chişinău, „mare reacţionar”, căruia i-a povestit despre întâlnirea cu „Pântea

411 *Ibidem,* f. 44. Notă din 12 aprilie 1961

Gherasimovici cu care am băut şi un şpriţ, la care el a tresărit uimit şi neîncrezător spunându-mi că el ştie că a fost omorât, şi apoi mi-a spus că Pântea a fost împreună cu un altul pe nume Sprânceană cei mai «străluciţi ofiţeri» ai gărzilor albe contrarevoluţionare ale lui Vranghel şi că el era un om mare la Chişinău şi Odessa”[412].

412 *Ibidem*, f. 45.

Arestat şi închis la penitenciarul din Craiova în ziua de 20 aprilie 1961, Gherman Pântea a fost arestat şi închis la penitenciarul din Craiova, unde fusese adus întregul lot de 6 „elemente reacţionare”, sub acuzaţia de „uneltire contra ordinii sociale”. Între persoanele arestate se afla şi fratele său Constantin, care domicilia la Craiova. Alături de el se mai găseau Vasile Pelivan, Gheorghe Ureche, Ioachim Seabro, Teodor Rudeanu, Nicolae Bolboceanu şi Elinor Usatiuc. După cum rezultă dintr-o notă adresată M.A.I. Bucureşti-Direcţia a III-a, Securitatea din Craiova stabilise că „Pântea Constantin a grupat în jurul său o serie de elemente duşmănoase, foşti ofiţeri, comercianţi, preoţi etc., fugiţi de pe teritoriul U.R.S.S., cu care se întâlnea în diferite locuri ca: în grădina bisericii «Sf. Treime», pe stradă, precum şi la domiciliul unora din membrii grupului, unde întreţineau discuţii cu caracter duşmănos privind evenimentele politice interne şi externe, aduceau injurii la adresa conducătorilor din ţara noastră şi U.R.S.S. Şi sperau în schimbarea regimului democrat popular din R.P.R., prin declanşarea unui război de către puterile imperialiste, în urma cărui fapt ei se vor întoarce la locurile de origine de unde au fugit şi îşi vor recăpăta poziţiile pierdute”[413]. Cu ocazia anchetării celor arestaţi, precum şi din depoziţiile martorilor ce fuseseră audiaţi până în momentul respectiv se constatase faptul că aceştia au desfăşurat „activitate de propagandă duşmănoasă

413 *Ibidem,* f. 15. Adresa M.A.I. a Direcţiei Regionale Oltenia către M.A.I. Bucureşti- Direcţia IlI-a, nr. 321/P/14212 din 23 septembrie 1961.

împotriva regimului democrat din R.P.R., încă din anul 1948 şi până la arestare”. Legat de problema „schimbării regimului”, cei menţionaţi comentau evenimentele politice la ordinea zilei şi îşi manifestau speranţa că în urma unui eveniment mai deosebit cum fuseseră evenimentele din Laos, Congo etc., să înceapă „un conflict armat care să antreneze şi lagărul socialist, care apoi să fie învins”, în cadrul discuţiilor privind situaţia basarabenilor într-un eventual război, ei afirmau că „împotriva lor s-ar putea să se ia măsuri să fie internaţi în lagăre, întrucât Uniunea Sovietică se teme de ei (basarabenii), deoarece ei fiind în libertate, ar putea întreprinde acţiuni împotriva U.R.S.S., sau le-ar pune piedici în acţiunile ce le-ar întreprinde”[414]. Interesant este că, în pofida prigoanei dezlănţuite de organele de represiune, basarabenii căutau să-şi menţină „moralul ridicat”, considerând că va veni timpul când toţi se vor întoarce la locurile de unde au plecat.

414 *Ibidem*, f. 17.

într-o vreme când Securitatea cerea sprijin organelor de specialitate sovietice în pregătirea dosarului de anchetă a lui Gherman Pântea, organele de Securitate au cerut sprijin din partea serviciilor de informaţii sovietice. Într-o notă din 11 aprilie 1961, adresată organelor de specialitate sovietice, era redat întregul parcurs al activităţii politice a lui Gherman Pântea, evident în versiunea Securităţii din acea perioadă, subliniindu-se că acesta „continuă a se manifesta frecvent împotriva U.R.S.S. Şi aregimului comunist în general şi este principalul element ce grupează şi instigă elementele fugite de puterea sovietică la acţiuni de natură duşmănoasă”[415]. Ca atare, Securitatea din R.P.R. Cerea ca în legătură cu Gherman Pântea să se verifice şi clarifice următoarele aspecte: 1. În ce organizaţie naţionalistă a activat acesta la Kiev până în 1918 şi în ce a constat activitatea sa; 2. Dacă sus-numitul a luptat împotriva puterii sovietice după 1917 până în 1918 în timp ce se afla la şcoala de ofiţeri din Kiev; 3. Dacă au existat grupuri de partizani ce au acţionat în Odessa în anii 1941 – 1944 care au fost exterminaţi de organele de ocupaţie şi ce rol a avut sus-numitul în această acţiune; 4. Dacă există o anume Arnăutu Taisia ca artistă la Opera din Odessa (sau dacă a existat), se solicită ca aceasta să fie audiată asupra celor ce cunoaşte despre Gherman Pântea şi să indice şi alte persoane care cunosc bine activitatea sus-numitului din perioada cât a fost primar general al

415 *Ibidem,* f. 29. Nota din 11 aprilie 1961.

Odessei; 5. Să se precizeze dacă este real că Elena Rudenco – sora mareşalului Tolbuhin – a fost în Odessa în anii 1941 – 1944 şi a fost ajutată de sus-numitul; 6. Să se obţină probe „justiţiabile" cu privire la „activitatea represivă desfăşurată de sus-numitul în anii 1941 – 1944 la Odessa, întrucât se cunoaşte că Pântea Gherman a fost unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Alexianu – guvernatorul «Transnistriei» – şi ai lui Ion Antonescu"[416].

Din documentele consultate nu reiese ca organele de specialitate sovietice să fi dat un răspuns oficial la această solicitare a Securităţii din R.P.R. Cert este, însă, că în acţiunea de supraveghere informativă a lui Gherman Pântea, ca şi a altor basarabeni, s-a acţionat prin agenta sovietică „Valeria", care pentru acest scop a fost predată în legătura unui ofiţer al Securităţii româneşti. Aceasta venise în România, în anul 1956, fiind căsătorită cu Miroslav Haroviuc în timp ce acesta se găsea în detenţie în Uniunea Sovietică, pentru „activitatea naţionalist-ucraineană ce o desfăşurase până în 1944"[417]. Până la venirea în ţara noastră, „Valeria" fusese agentă a organelor sovietice, fapt despre care aceste organe făcuseră cunoscut Securităţii din R.P.R., iar în 1958 a fost „trecută în reţeaua noastră informativă. De la această dată şi până în prezent, agenta a muncit bine pe linia realizării sarcinilor încredinţate de către organele noastre.

416 *Ibidem.*

417 *Ibidem,* f. 25. Nota-Raport nr. 320/Z/13 iulie 1963.

A fost marşrutizată la Cernăuţi în anii precedenţi în colaborare cu organele sovietice”[418], iar acolo a furnizat informaţii asupra persoanelor din Cernăuţi care erau urmărite. La înapoiere agenta a livrat informaţiile obţinute şi Securităţii româneşti. În colaborarea cu organele de specialitate din România avea şi un interes de ordin personal, privind obţinerea în timp util a vizelor pentru deplasările ce le făcea la fiica sa, domiciliată la Cernăuţi. De menţionat că la acea dată Securitatea era încă într-o relaţie de subordonare faţă de structurile informative ale U.R.S.S., procesul de îndepărtare de acestea producându-se ceva mai târziu. Abia în anul 1964, ultimii consilieri sovietici vor părăsi România.

418 *Ibidem.*

Clasarea dosarului acţiunii de urmărire individuală în împrejurările noii arestării a lui Gherman Pântea, la data de 10 iulie 1962 s-a hotărât închiderea acţiunii informative de urmărire a acestuia şi clasarea dosarului individual cu nr. 2481 (444 file) la arhiva Serviciului „C”, deoarece „sus-numitul a fost arestat şi condamnat la Tribunalul Militar Craiova prin sentinţa 97/1962 la 1 an închisoare” 38, aşa cum rezulta dintr-o adresă a Direcţiei de Securitate a Regiunii Oltenia. Dosarul acţiunii informative individuale de urmărire a fost transferat apoi la Craiova, pentru a fi folosit în cursul anchetei penale. Cel urmărit era menţinut, desigur, în evidenţă, dar în alte condiţii, având în vedere că acum se afla la închisoare.

CAPITOLUL IX – ULTIMII ANI DE VIAŢĂ

Speranţe legate de liberalizarea regimului

După eliberarea din închisori şi, odată cu faimoasa Declaraţie din aprilie 1964, fruntaşii basarabeni din România şi-au pus mari speranţe într-o politică de independenţă reală a regimului de la Bucureşti faţă de Moscova şi o liberalizare a regimului intern din ţară. Ei urmăreau cu multă atenţie evoluţia raporturilor dintre conducerea României şi U.R.S.S., fiind totodată extrem de sensibili faţă de atitudinea acestuia de reconsiderare a unor momente din istoria naţională, cât şi faţă de unele personalităţi politice şi culturale cu rol major în istoria poporului nostru.

Citind volumul *Karl Marie însemnări despre*

români, editat în anul 1964, sub îngrijirea acad. Andrei Oţetea, care la data aceea îndeplinea funcţia de director al Institutului de istorie al Academiei R.P. Române, Gherman Pântea i-a adresat acestuia o scrisoare, la 15 februarie 1965, arătându-se „profund impresionat" de „curajul şi limpezimea ideilor" exprimate în lucrarea respectivă, menţionând că aceasta l-a inspirat şi pe el de a „contribui la lămurirea unor chestiuni în legătură cu Basarabia"[419]. Evocând faptul că în anii 1917 – 1918, el a avut „un rol însemnat în viaţa revoluţionară şi naţională a Basarabiei", petentul se manifesta hotărât să predea Institutului de istorie al Academiei o serie de lucrări şi acte, precum: Memoriile sale în legătură cu Basarabia, scrise în ianuarie şi februarie 1965; Procesele verbale originale ale Comitetului Central Ostăşesc Moldovenesc, al cărui preşedinte fusese Gherman Pântea, precum şi traducerile acestora în limba română; Lucrarea sa *Unirea Basarabiei,* compusă din două capitole: *Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii Basarabiei,* cu o prefaţă de savantul român Nicolae Iorga şi *Două decenii de la autonomia Basarabiei,* scrise de Pântea în anul 1937. În final, Gherman Pântea făcea menţiunea că predă aceste documente, „care la ora actuală sunt unice, din toată inima, fiind convins că la nevoie ele vor servi şi ajuta neamul nostru şi pe înţeleptul conducător al poporului român Tov. Gh. Gheorghiu-Dej"[420].

---

419 A.N.I.C., Fond Gherman Pântea (1646), dosar 4, f. 4.

420 *Ibidem.*

Ultimei expresii, desigur, nu trebuie să i se dea mai mult decât semnificaţia unei formule de complezenţă, uzuale în acele vremuri. Între Gherman Pântea şi Andrei Oţetea a fost semnat apoi şi un proces verbal în două exemplare, de predare-primire a materialelor respective, pe care directorul Institutului de istorie era autorizat să le remită autorităţilor în drept. De menţionat că, în anul 1944, Gherman Pântea mai depusese la Biblioteca Academiei unele lucrări şi materiale, care au fost înregistrate la Cabinetul de Manuscrise-Carte rară, sub numărul 44/1944, aşa cum rezultă dintr-o adresă emisă la cererea Institutului de istorie, de către Biblioteca Academiei R.P.R., în data de 2 martie 1966[421].

În baza raporturilor statornicite, Institutul de istorie al Academiei i-a eliberat lui Gherman Pântea unele adeverinţe, pentru a-i servi la spaţiul locativ, din care rezulta că este „colaborator extern al Institutului nostru, calitate în care aduce ţării servicii însemnate de interes naţional. Actualmente tov. Pântea Gherman lucrează la un studiu în legătură cu mişcarea comunistă din Basarabia din anii 1918 – 1940, studiu care va servi ca material pentru redactarea istoriei Partidului Comunist Român”[422]. Prin decretul nr. 1765 din 28 aprilie 1965, semnat de preşedintele Consiliului de Stat, Chivu Stoica, i se acorda „tovarăşului Gherman Pântea, colaborator ştiinţific al Academiei Republicii Socialiste

421 *Ibidem,* f. 10.
422 *Ibidem,* f. 9.

România o pensie de merit, personală de 1.500 lei lunar, începând cu data de 1 mai 1965”, pentru „merite deosebite faţă de clasa muncitoare în anii 1919 – 1926”[423].

Folosirea oricărui prilej pentru afirmarea crezului privind Basarabia

Socotind că „nu mai are nimic de pierdut”, în ultimii ani de viaţă, Gherman Pântea nu a ezitat să folosească diverse ocazii, pentru a-şi afirma crezul privind Basarabia. În ziua de 29 ianuarie 1967, la cimitirul Bellu, a avut loc înmormântarea lui Ion Buzdugan, scriitor, fost secretar în Sfatul Ţării, cel care a redactat actul Unirii Basarabiei cu România. La ceremonie au participat peste 200 persoane, în majoritate basarabeni. Au rostit discursuri fruntaşii basarabeni Pantelimon Halippa, Gherman Pântea şi preotul Vasile Ţepordei. Luând cuvântul în calitate de fost preşedinte al blocului soldăţesc-muncitoresc-moldovenesc, Gherman Pântea a adus un omagiu lui I. Buzdugan, subliniind că „a luptat pentru poporul moldovenesc dintre Prut şi Nistru, pentru ca să-şi păstreze în condiţiile aspre ale ţarismului limba şi fiinţa”[424]. El a dat citire apoi actului Unirii Basarabiei cu România, care fusese prezentat de I. Buzdugan în şedinţa Sfatului Ţării de la Chişinău, în ziua de 27 martie 1918. În momentul în care Pântea a început să vorbească despre activitatea politică a lui Buzdugan, avocatul Copciac şi alte câteva persoane au plecat imediat din capelă.

423 *Ibidem,* dosar 5, f. 47.

424 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1 161960, voi. 3, f. 141.

Pentru mulţi dintre foştii deţinuţi politici, frica era încă prea mare, iar amintirile calvarului închisorilor comuniste destul de proaspete. Solicitat după participarea la eveniment să relateze ce anume a spus de i-a făcut pe unii participanţi să plece, Pântea a răspuns unei surse a Securităţii că „a vorbit ca un istoric şi basarabean”. Întrebat fiind dacă nu i-a fost frică, el a răspuns că „la noi există libertatea opiniilor şi deci a putut să-şi exprime părerea, iar în al doilea rând, având vârsta de 72 ani, el nu mai are mult de trăit şi vrea ca şi la sfârşitul vieţii să-şi continue linia sa, că Basarabia este a României”. A mai adăugat că „prin aceasta nu lezează interesele guvernului nostru, iar altora dacă nu le convine, asta nu-l interesează”[425]. În legătură cu aceasta, avocatul Haralambie Marchetti, fost prefect al judeţului Lăpuşna, într-o discuţie cu sursa „Sedoi”, şi-a exprimat părerea că „nebunul de Pântea o s-o păţească într-o bună zi”[426]. Pântea şi-a asumat, însă, toate riscurile, iar la parastasul pentru fostul mitropolit al Basarabiei, Gurie Grosu, ce a avut loc la biserica Sf. Spiridon din capitală, în ziua de 26 martie 1967, a vorbit într-o manieră asemănătoare.

La aceeaşi biserică Sf. Spiridon, în ziua de 13 august 1967, a avut loc un parastas pentru pomenirea a 50 de ani de la moartea poetului român basarabean Alexe Mateevici. În cuvântul său, preotul Vasile Ţepordei a spus că Alexe

425 Idem, dosar 1210700, vol. 1, f. 42. Nota informativă furnizată de sursa „Ira“.

426 Idem, dosar 1 161960, voi. 3, f. 139.

Mateevici a fost cel mai mare poet al Moldovei de Răsărit, care a scris cel mai frumos imn închinat limbii române şi că basarabenii trebuie să fie mândri de contribuţia ce au adus-o prin poetul lor la tezaurul literaturii şi culturii române. Vorbitorul a amintit cu cifre statistice despre participarea basarabenilor la primul război mondial, luptele de la Mărăşeşti, din 1917, despre contribuţia materială şi oamenii pe care i-au jertfit şi a arătat că şi Alexe Mateevici a fost pe frontul Mărăşeştilor, unde s-a îmbolnăvit de tifos exantematic şi a murit. Părintele Ţepordei a mai spus că „odată cu pomenirea lui A. Mateevici tresaltă toate sufletele româneşti din Moldova de Răsărit şi că suntem datori să auzim glasul celor ce visează să vină în braţele patriei mame”[427]. A vorbit apoi Pantelimon Halippa, care a interpretat două poezii scrise de Al. Mateevici, din care una „Eu cânt căci văd că ele vin, acele zile de senin, eu cânt căci văd acum cum piere a ţării veşnice durere”, le-a considerat „profetice, declarând cu voce extrem de puternică în biserică, că nu socoteşte că au venit acele zile de senin şi că durerea ţării n-a pierit, atâta vreme cât există fraţi români despărţiţi de patria mamă”[428]. În final a vorbit Gherman Pântea, care după ce a citit poezia lui Al. Mateevici „Limba noastră” a spus că poetul a fost „un mare luptător pentru independenţă culturală şi naţională, că fiecare român de lângă Nistru este un luptător pentru limba maternă,

427 Idem, dosar 1210700, vol. 1, f. 45. Nota informativă a sursei „Vlaicu Petre“, din august 196767.

428 *Ibidem.*

pentru proveniența sa românească şi pentru întregirea patriei româneşti”. El a mai adăugat că „amintirea marelui poet se împleteşte cu a altor mari luptători pentru cauza românească de dincolo de Prut ca Ion Hodorogea, Simion Murafa, Pavel Dicescu, Vasile Stroescu, Costache Străjescu şi alţii”[429]. La parastasul pentru Alexe Mateevici au mai participat şi alţi intelectuali basarabeni cunoscuţi, precum prof. Constantin Tomescu, istoricul Alexandru Gonţa, Vasile Luţcanu, avocatul Teodor Păduraru, prof. Simion Vărzaru ş.a.

O moarte bizară. Ceremonia de înmormântare

Gherman Pântea s-a stins din viaţă în ziua de 1 februarie 1968, la vârsta de 78 de ani. Locuind pe strada Argentinei, făcea cumpărăturile obişnuite în Piaţa Amzei, unde vizita uneori un local din zonă, pentru a lua o supă sau/şi un apetitiv. În ziua menţionată, ieşind de la acel local şi îndreptându-se spre casă, a căzut instantaneu pe stradă şi a murit. Trecătorii au semnalat cazul Miliţiei, care la rândul ei a sesizat Spitalul de Urgenţă Florească. Era prea târziu deja, medicii au constatat moartea clinică a lui Pântea şi l-au trimis la Morgă. Îngrijoraţi de faptul că „Tata Ghenea”, cum i se spunea în familie, nu se reîntorsese acasă, timp de o zi şi o noapte, soţia, fiul şi nora l-au căutat peste tot, aflând întâmplător de la nişte vecinii despre tragicul eveniment. Pântea nu era hipertensiv, nu suferea de cord, astfel încât împrejurările şi cauzele morţii sale sunt destul de

429 *Ibidem.*

bizare.

Înmormântarea a avut loc în data de 4 februarie, orele 13.00, la cimitirul Şerban Vodă Bellu) în cavoul Rădulescu (cumnat) de lângă Capela cimitirului. La eveniment au participat circa 400 de persoane, în majoritate basarabeni, care au „înţeles să cinstească memoria decedatului cu flori, cu lacrimi şi cu cuvinte duioase rostite de prieteni, în ultimele clipe ale aflării corpului lui neînsufleţit, printre cei vii”[430]. Discursurile rostite în cadrul ceremoniei de înmormântare au fost adunate ulterior de Elefterie Sinicliu într-o broşură intitulată *la catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968.

După oficierea serviciului religios de către preoţii basarabeni Simeon

Neaga şi Vasile Ţepordei, au urmat discursurile acestora, buni prieteni ai defunctului. Părintele Simeon Neaga, preot paroh la Biserica Sf. Nicolae, fostă rusă, care-i fusese şi duhovnic lui Gherman Pântea, îl caracteriza pe acesta ca pe un „luptător neobosit, patriot recunoscut, român frământat, creştin convins şi fiu devotat al Neamului Românesc, din care făcea parte integrantă… Atât de mult ne obişnuisem să-l vedem printre noi, şi cu noi, pe bunul şi neobositul Gherman Pântea, totdeauna vesel şi voios, sănătos şi plin de optimism în biruinţa dreptăţii, grăindu-ne cuvânt înţelept, sau istorisindu-ne din bogata lui activitate în slujba patriei şi a neamului, încât greu ne este, chiar foarte greu, să putem crede că

430 Elefterie Sinicliu, *Cuvânt înainte,* în broşura *La catafalcul lui Gherman Pântea,* februarie 1968, p. 2.

a adormit pentru vecie şi de acum înainte nu-i vom mai vedea nici chipul lui senin, rumăn şi frumos şi nu vom mai auzi graiul lui moldovenesc, plin de duioşie şi parfum strămoşesc. Bogată şi fructuoasă i-a fost viaţa acestui vrednic şi curajos român, fiu devotat al plaiurilor strămoşeşti. Descendent dintr-o veche familie de răzeşi moldoveni de pe ţinuturile judeţului Bălţi, crescut şi format în dragoste de neam şi în spirit religios, nu se putea ca spiritul lui emotiv şi sensibil, care purta pecetea duhului gliei strămoşeşti, să nu rămână profund ataşat şi sincer credincios poporului său, din ale cărui izvoare s-a adăpat şi fortificat şi din ale cărui lumini s-a luminat. Sub înrâurirea binefăcătoare a ţărănimii moldoveneşti şi a bisericii strămoşeşti, pe un fond curat şi luminos, s-a brodat acea dragoste de neam şi s-a zidit frumoasa lui făptură sufletească. Gherman Pântea a moştenit o inimă caldă plină de râvnă şi dragoste pentru fraţii oropsiţi şi chinuiţi”[431]. După ce a povestit despre faptele umanitare ale defunctului, din timpul războiului, preotul Neaga arăta că „Sufletul lui bun a fost moara care a măcinat numai grâu curat şi nu neghină, cugetul lui a fost limpede şi cristalin, iar viaţa lui a fost pildă de trăire strămoşească, curat românească şi în frica lui Dumnezeu”. În final, duhovnicul lui Pântea concluziona că acesta „a adormit, dar ne-a lăsat nouă urmaşilor un testament sfânt, generator de optimism, izvor nesecat de nădejdi, de încredere nezdruncinată în biruinţa adevărului

431 *Cuvântarea Preotului Simeon Neaga -parohul Bisericii Sf. Nicolae, fostă rusă,* învoi. *La catafalcul lui Gherman Pântea,* 4 februarie 1968, p. 1-2.

şi dreptăţii în destinul luminos al neamului nostru scump şi drag şi un imperativ de a ne jertfi şi noi cu toată puterea de muncă, cu devotament şi abnegaţie pentru înflorirea şi întărirea scumpei noastre patrii, pentru care el a militat, a trăit şi a activat fără rezerve cu toată energia, priceperea şi puterea lui de muncă. Dumnezeu să-i deschidă porţile Cerului, şi în braţele Lui să-i primească sufletul obosit spre odihna cea veşnică. Dumnezeu să-l ierte!”[432].

La rândul său, preotul Vasile Ţepordei a evocat personalitatea complexă a lui Gherman Pântea, a cărui energie „veşnic inepuizabilă”, inteligenţă „sclipitoare” şi „firea-i adânc umană”, ca „atribute ale celui ce a fost peste jumătate de veac sufletul celor ce au îndrumat Moldova de Răsărit pe făgaşul trasat de Ştefan de la Putna”, vor rămâne în istorie ca „podoabe ale fostului primar al Chişinăului, Odessei şi vice-preşedinte al Camerei Deputaţilor”[433]. Părintele Ţepordei a menţionat faptul că, în urmă cu doar o săptămână a vorbit împreună cu Gherman Pântea la aniversarea a 50 ani de la declararea Moldovei de Răsărit, ca republică autonomă şi au fost pomeniţi cei 105 deputaţi din Sfatul Ţării trecuţi la cele veşnice, şi atunci „nici prin minte nu-mi putea trece că astăzi vom petrece la locul de veci şi pe al 106-lea – Gherman Pântea... Prea ne obişnuisem să-l vedem permanent la datorie, ori de câte ori trebuia proslăvită Moldova lui Ştefan şi răzeşii lui.

---

432 *Ibidem,* p. 6-7.

433 *Cuvântarea Preotului Vasile Ţepordei,* învoi. *La catafalcul lui Gherman Pântea,* februarie 1968, p. 1.

A murit Gherman Pântea ca om fizic, dar ca personalitate de frunte a generaţiei sale nu va muri niciodată, fiindcă în istorie nu rămâne numele sec al omului, ci rămân faptele lui, şi acestea-s nemuritoare”[434], între faptele enumerate, vorbitorul a amintit de cele cu caracter umanitar de la Odessa, concluzionând că, pentru toate aceste motive Gherman Pântea îşi are locul în „cartea oamenilor de seamă a Istoriei Moldovei lui Ştefan de la Putna. Primească-l răzeşii bălţeni, lăpuşneni, orheeni şi soroceni ca pe cel ce în lupta cea bună s-a luptat, credinţa a păzit, patriotismul a propovăduit”[435].

Au luat cuvântul apoi alţi prieteni ai lui Gherman Pântea, cunoscuţi luptători pentru cauza naţională, în cea mai mare parte a lor de origine basarabeană. În discursul rostit cu acest prilej, Pantelimon Halippa, fost vicepreşedinte şi preşedinte al Sfatului Ţării, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România, în 1918, şi unul dintre liderii neoficiali ai basarabenilor care luptau pentru cauza naţională în perioada regimului comunist, a arătat următoarele: „Ne-am adunat în jurul catafalcului prietenului Gherman Pântea ca să ne luăm rămas bun de la un frate al nostru român basarabean, luptător pentru cauza naţională în anii 1917 – 1918, când împrejurări istorice ne-au ajutat să întregim Moldova lui Ştefan cel Mare prin actul Unirii Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. Toată lumea ştie că

434 *Ibidem,* p. 1-2.
435 *Ibidem,* p. 4.

Actul Unirii a fost săvârşit de Sfatul Ţării basarabean, şi el a fost dictat de conştiinţa naţională şi patriotică a moldovenilor dintre Prut şi Nistru, care suportaseră o sută şi mai bine de ani robia ţarismului rusesc, dar rezistase politicii ticăloase de rusificare. Sfatul Ţării al Republicii Moldoveneşti, prin actul

Unirii, a făcut, după cum se ştie, un act revoluţionar şi el s-a înscris în istoria contemporană ca primul din actele de unire a tuturor românilor în România Mare din 1918, după Basarabia, urmând Bucovina şi Ardealul… Unul din organizatorii Congresului Ostăşesc şi al Sfatului Ţării a fost Gherman Pântea, tânăr ofiţer care pe atunci, dăruit cu o minte ageră şi o voinţă de luptător, a ştiut să-şi facă datoria faţă de neamul din care se trăgea, aruncându-se în primele rânduri luptătoare pentru libertate, dreptate socială şi mai ales pentru dreptul la viaţă a moldovenimii noastre oropsite dintre Prut şi Bug. Toţi românii, care l-au ştiut pe Gherman Pântea, l-au preţuit pentru vioiciunea sufletului său de om al iniţiativei, de om al luptei, de om al norodului, care râvneşte la libertate şi dreptate singure bunuri care pot să răsplătească cu adevărat munca şi lupta omenească. Gherman Pântea a căutat să-şi facă datoria de român în toate împrejurările vieţii şi a avut bucuria de a vedea cu ochii lui roadele muncii şi luptei sale. Dar el, sărmanul, a cunoscut şi neajunsurile vieţii noastre publice, care este mereu în curs de organizare mai dreaptă. Şi aceste neajunsuri şi

amărăciuni l-au ostenit pe Gherman Pântea înainte de vreme şi el ne-a părăsit tocmai acum când poate aveam mai mare nevoie de el”[436]. În finalul cuvântării sale, Pantelimon Halippa îşi exprima speranţa că „Moldova de răsărit va rodi şi alte energii creatoare, căci moldovenimea noastră de acolo nu degeaba l-a dat pe un Zamfir Arbore, pe Bogdan Petriceicu Hajdău, pe Constantin Stere, pe Vasile Stroescu, marele filantrop, pe Ion Pelivan, marele naţionalist, pe Ion Inculeţ, marele diplomat, pe Danul Ciugureanu, vechi luptător, pe doctorul Petre Cazacu, vechi cercetător al trecutului nostru, pe moş Ion Codreanu, pe poeţii Alexe Mateevici şi Ion Buzdugan şi neastâmpăratul nostru frate Gherman Pântea”[437]. Potrivit unei variante „comprimate” cuprinse într-o notă întocmită de organele de Securitate, rezulta că Pantelimon Halippa a scos în evidenţă faptul că defunctul „a luptat împotriva politicii de rusificare a poporului din Basarabia, care a dat naţiunii române personalităţi importante. Deşi Gherman Pântea nu mai există, să nu pierdem nădejdea că Basarabia ne va mai da oameni care să lupte şi să trăiască ziua mult dorită a revenirii ei la patria mamă, realizând astfel idealul nostru, al tuturor”[438].

În cuvinte vibrante îl descria pe Gherman Pântea un alt lider basarabean de seamă, Elefterie Sinicliu, care a accentuat asupra rolului pe care

436 *Cuvântarea Domnului Pan Halippa*, în voi. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, februarie 1968, p. 1-3.

437 *Ibidem,* p. 3-4.

438 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1 161960, voi. 3, f. 7.

cel dispărut l-a avut în cadrul mişcării de resurecţie naţională din Moldova de

Răsărit, în anii 1917 – 1918 şi în Unirea acestei provincii cu patria mamă, dar şi asupra realizărilor sale ca primar al Chişinăului în perioada dintre cele două războaie mondiale, cât şi ca primar general al oraşului Odessa, între 1941 – 1944. „Operă umanitară şi culturală a făcut Gherman Pântea – spunea Sinicliu –, când a construit cele cinci şcoli la Chişinău pentru copii de la periferiile oraşului. Operă umanitară şi creştinească a făcut atunci, când a restituit îmbrăcămintea şi obiectele de casă ale celor două mii de nevoiaşi din Chişinău. Operă umanitară şi românească a săvârşit atunci când a salvat populaţia de la Odessa de la înfometare şi mizeria războiului. Operă de bun creştin şi umanist a făcut Gherman Pântea când a ajutat timp de doi ani şi jumătate bătrânii şi infirmii din Odessa”[439]. La sfârşitul discursului său, Sinicliu sublinia un aspect definitoriu al personalităţii defunctului, îndeosebi în ceea ce priveşte comportamentul şi atitudinea sa în perioadele când a deţinut funcţii publice. Este vorba despre faptul că „Gherman Pântea, în activitatea sa binefăcătoare nu a făcut deosebire de rasă, naţionalitate, credinţă sau convingere politică. El, deopotrivă, i-a ajutat pe toţi ca pe oameni, el însuşi fiind om. A fost bun, larg şi iertător. Aşa a înţeles Gherman Pântea să-şi facă datoria faţă de aproapele său”[440].

---

439 *Cuvântarea Domnului Elefterie Sinicliu,* în voi. *La catafalcul Iui Gherman Pântea,* 4 februarie 1968, p. 7.

440 *Ibidem,* p. 7-8.

La rândul său, prof. Simeon Vărzaru[441] sublinia un aspect care se regăseşte mai puţin în celelalte cuvântări rostite la catafalcul lui Gherman Pântea şi anume dimensiunea culturală a personalităţii acestuia: „Setea de adevăr şi de dreptate naţională îl cheamă, în ultimii ani (pe Gherman Pântea – *n.n.)*, spre rafturile grele ale bibliotecilor, unde caută temeiuri adânci ca şi cronicarii bătrâni ce, pentru întâia oară, glăsuiseră cu toţii câţi suntem de la Râm ne tragem”[442]. Concluzia prof. Vărzaru era că „Dacă istoria unui popor se conturează ca un panteon de o măreţie unică, apoi printre coloanele de aur ale acestui templu, menit să înfrunte veacurile, se profilează de pe acum figura luptătorului basarabean, Gherman Pântea, iar amintirea lui va sălăşlui de-a pururi în conştiinţa noastră şi a generaţiilor viitoare”[443].

Deosebit de emoţionat şi plin de semnificaţii este discursul rostit la această ceremonie funerară de avocatul Adrian Brudariu[444], fost decan al baroului de avocaţi Timişoara în anii 1939 – 1942, bun prieten al fruntaşilor basarabeni aflaţi în România. El arăta că „încă un stejar al Basarabiei s-a prăbuşit. Încă un român stâlp de nădejde al românilor de pretutindeni, ne părăseşte în plină activitate şi vigoare... Durerea pierderii marelui patriot Gherman Pântea, resimţită crâncen de soţia şi familia sa iubită, este astăzi durerea

441 Vezi Schiţe biografice.

442 *Cuvântarea Domnului Prof Simeon Vărzaru,* învoi. *La catafalcul lui Gherman Pântea*, 4 februarie 1968, p. 3.

443 *Ibidem.*

444 Vezi Schiţe biografice.

neamului întreg, căci el aparţinea acum Patriei, fiind de mult intrat în istorie, pentru activitatea sa binecunoscută”[445]. După ce amintea de faptele umanitare făcute de Pântea în timpul cât a fost primar general la Odessa, Brudariu formula o serie de judecăţi interesante valabile şi pentru timpurile noastre. „Patriotismul ideologic – spunea el – nu este incompatibil cu umanitarismul practic. Poţi să-ţi iubeşti neamul tău fără să doreşti moarte şi umilinţă neamurilor cu care trebuie să-ţi împleteşti activitatea, pentru realizarea păcii universale şi armoniei sociale. Aceasta a fost norma de viaţă şi concepţia socială a marelui luptător basarabean Gherman Pântea, de aceea am convingerea că lacrimile noastre de azi se vor întâlni în evaporarea lor astrală cu lacrimile de peste hotare de la Odessa ale oamenilor salvaţi de el în timpul războiului, care a răvăşit Europa, pustiind-o, de zeci de milioane de vieţi tinere, victime ale unei demenţe colective. În semnul înfrăţirii dintre popoare şi a unei bune convieţuiri, prietenul nostru Gherman Pântea a fost purtătorul unui stindard. Să păstrăm testamentul său şi în faţa trupului prăbuşit înainte de vreme, şi când aveam mai multă nevoie de energia sa, de omenia sa, de inteligenţa sa pătrunzătoare şi curajul său entuziast, să spunem un creştinesc şi tradiţional: «Dumnezeu să-l ierte şi să-i fie ţărâna uşoară», iar familiei zdrobită de durere, să găsească în dragostea şi admiraţia noastră pentru marele luptător Gherman Pântea, o alinare, în marea

445 *Cuvântarea Domnului Adrian C. Brudariu,* în voi. *La catafalcul Iui Gherman Pântea,* 4 februarie 1968, p. 1-2.

durere care o copleşeşte”[446].

Ceremonia de înmormântare a lui Gherman Pântea a fost o impunătoare manifestare a spiritului de recunoştinţă vie a celor prezenţi faţă de cel dispărut la ceruri, de cinstire a faptelor sale măreţe consacrate luptei neabătute pentru o viaţă mai bună a românilor de pretutindeni.

Organele de Securitate au luat măsuri ca la procesiune să participe „şi unii informatori care să semnaleze modul cum va decurge aceasta şi eventualele preocupări ale elementelor suspecte”[447]. Printre acestea a fost, de exemplu, un anume Grigorescu Grigore[448], aflat de mai mult timp în atenţia organelor de Securitate.

Poezia „Lui Gh. Pântea, vechi luptător” de Tatiana Găluşcă-Crâşmaru

La moartea fruntaşului basarabean, prof. Tatiana Găluşcă-Crâşmaru, ea însăşi originară din Moldova de Răsărit, eminent cercetător ştiinţific în domeniul etnografiei şi folclorului la Institutul de Etnografie şi Folclor al Academiei Române, i-a dedicat acestuia o poezie, intitulată „Lui Gh. Pântea, vechi luptător”, datată chiar la 4 februarie, ziua înmormântării:

„Gheorghe Pântea, nu-ţi plâng moartea, tu n-ai murit!
Te-a biruit pământul, dar l-ai însufleţit.
Căci l-a pătruns iubirea de ţară ca sămânţa.
Patriei, poporului, i-ai dăruit fiinţa!

---

446 *Ibidem,* p. 2-3.

447 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1 161960, vol. 1, f. 47. Nota nr. 21/ND/03.02.1968.

448 Vezi Schiţe biografice.

Pentru marea Românie luptat-ai bărbăteşte Adevărata istorie a Moldovei va creşte în pagini scrise cu căldură lumii-o oglindă Dreptatea sfântă e peste veac răsfrântă.

Nu, Gheorghe Pântea n-a murit!

Lumina unităţii – cunună de drapel.

Chemări mari viitoare străbat din nou prin el.

Şi-atâţi eroi ce strigă pe hotar la răsărit Numele lui Pântea e prelungit în infinit!

Bălţi, Zăicani, Soroca, Chişinău…

Printre răzeşi oşteni…

Moldova-n lung şi-n larg.

Ogoare, câmpii, păşunile bogate.

Cetăţile de piatră şi albele ei sate Basarabia sfinţită prin lupte-un altar închisă-i fericirea în scumpul ei hotar.

Striga în tine dreptatea sfântă, vie

Moşia aurită de lupte şi-amintire

Acelaşi e pământul: Ardeal, Moldova, Muntenia

Puternic ca o stâncă, în temelie, e Carpatul!

Nu eşti străin, nici singur, o ţară te cunoaşte

De-a lungul şi de-a latul

Duminică, 28 ianuarie, neuitat rămâi

Braţul spadă

Inima făclie

Te-a mistuit, doar glasul adânc parcă-nvie Te-aud, deşi dormi în somn de piatră!

«Al nostru e pământul în răsstrăbuna vatră!»

Cuvântul tău lăsat-ai să-l ducem la lumină Făclia ta va arde în piatra de mâine Strămoşii au purtat-o în sfântul legământ Pe veci în vechi

hotare va fi al nost-pământ.

Prof. Tatiana Găluşcă”[449].

Concluzii finale

Părerile contemporanilor săi basarabeni, cu privire la personalitatea şi activitatea lui Gherman Pântea au rămas împărţite şi după moartea acestuia. Evocăm în cele ce urmează un episod semnificativ în această privinţă. În ziua de 1 august 1973, la domiciliul fruntaşului basarabean Pantelimon Halippa s-a organizat ziua de naştere a acestuia, cu participarea membrilor familiei şi a prietenilor: Ion Văluţă, Iorgu Tudor, a preoţilor Dimitrie Balaur şi Secară, Teodor Fedia) Păduraru, Nicolae Radu Pan Halippa, Alexandru Gonţa, Vasile Bilivschi, Octav Sargheţiu, Petre Gheaţă, col. (r.) Panaitescu, Dumitru Titi) Tănăsescu, Andrei Plămădeală, doamnele Halippa şi Halippa jr., Panişca, Ala Mâncaş şi Munteanu. Cu acest prilej, s-au rostit discursuri în care a fost elogiată activitatea fruntaşului basarabean pe tărâm politic, cât şi în domeniul literar. În final, istoricul Alexandru Gonţa a luat cuvântul şi a spus că el vede în mişcarea unirii două mari personalităţi, pe Halippa şi pe Gherman Pântea. Gonţa nu şi-a mai putut continua alocuţiunea, întrucât afirmaţia sa a fost primită de asistenţă cu comentarii dezaprobatoare. Cei de faţă au fost unanim de acord că „Halippa nu poate fi pus pe acelaşi plan cu Pântea – care a apărut în viaţa publică a Basarabiei, de abia după 1917, fiind un produs al revoluţiei ruse”; Halippa merită să fie pus pe

449 Arh. C.N.S.A.S., dosar 1210700, vol. 1, f. 59.

acelaşi plan cu „titanii” basarabeni, ca B.P. Haşdeu, Constantin Stere etc. Felicitându-l pe Halippa, oaspeţii i-au urat să trăiască 100 de ani şi „să-şi vadă visul cu ochii”[450]. În opinia noastră, atât Pantelimon Halippa, cât şi Gherman Pântea, ca şi alte mari personalităţi ale luptei pentru unitatea naţională îşi au fiecare locul lor în panteonul istoriei neamului nostru, iar orice încercare de a face ierarhizări în această materie este neavenită, arbitrară şi contraproductivă.

Gherman Pântea face parte dintr-o generaţie de mari corifei ai neamului românesc, care au înfăptuit Unirea Basarabiei cu România, au avut realizări însemnate în timpul României reîntregite, au suferit rigorile şi nedreptăţile regimului totalitar de tip sovietic din ţară, dar nu au încetat o clipă să lupte mai departe pentru cauza naţională. El, alături de alţi congeneri de-ai să-i basarabeni sau din alte zone ale arealului (spaţiului) românesc sunt modele de urmat pentru generaţiile de azi şi cele viitoare ale neamului nostru.

SCHIŢE BIOGRAFICE

Elena A li star (n. 18.73, comuna Vai sal, udeţul Ismail-d. L955, Pucioasa) s-a născut în familia preotului Vasile Bălan şi a soţiei acestuia, Elisabeta Bălan. A făcut şcoala primară la Congaz, în judeţul Cahul şi apoi a urmat Şcoala Eparhială de la Chişinău. Aici îl cunoaşte pe tânărul teolog Dumitru Alistar cu care se căsătoreşte. Îşi urmează soţul devenit preot şi activează ca

450 Idem, Dosar 1 161960, voi. 3, f. 43.

învăţătoare începând cu anul 1890 în localităţile Văleni, Roşu, Zărneşti din jud. Cahul şi Rezeni, jud. Chişinău. Între 1909 – 1916 a urmat Facultatea de Medicină de la Iaşi. A fost arestată pentru „activitate naţionalistă” împreună cu membrii grupării lui Daniel Ciugureanu deoarece susţinea necesitatea eliberării prin forţă a Basarabiei de sub stăpânirea rusă. În 1916 a fost mobilizată în armată ca medic militar. A continuat să profeseze la Spitalul Costiujeni de lângă Chişinău. Membră a Partidului Naţional Moldovenesc, a fost aleasă deputat în Sfatul Ţării. Este singura femeie cunoscută astăzi care a luat parte activ la evenimentele politice ce au condus Basarabia către Unirea cu România. La data de 27 martie 1918 a votat Unirea Basarabiei cu România. *Elena Alistar* a fondat Liga Culturală a Femeilor din Basarabia. A fost preşedinte a Partidului Poporului, înfiinţat de Mareşalul Averescu, originar, de asemenea, din Ismail, Bugeac – Basarabia istorică, comuna Babele, actualmente în Ucraina. În 1927 fondează în Basarabia *Gruparea Femeilor Române.* S-a evidenţiat în activitatea Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române care îşi desfăşura activitatea sub patronajul prinţesei Alexandrina Cantacuzino. Odată cu ocuparea Basarabiei de către Armata Roşie, la 28 iunie 1940, *Elena Alistar* s-a refugiat în România. După ce a locuit o vreme la Iaşi este arestată de regimul comunist şi trimisă la Pucioasa, judeţul Dâmboviţa unde a şi decedat în 1955. Rămăşiţele pământeşti i-au fost aduse

peste câţiva ani la Cimitirul Bellu din Bucureşti.

Aurelian Bentoiu (n. 29 iunie 1892, comuna Făcăeni, judeţul Ialomiţa – d. 27 iunie 1962, Jilava) a urmat cursurile Liceului „Gh. Lazăr” din Bucureşti, apoi ale şcolii de ofiţeri de infanterie, iar mai târziu Facultăţile de Drept şi de Filosofie ale Universităţii din Bucureşti. În primul război mondial a fost combatant, rănit la Turtucaia. Din 1919 a funcţionat ca avocat membru al Baroului Ilfov, desfăşurând concomitent o activitate politică susţinută în cadrul Partidului Naţional Liberal. Din partea acestei formaţiuni a fost deputat de Ialomiţa, în perioada 1934 – 1937, şi membru al Executivului condus de primul ministru Gheorghe Tătărăscu: subsecretar de stat la Ministerul de Justiţie (1935 – 1936), Ministerul de Interne (1936), subsecretar de stat la Ministerul de Justiţie (29 august 1936 – 23 februarie 1937), (23 februarie – 14 noiembrie 1937), (17 noiembrie – 28 decembrie 1937), Ministrul Justiţiei (24 – 30 noiembrie 1939), (30 noiembrie 1939 – 10 mai 1940), (11 mai – 3 iulie 1940). În cel de-al doilea război mondial a fost concentrat ca magistrat militar. În 1948 a fost scos din Barou, ca urmare a reformei comuniste a justiţiei, alături de alţi maeştri ai avocaturii, în anii ’50 ai secolului trecut a fost întemniţat în două rânduri, prima dată timp de 8 ani, fără să fi fost condamnat. A doua întemniţare, după o scurtă perioadă de libertate, i-a adus şi sfârşitul, după 5 ani, în penitenciarul Jilava. În închisoare a compus numeroase poezii, transcrise pe hârtie după eliberarea din 1956,

publicate postum în volumul *Zări şi zodii – poezii din închisoare*, Editura Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2001. În 1996 a fost reabilitat din punct de vedere juridic, alături de alţi fruntaşi liberali condamnaţi pe nedrept, în urma recursului în anulare introdus la Curtea Supremă de Justiţie. A avut doi copii: Pascal Bentoiu – compozitor şi muzicolog, şi Marta Cozmin – scriitoare.

Emil Bodnăraş (n. 10 februarie 1904, Iaslovăţ, judeţul Suceava – d. 24 ianuarie 1976, Bucureşti), originar dintr-o familie mixtă – tatăl său, Ion Bodnăraş (14 august 1871 – 31 martie 1924), era funcţionar de etnie ucraineană, iar mama sa, Elisabeta Bodnăraş (2 martie 1879 – 22 iunie 1958), era de etnie germană. A avut un frate mai mic, Manole Bodnăraş (1909 – 1985), care era fotograf de meserie. A urmat Liceul Militar din Câmpulung Moldovenesc, absolvit „cu distincţie” (1924); Facultatea de Drept de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iaşi; Şcoala Militară din Timişoara (1927, ca şef de promoţie) şi Şcoala specială de ofiţeri de artilerie din Bucureşti (1930, ca şef de promoţie). După absolvirea Şcolii de ofiţeri de artilerie, *Bodnăraş* a fost avansat la gradul de locotenent şi încartiruit în garnizoana din Cernăuţi. Cariera militară ca ofiţer de artilerie a fost întreruptă de un conflict cu un membru al Casei Regale a României. În una dintre variante se afirmă că a avut o aventură amoroasă cu soţia unui comandant al său şi s-ar fi compromis astfel. A fost transferat într-o garnizoană din Basarabia, unde a fost contactat de elemente comuniste,

devenind spion sovietic. Cu prilejul notării anuale pentru anul 1931, col. Ioan Rizescu, comandantul Regimentului 12 Artilerie, deşi ob servă valoarea de ofiţer a lui *Bodnăraş*, îi reproşează în raport „lipsa de tact, beţiile şi frecventarea unor persoane lipsite de patriotism”. În februarie 1932, *Emil*

Bodnăraş dezertează din armată şi fuge în URSS. În urma cercetărilor s-au stabilit condiţiile dezertării sale. După ce în ziua de 13 februarie 1932 a solicitat o permisie, în seara zilei de 15 februarie 1932 aplecat din Sadagura la Hotin, unde a ajuns a doua zi. În aceeaşi seară, se duce la pichetul de grăniceri de la punctul «Cetatea Hotinului», unde face o recunoaştere a graniţei şi se interesează de la soldaţii de pază unde sunt posturile fixe de grăniceri (româneşti şi sovietice) şi dacă gheaţa e suficient de rezistentă. A doua zi dimineaţa patrulele de grăniceri inspectând malul Nistrului au găsit un chipiu de locotenent şi un toc de revolver, iar pe gheaţă se vedeau urme ce duceau spre malul stâng al Nistrului. Nu se cunoaşte cu ce s-a ocupat în Uniunea Sovietică, dosarul său de cadre de la Moscova menţionând ocupaţia de contabil, practicată între anii 1932 şi 1935 la Moscova şi Astrahan. La Moscova, *Bodnăraş* a frecventat Şcoala superioară a serviciilor speciale sovietice. *Emil Bodnăraş* s-a reîntors în mod ilegal în România în 1935, pentru a îndeplini misiuni speciale încredinţate de G.R.U. – spionajul militar sovietic. A fost recunoscut în tren şi denunţat de unul dintre foştii săi colegi de

şcoală. În mai 1935 a fost condamnat la 10 ani de muncă silnică pentru dezertare în timp de pace şi sustragere de acte. După rejudecarea procesului, i s-a redus condamnarea la numai cinci ani de închisoare şi executându-şi pedeapsa la Braşov, Doftana şi Caransebeş, iar în anul 1940 a devenit membru al PC R. În noiembrie 1942, este eliberat din penitenciarul de la Caransebeş. Ajunge la Galaţi, unde a fost adăpostit de fratele său, Manole. Aflat în libertate, *Bodnăraş* se alătură facţiunii „naţionale „a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. La Târgu Jiu, simulând o criză de apendicită, este internat în aceeaşi celulă de spital cu „bolnavul" Gheorghiu-Dej. Acolo sunt puse la punct manevrele de anihilare a secretariatului P.C.d. R., condus de Foriş, se fac planuri de alianţe pentru crearea unui front popular cu Partidul Comunist şi se decide evadarea lui Dej. În anul 1944, *Bodnăraş* s-a deplasat la Bucureşti şi a luat legătura cu Constantin Pârvulescu şi cu Iosif Rangheţ, pretinzând că este mandatarul Kremlinului, în vederea reorganizării Partidului Comunist. Împreună, cei trei au complotat pentru înlăturarea din funcţia de secretar general al P.C.R. A lui Ştefan Foriş, acuzat că ar fi trădător şi agent al Siguranţei. După bombardamentul de aviaţie asupra Bucureştilor din 4 aprilie 1944, *Bodnăraş* şi Rangheţ l-au capturat pe Foriş şi l-au forţat cu pistolul la tâmplă să-şi semneze demisia. Ajuns la casa conspirativă unde se afla Ştefan Foriş, *Bodnăraş* i-a prezentat acestuia un mesaj venit, după cum susţinea el, din partea

Internaţionalei Comuniste, prin care conducerea partidului era destituită, iar toate legăturile, inclusiv cifrul conspirativ (adică numele membrilor şi casele conspirative), trebuiau predate noii conduceri. De asemenea, conducerea veche trebuia să se pună la dispoziţia conducerii desemnate. Triumviratul Pârvulescu-Rangheţ *Bodnărciş* a deţinut conducerea partidului până la evadarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej din închisoare în august 1944. *Bodnăraş* s-a ocupat de organizarea unor organizaţii paramilitare clandestine (gărzile patriotice), cărora în timpul perioadei comuniste a istoriei româneşti li s-a dat o importanţă exagerată. Împreună cu colonelul Dumitru Dămăceanu a coordonat activităţile de sabotare a porţiunii de front numită „Poarta laşului" din Moldova în timpul ofensivei sovietice din august 1944, aşa-numita „Operaţiune Iaşi-Chişinău". La data de 23 august 1944, *Emil Bodnăraş* (cu numele conspirativ de inginerul Ceauşu) a participat împreună cu Lucreţiu Pătrăşcanu, ca reprezentanţi ai P.C.R., la lovitura de stat organizată de către Regele Mihai pentru răsturnarea de la putere a guvernului mareşalului Ion Antonescu. A făcut parte din grupul de comunişti care l-a preluat în custodie pe mareşalul Ion Antonescu şi pe ministrul Mihai Antonescu. Cei doi au fost ţinuţi prizonieri într-o casă conspirativă a partidului mai înainte de a fi predaţi autorităţilor militare sovietice. *Bodnăraş* a devenit membru al Comitetului Central şi al Biroului Politic al Partidului Comunist Român în

urma alegerilor din 1945. Din anul 1946 a fost deputat al P.C.R. În toate legislaturile Marii Adunări Naţionale. Între martie 1945 şi noiembrie 1947 a fost secretar general la preşedinţia Consiliului de Miniştri însărcinat cu supravegherea serviciilor secrete şi şeful Serviciului Secret al Armatei. În această calitate, a deţinut rangul de subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri (1 decembrie 1946 – 5 noiembrie 1947). El s-a ocupat de organizarea fraudării alegerilor parlamentare din 1946 şi de înscenarea de la Tămădău. A fost unul dintre cei mai importanţi oameni politici în vremea lui Gheorghiu-Dej, fiind în permanentă legătură cu serviciile secrete sovietice, cărora le prezenta rapoarte regulate asupra activităţii tuturor liderilor comunişti români. În timpul în care în fruntea Partidului Comunist s-a aflat Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Bodnăraş* a ocupat mai multe funcţii importante, după cum urmează: ministrul forţelor armate (5 noiembrie 1947 – 4 octombrie 1955), cu gradul de general-colonel; ministrul transporturilor şi telecomunicaţiilor (20 martie 1957 – 27 aprilie
1959); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (20 august 1954 – 4 octombrie 1955,20 martie 1957 – 17 martie 1965); prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (4 octombrie 1955 – 19 martie 1957). Ca ministru al apărării a coordonat activitatea de sovietizare a armatei. *Bodnăraş* a trimis un număr de tineri români credincioşi cauzei comuniste la Moscova pentru a studia în

diferite şcoli militare. Printre aceştia s-a aflat şi Nicolae Ceauşescu, care i-a devenit colaborator apropiat lui *Bodnăraş*, fiind avansat la gradul de general şi de comisar politic al forţelor armate. *Bodnăraş* a rămas unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Dej până la moartea acestuia din 1965, opunându-se în această perioadă restructurării partidului propuse de Iosif Chişinevschi şi Miron Constantinescu. În timpul Revoluţiei din Ungaria din 1956, *Bodnăraş* a fost însărcinat cu înăbuşirea oricăror reacţii de sprijin din partea românilor a revoluţionarilor maghiari. În noiembrie 1956, a făcut parte din delegaţia condusă de Gheorghiu-Dej care a vizitat Republica Populară Ungară şi a purtat discuţii cu János Kádár pe tema înăbuşirii revoluţiei maghiare. A avut un rol cheie în influenţarea deciziei lui Nikita Hruşciov de retragere a Armatei Roşii de pe teritoriul României în 1958. După moartea lui Gheorghiu-Dej la 19 martie 1965, *Bodnăraş*, unul dintre cei mai influenţi membri ai Biroului Politic, a avut o contribuţie hotărâtoare în alegerea în fruntea partidului a tânărului Nicolae Ceauşescu în detrimentul altor doi candidaţi: Gheorghe Apostol şi Alexandru Drăghici. *Bodnăraş* a devenit unul dintre colaboratorii loiali ai lui Ceauşescu. Pentru o perioadă, a continuat să mai deţină funcţia de primvicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (18 martie 1965 – 8 decembrie 1967), după care a fost numit în funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Stat (1967 – 1976), funcţie importantă, dar fără pârghii de decizie în stat. El a

rămas totuşi, până la moartea sa, unul dintre cei mai influenţi membri ai elitei comuniste. A fost distins cu înalte ordine şi medalii. *Emil Bodnăraş* a decedat la data de 24 ianuarie 1976 în Bucureşti şi, spre deosebire de ceilalţi lideri ai partidului care erau înmormântaţi la Monumentul Eroilor Comunişti din Parcul Libertăţii, rămăşiţele sale pământeşti au fost puse într-un sicriu de metal masiv şi înmormântate, la dorinţa sa, într-o criptă de lângă biserica construită pe banii lui în satul natal, Iaslovăţ din judeţul Suceava. Comuna Milişăuţi (astăzi oraş, unde a fost înglobat satul natal Iaslovăţ) a fost denumită *Emil Bodnăraş* în perioada de la moartea liderului comunist şi până în anul 1996. În prezent, în faţa Căminului Cultural din satul natal se află amplasat un bust al său.

Adrian Brudariu (n. 26 august 1893, Dobrovăţ, judeţul Iaşi – d. 1977, Bucureşti), fiul lui Constantin şi Profira, absolvent al Facultăţii de drept, doctor în ştiinţe juridice, de profesie avocat. Înainte de război, a activat în cadrul Partidului Naţional Ţărănesc – aripa dr. Nicolae Lupu. Între 1939 şi 1942 a fost decan al Baroului de avocaţi din Timişoara. După război s-a înscris în Frontul Plugarilor, fiind preşedinte al organizaţiei din judeţul Goij. Pentru activitatea desfăşurată în P.N.Ţ., autorităţile comuniste l-au arestat în ziua de 2 decembrie 1956, la Timişoara. A fost eliberat de la Jilava, pe 13 ianuarie 1958. Ultimul domiciliu: Bucureşti, B-dul Republicii nr. 56.

Emanoil Catelli (n. 25 ianuarie 1883,

Zgârdeşti, Basarabia – d. 18 februarie 1943, Sverdlovsk, U.R.S.S.), fiul lui Grigore şi Anastasia Catelli, a urmat Şcoala Agricolă din Cucuruzeni şi apoi Şcoala Militară din Odessa, consacrându-se carierei militare. În anii 1916 – 1917 a fost profesor instructor la cursurile de limba română pentru ofiţerii moldoveni din garnizoana armatei ţariste din Odessa, care erau destinaţi frontului român. Fiind căpitan de stat major, în anul 1917 a fost ales preşedinte al Comitetului Naţional Moldovenesc din Odessa. În acelaşi an, *Emanoil Catelli* a înfiinţat Partidul Progresist Moldovenesc. În chemările către basarabeni lansate în aprilie 1917, *Emanoil Catelli* spunea: „Moldovenii care au tăcut timp de 106 ani, trebuie să vorbească astăzi mult mai tare, să li se audă glasul nu numai până la Petrograd, ci până la Londra, la Paris şi la Roma. Căci ei sunt *români,* numai ruşii i-au degradat la rolul de „moldoveni”. Şi ei vor să-şi ceară acum toate drepturile. Mai mult – ei vor să şi le ieie singuri. De aceea-i revoluţie acum, ca să luăm îndărăt tot ce ne-au furat tâlharii timp de 106 ani”. Între 10 aprilie 1918 şi 12 decembrie 1918, a îndeplinit funcţia de director la „treburile pământului”, în Directoratul General (guvern) al Republicii Democratice Moldoveneşti, condus de dr. Petre Cazacu. În perioada dintre cele două războaie mondiale, *Emanoil Catelli*, fiind maior în rezervă, a îndeplinit mai multe funcţii publice: prefect de Bălţi şi senator din partea Partidului Naţional-Liberal, ajungând şi preşedinte al Senatului României. A îngrijit apariţia volumului

enciclopedic *Cartea noastră* Bucureşti, 1936, ed. II, 1938), ediţie adresată gospodarilor de la sate. Pentru meritele sale i s-au conferit „Steaua României”, în gradul de Ofiţer, „Coroana României”, în gradul de Ofiţer, ordinele „Ferdinand!” şi „Sf. Vladimir”. Arestat la 5 iulie 1940 de către organele N.K.V.D. – lui din oraşul Bălţi, a fost adus şi întemniţat în penitenciarul din Chişinău. S-a stins din viaţă la 18 februarie 1943 în lagărul de muncă corecţională nr. 5 din Sverdlovsk, aparţinând Gulag-ului sovietic.

Daniel Ciugureanu (n. 1885, Hânceşti, Basarabia – d. 19 mai 1950, Turda) a fost medic în localitatea Hânceşti şi unul dintre promotorii Unirii Basarabiei cu România. Pe 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării a votat în unanimitate pentru proclamarea independenţei Republicii Democratice Moldoveneşti. După ce Sfatul Ţării a votat unirea Basarabiei cu România, dr. *Daniel Ciugureanu,* a făcut parte, împreună cu Pantelimon Halippa, Ştefan Ciobanu şi Ion Pelivan, din delegaţia care a dus la Iaşi proclamaţia unirii Basarabiei cu România. Consiliul Director a fost dizolvat şi a fost înlocuit de Consiliul de Miniştri, iar ca prim-ministru al noii republici a fost numit *Daniel Ciugureanu.* După Unire a fost ministru fără portofoliu, reprezentând Basarabia, în patru guverne în perioada 9 aprilie 1918 – 30 noiembrie 1919. Arestat la 5/6 mai 1950, a murit în ziua de 6 mai 1950, la Turda, în timp ce era transportat, împreună cu alţi foşti demnitari spre penitenciarul Sighet. În duba care-l transporta la Sighet a avut

un atac de congestie cerebrală. A fost dus la Spitalul din Turda, unde a decedat. Securitatea l-a înregistrat ca mort la 19 mai 1950, în penitenciarul Sighet.

Alexandru Costinescu (fost Savinschi) (n. 9 martie 1889, Chişinău – d?) a fost secretar general al Primăriei oraşului Chişinău, în perioada 19421944. Din anul 1941 a avut domiciliul în Bucureşti, str. Culmea Veche nr. 4, ap. 10 la subsol. În ianuarie-februarie 1948 fost cercetat de organele de Siguranţă, fiind bănuit că l-ar adăposti în locuinţa sa pe Gherman Pântea, ceea ce nu s-a putut dovedi, întrucât acesta se afla în perioada respectivă la Sibiu.

Anton Crihan (n. 12 iulie 1893, Sângerei, Basarabia-d. 9 ianuarie 1993, Saint-Louis, SUA), a absolvit la Odessa facultatea de Economie. Fiind ofiţer în anii primului război mondial, a organizat cohortele moldoveneşti pentru apărarea populaţiei basarabene de jafurile şi omorurile făcute de soldaţii armatei ruse dezorganizate şi dezmembrate în anii 1917 – 1918. Ca membru al Sfatului Ţării, a votat Actul Unirii Basarabiei cu Regatul Român. A fost ales deputat în Parlamentul României în anii 1919,1920,1922 şi 1923, şi a îndeplinit funcţii ministeriale şi în învăţământ. În 1934 susţine la Sorbona Paris) teza de doctor în ştiinţe economice. Din 1934 până în 1945 este profesor la Iaşi şi membru important al Partidului Naţional-Ţărănesc din România. Este autorul Legii Agrare pentru Basarabia, în baza căreia a fost înfăptuită împroprietărirea ţăranilor din contul

marilor latifundiari. A fost distins de Guvernul României Regale cu ordinele „Regele Ferdinand" în gradul de ofiţer şi ordinul „Steaua României" în gradul de ofiţer. Din 1946, trece în ilegalitate. În 1950 pleacă în Franţa, ulterior – în Statele Unite ale Americii. Aici a fost cooptat în conducerea Consiliului Naţional Român ca reprezentant al P.N.Ţ., calitate în care a desfăşurat o intensă activitate anticomunistă. Din cauza unor neînţelegeri de ordin organizatoric şi financiar, intervenite între conducătorii C.N.R., în iulie 1964, *Anton Crihan* s-a retras din conducerea acestui organism şi s-a mutat de la New York la Saint Louis, unde va locui până la sfârşitul vieţii. Relaţiile dintre Anton Crihan şi Pantelimon Halippa s-au răcit după 1970, ca urmare a criticilor aduse de Halippa lui *Crihan*, că nu ar activa îndeajuns pentru susţinerea cauzei Basarabiei în străinătate, cât şi a unor neînţelegeri cu Ion Păscăluţă din Canada. Deşi izolat în străinătate şi criticat de cei din ţară, *Anton Crihan* nu a renunţat la activităţile vizând demonstrarea faptului că Basarabia şi Bucovina sunt teritorii româneşti, menţinând legături cu unii basarabeni din ţară, precum Vasile Harea din Iaşi, Ion Văleanu şi Elefterie Sinicliu din Bucureşti. A publicat cărţile *Capitalul străin în Rusia* şi *Unirea Basarabiei",* precum şi *Drepturile României asupra Basarabiei, văzute de istorici ruşi şi străini.* La constituirea Asociaţiei „Pro Basarabia şi Bucovina", a fost declarat preşedinte de onoare al acestei formaţiuni patriotice. A fost

ultimul supravieţuitor din marea generaţie care a luptat pentru revenirea Basarabiei la Patria-mamă, închinându-şi întreaga viaţă Unirii. În 1993 i s-au făcut funeralii naţionale la Chişinău.

Mihail Mişu) Dulgherii (numele real Mişu Dulbergher) (n. 4 decembrie 1909, Tecuci), fiul lui Sache şi Olga Dulbergher, comercianţi. După unele surse puţin verosimile, *Dulgherii* ar fi trăit în U.R.S.S. Între anii 19241944. De fapt, în anul 1927 era funcţionar la Banque de Belgique pour l'Étranger, iar mai apoi a lucrat în contabilitate la firma de comerţ de cereale a unui unchi. După serviciul militar într-o unitate de cavalerie, a ajuns la Bucureşti, unde a lucrat, mai întâi la magazinul unui văr de-al său, apoi ca magazioner la fabrica de mătase Royal. În 1938 s-a căsătorit cu o contabilă, Liza Marcusohn, şi în acelaşi an a fost concediat de la fabrică, se presupune că în urma noii legislaţii antievreieşti a guvernului Goga-Cuza. În anii 1938 – 1939, cei doi soţi au trăit din vânzarea de prosoape şi apoi dintr-un mic atelier de confecţii de lenjerie bărbătească. În anul 1940, au găsit post amândoi la misiunea comercială a U.R.S.S. La Bucureşti: ea – ca secretară dactilografă, iar el, ca şofer. În momentul izbucnirii războiului cu U.R.S.S., la 22 iunie 1941, amândoi au fost arestaţi şi internaţi în Lagărul de la Târgu Jiu. În 1945, cu sprijinul lui Vania Dudenco Ion Vidraşcu), militant comunist de frunte, pe care îl cunoscuseră în lagăr şi care devenise unul din conducătorii serviciilor secrete ale Partidului Comunist, după un stagiu în rândul

Formaţiunilor de Luptă Patriotică, organizaţie paramilitară comunistă, *Mihail Dulbergher* a fost angajat ca inspector al Siguranţei Statului şi şi-a românizat numele în *Dulgherii.* După crearea Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, în anul 1948 a devenit colonel şi timp de 4 ani, din 1948 până în 1952, a fost şeful Direcţiei a III-a de Anchete Cercetări Penale) şi şeful de cabinet al ministrului de Interne, Teohari Georgescu. El a activat şi în Brigada Mobilă de pe lângă Direcţia Generală a Poliţiei, care s-a ocupat cu deportarea saşilor şi şvabilor în U.R.S.S., reprimarea grupurilor înarmate antisovietice, trierea repatriaţilor etc., contribuind astfel, împreună cu generalul Alexandru Nicolschi, la deportarea a zeci de mii de persoane în colonii de muncă forţată. În paralel cu activitatea din cadrul Securităţii, *Mişti Dulgherii* deţinea şi funcţia de membru al Direcţiei Organizatorice a C.C. Al P.M.R. (1949 – 1952). Împreună cu Francisc Butyka a primit sarcina de la conducerea Partidului şi a „consilierilor" sovietici de a conduce ancheta în cazul Lucreţiu Pătrăşcanu, care ulterior a fost condamnat la moarte şi executat în aprilie 1954, şi a altora din deţinuţii din aşa-zisul grup Pătrăşcanu, a participat la ancheta şi pregătirea proceselor deţinuţilor din lotul „Marii finanţe", a pastorului de origine evreiască Richard Wurmbrand etc. De asemenea a fost implicat în pregătirea Procesului Canalului. Din cauza eleganţei cu care se îmbrăca, a articolelor de lux pe care le avea la dispoziţie în

biroul său şi fiindcă se înconjurase de consilieri „cu carte” (foşti avocaţi), *Dulgherii* era poreclit de subalterni „împăratul”. După mărturiile unora dintre cei anchetaţi din acea perioadă, *Mişti Dulgherii* s-a distins mai ales prin violenţa fizică faţă de deţinuţi în cursul anchetelor. În octombrie 1952 a fost destituit împreună cu şeful său, ministrul Teohari Georgescu, şi arestat, împreună cu alţi ofiţeri, ca membri ai „grupului antipartinic de dreapta Ana Pauker-Vasile Luca Teohari Georgescu”, pentru „activitate duşmănoasă” desfăşurată în cadrul organelor Securităţii Statului. În locul său a fost avansat col. Fr. Butyka. După doi ani de „anchetă”, în anul 1954 a fost eliberat din arest, îndepărtat din Ministerul Afacerilor Interne şi degradat la gradul de soldat. A fost angajat ulterior la I.C.A.B., în calitate de conducător al unei gospodării de canalizare. După unii, el ar fi fost reabilitat în anul 1965, i s-au cerut scuze şi i s-a dat gradul înapoi. În 1967 şi 1968 a fost anchetat, se pare, pentru ultima dată, de Securitate în legătură cu activitatea sa de anchetator din anii stalinismului, în special cu privire la cazul procesului Pătrăşcanu şi apoi, al procesului Canalului. În 1984, fostul colonel *Dulgherii* şi familia sa au emigrat în Israel, unde trăia una din fiicele sale. Ulterior a emigrat în Canada, unde locuia cealaltă fiică.

Onisifor Ghibu (n. 31 mai 1883, Sălişte, comitatul Sibiu-d. 3 octombrie 1972, Cluj) a urmat cursurile şcolii primare în localitatea natală Sălişte. A efectuat primele 6 clase de liceu la

Sibiu, terminând cursurile şcolii medii la Braşov, în anul 1902. Studiile universitare le face la Universitatea din Bucureşti, apoi şi le desăvârşeşte la Budapesta, Strasbourg şi Jena, în acest din urmă oraş universitar trecându-şi şi doctoratul în filosofie, pedagogie şi în istorie universală (1909). În anul 1910 a fost numit inspector al şcolilor arhiepiscopiei Ortodoxe a Transilvaniei Sibiu), în 1912 secretar al secţiei şcolare „Astra" şi membru în comitetele redacţionale ale revistelor „Luceafărul", Românul", „Transilvania", pentru ca, în 1914, să se refugieze la Bucureşti, împreună cu soţia sa. Aici fondă „Tribuna", împreună cu

C. Bucşan şi Gh. Popp, deveni membru al redacţiilor „Revistei generale a învăţământului", al „Buletinului Casei şcolilor" şi al „Gazetei Ostaşilor", în 1916, în contumacie, a fost condamnat la moarte de Tribunalul militar din Cluj, pentru dezertare. Refugiindu-se în Basarabia, întemeie, alături de Pan Halippa, Partidul Naţional Moldovenesc. Începu o luptă biruitoare pentru introducerea alfabetului latin în şcoală şi administraţie. În 1917, edită „Şcoala Moldovenească" şi „Ardealul", ce se preschimbă în cotidian („România Nouă") la 24 ianuarie 1918 – *organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor*.; *Onisifor Ghibu* fiind primul militant pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat. Caracterul său de luptător pentru românismul de pretutindeni îl făcu iubit în toate casele românilor, oriunde ar fi fost ele înălţate. În

anul 1918 este numit secretar general al resortului de instrucţie din Consiliul Dirigent, fiind ales şi deputat în Marele Sfat al Transilvaniei. Cu acest prilej, realizează preluarea Universităţii din Cluj, propunând şi înfăptuind organizarea ei pe baze româneşti (1919). Pentru ridicarea prestigiului noii instituţii de învăţământ superior, intervine şi reuşeşte să-l aducă în ţară pe marele savant Emil Racoviţă, ajutându-l să înfiinţeze la Cluj primul institut de speologie din lume. Tot acum, *Onisifor Ghibu* este numit la noua universitate ca profesor, fiind ales totodată membru corespondent al Academiei Române, în calitatea sa de profesor, funcţionează până în anul 1945. Opera lui *Onisifor Ghibu* numără peste 100 de lucrări, printre care menţionăm: *Limba nouălor cărţi bisericeşti* (1905), *O călătorie prin Alsacia şi Lorena, Ţara şi şcolile ei* (1909), *Cercetări privitoare la situaţia învăţământului primar şi la educaţia poporală*, *Despre educaţie* (1911), *Şcoala românească din Ungaria* (1912), *Din istoria literaturii didactice româneşti, Universitatea din Cluj şi institutele ei de educaţie* (1922), *Universitatea românească a Daciei superioare* (1924), *Portrete pedagogice* (1927), *Contribuţiuni la istoria poeziei noastre populare şi culte* (1934), *Picu Pătruţ din Sălişte, Prolegomenă la o educaţie românească* (1941) ş.a. În timpul regimului comunist, *Onisifor Ghibu* a fost marginalizat, iar lucrările şi operele sale de o viaţă au fost cenzurate şi scoase din circulaţie. Desconsiderat, deşi într-o oarecare măsură temut de Putere şi de

cei ce se învârteau în jurul ei, *Onisifor Ghibu* a rămas mai departe credincios datoriei faţă de poporul său şi faţă de conştiinţa sa. În această perioadă de ostracizare, el nu a pregetat să facă o seamă de intervenţii scrise, note, memorii, studii adresate unor autorităţi din ţară sau de peste hotare, în legătură cu realităţile din ce în ce mai îngrijorătoare din ţara noastră. Aceste lucrări nu se limitau la criticarea unor măsuri luate de autorităţi sau a unor stări de lucruri din toate domeniile vieţii culturale şi materiale, ci au fost însoţite de propuneri concrete de soluţionare. Deosebit de relevant în această privinţă este celebrul memoriu din 31 octombrie 1956 adresat conducătorilor sovietici Nikita. S. Hruşciov, secretar general al P.C.U.S., şi Nikolai I. Bulganin, preşedinte al Consiliului de Miniştri al U.R.S.S., prin care solicita dreptul la autodeterminare al românilor din Basarabia şi Nodul Bucovinei şi retragerea trupelor sovietice din România.

Ion Glogojanu (n. 1 iulie 1888 – d. 22 octombrie 1941, Odessa) a fost ofiţer de carieră, parcurgând treptele ierarhiei militare până la gradul de general de divizie. A participat la al doilea război balcanic şi la primul război mondial. În anul 1926 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, în 1933 era colonel, iar în 1939 – general de brigadă. În timpul celui de-al doilea război mondial a fost comandant al Diviziei 10 Infanterie (3 iunie – 22 octombrie 1941) şi comandant militar al oraşului Odessa (17 – 22 octombrie 1941). După ocuparea Odessei la 16

octombrie 1941, generalul *Glogojanu* şi-a instalat postul de comandă în fostul sediu al N.K.V.D., deşi au existat informaţii cu privire la minarea de către sovietici a clădirii. La cinci zile de la intrarea trupelor române în oraşul Odessa, în după-amiaza zilei de
22 octombrie 1941, la orele 17, imobilul care adăpostea Comandamentul Militar al oraşului Odessa şi Statul Major al Diviziei 10 Infanterie a fost aruncat în aer de către partizanii sovietici, acest atentat terorist provocând pierderea a 135 militari (79 ucişi, 43 răniţi şi 13 dispăruţi), dintre care 128 români şi 7 germani, inclusiv decesul generalului *Glogojanu.* Corpul său neînsufleţit a fost scos de sub dărâmături în ziua următoare, la ora 13,10. Toate victimele atentatului terorist au fost înmormântate la 25 octombrie 1941 în parcul Şevcenko din Odessa. Ca urmare a acestui actul terorist comis de partizanii sovietici, mareşalul Ion Antonescu a ordonat ca represalii o serie de execuţii care au rămas cunoscute sub numele de „Masacrul de la Odessa”. Post-mortem *Ion Glogojanu* a fost avansat la gradul de general de divizie (1941).

Alexandru Gonţa (n. 10 august 1918, Glodeni, Basarabia – d. 24 ianuarie 1977, Bucureşti), fiul lui Ioan şi Maria. A urmat cursul primar în satul Mălăieşti, judeţul Bălţi, între 1925 – 1929, iar apoi seminarul Veniamin Costache din Iaşi, între 1929 – 1937. Din 1937 până în 1941 a frecventat cursurile Facultăţii de Teologie din Iaşi, iar după obţinerea licenţei s-a înscris la Facultatea de drept

şi Facultatea de litere şi filosofie ale Universităţii din Iaşi, pe care le-a urmat între 1942 şi 1946. În perioada

1942-1947 a îndeplinit funcţia de paleograf la Arhivele Statului din Iaşi, lucrând în paralel ca profesor la Şcoala Medie Tehnică tot din Iaşi. În anii

1947 – 1948, a fost profesor şi director la Şcoala Medie Mixtă din comuna Ioneşti, raionul Botoşani. Între 1949 – 1951 a îndeplinit funcţia de asistent universitar la catedra de Istorie a Românilor, a Universităţii din Iaşi. Între 1951 şi 1960 a fost cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie al Academiei, filiala din Iaşi. La atestare (1960), pentru „lipsă de activitate ştiinţifică”, a fost trecut în funcţia de documentarist ştiinţific I la sectorul de istorie feudală dezvoltată, funcţie pe care o îndeplineşte până în 1965. S-a transferat apoi la Institutul de Istorie (devenit ulterior Institutul de istorie „N. Iorga”) al Academiei Române, din Bucureşti. A publicat un număr apreciabil de lucrări ştiinţifice, fiind unul dintre puţinii specialişti cu o temeinică pregătire în problematica istoriei sociale şi agrare a Moldovei. Cunoştea bine paleografia slavă şi română, câteva limbi de mare circulaţie, a citit un mare număr de documente şi izvoare narative privitoare la istoria Moldovei în primul rând şi la trecutul românesc în general. La 27 ianuarie 1971, *Alexandru Gonţa* a depus împreună cu soţia şi cele două fiice, cereri de plecare definitivă din ţară, pentru a se stabili în

S.U.A., unde avea acordată intrarea prin adresa expediată de Departamentul Justiţiei, Serviciul Imigrării şi Naturalizării, Ministerului Afacerilor Externe al R.S. România, în plus, la 23 februarie 1971, Ambasada S.U.A. Din Bucureşti a intervenit la M.A.E. Al României pentru a i se facilita lui Alexandru Gonţa întocmirea documentelor necesare pentru plecarea din ţară. După avizarea negativă a cererilor depuse, cel în cauză a revenit la 11 august 1971 cu un memoriu la Comisia de Paşapoarte şi Vize, la care a ataşat şi o declaraţie de renunţare la cetăţenia română. Motivul principal care îl determina să ceară plecarea definitivă din ţară îl constituia faptul că, fiind cercetător la Institutul de Istorie „N. Iorga”, nu a putut publica în cei 25 ani de activitate decât foarte puţine materiale. Această situaţie se datora faptului că el fiind specialist în istoria medievală, s-a ocupat de studiul izvoarelor referitoare la istoria Moldovei şi a Basarabiei, implicit – materiale care nu pot fi publicate în ţară, întrucât conţin argumente zdrobitoare cu privire la unitatea administrativteritorială a acestui teritoriu în cadrul arealului românesc. Al Gonţa îşi mai motiva cererea prin aceea că este urmărit de organele de specialitate sovietice, fapt care în mod sigur era real. În căutarea unor posibilităţi pentru a-şi publica lucrările, *Gonţa* a intrat în contact cu mai multe persoane din străinătate, cărora le-a predat o parte din lucrările sale în mod clandestin, încă din 1971, istoricul român îl contactase pe diplomatul american Harry Barnes,

care i-a promis sprijin să-i publice unele lucrări ştiinţifice în S.U.A. La rândul său, acesta avea nevoie de sprijin personal pentru elaborarea lucrării sale de doctorat, a cărei tematică includea o componentă importantă referitoare la relaţiile româno-ruse, în preajma şi în timpul primului război mondial, aspect asupra căruia *Gonţa* era unul din specialiştii de bază. Din datele pe care le deţinea Securitatea, el avea la domiciliul său câteva zeci de lucrări, refuzate la publicare, cuprinzând 8.000 pagini şi pe care dorea să le publice, considerându-le ca o contribuţie pe care o poate aduce la apărarea demnităţii şi intereselor poporului român. *Al Gonţa* a murit în circumstanţe suspecte, nici până astăzi nefiind elucidate pe deplin cauzele şi împrejurările decesului său prematur.

Grigore Grigorescu (n. 5 iulie 1923, comuna Izvoarele-Prahova – d?), fiul lui Grigore şi Iulia, absolvent a trei clase de liceu, a domiciliat în Bucureşti, str. Frumoasă nr. 47. Din documentele Securităţii rezultă că a fost conducătorul unui „Centru de Cultură şi Propagandă Italiană”, ce ar fi funcţionat în localitatea Izvoarele, între anii 1943 şi 1944. Înainte şi după 23 august 1944 a fost membru activ al Partidului Naţional Liberal – aripa Bejan. În anii 1949 – 1950 îşi atribuia diverse titluri (inginer, ofiţer de Securitate, inspector la Ministerul Cultelor etc.), pentru care a fost condamnat ca „impostor”. Soţia sa Alentina, fostă Creţu, fiica lui Constantin şi Vera, născută în comuna Moreni-Tighina, Basarabia, a fost

condamnată în anul 1950, la 8 ani muncă silnică pentru „crimă de înaltă trădare”. În timp ce lucra la M.A.I. (1945 – 1947) ar fi fost recrutată de serviciul de spionaj american, căruia i-a furnizat informaţii în legătură cu situaţia armistiţiului şi starea de spirit din rândul membrilor de partid şi a celorlalţi funcţionari din cadrul M.A.I. Între anii 1962 – 1963 a fost lucrată de Direcţia a III-a a Securităţii, pentru că a vizitat Ambasada S.U.A. Din Bucureşti şi pentru faptul că întreţinea relaţii prin corespondenţă cu un anume preot Kafca din S.U.A., care i-ar fi sugerat să emigreze în această ţară sau să-i facă o vizită împreună cu soţul.

Pantelimon Halippa (n. 1 august 1883, Cubolta, judeţul Soroca-d. 30 aprilie 1979, Bucureşti) a urmat şcoala primară în satul natal, la Cubolta, apoi cursurile Şcolii Spirituale din Edineţ şi ale Seminarului Teologic din Chişinău. După ce a absolvit seminarul în 1904, s-a înscris la Facultatea de Fizică şi Matematică a Universităţii din Dorpat (astăzi Tartu, Estonia). Un an mai târziu a izbucnit revoluţia şi Halippa s-a văzut nevoit să renunţe la studii. Revenit la Chişinău, s-a apropiat de tinerii intelectuali români, colaborând la „revista Basarabia”, prima publicaţie română a epocii, în paginile căreia a tipărit imnul revoluţionar „Deşteaptă-te, române”, fapt pentru care a fost urmărit de autorităţile ţariste. S-a refugiat la Iaşi şi s-a înscris la facultatea de litere şi filosofie, ale cărei cursuri le-a urmat între 1908 şi 1912. În această perioadă a colaborat la revista „Viaţa românească”, în care a publicat „Scrisorile

din Basarabia”. În 1908 a tipărit la Chişinău, cu caractere chirilice, „Pilde şi novele”, prima carte literară din Basarabia, iar în 1912 lucrarea „Basarabia, schiţă geografică”. Revenit la Chişinău în 1913, publică împreună cu Nicolae Alexandri şi cu ajutorul lui Vasile Stroescu, ziarul „Cuvânt moldovenesc, al cărui director a fost. În scrierile sale, Halippa nu a contenit să militeze pentru unirea Basarabiei cu România. Activitatea sa politică s-a intensificat, iar în 1917 a înfiinţat Partidul Naţional Moldovenesc. Anul 1918 l-a găsit pe Halippa în fruntea curentului prounire, drept pentru care a fost ales vicepreşedinte, apoi preşedinte al Sfatului Ţării, adunarea care la 27 martie 1918, a votat Unirea Basarabiei cu România. A participat şi la adunările de la Cernăuţi şi de la Alba-Iulia care au proclamat Unirea Bucovinei şi, respectiv, a Transilvaniei cu România. După 1918 a deţinut mai multe funcţii: ministru, secretar de stat pentru Basarabia (1919 – 1920), ministru al Lucrărilor Publice (1927), ministru al Lucrărilor Publice şi Comunicaţiilor (1930), ministru ad-interim la Ministerele Muncii, Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale (1930), ministru secretar de stat (1928 – 1930,1932,1932 – 1933), senator şi deputat în Parlament (1918 – 1934), urmărind constant propăşirea culturală a Basarabiei. *Pantelimon Halippa* a fost întemeietorul Universităţii Populare din Chişinău (1917), al Conservatorului Moldovenesc, al Societăţii Scriitorilor şi Publiciştilor Basarabeni, al Societăţii de Editură şi Librărie „Luceafărul” din

Chişinău (1940). În 1932 a editat şi a condus revista „Viaţa Basarabiei” şi ziarul cotidian omonim. În 1950 a fost arestat şi închis, fără a fi judecat, la Sighetu Marmaţiei, după doi ani fiind predat N.K.V.D. – ului, dus la Chişinău, judecat şi condamnat la 25 de ani de muncă forţată în Siberia. A fost mutat la închisoarea de la Aiud, unde a fost reţinut până în 1957. A murit la aproape 96 de ani în Bucureşti, în casa de pe strada Al. Donici nr. 32. A scris peste 280 poezii, articole, schiţe, traduceri, memorii, reuşind să editeze în timpul vieţii doar un singur volum, *Flori de pârloagă* (1921, Iaşi), prefaţat de Mihail Sadoveanu. A elaborat şi câteva studii istorice: *Bessarabia doprisoedineniâk Rossii* (1914), *Basarabia sub împăratul Aleksandru I (1812 – 1825), B.P. Haşdeu (1939).* Postum i se publică în revista „Patrimoniu „din Chişinău *Povestea vieţii mele* (1990) şi un volum de publicistică (2001). În colaborare a mai semnat şi cartea *Testament pentru urmaşi* (1991). Membru corespondent al Academiei Române (1918). Exclus în 1948, *Halippa* a fost repus în drepturi în 1990 ca membru corespondent al Academiei Române. Prin decretul semnat de preşedintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, la 23 august 2010, lui *Pantelimon Halippa* şi altor 51 de persoane le-au fost acordate „Ordinul Republicii”, în semn de profundă recunoştinţă faţă de lupta dusă împotriva totalitarismului de stânga de tip sovietic.

Zaharia Husărescu (n. 6 iulie 1876, Chitaiu

Moldovenesc-Ismail – d. 9 februarie 1959, penitenciarul Făgăraş), absolvent al Facultăţii de Drept, a fost încadrat comisar în Poliţia portului Galaţi, în anul 1903, funcţionând apoi în diferite localităţi de graniţă. În timpul primului război mondial a condus serviciul de informaţii şi contrainformaţii al poliţiei, ţinând în acelaşi timp legătura cu Armatele a IV-a şi a IX-a ruse pe probleme de informaţii şi contrainformaţii militare. După război s-a specializat în organizarea şi coordonarea structurilor informative/contrainformative în Basarabia în vederea reprimării acţiunilor subversive. A dovedit o eficienţă deosebită în acest domeniu, contribuind la arestarea a peste 200 de spioni ruşi comunişti şi trimiterea lor în faţa Curţii Marţiale. Totodată a avut un rol hotărâtor în înfiinţarea, în anul 1924, a unor centre de informaţii în oraşele Tiraspol, Odessa şi Harkov. Tot el a fost cel care i-a descoperit şi arestat pe membrii organizaţiei comuniste de tineret din Chişinău condusă de Pavel Teacenko şi de Chirilov, precum şi a organizaţiei cunoscute sub numele conspirativ de „Bundo”. Parte dintre aceste informaţii despre Husărescu şi activitatea lui au fost oferite Securităţii române de către N.K.V.D. –ul sovietic, dar parte au fost deconspirate din arhivele serviciilor secrete romane ajunse pe mâna comuniştilor după 23 august 1944. Pe baza experienţei profesionale dobândite, *Zaharia Husărescu* a publicat *Mişcarea subversivă în Basarabia*, Atelierele Imprimeriei Statului,

Chişinău, 1925 (reeditată în *Suferinţele Basarabiei şi răpirile ruseşti. Antologie*, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Florin Rotaru, Editura Semne, Bucureşti, 1996, p. 233350) *şi Mişcarea revoluţionară de la Tatar-Bunar,* Chişinău, 1925.

Ion Inculeţ (n. 5 aprilie 1884, Răzeni, Basarabia – d. 19 noiembrie 1940, Bucureşti, România), fiul lui Constantin şi al Mariei Inculeţ. A absolvit şcoala primară în satul natal, iar în anul 1894 este admis la Şcoala teologică din Chişinău, subordonată Seminarului teologic. A absolvit-o cu note foarte bune, obţinând dreptul de a se înscrie la Seminar. A studiat în acelaşi an cu viitorii deputaţi şi demnitari de stat Vasile Bârcă şi Pantelimon Erhan. A optat pentru o facultate de ştiinţe exacte şi s-a înscris într-adevăr la facultatea de fizică şi matematică a Universităţii Dorpat, însă după un an de studii s-a transferat la Universitatea Imperială din Sankt Petersburg, facultatea de fizică şi matematică, pe care a absolvit-o cu diplomă de gradul I. A avut recomandare pentru profesorat. În anii de studenţie la Petersburg din iniţiativa sa este creată asociaţia studenţilor basarabeni din Petersburg „Bessarabskoe zemliachestro”. După absolvirea universităţii concurează cu succes la postul de privat-docent, lucrând apoi la mai multe şcoli particulare din Petersburg, predând fizica, matematica şi astronomia. A fost secretar de redacţie la revistele „Vestnik Znania” şi „Năuchnoe obozrenie”, editate de Wilhelm Bittner,

în care a publicat mai multe articole de popularizare a ştiinţei, fără semnătură. În anul 1917 a fost deputat în Sovietul din Petrograd din partea eserilor. În aprilie 1917 a revenit în Basarabia, ca emisar al preşedintelui Guvernului Provizoriu Alexandr Kerenski, în fruntea unui grup de 40 de basarabeni, studenţi şi profesori din Petrograd, cu scopul de a adânci cuceririle revoluţiei din februarie. Este ales deputat în primul parlament al Basarabiei „Sfatul Ţării" împreună cu alţi basarabeni veniţi din Petrograd, din partea deputaţiior-ţărani. Iniţial concepţia politică a lui *Inculeţ* era una de transformări politice în cadrul unei Rusii democratice şi înnoite. Însă, după preluarea puterii la Petrograd de către bolşevici prin puciul din Octombrie, Inculeţ a evoluat spre Unirea cu România. La 21 noiembrie 1917 a fost ales Preşedinte al Sfatului Ţării. La 6 ianuarie 1918 a avut loc tentativa de preluare a Puterii la Chişinău de către bolşevici. La 24 ianuarie „Sfatul Ţării" a proclamat cu majoritate de voturi independenţa Basarabiei faţă de Rusia, iar la 27 martie 1918 a proclamat cu majoritate de voturi Unirea cu România, în condiţiile în care Front-odel-ul şi alte fracţiuni minoritare îi cereau parlamentului insistent să păstreze legătura cu Rusia. Gherman Pântea, fost ministru în Guvernul Republicii Democratice, caracterizează astfel activitatea lui Inculeţ: „La 21 noiembrie 1917 se deschide Sfatul Ţării, organ care avea să vorbească în numele Basarabiei şi să decidă soarta ei. Preşedinte al

acestui parlament a fost ales în mod unanim *Ion Inculeţ.* El întrunea toate calităţile pentru a ocupa această mare demnitate: era calm, abil, împăciuitor, şi mai cu seamă extrem de răbdător". La 10 octombrie 1918, *Inculeţ* a fost ales membru al Academiei Române la recomandarea lui Petru Poni. După Unire Ion *Inculeţ* a fost ministru al Basarabiei, ministru al sănătăţii publice, ministru de interne, ministru al comunicaţiilor şi vice-preşedinte al Consiliului de miniştri în Guvernul României, condus de Gh. Tătărescu (1933 – 1937). *Inculeţ* s-a stins din viaţă ca urmare a unui atac de cord suferit în seara de 19 noiembrie 1940, existând, însă, şi unele opinii potrivit cărora s-a sinucis, ca urmare a situaţiei dramatice a pierderii Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, în vara acelui an. Este înmormântat în Biserica Sfântul Ioan Botezătorul din Bârnova, aflată la periferia municipiului Iaşi. Ion Inculeţ a fost căsătorit cu principesa Roxana Cantacuzino. Din căsătorie au rezultat: Ion I. Inculeţ, Doctor Honoris Causa al Universităţii Western Ontario Canada), Membru de onoare al Academiei Române, director al centrului de electrostatică aplicată al Universităţii Western Ontario şi fratele acestuia, Georgei I. Inculeţ.

Alexandr Fiodorovici Kerenski (în rusă: *A: ieKcaii O p Oèdopoein Kepenc Kuii)* (n. 22 aprilie/2 mai 1881, Simbirsk – d. 11 iunie 1970, New York) a fost al doilea prim-ministru al Guvernului provizoriu rus, chiar înainte ca bolşevicii lui Lenin să cucerească puterea.

Kerenski s-a născut în Simbirsk (azi Ulianovsk), ca fiul al unui director de şcoală. Simbirsk este şi locul de naştere al lui Lenin. Întâmplarea face ca tatăl lui Kerenski, Feodor, să fi fost profesorul şi directorul tânărului Vladimir Ilici Ulianov. *Alexandr Kerenski* a primit licenţa în drept a Universităţii din Sankt Petersburg în 1904. Şi-a arătat repede simpatiile politice atunci când a apărat revoluţionarii antiţarişti. A fost ales membru al celei de-a patra Dume (parlament) în 1912 ca membru al Trudovicilor (un partid moderat liberal). *Kerenski*, un orator strălucit şi un lider parlamentar priceput, a devenit membru al Comitetului Provizoriu al Dumei ca membru al Partidului Socialist Revoluţionar şi lider al opozanţilor socialişti ai ţarului Nicolae al II-lea. Când a izbucnit Revoluţia din Februarie în 1917, *Kerenski* a fost unul dintre cei mai proeminenţi lideri revoluţionari, fiind ales vicepreşedinte al Sovietului din Petrograd. În Guvernul provizoriu rus, el a fost numit la început Ministru al Justiţiei, dar a devenit Ministru de Război în mai şi Prim-ministru în iulie 1917. După tentativa eşuată de lovitură de stat a generalului Lavr Kornilov din august şi după demisia miniştrilor, el s-a autoinvestit şi în funcţia de Comandant Suprem al armatei. Principala problemă a guvernului lui *Kerenski* consta în faptul că Rusia era vlăguită după trei ani de război şi ruşii nu doreau altceva decât pacea. Lenin şi partidul bolşevic promiteau, dacă aveau să ajungă la putere, „pâine, pace şi pământ”. Armata se dezintegra, iar soldaţii –

ţărani şi muncitori – dezertau pe capete. *Kerenski* şi alţi lideri politici s-au simţit obligaţi de angajamentele luate de Rusia faţă de aliaţi să continue războiul, temându-se de asemenea că Germania va cere compensaţii teritoriale enorme ca preţ al păcii. Refuzul lui *Kerenski* de a cere pacea separată l-a distrus. Pe durata tentativei de lovitură de stat a lui Kornilov, *Kerenski* a distribuit arme muncitorilor din Petrograd şi, până în octombrie, mai oritatea acestor muncitori înarmaţi trecuseră de partea bolşevicilor. Lenin era hotărât să răstoarne guvernul *Kerenski* mai înainte ca acesta să fie legitimizat de alegerile plănuite să se ţină pentru Adunarea Constituantă Rusă şi, pe 25 octombrie/7 noiembrie 1917, bolşevicii au preluat puterea în ceea ce avea să devină cunoscut sub numele de Revoluţia din Octombrie. *Kerenski* a scăpat de urmărirea bolşevicilor şi a fugit la Pskov, unde a concentrat trupe loiale guvernului provizoriu în încercarea de a recuceri capitala. Trupele lui au ocupat Ţarskoe Selo, dar au fost învinse a doua zi la Pulkovo. *Kerenski* de abia a scăpat din această înfrângere şi în următoarele câteva luni s-a ascuns până când a putut părăsi ţara, ajungând în cele din urmă în Franţa. În timpul războiului civil rus, el nu a susţinut nicio tabără – s-a opus atât regimului bolşevic roşu cât şi Mişcării Albe a generalilor monarhişti. *Kerenski* a trăit în Paris până în 1940, angajându-se în certurile şi fracţionările nesfârşite ale liderilor democratici ruşi exilaţi. Când germanii au ocupat Franţa în 1940, el a fugit în SUA, unde a trăit până

la moarte. După ce Hitler a invadat Uniunea Sovietică în 1941, *Kerenski* şi-a oferit sprijinul lui Stalin, dar nu a primit niciun răspuns. Totuşi, el a făcut emisiuni radio în limba rusă în sprijinul efortului de război. După război, a format un grup numit Uniunea pentru Eliberarea Rusiei, dar nu a reuşit să înfăptuiască prea multe lucruri. *Kerenski* s-a stabilit în cele din urmă în oraşul New York, dar şi-a petrecut cea mai mare parte a timpului la Institutul Hoover şi la Universitatea Stanford în California, unde a utilizat, dar şi a contribuit la îmbogăţirea marii arhive de istorie rusă a Institutului. A scris şi a făcut emisiuni radio numeroase despre istoria şi politica Rusiei. Printre principalele lui scrieri se numără *Preludiul bolşevismului* (1919), *Catastrofa* (1927), *Crucificarea libertăţii* (1934) *Punctul de cotitură al istoriei Rusiei* (1966). A murit în oraşul New York în 1970, fiind unul dintre ultimii supravieţuitori importanţi ai evenimentelor din 1917. Bisericile locale ortodoxe ruse din New York au refuzat să-i facă slujba de înmormântare lui *Kerenski,* considerându-l unul dintre vinovaţii principali pentru căderea Rusiei în mâna bolşevicilor. O biserică ortodoxă sârbă i-a refuzat de asemenea slujba de înmormântare. Trupul neînsufleţit al lui *Kerenski* a fost transportat pe calea aerului la Londra, unde a fost îngropat într-un cimitir multiconfesional.

Grigori Kotovski (în rusă *I pmopuii Heanoem Komoec Kuii)* (n. 1881, Hânceşti – d. 1925, Bârzula), originar din nobilimea poloneză, dar

ucrainean dinspre mamă, a fost un conducător militar şi activist comunist din Basarabia. În timpul primului război mondial a fost trimis pe frontul din România. În cursul revoluţiei ruse a devenit bolşevic. După Unirea Basarabiei cu patria mamă şi integrarea provinciei în România Mare, *Kotovski* a lucrat în aparatul de propagandă al Partidului Comunist Român. Peste puţin timp a trecut înapoi în U.R.S.S., unde a fost realizatorul pe teren al R.S.S.A. Moldoveneşti formată din opt raioane din regiunea Odessa, în Transnistria, în cadrul Ucrainei. Conform politicii sovietice de atunci, această nouă republică trebuia să propage comunismul în Basarabia vecină, urmărind să aducă revoluţia comunistă în România şi chiar şi în Balcani. Mare amator de femei, *Kotovski* a murit asasinat de un soţ gelos dintre cadrele Partidului, în 1925, la vârsta de 44 de ani. Posibil ca G.P.U. – ul să nu fi fost străin de moartea lui, întrucât autorul crimei – un oarecare Maiorov –, nu a stat decât trei ani în închisoare. În 1935 localitatea Bârzula unde a murit a fost redenumită de autorităţile sovietic*e in memoriam Kotovsk.* Tot aici i s-a ridicat un mausoleu distrus ulterior de trupele române în timpul celui de-al doilea război mondial. Autorităţile comuniste i-au ridicat un monument ecvestru în Chişinău în anul 1954, plasat chiar în faţa actualului Hotel Cosmos.

Haralambie Mcirchetti (n. 13 aprilie 1896, Galaţi – d? Bucureşti), fiul lui Neculai şi Rariţa, licenţiat în drept, a lucrat ca procuror militar la Chişinău. În anul 1928, pentru faptul că a cerut

achitarea unor persoane învinuite de participare la dezordinile ţărăneşti ce avuseseră loc în 19241926 la Tătar Bunar, a fost mutat disciplinar la Galaţi, înscenându-i-se un proces de „insultă a superiorului”. Pentru a nu avea neplăceri, a demisionat din funcţie şi a profesat în continuare avocatura. Încă din anul 1930, a intrat în P.N.Ţ. Graţie relaţiilor apropiate cu Pantelimon Halippa – şeful organizaţiei partidului pe Basarabia, ajunge prefect în judeţul Lăpuşna. În această calitate, datorită relaţiilor sale în lumea evreilor, socialiştilor şi comuniştilor, a fost supranumit „prefectul roşu”. În anul 1934, alături de alţi avocaţi de renume, a asigurat apărarea în procesul intentat la Chişinău, comunistului Petre Constantinescu-Iaşi. Trei ani mai târziu, l-a apărat, într-un proces cu largi implicaţii, pe Mihail Sadoveanu. Din anul 1937, a făcut parte din Blocul Avocaţilor Democraţi, organizaţie constituită sub directa îndrumare a P.C.R. În toamna anului 1940, în timpul guvernării legionare, a asigurat – la Buzău – apărarea unor muncitori, în favoarea cărora nu a vrut să pledeze niciun alt avocat, de teama represiunii legionarilor. În 1940 s-a stabilit definitiv în Bucureşti, cu ultimul domiciliu în str. Puţul de Piatră nr. 5, el. 2, ap. 5. Între 1945 şi 1948 a funcţionat ca inspector de asigurare în cadrul Sovrom-ului. În anul 1952 a fost arestat. După o şedere de 1 an în arestul Ministerului de Interne (str. Uranus) a fost internat administrativ la penitenciarul din Piteşti. În 1955 i s-a judecat

procesul, fiind achitat la cererea procurorului. Ieşit bolnav din închisoare, în 1957 s-a pensionat. Pe data de 27 iulie 1973, a depus la C.C. Al P.C.R. Un dosar cu documente care îi atesta activitatea „antifascistă şi progresistă”, desfăşurată în trecut, solicitând să i se stabilească o pensie specială, dar la care nu a primit răspuns.

Alexandru Nicolschi (numele real Boris Grünberg) (n. 2 iunie 1915, Tiraspol – d. 16 aprilie 1992, Bucureşti), originar dintr-o familie de evrei ruşi din Tiraspol. Tatăl său, morarul Alexandru Grünberg, se îmbolnăvise, iar cum mama sa, Rozalia, nu lucra, în familie domnea o stare de sărăcie. Tânărul *Nicolschi* a reuşit să absolve opt clase de şcoală în oraşul natal, după care, din cauza sărăciei, s-a angajat în anul 1930 calfă într-un atelier de gravură în metal. După un an, a intrat ucenic la un maistru bijutier, unde a lucrat până în 1937. Şi-a satisfăcut stagiul militar la Iaşi, în Regimentul 2 Transmisiuni. A fost lăsat la vatră la începutul anului 1940 cu gradul de caporal, absolvent al Şcolii militare de telefonie. În 1932 a aderat la Comsomol, organizaţia de tineret a partidului comunist – motiv pentru care, în martie 1933, a fost arestat de Siguranţa Statului, fiind însă eliberat după doar 5 zile de arest preventiv. *Nicolschi* a ocupat câteva funcţii în ierarhia comsomolistă locală şi ulterior în aceea a Partidului Comunist din Basarabia. După ocuparea Basarabiei de către U.R.S.S. În iunie 1940, *Nicolschi* a fost angajat ca tehnician la Centrala telefonică din Chişinău. În luna decembrie a

aceluiaşi an, I.A. Efimov, secretarul de cadre de la primăria Chişinăului l-a recomandat pentru a fi încadrat în *Razvedka,* direcţia de spionaj din cadrul serviciului de informaţii N.K.V.D. Nicolschi a urmat un curs special de spionaj în Cernăuţi, într-un centru anume creat pentru astfel de activităţi. Cursul a constat în 60 de lecţii a câte trei ore fiecare, la sfârşitul cărora a fost oarecum familiarizat cu realităţile din România, învăţând să se poarte pe stradă, în restaurante, trenuri, hoteluri etc. N.K.V.D. –ul i-a întocmit acte false, pe numele de *Vasile Şlefânescii* şi l-a trimis în misiune în România, pentru a strânge informaţii privind mişcările de trupe sau situaţia economică. Într-o autobiografie din 1944, *Nicolschi* declara: „În luna mai 1941 am plecat cu o misiune în România. Când am fost prins, ca să-mi pot ascunde trecutul şi misiunea, mi-am schimbat numele în *Nicolschi Alexandru Sergheevici,* originar din Tiraspol. Sub acest nume am fost cercetat de organele Biroului II Contrainformaţii de la Bucureşti şi sub acest nume mă recomand până astăzi, 14 octombrie 1944”. A trecut graniţa în România în noaptea de 26 mai 1941 şi a fost arestat la două ore după intrarea frauduloasă pe teritoriul românesc, după ce fusese găsit de doi grăniceri dormind într-o căpiţă de fân şi se demascase prin faptul că nu vorbea bine limba română. Anchetat de ofiţerii români de contrainformaţii, *Nicolschi* a declarat că: „… fiind decăzut din punct de vedere fizic şi moral, am mers numai o mică distanţă, nu ştiu cât, şi am

hotărât să nu merg mai departe”. S-a prezentat cu numele de *Aleksandr Sergheevici Nikolski* şi a fost judecat pentru spionaj. Procurorul a cerut pedeapsa capitală, însă instanţa i-a dat circumstanţe atenuante şi l-a condamnat prin sentinţa nr. 481/7 iulie 1941 la muncă silnică pe viaţă. La sfârşitul lunii septembrie 1941 a fost transferat la închisoarea din Aiud, unde îşi ispăşeau pedeapsa agenţii sovietici capturaţi pe teritoriul României. La 28 august 1944, *Nicolschi* fost eliberat din detenţie, împreună cu ceilalţi spioni sovietici (care aveau să intre în structura de partid şi Securitate).

După ocuparea sovietică a României, *Alexandru Nicolschi* a avansat rapid în aparatul represiv comunist. A fost încadrat imediat ca ajutor de responsabil politic al „Formaţiunilor Patriotice de Luptă”, organizaţie paramilitară a P.C.R., ocupându-se de organizarea grupurilor de provocatori comunişti înarmaţi. A semnat apoi la 17 octombrie 1944 o cerere de adeziune pentru încadrare în Direcţia Generală a Poliţiei. În cerere, el afirma: „Vreau să lupt în cadrul Partidului Comunist Român, pentru dezrobirea clasei muncitoare, pentru dreptatea socială, să construim o societate nouă, unde să nu existe exploatarea omului de către om”. În martie 1945 a fost încadrat în Ministerul Afacerilor Interne şi numit în funcţia de şef al Corpului de Detectivi din Direcţia Generală a Poliţiei, în care calitate era comandantul Brigăzii Mobile, o unitate S.M.E.R.Ş. Menită să distrugă serviciile de informaţii

existente în statele ocupate de sovietici în Europa de Est şi să le înlocuiască cu servicii subordonate structurilor sovietice. La 1 septembrie 1946, Nicolschi a fost numit în funcţia de inspector general la Direcţia Generală a Poliţiei. În acelaşi an s-a căsătorit cu Iozefina Marcovici, militantă comunistă angajată în Direcţia Generală a Poliţiei şi care era cu opt ani mai în vârstă. Ca urmare a reorganizării Direcţiei Generale a Poliţiei, la 17 aprilie 1947, *Nicolschi* devine inspector general al Poliţiei de Siguranţă. Participă şi la şedinţele de partid. Biroul Organizaţiei de Bază nr. 9 din cadrul M.A.I., unde era înscris, l-a caracterizat: „Alexandru Nicolschi are muncă de conducere în Direcţia Generală a Securităţii Poporului din 1945 şi până în prezent. Munca profesională şi-a însuşit-o bine. Este vigilent faţă de duşmanii Partidului şi ai clasei muncitoare. Este ridicat politiceşte şi are cunoştinţe. Este uneori nervos şi distant. Din cauza muncii profesionale de care este absorbit, nu participă regulat la şedinţele de partid. În general este un tovarăş de încredere şi cu multă putere de muncă. În munca sa din M.A.I. A adus multe servicii cauzei partidului”. La 1 septembrie 1948, a doua zi după înfiinţarea Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, *Alexandru Nicolschi* a fost avansat în gradul de general-maior de Securitate, devenind subdirector general (locţiitor al directorului general) al D.G.S.P. A contribuit la îndepărtarea grupului Anei Pauker de la conducerea P.M.R. Cu acordul Moscovei şi a ordonat arestarea şi anchetarea lui Vasile Luca şi

a fostului ministru de interne, Teohari Georgescu. A fost printre cei care s-au ocupat cu organizarea „Experimentului Piteşti”, fiind recunoscut de mai mulţi foşti deţinuţi ca unul din cei care făcea vizite regulate în închisoarea Piteşti, pentru a supraveghea desfăşurarea „reeducării”. Ca recunoaştere a meritelor în consolidarea noului regim politic din România, *Nicolschi* a fost decorat, la scurt timp după înfiinţarea Securităţii, cu înaltul şi nou creatul ordin Steaua Republicii Populare Române. A continuat să se manifeste în continuare ca agent kaghebist, fiind unul din stâlpii acestei organizaţii în România. Ancheta internă din 1968 a dezvăluit că Gheorghe Pintilie şi *Alexandru Nicolschi* ordonaserăm 1949 instalarea de microfoane chiar şi în locuinţa şi biroul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. A participat la instructaje K.G.B. În Bulgaria şi Polonia şi a fost însărcinat de Moscova cu misiunea de supraveghere a obedienţei liderilor noului regim. În anii 19531961, a fost adjunctul ministrului de interne Alexandru Drăghici şi secretar general al Ministerului Afacerilor Interne. În anul 1959 a absolvit cursurile Institutului de Studii Economice din Bucureşti, fiind înaintat lall februarie 1959 în gradul de general-locotenent de Securitate. *Nicolschi* a fost trecut în rezervă la 31 ianuarie 1961, prin hotărâre a consiliului de miniştri H.C.M.), la vârsta de numai 46 ani, cu gradul de general-locotenent şi dreptul de a purta uniformă. A primit o pensie substanţială (4.200 lei) şi i s-a permis să domicilieze în acelaşi apartament luxos

din str. Olga Bancic nr. 7, care îi fusese repartizat când era subdirector al Securităţii Poporului. Până la revoluţia din decembrie 1989, s-a aflat sub supravegherea Securităţii pentru a fi împiedicat să ia legătura cu agentura K.G.B. Din România. În toamna anului 1991, Procuratura Generală, la sesizarea Asociaţiei Foştilor Deţinuţi Politici A.F.D.P), i-a instrumentat lui *Nicolschi* un dosar penal de inculpare pentru abuzuri în funcţie şi crime. În două interviuri în presă, *Nicolschi* s-a declarat nevinovat, susţinând că el a luptat numai împotriva legionarilor şi fasciştilor. În anul 1991, fiind acuzat de către realizatorii serialului *Memorialul durerii* de exterminarea în închisori a mii de români, *Alexandru Nicolschi* s-a arătat vexat, a dat din mână a lehamite şi a răspuns: „Lăsaţi că ştiu foarte bine cum a fost acolo. Am stat şi eu la închisoare!”. Direcţia I se cercetări Penale a emis la 15 aprilie 1992 o citaţie pe numele lui *Nicolschi*, pentru audieri, citaţia fiindu-i înmânată personal în aceeaşi zi de procurorul Şerban Niculescu. *Alexandru Nicolschi* a decedat în somn în dimineaţa zilei de 16 aprilie 1992, cu doar cu o zi înaintea prezentării sale la Procuratura Generală, unde urma să fie anchetat. Medicul legist a stabilit cauza morţii: un infarct. În ziua următoare, Procuratura a procedat la recunoaşterea cadavrului care era întins pe o masă din sufragerie. Înnebunită de durere, soţia lui *Nicolschi*, Iozefina, în vârstă de 85 de ani, ţipa şi cerea ca acel străin mort în casa ei să fie scos afară. Cadavrul lui *Nicolschi* a fost incinerat a

treia zi la crematoriul Cenuşa. O fotografie a lui Nicolschi pregătit pentru incinerare a fost publicată atunci în revista „zigzag”.

Ion Păscăluţă (n. 7 ianuarie 1890, Târgul Faceşti, judeţul Bălţi, Basarabia – d. 10 octombrie 1988, Montreal, Canada) a avut un rol important în organizarea Congresului Ostăşesc Moldovenesc de la Odessa, din primăvara anului 1917 şi a fost membru al Sfatului Ţării, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România, la 27 martie 1918. El nu a fost, însă, de acord cu hotărârea luată de Sfatul Ţării la 27 noiembrie 1918, prin care s-a renunţat la condiţiile de Unire cu România, considerând aceasta drept o „greşeală regretabilă”, întrucât au fost „suprimate libertăţile şi drepturile social politice ale poporului”. Pentru faptul că punctul său de vedere nu a fost împărtăşit, a aderat public la mişcarea antiunionistă iniţiată la Paris de către Krupenski. După Unire, a lucrat ca funcţionar la primăria oraşului Chişinău, până în anul 1938, când s-a stabilit cu domiciliul în Bucureşti. După 1965, s-a aflat frecvent în anturajul basarabenilor stabiliţi cu domiciliul în Bucureşti, fiind cunoscut ca iniţiator al unor demersuri la conducerea de stat a României în problema Basarabiei. În 1971 s-a stabilit la fiica sa în Canada, unde a fost activ în problema Basarabiei, încercând să atragă atenţia opiniei publice internaţionale asupra teritoriilor româneşti ocupate de Uniunea Sovietică, după cel de-al doilea război mondial. În acest sens, în anul 1972, a adresat un memoriu Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa de la Helsinki,

în care invocă drepturile inalienabile ale României asupra Basarabiei, anexând o serie de documente.

Ion Pelivem (n. 1 aprilie 1876, satul Răzeni – pe atunci judeţul Lăpuşna, acum raionul Ialoveni – d. 25 ianuarie 1954, Sighet). A absolvit Seminarul Teologic din Chişinău (1898) şi Universitatea din Dorpat, Facultatea de Drept (1903). A fost un militant de vază al mişcării de eliberare naţională din Basarabia, om politic, publicist, apărător şi promotor al limbii române, animator al vieţii culturale. A dus o activitate febrilă împotriva rusificării Basarabiei de către imperiul ţarist. În anul 1912, la sărbătorirea a 100 de ani de la anexarea Basarabiei la imperiul rus s-a îmbrăcat în doliu. Pentru acest gest, a fost destituit din funcţia de judecător şi i s-a fixat domiciliu obligatoriu până în anul 1917. În acest timp, a fost profesor la Universitatea din Dorpat şi a scos, împreună cu Constantin Stere, ziarul „Basarabia”. Pentru vederile sale progresiste şi naţionale, a fost condamnat în trei rânduri de autorităţile ţariste. Revenit în Basarabia, în anul 1917, a avut un rol important în pregătirea unirii, fiind creatorul primei grupări naţionale din oraşul Bălţi. În 1917 a fost ales chiar preşedinte al Sfatului Ţării, însă pentru a-l atrage în activităţile vizând realizarea unirii, a propus să fie ales în această funcţie, scriitorul Constantin Stere care, prin poziţia ce o avea, era mai util la Chişinău, în acea perioadă. Datorită activităţii sale, judeţul Bălţi a fost primul judeţ din Basarabia, care în 1918 s-a pronunţat pentru Unirea Basarabiei cu România. Ca membru

în Sfatul Ţării şi ministru de externe în primul guvern al Basarabiei autonome, a militat activ pentru realizarea dezideratului de un secol al basarabenilor, Unirea cu România. În perioada interbelică s-a manifestat activ în viaţa diplomatică şi obştească a României Mari, fără a fi fost membru în vreun partid politic. În timpul guvernării liberale din anii 1919 – 1920, a fost numit ministru al Justiţiei, pe timpul pregătirii şi desfăşurării Conferinţei Păcii de la Paris, luând parte la lucrările acesteia. Reîntors în ţară, în aprilie 1921, guvernul Vaida-Voevod îi acordă portofoliul Ministerului de Justiţie, însă nu se prezintă la post. În 1922, a fost trimis de guvernul român la Conferinţa de pace de la Geneva, deţinând, apoi, mai multe mandate de deputat, precum şi portofoliul unor ministere, graţie activităţii depuse în perioada realizării unirii. Între 1927 – 1936 a condus filiala din Basarabia a Asociaţiei de Cultură „Astra”. Mai mulţi ani a activat şi ca director al revistei „Viaţa Basarabiei”. Din 1934 activează ca magistrat la Curtea Superioară administrativă, până în 1936, când s-a pensionat, fiind bolnav. În toată această perioadă, a avut domiciliul la Chişinău, posedând şi un mic apartament la Bucureşti. În anul 1944 se stabileşte definitiv în Bucureşti, aducând cu sine actele şi documentele referitoare la activitatea pe care a desfăşurat-o în diverse funcţii administrative şi de stat. În anii 1949 – 1950, dându-şi seama că va fi arestat, a stat ascuns pe la rudele sale, purtând cu el o valiză cu documente.

Cu puţin înainte de arestare s-a prezentat la Arhivele Statului, unde a predat documentele pe care le mai avea spre păstrare. Funcţionarul care le-a primit, nu le-a luat în evidenţă, lăsându-le într-o cameră izolată, fiind descoperite abia în anul 1973 şi înregistrate. Tot înaintea arestării, *Ion Pelivan* a dat unui avocat din judeţul Olt un pachet cu documente, cu indicaţia de a le preda unui bun patriot basarabean, pentru a le păstra şi folosi la nevoie. Acesta le-a înmânat lui Nistor Popescu, notar din Drăgăşani-Vâlcea, de la care, în aprilie 1973, au fost preluate de organele de Securitate şi funcţionari ai Arhivelor Statului. În anii ’60, Maria Pelivan a predat, de asemenea, unele documente şi cărţi de la soţul său, Academiei R.S. România şi Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă C.C. Al P.C.R. În noaptea de 5 – 6 mai 1950, *Ion Pelivan* a fost arestat (în „lotul miniştrilor”) şi depus la penitenciarul de la Sighet. Aici a fost deţinut fără a fi judecat, până la 25 ianuarie 1954, când a decedat. A fost înmormântat în cimitirul închisorii. La 4 aprilie 1976 osemintele lui au fost reînhumate la mănăstirea Cernica, alături de mormintele altor luptători basarabeni. Atunci a fost oficiată o slujbă de pomenire în prezenţa unei mari mulţimi, mai oritatea fiind basarabeni. Au ţinut discursuri Pan Halippa, Vasile Ţepordei. *Ion Pelivan* lasă posterităţii o impresionantă moştenire publicistică şi literară, nevalorificată pe deplin, semnându-şi lucrările *ou Ion Pelivan,* dar şi cu Jean Bieletzki, Ion Rezeneanul şi M. Inorodeţ.

Numele lui îl poartă astăzi o stradă din sectorul Buiucani al Chişinăului, precum şi un sat din judeţul Orhei.

Cristian Rakovski (pe numele adevărat Krăstio Gheorghev Stancev, în bulgară: *Кр-бембо Памецми,* în rusă: *Христиан Георгиевич Раковский* = Hristian Gheorghevici Rakovski) (n. 1/13 august 1873, la Kotel, Bulgaria – d. 11 septembrie 1941, Ori ol, Rusia), s-a născut în localitatea Kotel (potrivit unor surse în comuna Gradeţ, lângă Kotel) din regiunea Sliven, în Stara Planina de est din Bulgaria (atunci în provincia Rumelia Orientală, parte din Imperiul Otoman). Mama sa, Maria, născută Terpanska, era nepoată a renumitului patriot bulgar, erou al luptei pentru eliberarea Bulgariei de sub jugul otoman, Gheorghi Rakovski (1821 – 1867), care s-a născut tot la Kotel şi a murit în exil la Bucureşti. Acesta la rândul sau era un nepot al lui Gheorghi Mamarcev, alt cunoscut militant naţionalist care a luptat în 1834 împotriva turcilor, înrolat fiind în armata rusă. Tatăl lui *Rakovski*, Gheorghi Stancev, care şi el era înrudit cu eroii Mamarcev şi Gheorghi Sava Rakovski, s-a căsătorit cu ruda sa Maria Terpanska, având o dispensă în acest scop de la patriarhia ortodoxă din Constantinopol. Gheorghi Stancev era un comerciant şi fermier bine situat, pe plan politic susţinător al Partidului Democrat Bulgar, de centru-dreapta. Din copilărie, mai precis de la vârsta de 5 ani, din zilele războiului ruso-turc, desfăşurat pe teritoriul Bulgariei, Krăstio Stancev a devenit admirator al

Rusiei, principala susţinătoare a luptei de eliberare naţională a poporului bulgar. În acea perioadă, conform relatărilor autobiografice, a avut ocazia de a-l vedea pe generalul veteran Eduard Totleben (1818 – 1884), unul dintre eroii războiului din Crimeea şi dintre artizanii victoriei din 1877 asupra turcilor în Bulgaria, la Plevna Pleven). În 1880 familia Stancev s-a mutat, pentru o vreme, în moşiile pe care le deţinea în Dobrogea, regiune de curând anexată la România, la Gherengic, azi Pecineaga lângă Mangalia şi, fiind de religie creştin-ortodoxă, a obţinut cu uşurinţă cetăţenia română. Adolescent fiind, şi fără a trezi prin aceasta vreo supărare din partea tatălui său, *Krăstio* a adoptat numele de familie al ilustrului unchi *Rakovski.* Studiile liceale tânărul *Krăstio Rakovski* le-a făcut în noul regat liber bulgar, la Vama şi Gabrovo. Nonconformist, a fost în două rânduri – în 1886 şi în 1890 – eliminat din şcoală din cauza amestecului său în tulburări şi activităţi revoluţionare. Sub influenţa lui Evtim Dabev (1864 – 1946), a fost câştigat în 1889 de ideile marxiste şi a colaborat cu Dabev la traducerea şi editarea în Bulgaria a unor lucrări ale lui Karl Marx şi Friedrich Engels. La 17 ani, împreună cu Sava Balabanov, cu care va colabora mai târziu şi în Elveţia, a publicat un jurnal marxist clandestin numit „Zerkalo” („Oglinda”). În 1890 a plecat să înveţe medicina mai întâi la Geneva, unde s-a alăturat cercurilor socialiste din oraş. Acolo i-a cunoscut pe fondatorul social-democraţiei marxiste ruse, Gheorghi Plehanov, şi

pe Rosa Luxemburg.

A fost membru al „grupării geneveze” a mişcării social-democrate bulgare şi al Partidului Social-Democrat Muncitoresc Bulgar, orientarea sa politică situându-se în opoziţie cu grupul marxist mai radical din patrie condus de Dimităr Blagoev. În timpul şederii sale la Geneva a scris la publicaţii socialiste bulgare ca: „Soţial-Demokrat”, „Deni” („Ziua”), „Rabotnik” („Muncitorul”) şi „Drugar”. În 1893, la congresul Internaţionalei a II-a socialiste ţinut la Zürich, unde i-a reprezentat pe social-democraţii bulgari, l-a cunoscut pe însuşi Friedrich Engels. Din 1893 şi-a continuat studiile la Berlin, unde l-a cunoscut pe liderul social-democrat Wilhelm Liebknecht, în capitala Germaniei, unde a colaborat la publicaţia socialistă „Vorwärts” („înainte”), a avut probleme cu autorităţile din cauza activităţii sale politice, fiind nevoit să plece şi să-şi continue studiile de medicină la Zürich, la Nancy şi Montpellier, unde în 1897 şi-a luat diploma de medic cu o lucrare de disertaţie în psihiatrie, mai precis psihiatrie socială, în spiritul epocii: *Cauzele criminalităţii şi ale degenerării.* A publicat articole în franceză în gazete de stânga, *ca La Jeunesse Socialiste* şi *La Petite République.* Într-un eseu „Rusia în Orient” („Russiya na Istok”) (1897) *Rakovski* a denunţat politica externă ţaristă, inclusiv arbitrarul anexării Basarabiei la Imperiul Rus. După terminarea studiilor în Franţa, *Rakovski*, recent căsătorit în 1898 cu militanta Elizaveta Pavlovna Riabova, şi-a satisfăcut serviciul militar în armata română ca

medic militar cu gradul de locotenent în regimentul nr. 9 de cavalerie postat la Constanţa. Apoi a plecat cu soţia la Sankt Petersburg. A fost însă expulzat de acolo curând şi s-a reîntors în Franţa. Între 1900
1902 a putut domicilia din nou în capitala Rusiei. În acea perioadă, în 1901, soţia i-a murit din cauza unei complicaţii în timpul naşterii copilului lor. Anii 1902 – 1904 i-a petrecut din nou în Franţa şi în Balcani, unde Jean Jaurès îl trimite în calitate de corespondent al ziarului său, „L'Humanité". Un timp a lucrat ca medic în localitatea Beaulieu, Haute-Loire. Încercările lui *Rakovski* din această perioadă de a obţine cetăţenia franceză au eşuat. În
1903 în timpul Congresului al II-lea şi al scindării social-democraţiei ruse în două curente, bolşevic şi menşevic, a adoptat, ca şi Gorki, iar mai târziu Troţki, o poziţie de mijloc, încercând să reconcilieze cele două tabere adverse. Din 1919 a aderat definitiv la mişcarea comunistă. După ce la moartea tatălui său în 1903 s-a stabilit pe proprietăţile moştenite de la acesta în Dobrogea, în România, *dr. Rakovski* a lucrat acolo un timp ca medic, în 1913 găzduindu-l lângă Mangalia pe Lev Troţki (atunci corespondent al ziarului „Kievskaia Mist") , al cărui admirator a devenit pentru toată viaţa. Între anii 1905 – 1917 *Rakovski* a deţinut un rol de vârf în mişcarea social-democrată română, alături de veteranul Constantin Dobrogeanu Gherea. Fiind om înstărit, a contribuit material şi moral la organizarea unor sindicate muncitoreşti,

a sprijinit primele mişcări greviste ale muncitorilor români de la începutul secolului al XX-lea. În martie 1905 a înfiinţat din fonduri personale gazeta „România muncitoare”. În mai 1905 *Rakovski* s-a aflat printre organizatorii unei întruniri de protest la aniversarea a 100 de ani de la anexarea înfierată ca abuzivă a Basarabiei de către Rusia ţaristă. În perioada Războiului ruso-japonez, de asemenea a criticat cu asprime politica Imperiului Rus. În vara lui 1905, când marinarii răsculaţi de pe crucişătorul Potiomkin s-au refugiat în portul Constanţa, *Rakovski* a depus eforturi în a le lua apărarea şi a le face cunoscută în lume situaţia, cerând guvernului român să le acorde azil politic şi căutând să procure personal unora dintre ei ajutoare şi locuri de muncă. La începutul anului 1907 a izbucnit răscoala ţărănească, dirij aţă la început împotriva arendaşilor evrei, dar extinsă apoi şi contra marilor moşieri şi înăbuşită în cele din urmă în sânge de noul guvern dominat de Partidul Liberal. *Rakovski* a condamnat vehement în ziarul său represiunea şi a făcut apel la soldaţi să nu tragă în ţăranii revoltaţi, ba chiar să li se alăture. Ca reacţie la activitatea sa de opoziţie, autorităţile române au decis să-i retragă cetăţenia şi să-l expulzeze, sub pretextul originii sale bulgare. Acţiunea a avut loc în timp ce *Rakovski* participa în Germania la un congres al Internaţionalei Socialiste ţinut la Stuttgart. În 1910, în jurul jurnalului „România muncitoare” s-a cristalizat noul Partid Social-Democrat Român în locul celui

Social Democrat Muncitoresc existent între 1893 – 1899, din care ieşiseră adepţii politicii conciliante faţă de coroană („trădarea generoşilor" care au intrat în Partidul Naţional Liberal etc). În aceeaşi perioadă *Rakovski*, aflat în străinătate, a contribuit, împreună cu Vasil Kolarov, promovarea proiectului sugerat întâi labelgrad (1910) al unei Federaţii Social-Democrate Balcanice reunind partidele social-democrate din România, Bulgaria, Grecia şi Serbia. Programul a fost adoptat de o conferinţă ţinută la Bucureşti în 1915. În 1909, *Rakovski* a încercat să intre clandestin în România, dar a fost reexpulzat. Abia în 1912, după o luptă judiciară mediatizată, i s-a restituit cetăţenia, la timp, pentru a putea agita ferm împotriva războaielor balcanice din 1912 – 1913. În anul 1913 s-a căsătorit din nou, cu militanta socialistă românca Alexandrina Adina) Alexandrescu (cunoscută şi ca Ileana Pralea), profesoară de matematică, prietenă cu C. Dobrogeanu Gherea şi cunoscută a lui I.L. Caragiale, şi care fusese în trecut soţia activistului narodnic basarabean Filip Codreanu. În anii 1912 – 1913 alături de Ecaterina Arbore, Ion C. Frimu, Mihai Gheorghiu Bujor a ţinut lecţii la şcoala de propagandă a Partidului Social Democrat. Internaţionalist convins, în timpul Primului Război Mondial s-a alăturat curentului social-democrat pacifist, de stânga, care se opunea războiului, a finanţat publicaţia în limba rusă a acestui curent la Paris, „Naşe slovo", şi s-a numărat printre organizatorii conferinţei de la Zimmerwald din

septembrie 1915, care a condamnat războiul ca imperialist. După ce în 1916 a încercat fără succes să fie ales în Parlamentul de la Bucureşti, la 23 septembrie, în acelaşi an *Rakovski* a fost pus în stare de arest sub acuzaţia de „agent al Germaniei, Suspiciunea că ar acţiona în interesul Germaniei fusese întărită de întâlnirea pe care o avusese la Bucureşti în 1915 cu renumitul militant social democrat menşevic şi om de afaceri rus din exil Pârvus Alexandr Ghelfand), care a fost cunoscut ca având legături cu serviciile secrete ale Germaniei. Fiind transferat odată cu administraţia română pe teritoriul rămas neocupat în Moldova, la 1 mai 1917 a fost eliberat de sovietul local al soldaţilor ruşi staţionaţi atunci în România aliată, la Iaşi. Eliberarea lui *Rakovski* s-a făcut fără ştirea şi aprobarea guvernului rus, care şi-a cerut autorităţilor române scuze pentru incident. Ajuns la Odessa, *Rakovski* s-a raliat revoluţiei bolşevice din octombrie şi a devenit membru al Partidului Bolşevic, fiind primit cu entuziasm de Lenin şi mai ales de Troţki. După victoria revoluţiei comuniste ruse, în speranţa extinderii ei în zona balcanică şi a împiedicării cuceririi şi controlării Basarabiei de către armata guvernului „burghezo-moşieresc” al României, la începutul anului 1918, ca membru în conducerea RUMCEROD-ului Comitetul Central Executiv al Sovietelor Frontului Românesc, al Flotei Mării Negre şi al districtului militar Odessa) cu sediul la Odessa, *Rakovski* a luat parte la organizarea unei încercări de puci comunist la Iaşi contra regelui

Ferdinand I al României şi a unor acţiuni militare ale unor unităţi revoluţionare bolşevice (formate, între altele, din foşti prizonieri şi dezertori din rândurile armatei române) contra României. Aceste atacuri însă au fost oprite temporar după un armistiţiu semnat la 23 februarie 1918 cu noul prim-ministru al României, generalul Alexandru Averescu şi definitiv, de o ofensivă a trupelor germane care au ajuns curând să ocupe Odessa. La 9 martie 1918 *Rakovski* a fost nevoit să semneze cu România un acord prin care Rusia Sovietică s-a obligat să-şi retragă trupele din Basarabia şi s-a permis în acest fel consolidarea independenţei Republicii Democrate Moldoveneşti şi unirea ei cu România la 27 martie 1918. În Ucraina, *Rakovski* a deţinut importante funcţii oficiale ale aparatului administrativ bolşevic: membru în conducerea Partidului Comunist Ucrainean, preşedinte al C.E.K.A. (poliţia politică) din Ucraina etc. Şi în trei rânduri funcţia de prim-ministru. În timpul şederii la Odessa, potrivit multor mărturii C. Argetoianu ş.a.), *Rakovski* a luat măsuri de prigonire şi de confiscare a bunurilor faţă de refugiaţii civili români aflaţi acolo. În cele din urmă, prin tratatul de pace de la Brest-Litovsk, Rusia Sovietică a pierdut temporar controlul asupra Ucrainei. Pentru o foarte scurtă vreme, între 17 noiembrie – 28 noiembrie 1918 *dr Rakovski* a fost cel dintâi premier al părţii Ucrainei aflate sub control bolşevic – preşedinte al aşa numitului Guvern Provizoriu al Muncitorilor şi Ţăranilor. Pentru o vreme, *Rakovski* a făcut parte

din conducerea Internaţionalei comuniste la a cărei întemeiere a contribuit în martie 1919. I s-a încredinţat responsabilitatea biroului Cominternului din Ucraina. În 1919, când bolşevicii au revenit la putere în Ucraina, *Rakovski* a fost numit pentru câteva luni, (29 ianuarie 1919 – 17 decembrie 1919) în funcţia de preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului al Ucrainei sovietice. În această calitate a încercat fără succes să stabilească o legătură strategică cu Republica Ungară a Sfaturilor, condusă de Béla Kun, apoi a aplicat o politică dură de rechiziţionare a produselor agricole, care i-a înstrăinat majoritatea ţărănimii ucrainene. În a treia sa perioadă, mai lungă, de guvernare ca preşedinte al guvernului comunist din Ucraina şi ministru de externe al Ucrainei, între 19 februarie 1920 – 15 iulie 1923, a încercat *Rakovski*, cu aprobarea lui Lenin, să aplice o politică mai conciliantă faţă de aspiraţiile naţionale şi economice ale ucrainenilor. A început să susţină „ucrainizarea” – dând prioritate folosirii limbii ucrainene în locul celei ruse, a cooptat în partidul comunist pe „borobrişti”, fracţiune comunistă autonomistă înfiinţată de militanţi din stânga Partidului Socialist Revoluţionar ucrainean, a încurajat comerţul exterior separat al Ucrainei cu alte state, permiţând încheierea de acorduri comerciale cu acestea etc. În acest timp, regimul comunist, prin loviturile date de unităţile lui Mihail Frunze gărzilor albe, naţionaliste (forţele Directoratului) şi mahnoviste a reuşit să-şi

reimpună controlul în toată Ucraina de est şi centrală, în anul 1922 a participat *Rakovski* la dezbaterile care au dus la întemeierea U.R.S.S. – Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, ţinând mai mult partea autonomiştilor conduşi de liderii comunişti din Georgia contra centraliştilor reprezentaţi de I.V. Stalin, Troţki, Lev Kamenev şi Grigori Zinoviev. La iniţiativa lui, Uniunea Sovietică a fost dotată şi cu o cameră de deputaţi suplimentară numită Sovietul Naţionalităţilor. *Rakovski* considera că mai puţin prin internaţionalism şi mai mult prin asigurarea unei mai mari autodeterminări ale popoarelor din componenţa U.R.S.S. Ideea revoluţiei comuniste va putea să fie încă atractivă pentru alte popoare ca de pildă cele din Balcani. Păstrând încă cetăţenia română, a continuat *dr. Rakovski*, ca unul din liderii Cominternului, să fie implicat în mişcarea socialistă de stânga din România. Foarte ostili regimului şi ideii „României Mari”, *Rakovski* şi Zinoviev nu au văzut cu ochi buni poziţia patriotică în favoarea României Mari a unora din militanţii socialişti ca Ioan Fluieraş, Iosif Jumanca, Constantin Popovici, Leon Ghelerter şi cu ocazia aderării Partidului Socialist din România la Comintern au cerut şi obţinut excluderea acestora din partid. *Rakovski* însuşi a fost dat în judecată în 1921 de o Curte Marţială română pentru „crime contra securităţii statului” şi în 1924 a fost condamnat la moarte în contumacie, măsură care era şi un răspuns la condamnarea la moarte în contumacie de către un tribunal din URSS a

liderului român basarabean Ioan Inculeţ. În iulie 1923, tot mai izolat în sânul conducerii comuniste ucrainene, *Rakovski* este înlocuit în fruntea guvernului Ucrainei sovietice cu un nativ ucrainean, Vlas Ciubăr. După îmbolnăvirea şi apoi moartea lui Lenin, devenind un membru al taberei aşa-zisei „opoziţii de stânga" conduse de Troţki faţă de steaua ascendentă a lui Stalin, noul secretar general al Partidului Comunist unional începând din 1922, *Rakovski,* se vede tot mai mult ocupat în misiuni diplomatice. Pentru *Rakovski*, negocierile cu Republica de la Weimar, pe care le-a purtat la Berlin, împreună cu Adolf Joffe, au fost un remarcabil succes. În 1922 a obţinut semnarea tratatului de la Rapallo cu Germania, care a permis Rusiei Sovietice, respectiv recent înfiinţatei Uniuni Sovietice, ieşirea din izolare, în acelaşi an a mai participat la Conferinţa de la Genova şi la cea de la Lausanne. La întoarcerea de la Genova, el şi ministrul de externe sovietic Cicerin ar fi fost obiectul unui plan de atentat din partea unui militant socialist-revoluţionar, Boris Savinkov. Anii 1923 – 1925 l-au găsit la Londra, unde, însoţit de soţie şi de fiica vitregă adoptată, Elena Codreanu, a venit ca însărcinat de afaceri la legaţia U.R.S.S. Şi a dus negocieri cu guvernul britanic. La 8 august 1924 a ajuns la semnarea unui acord comercial cu guvernul laburist condus de Ramsay MacDonald. Acordul până la urmă a fost anulat de noul cabinet conservator care a ajuns la putere, între altele şi, datorită difuzării în presa britanică a unei false „scrisori a lui

Zinoviev" (confecţionată, cum s-a dovedit ulterior, de către serviciile secrete ale regatului), prin care comuniştii britanici ar fi fost instigaţi la agitaţie în sânul armatei. Tratativele duse de *Rakovski* şi Krasin la Paris au avut mai mare succes şi la 28 octombrie 1924 Franţa a recunoscut Uniunea Sovietică şi stabilit cu ea relaţii diplomatice. După plecarea la Londra a lui Leonid Krasin, *Dr. Cristian Rakovski* a devenit al doilea ambasador al Uniunii Sovietice la Paris, între octombrie 1924 – octombrie 1927. Ceremonia de prezentare a scrisorilor de acreditare în faţa preşedintelui Gaston Doumergue a fost amânată cu 50 zile din cauza refuzului lui *Rakovski* de a accepta hotărârea franceză de a nu se intona imnul de stat al Uniunii Sovietice care era în vremea aceea cântecul revoluţionar Internaţionala. În cele din urmă autorităţile franceze au consimţit ca o formaţie de goarne să îngâne o melodie oarecum asemănătoare cu problematicul imn. Confruntat cu cererile creditorilor Rusiei şi cu ostilitatea din multe cercuri politice faţă de persoana sa Briand, Poincaré etc.) şi regimul pe care îl reprezenta, *Rakovski* a avut numeroase dificultăţi în misiunea sa. În Franţa i-a cunoscut pe ziaristul ex-comunist şi criticul stalinismului Boris Souvarine şi pe scriitorul româno-francez Panait Istrati care îi urmărise cu interes activitatea încă în România. De asemenea a avut relaţii calde cu Marcel Pauker, un militant comunist român, şi el, se pare apropiat de Troţki. Semnând în 1927 o Declaraţie considerată în Franţa ca „neprietenoasă", a

„opoziţiei de stânga” sovietice conduse de Troţki, în care se reafirma sprijinul pentru lupta violentă a proletariatului în ţările capitaliste, *Rakovski* s-a văzut declarat persona non grata în octombrie 1927 şi nevoit să părăsească solul francez. Ar fi urmat să fie numit în schimb ambasador în Japonia. Însă nu a fost aşa, fiindcă asocierea lui cu „opoziţia de stânga” îl făcea persoană nedorită şi în Ţara Sovietelor. *Rakovski* s-a întors în U.R.S.S. Însoţit de vechiul său admirator, Panait Istrati, care avea de gând să scrie mai pe larg despre experienţa tânărului stat sovietic. După ce încă în Franţa aprobase conţinutul cărţii lui Max Eastman „De când a murit Lenin”, critic faţă de cursul luat de politica sovietică sub conducerea lui Stalin, *Rakovski* nu şi-a ascuns nemulţumirea nici după întoarcerea la Moscova în toamna lui 1927. La Congresul al XV-lea al P.C.U.S. Scurta lui cuvântare fu întreruptă de 54 ori de adversarii din taberele diverse – Buharin, Martemian Riutin şi Kaganovici. Deşi denunţat deja ca „duşman al poporului” i s-a mai permis încă să se exprime în public, şi să cuvinteze în câteva împrejurări, cu naivitate, asupra „socialismului birocratic” reprezentat în ochii săi de politica lui Stalin. Încercând să înjghebeze o opoziţie mai puternică împreună cu Kamenev, bucurându-se temporar şi de colaborarea lui Nikolai Krestinski, a parcurs, însoţit de Iuri Koţiubinski mai multe oraşe ale Ucrainei, de la Kiev şi Odessa până în Zaporojie, organizând mitinguri şi răspândind manifeste. Pretutindeni fu huiduit, iar partizanii săi bătuţi de

miliţie. După ce a aflat de sinuciderea lui Adolf Joffe, a lăsat campania politică din Ucraina pe seama lui Voja Vujovic şi s-a întors la Moscova. În urma înfrângerii „Opoziţiei de stânga" din care făcea parte, în noiembrie – decembrie 1927, *Rakovski* a fost exclus din conducerea Cominternului, apoi din Comitetul Central al P.C.U.S. (27 noiembrie 1927) şi, în cele din urmă, în anul 1928, a fost scos cu totul din rândurile partidului comunist. De data aceasta a fost şi surghiunit, mai întâi la Astrahan, apoi la Saratov şi, după un timp, la Barnaul. La Astrahan, a fost angajat de Comitetul Regional de Planificare economică, „Gubplan", unde s-a ocupat de scrierea unui eseu despre sursele socialismului utopic şi gândirea contelui de Saint Simon. I-a întâlnit pe scriitorii simpatizanţi Nikos Kazantzakis şi pe Panait Istrati, care erau consternaţi de măsurile luate contra sa. A continuat să corespondeze cu Troţki, şi să-şi exprime neîncrederea în sinceritatea noilor măsuri „de stânga" luate de Stalin. Din toate scrierile sale din această perioadă, confiscate de serviciile de securitate, a supravieţuit cea intitulată „Pericolele profesionale ale puterii", scrisă la Astrahan şi în care a denunţat falimentul moral al aparatului de partid comunist în URSS. În urma deteriorării stării sale de sănătate şi ca urmare a scrisorilor lui Krestinski către secretarul C C. Al P.C.U.S., Kaganovici, *Rakovski* a primit permisiunea să se mute de la Astrahan la Saratov. Louis Fischer, care l-a vizitat acolo a fost impresionat de consecvenţa

cu care *Rakovski* continua să i se împotrivească lui Stalin, spre deosebire de camarazi ca de pildă Karl Radek, Evgheni Preobrajenski, Aleksandr Beloborodov sau Ivar Smilga. La 4 octombrie 1929 *Rakovski* a dat (împreună cu Muralov, Kosior, Kasparova, Okudjava, Ţinţadze, şi alţii) o nouă declaraţie a unei aşa-zise opoziţii leniniste, publicată două zile mai târziu într-un Buletin al opoziţiei, asociat cu o scrisoare de solidaritate a lui Troţki. În urma acestui act autorităţile l-au exilat şi mai departe, de data aceasta, la Barnaul. După expulzarea din ţară a lui Troţki în 1929, *Rakovski* a trimis în aprilie 1930 conducerii P.C.U.S. O nouă scrisoare, semnată şi de Vladimir Kostior, Nikolai Muralov şi de Varia Kasparova, în care cerea restaurarea libertăţilor cetăţeneşti, reîntoarcerea lui Troţki, reducerea aparatului de partid, şi oprirea colectivizării forţate. Între 1930 – 1933 se ştiu puţine detalii despre viaţa lui *Rakovski.* Şi prietenii săi erau îngrijoraţi din pricina zvonurilor despre starea rea a sănătăţii sale, despre o încercare a sa de a fugi şi rănirea sa cu acest prilej şi despre o exilare a sa în Iacuţia. Troţki a scris simpatizanţilor săi din Franţa, matematicianului Jean Van Heijenoort şi activistului Pierre Frank, rugându-i să intervină în favoarea lui. Aceştia intenţionaseră să intervină pe lângă scriitorul Maxim Gorki. Numai că acesta era el însuşi deprimat şi strict supravegheat, iar singurul cu care reuşiră să vorbească a fost fiul scriitorului, Maxim Peşkov. După ce în iulie 1932 lui *Racovski* i se aprobase un concediu medical, în

anul următor 1933 circulau zvonuri că ar fi decedat. *Rakovski* a fost unul dintre ultimii activişti troţkişti din U.R.S.S. Care au consimţit să renege legătura cu Troţki şi să-şi facă „autocritica”, îngrijorat de venirea lui Hitler la putere în Germania, *Rakovski* s-a lăsat convins de Stalin să se supună conducerii partidului, anunţând aceasta printr-o telegramă publicată în ziarul „Izvestia „la 23 februarie 1934. *Rakovski* şi-a „recunoscut greşelile” iar scrisoarea sa „Nu există milă”, aşa cum apăruse în „Pravda” în aprilie 1934, îl descria pe Troţki şi pe adepţii săi în termenii de curând inventaţi de propaganda stalinistă, de „agenţi ai Gestapoului german”, demni de pedepsele cele mai aspre. Troţki, în exil, nu i-a luat-o, totuşi, în nume de rău, înţelegând circumstanţele. Aparent reabilitat, reprimit în partid, lui *Racovski* i s-a îngăduit să revină la Moscova unde a fost primit de Kaganovici. A fost numit într-un post înalt (responsabil al secţiei ştiinţifice) la Comisariatul Poporului pentru Sănătate, iar ulterior a fost trimis ca delegat al Crucii Roşii sovietice în Japonia. În anul 1936 a fost din nou exclus din partid, iar la 27 ianuarie 1937 *Rakovski* a fost arestat în cadrul „Marii Epurări”, ca unul dintre numeroşii comunişti „suspectaţi” de asasinarea lui Serghei Kirov, care de fapt fusese lichidat în 1934 de oamenii lui Stalin însuşi. Troţki a povestit, după informaţiile de care dispunea, că l-au silit să aştepte 18 ore în timpul percheziţiei, fără mâncare şi odihnă. Deşi aflat printre cei mai bătrâni dintre arestaţi, având

vârsta de 65 ani, vreme de opt luni a refuzat să mărturisească în faţa anchetatorilor N.K.V.D., ceea ce constituia un record. În zilele de 2 – 13 martie 1938, în cadrul celei de-a treia runde de procese-spectacol, cunoscută ca „procesul celor 21” sau al „blocului troţkist de dreapta”, *Rakovski* a fost adus în faţa tribunalului (prezidat de V.V. Ulrih), alături de Buharin, Rîkov, Iagoda, Krestinski şi alţi veterani şi ex-conducători bolşevici, precum şi un grup de medici, şi acuzat de un şir lung de crime, între care de a fi conspirat cu Troţki pentru a-l lichida pe Stalin, de a fi spionat în favoarea Marii Britanii şi a Japoniei, de a fi fost moşier, de a fi vrut să înşele partidul cu renegarea troţkismului în 1934 etc, etc. Interogat de faimosul procuror al statului Andrei Vîşinski, a semnat până la urmă mărturisirea tuturor crimelor imputate. S-a încăpăţânat încă să susţină că bunurile pe care le-a posedat le-a folosit în interesul cauzei socialiste şi că, în tinereţe, a fost un sincer luptător pentru emanciparea muncitorilor, înainte de a deveni în anii din urmă un criminal contrarevoluţionar. A explicat că nu a tărăgănat mai mult mărturisirea, datorită dorinţei de a fi solidar cu efortul combaterii agresorilor care interveniseră recent în China şi în Spania. Spre deosebire de alţi colegi ai săi, în ziua verdictului din 13 martie 1938 *Rakovski* a beneficiat de o anumită „clemenţă” şi nu a fost condamnat la moarte şi executat de îndată, ci a primit pedeapsa de 20 ani de muncă silnică. A fost trimis în Karlag (lagăr de concentrare la Karaganda, în Kazahstan), de unde

în 1940 a fost transferat la închisoarea din Oriol. După invadarea U.R.S.S. De către Germania, *Rakovski* a fost împuşcat, în pădurea Medvedvski lângă Oriol, la 11 septembrie 1941, din ordinul direct al lui Beria, conform dorinţei lui Stalin, alături de alţi 156 deţinuţi politici, între care Olga Kameneva şi Maria Spiridonova (fostă lideră socialist-revoluţionară), precum şi Bessonov şi dr. Pletniov, dintre cei care fuseseră judecaţi împreună cu el în 1937 – 1938. Acesta a fost unul din numeroasele masacre de deţinuţi politici înfăptuite în anul 1941 de către organele Comisariatului pentru Afacerile Interne al U.R.S.S. – N.K.V.D. Prin aceasta se crede că Stalin se voia liberat de coşmarul posibilităţii apariţiei oricărei conduceri alternative din rândurile

„Trădătorilor". La 3 octombrie 1941 oraşul Ori ol a şi fost ocupat de trupele Germaniei hitleriste. A doua soţie a lui *Rakovski*, Alexandrina Alexandrescu, a fost şi ea arestată şi deţinută în U.R.S.S. În închisoarea Butârka unde a suferit de o boală de inimă. Fiica lui adoptivă, Elena Codreanu-Rakovski, a fost şi ea o victimă a terorii staliniste: a fost demisă de la teatrul Mossoviet unde lucra şi deportată în Siberia. În anii 1950, după moartea lui Stalin a putut reveni la Moscova, iar în 1975 s-a repatriat în România, unde trăia fratele ei, biologul acad. Radu Codreanu. Un nepot al lui *Rakovski*, Boris Ştefanov, care fusese încurajat de el să se alăture mişcării socialiste înaintea Primului Război Mondial, a devenit ulterior secretar general al Partidului Comunist

Român şi a fost, se pare, executat în U.R.S.S. În cursul Marii Terori staliniste, în anul 1940. În anii 1930 prietenul şi admiratorul lui *Rakovski*, scriitorul Panait Istrati, profund dezamăgit de cele ce a văzut în Uniunea Sovietică, inclusiv de soarta rezervată acolo veteranului lider comunist pe care îl respecta, şi-a împărtăşit opiniile în scris, fiind atacat pentru aceasta atât de tabăra de extremă dreapta Pamfil Şeicaru calificându-l în „Curentul" drept slugă a lui *Rakovski*), cât şi de tabăra comunistă – Henri Barbusse în Franţa, şi Alexandru Sahia în patrie, acesta din urmă suspectându-l de a fi fost de asemenea în solda lui Troţki şi a lui *Rakovski.* La 4 februarie 1988, în perioada Glasnost-ului, *Rakovski* a fost reabilitat alături de alte victime nevinovate ale procesului la care a fost judecat în timpul Marii Terori staliniste. La 21 iunie 1988, împreună cu Buharin, Mihail Cernov şi Arkadi Rosengoltz, *Rakovski* a fost recooptat postum în Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, care în curând va înceta de altfel de a mai exista. În cursul vieţii sale, *Cristian Rakovski* a fost un poliglot, bun cunoscător al câtorva limbi europene. În afară de bulgară, a vorbit româna, germana, franceza, rusa şi chiar turca. Ca ideolog socialist, la vremea lui a întreţinut relaţii apropiate cu oameni de cultură români ca poeţii Ştefan Octavian Iosif şi Dimitrie Anghel, care au colaborat la publicaţii editate de el, iar în perioada răscoalei din 1907 a câştigat simpatia lui Ion Luca Caragiale, ale cărui argumentări din eseul „1907 din primăvară până-n

toamnă” le-a influenţat. În anul 1950, autorul Don Mauri ci o Carlavilla a editat în Spania cartea „Simfonia în roşu maj or” („Sinfonia en Roj o Mayor”) conţinând aşa-zisele „protocoale Rakovski” – protocoale imaginare ale unor mărturisiri ale lui *Cristian Rakovski* aşa cum ar fi fost găsite de un voluntar spaniol prosovietic în timpul Operaţiei Barbarossa în Rusia, în casa din Leningrad a unui defunct medic al N.K.V.D., dr. Iosif Landovski şi aşa cum ar fi fost notate în nişte caiete de un anchetator al N.K.V.D. Numit Gabriel Kuzmin. Cartea dezvăluie conspiraţia imaginară mondială evreiască-franemasonă, care în tradiţia multor cercuri de extremă dreaptă europene, iar mai recent şi islamice, explică întreaga istorie a lumii din ultimele veacuri. *Rakovski* „se declară” în această carte ca fiind de origine evreu cu numele adevărat Haim Rakower. Spovedaniile sale arată cum băncile Warburg şi Rothschild au finanţat revoluţiile din 1848 în Europa, pe Lenin şi pe Hitler. Cartea a fost apoi tradusă în germană şi tipărită în această limbă în Argentina, fiind adoptată şi de Anthony Sutton, autor britanic adept al teoriilor conspiraţiei mondiale şi popularizată în ultimii ani şi pe internet.

Elefterie Sinicliu (n. 4 octombrie 1895, comuna Echinăuţi, Basarabia – d?), fiul lui Ioan şi Maria, de profesie tehnician agronom, în anul 1917, a participat la Congresul ostăşesc, care a avut loc la Chişinău. A participat ca membru la activităţile Sfatului Ţării, inclusiv la reuniunea din 27 martie

1918, care a hotărât Unirea Basarabiei cu România. La începutul anului
1919, ca ofiţer în armata Republicii Moldoveneşti, a organizat artileria acestei provincii. Tot în acel an, a fost ales preşedinte al Comisiei pentru împroprietărire în judeţul Orhei şi viceprimar al oraşului Chişinău. În perioada dintre cele două războaie mondiale, a desfăşurat activitate politică în calitate de membru al Partidului Naţional Liberal Brătianu, dar nu a deţinut funcţii însemnate. Între 1931 şi 1944, cu intermitenţe, a fost primar de sector al oraşului Odessa, motiv pentru care în perioada 1949 – 1964 a fost arestat şi internat în colonii de muncă, deşi nu s-a putut dovedi că în calitatea pe care a avut-o a săvârşit vreo infracţiune. După eliberarea din detenţie, a fost unul dintre cei mai activi foşti membri ai Sfatului Ţării, în susţinerea cauzei basarabene. Ca fost liberal s-a aflat în grupul din jurul lui Ion Văluţă, dar a întreţinut relaţii apropiate şi cu Pantelimon Halippa, Vasile Harea şi alţi basarabeni din fostul P.N.Ţ. A elaborat o lucrare referitoare la Congresul ostăşesc şi rolul acestuia la realizarea Unirii Basarabiei cu România, pe care a predat-o la Arhivele Naţionale. În anul 1973 a fost avertizat de către organele de Securitate, pentru „unele manifestări ostile la adresa orânduirii noastre socialiste”, iar în aprilie 1976, cu ocazia procesiunii reînhumării osemintelor lui Ion Pelivan, a fost „determinat să renunţe la intenţiile ce le avea de a ridica – în public – unele probleme legate de Basarabia”. Ultimul domiciliu:

Bucureşti, str. Apolodor nr. 23.

Nichita P. Smochină (n. 14 martie 1894, satul Mahala, oraşul Dubăsari – d. 14 decembrie 1980, Bucureşti), originar dintr-o familie de ţărani răzeşi moldoveni. A urmat şcoala primară în satul natal, apoi cursurile unui liceu militar rus, după care s-a înscris la Universitatea din Iaşi, unde a obţinut licenţa în litere. În perioada 1917 – 1918, a participat activ la mişcarea naţională a românilor transnistreni, iar mai târziu a acţionat în această direcţie prin scris (publicistică şi studii de istorie asupra Transnistriei). Între cele două războaie mondiale, o bună parte din activitate şi-o desfăşoară la Paris. S-a dovedit, încă din tinereţe, un bun cunoscător al limbii slave vechi şi s-a ocupat intens de folclorul românesc din Transnistria. A fondat Asociaţia refugiaţilor transnistreni (1926) şi a fost delegat la Congresul Minorităţilor de pe lângă Societatea Naţiunilor (1930). Începând din anul 1935, a scos publicaţia „Moldova nouă", cu subtitlul „Revistă de studii şi cercetări transnistrene", care a apărut timp de mai mulţi ani la Iaşi şi Bucureşti. În anul 1942 a devenit membru de onoare al Academiei Române, în timpul războiului în Est, pentru dezrobirea teritoriilor româneşti răsăritene cotropite de armata sovietică, a fost consilier al mareşalului Ion Antonescu pentru problemele transnistrene şi l-a însoţit pe acesta la convorbirile de la Berlin cu Hitler, inclusiv la cea din vara anului 1944. După război nu s-a mai angajat în nicio instituţie de stat, scriind la domiciliu o serie de lucrări cu caracter

istoric. În 1951, datorită unei confuzii, în locul lui *Nichita P. Smochină* a fost arestat fiul său, Alexandru şi dus în Siberia. Acesta, cunoscând starea precară a sănătăţii tatălui său, nu a dezvăluit încurcătura făcută. Fiind unul din puţinii specialişti în traducerea documentelor din limba slavă veche, *Nichita P. Smochină* a făcut mai multe traduceri de pe documente scrise în această limbă, la cererea Academiilor R.S. România şi U.R.S.S. La începutul anilor ’70 a publicat articole pe teme de istorie într-o revistă de studii balcanice de la Salonic. În anul 1973 a predat un important fond de documente, care îi poartă numele, la Arhivele Naţionale. *Memoriile* lui *N. Smochină* au văzut lumina tiparului, în anul 2010, la Editura Academiei.

Constantin Stere (n. 1/13 iunie 1865, Cerepcău, judeţul Soroca-d. 1936) a fost unul din cei mai remarcabili oameni de cultură şi personalităţi din viaţa politică a României de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi din primele decenii ale secolului al XX-lea. Personalitate deosebit de complexă, cu activitate multilaterală – jurist, profesor, ideolog, gazetar, scriitor şi om politic – *Constantin Stere* s-a situat pe linia unei tradiţii vechi şi nezdruncinate, a intelectualului angajat. Timp de aproape un sfert de veac cât a activat în Iaşi (1892 – 1916), *C. Stere* s-a definit ca teoretician al poporanismului, ca fondator al revistei „Viaţa românească”, ca profesor şi rector al Universităţii ieşene, s-a remarcat ca o mare figură a gândirii social-politice româneşti. Născut

într-o familie înstărită, *Constantin Stere* a primit primele cunoştinţe de carte în satul natal. Apoi a plecat la Chişinău, unde a urmat cursurile liceale. Epoca de tinereţe a fost marcată de pasionate căutări ale unui drum revoluţionar pentru realizarea unei societăţi drepte şi echitabile, pentru egalitate şi libertăţi democratice. Pentru activitate revoluţionară şi antiţaristă, în anul 1884, în timpul examenelor pentru absolvirea liceului, a fost arestat. La Chişinău a fost închis câteva luni. După eliberare, s-a mutat mai întâi la Tighina, apoi la Odessa. În acest din urmă oraş, a fost arestat din nou, pentru ca, în 1886, să fie deportat în Siberia, unde a stat până în 1892. După şase ani petrecuţi între gheţurile polare, *Constantin Stere* vine, în
1892, în România şi se stabileşte la Iaşi. Aici, mişcarea socialistă îi asigură condiţiile de viaţă şi de studiu, îi primeşte şi-l integrează în societatea românească a timpului. S-a înscris la Facultatea de drept din Iaşi, pe care a absolvit-o în 1895, cu teza de licenţă: „Evoluţia individualităţii şi noţiunea de persoana în drept” (1897). După ce şi-a afirmat concepţiile sale şi crezul său politic în Evenimentul literar, revista în care a debutat ca publicist în
1893, la 14 martie 1901, *Constantin Stere* a fost numit profesor suplinitor la catedra de drept administrativ şi constituţional a facultăţii de drept din Iaşi, iar în 1903 a devenit profesor titular. Activitatea sa didactică se înscrie la loc de cinste alături de cea desfăşurată de marii profesori pe

care i-a avut Universitatea ieşeană în acea vreme: A.D. Xenopol, P. Poni, G. Ibrăileanu, Paul Bujor, Ioan Borcea, Oreste Tafrali, C.I. Parhon, Matei B. Cantacuzino şi alţii. Cursul de drept constituţional şi administrativ, pe care l-a ţinut aproape 15 ani, bogat în argumentaţie, orientat spre principiile regimurilor democratice avansate, era audiat de un mare număr de studenţi şi de un numeros public. Popularitatea lui *Constantin Stere* în rândul profesorilor Universităţii din Iaşi, prestigiul de care se bucura în viaţa ştiinţifică şi culturală a ţării au determinat ca, în 1913, să fie ales rector, în fruntea Universităţii ieşene, *Constantin Stere* şi-a adus o importantă contribuţie la activităţile de pregătire a studenţilor, în stabilirea climatului de emulaţie şi a spiritului democratic, pentru creşterea prestigiului acestei instituţii în tară şi în străinătate. După izbucnirea primului război mondial, când s-a accentuat lupta dintre curentele şi tendinţele politice opuse, care n-a lăsat în afara nici Universitatea din Iaşi, în anul 1916, *Constantin Stere* îşi dă demisia din funcţia de rector şi pleacă la Bucureşti. El a desfăşurat timp de peste 40 de ani o activitate publicistică remarcabilă, din care s-ar putea întocmi câteva volume. Dar meritul său în acest domeniu este acela de fondator şi conducător al revistei „Viaţa românească”, apărută la 1 martie 1906, la Iaşi, sub direcţia lui *Constantin Stere* şi a lui Paul Bujor. Atrăgând colaboratori din toată ţara şi formând un cerc de intelectuali strâns uniţi în jurul revistei, *Constantin Stere* a reuşit să

deschidă în mişcarea culturală a Iaşilor o epocă de însufleţire şi de prestigiu. A fost al doilea preşedinte al Sfatului Ţării (2 aprilie – 25 noiembrie 1918), jucând un rol de seamă în Unirea Basarabiei cu România. A avut o strânsă relaţie de colaborare şi sprijin pentru Pantelimon Halippa, care s-a considerat un discipol al său.

Vasile Stroescu (n. 11 noiembrie 1845, Trinca, judeţul Hotin – d. 13 aprilie 1926, Bucureşti) a fost un cărturar de frunte, susţinător al învăţământului şcolar şi om politic român basarabean, filantrop şi membru de onoare al Academiei Române, care a promovat cultura naţională şi a neamului. S-a născut în familia comisului *Vasile Stroescu*, descendent al jitnicerului Ioan Stroiescu, menţionat documentar încă la 2 iulie 1682. A făcut studii la Liceul Regional din Chişinău, la liceul din Kamenes-Podolski, apoi la Liceul *Richelieu* din Odessa. A studiat dreptul la Universitatea din Moscova, Petersburg şi Berlin. Apoi a călătorit prin Europa şi Africa. Licenţiat în drept, este numit ca judecător la Tribunalul din Hotin. Aici face cunoştinţă cu scriitorul Alexandru Hâjdeu, iar mai târziu, în România, cu poetul Octavian Goga. A fost specialist în drept, dar îl preocupa şi istoria, literatura, ştiinţele agricole. A moştenit de la părinţi mai multe moşii, cu suprafaţa totală de 25.000 ha, şi apoi mari cirezi de vite, herghelii de cai, turme de oi, numeroase conace. Toate aceste averi le-a pus în serviciul ţării, în folosul ţărănimii „pe care a iubit-o, a îndrumat-o şi ajutat-o” Eugen Holban). Pământurile le-a dat în arendă ţăranilor

şi a făcut donaţie cooperativelor agricole şi forestiere. Grandioasa sumă de bani, obţinută din vânzarea imobilelor, a fost transferată fondurilor caritabile pentru construcţia de şcoli, biserici şi spitale în toate provinciile româneşti, pentru sprijinirea instituţiilor culturale, pentru tipărirea cărţilor, pentru asigurarea cu burse a tineretului studios. Ctitor al bisericilor din Şofrâncani, Zăicani, Trinca, Pociumbăuţi, fondator al spitalelor din Trinca şi Brătuşeni, donator în sprijinul bisericilor, spitalelor şi şcolilor din Trinca, Stolniceni, Brânzeni ş.a. Drept recompensă pentru actele de binefacere şi contribuţia la trezirea conştiinţei naţionale, este ales ca membru onorific al Academiei Române pe 24 mai 1910. De asemenea, a fost şi preşedinte de onoare al Partidului Naţional Moldovenesc (1917), primul preşedinte al Parlamentului României Mari (1919), senator al Transilvaniei ş.a. S-a stins din viaţă la Bucureşti. I s-au organizat funeralii naţionale, fiind înmormântat în Cimitirul Sf. Vineri, pe Aleea Teilor.

Simion Vărzaru (n. 23 mai 1905, Răşcani, Basarabia – d. 1987, Bucureşti), profesor de limba română, a lucrat la diferite licee din Basarabia, în 1940 s-a transferat la Liceul de arte aplicate din Iaşi, unde a funcţionat până în 1944, când a fost mutat la Şcoala normală din Deva timp de un an, apoi la gimnaziul din Colentina-Bucureşti, liceul „Sfântu Sava” şi din

1952 la Liceul nr. 12 din Bucureşti, de unde a fost pensionat în anul 1968. A fost membru în

conducerea Partidului Social-Democrat Independent, sector III Bucureşti. În luna august 1952 a fost reţinut timp de 2 luni pentru activitatea desfăşurată în cadrul P.S.D.I.

Alexandru Voiţinovici, cunoscut şi sub pseudonimul literar de *Alexandru Voiţin* (n. 6 august 1915 – d. 5 septembrie 1986) a fost un jurist şi dramaturg român. După instalarea comunismului în România (1945) a exercitat funcţia de preşedinte al Tribunalului Poporului, prezidând asemeni generalului magistrat Alexandru Petrescu numeroase procese politice: procesul lui Ion Antonescu (1946) şi a lui Iuliu Maniu (1947). Este promovat apoi în funcţiile de secretar general la Ministerul Justiţiei (1948), procuror general al RPR (1948 – 1952) şi preşedinte al Tribunalului Suprem (1954 – 1967). A fost revocat din funcţie în anul 1967. *Alexandru Voiţinovici* a scris mai multe piese de teatru cu temă istorică, publicate sub pseudonimul Alexandru Voiţin. Menţionăm piesele de teatru: *Porfretul, Scrisori anonime*, *Procesul Horia* etc.

Fiodor Ivanovici Tolbuhin (în rusă Оёор ÜBaHOBiiH Toji Syxim) (n. 16 iunie 1894 – d. 17 octombrie 1949) a fost un mareşal rus, unul dintre principalii comandanţi militari sovietici din timpul celui de-al doilea război mondial. S-a născut într-o familie de ţărani din provincia Iaroslav de la nord-est faţă de Moscova. A participat ca voluntar în armata ţaristă, în timpul primului război mondial, avansând la gradul de căpitan, în anul 1916, şi fiind decorat de mai multe ori. În august 1918 s-a

înscris în Armata Roşie, în cadrul căreia a devenit şef de stat major al diviziei de infanterie nr. 56. După terminarea războiului civil din Rusia (1921) a ocupat poziţii tot mai importante în Armata sovietică. În anul 1931 a absolvit Academia Militară Frunze pentru pregătirea cadrelor de conducere din Armata sovietică. După ce a ocupat mai multe funcţii de comandă în diverse unităţi militare, în anul 1937 i s-a încredinţat comanda unei divizii, iar în anul următor a devenit şef de stat major al Districtului Militar Transcaucazia. La puţin timp după declanşarea operaţiunii „Barbarossa" de către cel de-Al Treilea Reich împotriva Uniunii Sovietice (iunie 1941), *Tolbuhin* primeşte comanda statului major al Frontului din Crimeea (august), funcţie pe care o va exercita până în martie 1942. Din luna mai până în iulie 1942 a fost locţiitor al comandantului Districtului Militar Stalingrad, apoi şef al Armatei nr. 58, până în martie 1943. A avut un rol important în Bătălia pentru Stalingrad, iar după începerea contraofensivei sovietice, *Tolbuhin* a fost numit la comanda Frontului de Sud, care a primit denumirea de

Frontul 4 Ucrainean, în octombrie 1943. Împreună cu Frontul 3 Ucrainean, aflat sub conducerea lui Rodion Malinovski, trupele de sub comanda lui Tolbuhin au participat la ofensiva de pe Nipru şi apoi la cea din zona Nipru Carpaţi. În mai 1944 *Tolbuhin* a fost transferat la conducerea Frontului 3 Ucrainean. În timpul „campaniei de vară", *Tolbuhin* şi Malinovski au lansat ofensiva

spre Balcani şi erau pregătiţi să cucerească aproape întreaga România. Chiar în ziua semnării convenţiei de armistiţiu dintre U.R.S.S. Şi România (12 septembrie 1944), Rodion Malinovski a fost avansat la gradul de Mareşal al Uniunii Sovietice, iar două zile mai târziu *Fiodor Tolbuhin* primea acelaşi grad. În timp ce Malinovski a primit misiunea să înainteze spre nord-vest, în Ungaria şi Iugoslavia, *Tolbuhin* a avut sarcina de a „elibera" Bulgaria. A urmat apoi „campania de iarnă", în cursul căreia trupele conduse de *Tolbuhin* s-au îndreptat spre nord-vest, pentru „eliberarea" unei părţi din Iugoslavia şi a Ungariei. În calitate de preşedinte al Comisiei Aliate de Control din România sau prin intermediul generalului Susaikov, vicepreşedintele Comisiei, *Tolbuhin* a intervenit în favoarea lui Gherman Pântea, arătând că, atunci când acesta a fost primar general la Odessa (1941 – 1944), a manifestat o atitudine „umanitară" faţă de localnici, inclusiv faţă de sora mareşalului, Elena Rudenco, pe care edilul oraşului a salvat-o de la moarte. După război, mareşalul *Tolbuhin* a fost comandant şef al Grupului Forţelor de Sud ale Armatei Roşii, care controlau întreaga regiune a Balcanilor. În perioada ianuarie 1947 – 17 octombrie 1949, mareşalul *Tolbuhin* a fost comandant al Districtului Militar Transcaucazia. În general, *Tolbuhin* a fost apreciat drept unul dintre cei mai capabili generali sovietici din timpul celui de-al doilea război mondial. El s-a remarcat prin meticulozitate, perspicacitate, având o fire

mai puţin ambiţioasă şi severă decât a altor comandanţi sovietici, motiv pentru care se bucura de un respect deosebit în rândul camarazilor de arme şi îndeosebi a subordonaţilor. A primit numeroase ordine şi medalii sovietice, inclusiv Ordinul Victoria şi titlul de Erou al U.R.S.S. Având un rol important în „eliberarea” Bulgariei, un oraş din această ţară Dobrich) a purtat numele lui *Tolbuhin* până la căderea comunismului, în 1989. Urna cu rămăşiţele sale pământeşti este depusă la Kremlin, iar în localitatea sa natală, Iaroslav, i-a fost ridicat un monument. O stradă din Odessa, de asemenea, poartă numele lui *Tolbuhin.* Şi la Belgrad-Serbia şi Budapesta-ungaria au existat străzi cu numele său, care au fost rebotezate după prăbuşirea comunismului.

Constantin Tomescu (n. 20 februarie 1890, Constanţa – d. 5 iulie 1983, Bucureşti), a studiat la Seminarul „Veniamin” din Iaşi (1904 – 1912), apoi la Facultatea de Teologie din Bucureşti (1911 – 1916), care-i va conferi şi doctoratul (1927). Voluntar în primul război mondial (1916 – 1918), director al Cancelariei (secretar general) Arhiepiscopiei Chişinăului (1919 – 1942), consilier referent cultural şi profesor suplinitor (1926), agregat (1927) şi titular (1930) la catedra de Istoria Bisericii Române de la Facultatea de Teologie din Chişinău (1926 – 1941), încadrat apoi la cea din Cernăuţi-Suceava (1941 – 1946); membru mirean în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Chişinăului şi în Congresul Naţional Bisericesc. A organizat şi condus

pelerinaje la Muntele Athos şi în Ţara Sfântă, fapt pentru care i s-a conferit titlul de „mare dicheofilax” al Patriarhiei Ecumenice şi Crucea Sf. Mormânt a Patriarhiei Ierusalimului. A suferit mai mulţi ani de detenţie în închisorile comuniste.

Vasile Ţepordei (n. 45 februarie 1908, Cârpeşti, jud. Cahul, Basarabiad. 1997, Bucureşti), fiul lui Ioan şi Anastasia, a urmat cursurile seminariilor teologice din Ismail şi Chişinău (1921 – 1929). Între 1929 – 1933 a fost student la Facultatea de Teologie din Chişinău, iar în 1934 şi-a luat licenţa cu lucrarea *Poetul preot Alexie Mateevici*, publicată ulterior în revista „Viaţa Basarabiei” şi în volum separat. A urmat apoi Seminarul Pedagogic din Iaşi. Din 1929 a colaborat la publicaţiile „Luminătorul” şi „Misionarul”. A condus revista „Raza” şi, apoi, cotidianul „Basarabia”, consacrându-se ca publicist tribun al Basarabiei româneşti. În anii 1945 – 1947 a activat ca profesor secundar, la mai multe şcoli din Bucureşti. În octombrie 1948 a fost arestat şi anchetat, în vederea unui proces penal politic. În februarie 1949 a fost predat unor agenţi sovietici, care l-au dus la Tribunalul sovietic din Constanţa, l-au judecat, acuzat de activitate antisovietică şi condamnat la 25 de ani de detenţie. Din 1950 a fost trimis într-un lagăr de muncă silnică la Vorkuta, la nord de Cercul polar, în Siberia. A stat închis aici până în aprilie 1956, când, în urma amnistiei generale, dată de conducătorul sovietic Nichita S. Hruşciov, de care au beneficiat şi condamnaţii politici străini, a

revenit în ţară. Între 1957 şi 1983 a funcţionat ca preot la Izlaz-Brăneşti Ilfov) şi Bucureşti Biserica Mărcuţa), cu servicii pastorale deosebit de meritorii, desfăşurând, totodată, o activitate publică patriotică. Şi-a asumat rolul de a întreţine în opinia publică bucureşteană şi a ţării, imaginea şi amintirea Basarabiei româneşti, prin cuvântări la diverse aniversări, prin necrologuri şi panegirice la decesele şi comemorările unor basarabeni de seamă, inclusiv a lui Gherman Pântea. În ultimii ani de viaţă, *Vasile Ţepordei* a fost basarabeanul cel mai căutat şi solicitat, atât de bucureşteni, cât şi din întreaga ţară. A domiciliat în Bucureşti, str. Biserica Mărcuţa nr. 8, sector 3 şi str. Cornescu nr. 44.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare inedite

— Arhivele Naţionale Istorice Centrale A.N.I.C.), Bucureşti, Fond Gherman Pântea (1646), dosarele 1 – 27.

— Arhivele Naţionale Istorice Centrale A.N.I.C.), Bucureşti, Fond Nichita Smochină (1956), dosar 57.

— Arhiva Ministerului Afacerilor Externe Arh. M.A.E.), Fond 71/U.R.S.S. 1943, voi. 96.

— Arhiva Ministerului Afacerilor Externe Arh. M.A.E.), Fond Conferinţa Păcii, 1946, voi. 124.

— Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii Arh.

C.N.S.A.S.), dosar I 210700, vol. 1 şi 2.

— Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii Arh.

C.N.S.A.S.), dosar I 161960, voi. 3.

— Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii Arh.

C.N.S.A.S.), fond documentar, dosar nr. 7.241.

Documente publicate

— Gherman Pântea, *Procesele Verbale ale Congresului Ostăşesc*

Moldovenesc, f.a.

— Idem, *Două decenii de la autonomia Basarabiei,* 20 octombrie 1937.

— Idem, *Triumful Dreptăţii. Procesul meu,* f.a.

— Vasile Harea, *Basarabia pe drumul unirii. Documente,* Bucureşti, 1995.

— Primăria Municipiului Odessa, *în slujba ţării. Un an de gospodărire românească la Odessa – 16 octombrie 1941 – 16 octombrie 1942* Cuvânt înainte de Gherman Pântea), Odessa, 1942.

— Primăria Municipiului Chişinău, *Nicolae Costin, promotor al renaşterii naţionale,* Cuvânt-înainte de Dorin Chirtoacă, primar general al municipiului Chişinău, Selecţia textelor şi fotografiilor: Iuliana Gorea Costin şi Corneliu Costin, Chişinău: Editura Litera, 2010.

— *1 document! diplomatici italiani, 1939 – 1943,* Vol. IV, Mini stero degli Affari Esten, Comissioni per la publicazione di documenti diplomatici, Roma: Libreria dello Stato, MCMLX.

— *La catafalcul lui Gherman Pântea,* 4 februarie 1968, cu un *Cuvânt înainte* de Elefterie

Sinicliu.

Memorii

— Gherman Pântea, *Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii*, Chişinău: Tipografia „Dreptatea” Pasaj), 1931.

— Idem, *Memoriile mele în legătură cu Basarabia,* 5 februarie 1965.

— Idem, *Conferinţa Ruso-Română Viena 1924,* f.a.

— Iorgu Tudor, *în vâltoarea revoluţiei din 1917 – 1918 Basarabia Autonomă şi Republică,* iunie 1967.

— Elena Alistar, *Amintiri din 1917 – 1918,* în „Patrimoniu”, nr. 3 – 4,1991.

— Nichita Smochină, *Memorii,* Ediţie îngrijită de Galin-Corini Vlad.

Bucureşti: Editura Academiei Române, 2009.

Periodice

— „Cuvânt Moldovenesc”, nr. 5,10 din 1918, Chişinău.

— „Curentul” din 1 decembrie 2005, Bucureşti.

— „Magazin Istoric”, Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995, Bucureşti.

— „Patrimoniu” nr. 1,3,4/1991, Chişinău.

— „Pro Memoria” din 3 noiembrie 2008, Bucureşti.

— „Timpul” din 28 februarie 2010, Chişinău.

— „Ziarul de Mureş” din 23 mai 2005, Tg. Mureş.

Lucrări, studii, articole

— Alina Andrei, *Legendele Braşovului,* în

www.mytex. Ro/fapt... My TEXro., din 30 iunie 2009.

— Nicolae Balint, *Spionaj la Târgu Mureş,* în „Ziarul de Mureş", 23 mai

2005.

— Dimitrie Bogos, *La răspântie: Moldova de la Nistru 1917 – 1918,* Chişinău:

Întreprinderea Editorial-Poligrafică Ştiinţa, 1998.

— Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei,* Chişinău, 1991.

— Matatias Carp, *Cartea Neagră. Le livre noir de la destruction des juifs de*

Roumanie (1940 – 1944), vol. III, Paris, 2009.

— Petre Cazacu, *Moldova dintre Prii/ şi Nistru. 1812 – 1918,* Chişinău, 1992.

— Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Ţării 1917 – 1918. Dicţionar.*

Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 2001.

— Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni 1917 – 1918. Studiu şi documente.*

Ministerul Apărării al Republicii Moldova, Muzeul Armatei Naţionale Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, Chişinău, 2010.

— Gheorghe E. Cojocaru, *Sfatul Ţării. Itinerar,* Chişinău: Editura „Civitas".

1998.

— Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Voi.

7, Chişinău: Editura
MUSEUM, 2007
— Ion Constantin, *România, marile puteri şi problema Basarabiei,* Bucureşti:
Editura Enciclopedică, 1995.
— Idem, *Pantelimon Halippa neînfiicat pentru Basarabia,* Bucureşti:
Editura Biblioteca Bucureştilor, 2009.
— Idem, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei,* Bucureşti:
Editura Biblioteca Bucureştilor, 2009.
— Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918*

1940, Iaşi: Editura Junimea, 1991.
— Alesandru Duţu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata Română în al*
Doilea Război Mondial 1941 – 1945, Bucureşti: Editura Enciclopedică.

1999.
— Ştefan Holban, *Evenimentele Congresului ostaşilor din 1917,* în
„Patrimoniu”, nr. 1, Chişinău, 1991, p. 10 – 15.
— Zaharia Husărescu, *Mişcarea subversivă în Basarabia,* Chişinău.
Atelierele Imprimeriei Statului, 1925.
— Idem, *Mişcarea revoluţionară de la Tatar-Bunar,* Chişinău, 1925.
— Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar P-O,* Bucureşti: Editura Maşina de scris.

2006.

— Steliu Lambru, *Armata română în cel de-al doilea război mondial – cazul*

Odessa, în „Pro Memoria" din 3 noiembrie 2008.

— Stelian Manic dr., University of Adelaide Australia), *Un alt fel de sârmă ghimpată: palma jandarmului român,* în „Timpul" din 28 februarie 2010.

— Boris Marian, *După 4.000 de Ani*, Editura Ideea Europeană, noiembrie

2008, în www.survivors-romania. Org/… Vdupa 4.000 de ani. Htm.

— Pavel Moraru, *Serviciile Secrete şi Basarabia (1918 – 1991). Dicţionar.*

Bucureşti: Editura Militară, 2008.

— Fundaţia Europeană Titulescu, *Istoria politicii externe româneşti în date*

Coordonator: Ion Calafeteanu), Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2003.

— Viorel Patrichi, *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu*, Bucureşti:

Editura „Zamolxe", 1998.

— Petre Porea, *Bolşevicii români au sărbătorit crearea României Mari organizând acţiuni teroriste*, în „Curentul" din 1 decembrie 2005.

— Adrian Pricop, Aurel Kareţki, *Lacrima Basarabiei*, Chişinău: Editura

„Ştiinţa", 1993.

— Ludmila Rotari, *Mişcarea subversivă din*

Basarabia în anii 1918 – 1924.
Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2004.
— Jipa Rotaru, Octavian Burcin, Vladimir Zodian, Leonida Moise, *Mareşalul*
Antonescu la Odessa, Bucureşti: Editura Paideia, 1999.
— Costin Scorpan, *Istoria României. Enciclopedie,* Bucureşti: Editura
Nemira, 1997.
— Ioan Scurtu, Dumitru Almaş, Armand Goşu, Ion Pavelescu, Gheorghe I.
Ioniţă, Ion Şişcanu, Nicolae Enciu, Gheorghe E. Cojocaru, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003* (coordonator: Ioan Scurtu), Bucureşti: Editura Institutului Cultural Român, 2003.
— Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informaţii contrainformaţii româneşti în perioada 1919 – 1945,* Prefaţă de Gh. Buzatu, Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 2010.
— *Suferinţele Basarabiei şi răpirile ruseşti. Antologie,* ediţie îngrijită, note şi comentarii de Florin Rotaru, Bucureşti: Editura Semne, 1996.
— Ion Şpac, *Viaţa Basarabiei. 1932.1944. Cercetări bibliografice şi informative,* Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Biblioteca Ştiinţifică Centrală, Biblioteca Municipală „B. – P. Haşdeu", Chişinău: Editura „Pontos", 2002.
— George Tofan, *Sărbătoarea Basarabiei,* Chişinău, 1917.
— Cristian Troncotă, *Primarul Odessei povesteşte,* în „Magazin Istoric".

Anul XXIX, nr. 3 (336), martie 1995.

— Idem, *Glorie şi tragedii. Momente din Istoria Serviciilor de informaţii şi contrainformaţii române pe Frontul de Est (1941 – 1944)*, Bucureşti: Editura Nemira, 2003.

— *Viaţa şi moartea lui Antonescu*, în „Almanah istoric – 50 de ani de la moartea Mareşalului”, Editura Tess-Expos, 1996.

Surse web

— Ro. Wikipwdia. Org/wiki/Emil Bodnăraş

— Ro. Wikipwdia. Org/wiki/Mişu Dulgheru

— Ro. Wikipwdia. Org/wiki/Alexandru Nicolschi

— Ro. Wikipwdia. Org/wiki/Cristian Rakovski

— Ro. Wikipwdia. Org/wiki/Constantin Stere

— En. Wikipwdia. Org/wiki/Aleksander Kerenski

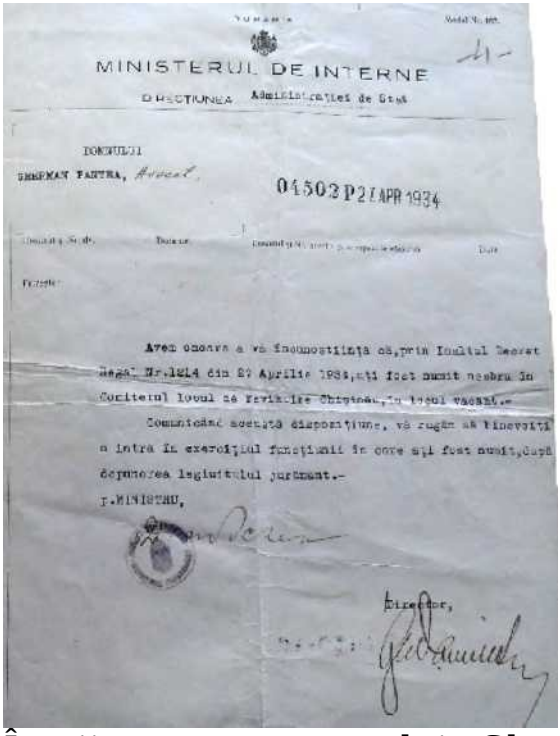
— En. Wikipwdia. Org/wiki/Grigory Kotowsky

— En. Wikipwdia. Org/wiki/Fyodor Tolbukhin

ANEXE DOCUMENTARE

Diploma de Licenţă în Drept Nr. 2108 – Iaşi, la 20 septembrie 1919.

MINISTERUL DE INTERNE

DIRECTIUNEA Administrației de Stat

DOMNULUI

GHERMAN PANTEA, Avocat.

04503 P 27 APR 1934

Avem onoare a vă înștiința că, prin Înaltul Decret Regal Nr.1814 din 27 Aprilie 1934, ați fost numit membru în Comitetul local de revizuire Chișinău, în locul vacant.-

Comunicând această dispoziție, vă rugăm să binevoiți a intra în exercițiul funcțiunii în care ați fost numit, după depunerea legiuitului jurământ.-

p.MINISTRU,

Director,

Înştiinţarea avocatului Gherman Pântea, cu privire la numirea drept membru în Comitetul local de revizuire la Chişinău.

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECTIUNEA GENERALĂ A ADMINISTRAȚIEI
Direcțiunea Asi-ției de Stat

C E R T I F I C A T

Motivat de petițiunea înregistrată sub Nr.45.854/940 și în baza referatului Direcțiunei Contabilității,se certifică de noi că Dl.Ghermen Sântea a ocupat funcțiunea de membru în Comitetul local de Revizuire Chișinău pe timpul dela 28 Aprilie 1934 până la 24 Noembrie 1937, fiind retribuit după cum urmează:

Dela 28 Aprilie 1934 - 1 Aprilie 1936 cu salariul lunar de lei 13.750 brutto bugetar;

Dela 1 Aprilie 1936 - 1 Iunie 1937 cu salariul lunar de lei 17.500 brutto bugetar;

Dela 1 Iunie 1937 - 24 Noembrie 1937 cu salariul lunar de lei 17.600 brutto bugetar.

Pe tot acest timp i s'au făcut rețineri de 10% pentru Casa Generală de Pensiuni.

Drept care s'a eliberat prezentul certificat,pentru a-i servi la urmarea drepturilor la pensie.

S E M N E T.

Director,

Nr.45.854 A.din 11 IAN 1941

Certificat care atestă calitatea membru în Comitetul local de revizuire la Chişinău în perioada 28 aprilie 1934 – 24 noiembrie 1937.

COMANDAMENTUL
"Generalului Ion Antonescu"

ORDIN DE SERVICIU

Maiorul rez.Ghermen Sântea din acest Comandament, pleacă în interes de serviciu în garnizoana Bacău.

Plecat astăzi 24 august 1940.

P.ȘEFUL DE STAT MAJOR
Lt.Colonel D.Pădure

Nr.2817 din 24 August 1940

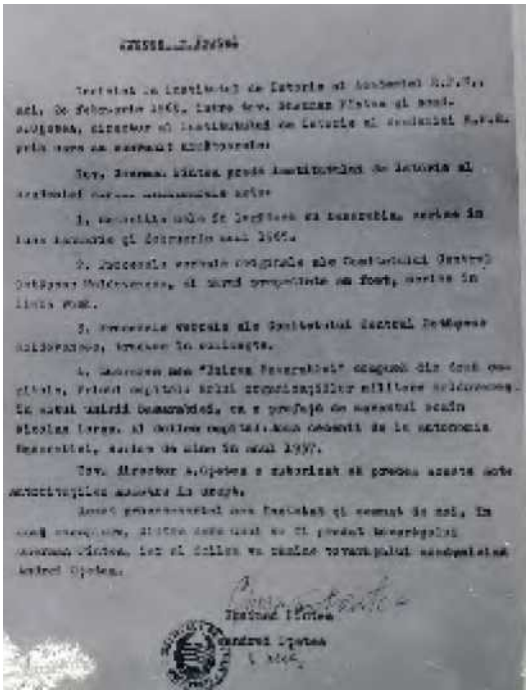
Ordin de serviciu – 24 august 1940 – pentru

deplasarea în interes de serviciu la garnizoana Bacău.

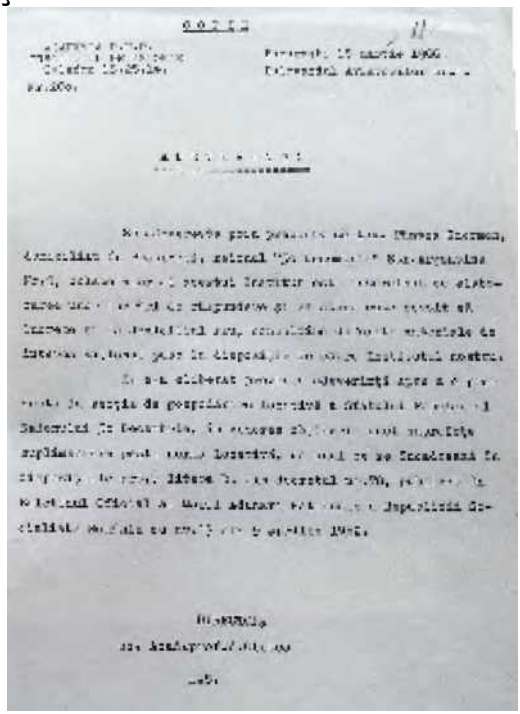
ADEVERINȚA

Adeverinţă care atestă calitatea de colaborator la Institutul de Istorie.

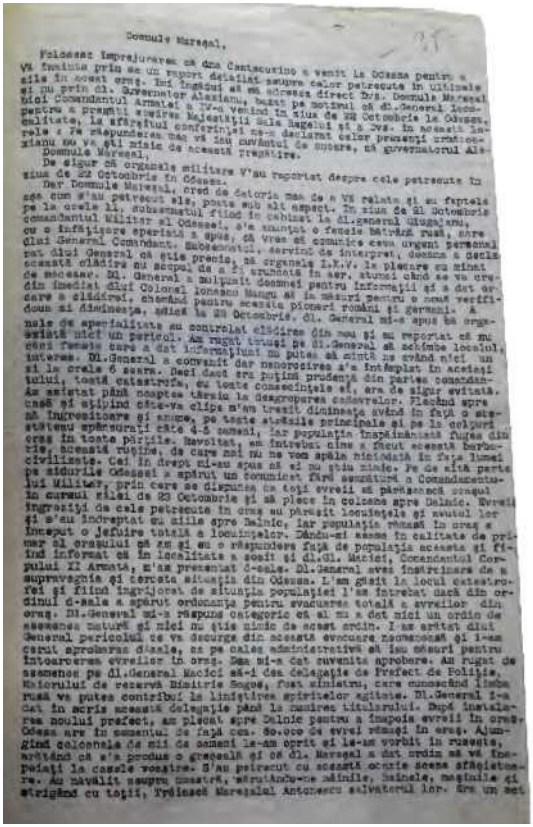

Proces-verbal încheiat la 20 februarie 1965 cu Acad. Andrei Oţetea în calitate de director al Institutului de Istorie al Academiei RSR pentru predarea unor lucrări personale şi a unor procese-

verbale ale Comitetului Central Orăşenesc Moldovenesc din perioada în care a fost preşedinte.

Adeverinţă eliberată de Institutul de istorie al Academiei RSR, în vederea înlesnirii obţinerii unei suplimentări a spaţiului locativ.

Domnule Mareşal,

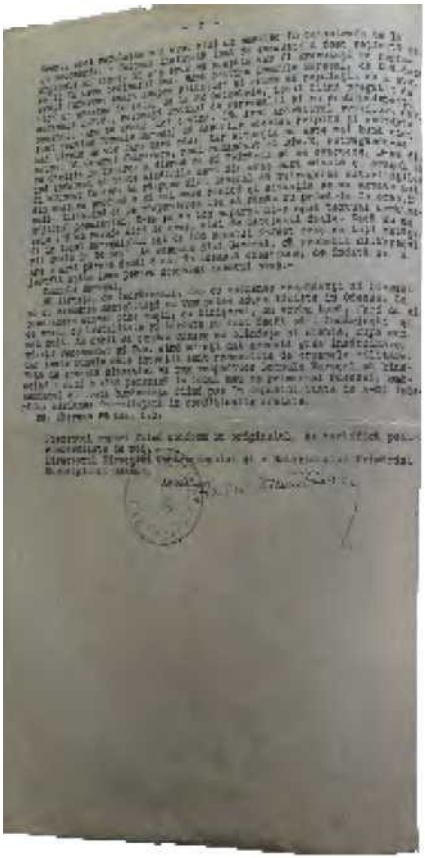
Folosesc împrejurarea că dna Cantacuzino a venit la Odessa pentru a vă trimite prin ea un raport detaliat asupra celor petrecute în ultimele zile în acest oraş. Îmi îngăduiu să vă adressez direct Dvs. Domnule Mareşal şi nu prin dl. Guvernator Alexianu, Comandantul Armatei a IV-a venind în ziua de 22 Octombrie la Odessa, pentru a prezenta urările Majestăţii Sale Regelui şi a Dvs. În această împrejurare nu vă ştiu nimic de această pregătire.

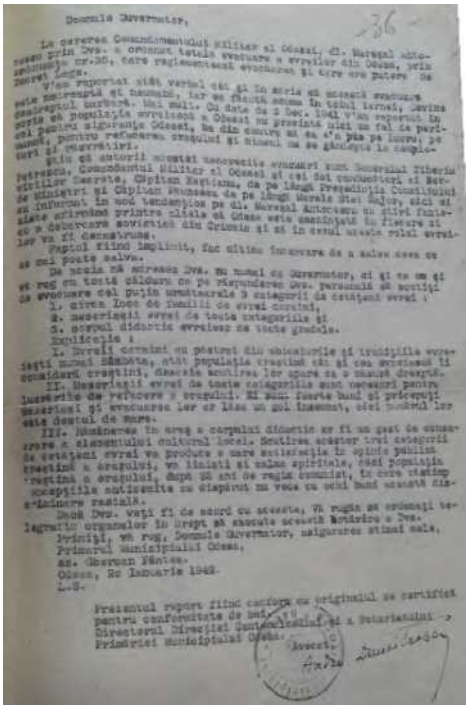
Domnule Mareşal,

De sigur că organele militare V'au raportat despre cele petrecute în ziua de 22 Octombrie în Odessa.

Dar Domnule Mareşal, cred că datoria mea de a vă relata şi eu faptele aşa cum s'au petrecut ele, poate sub alt aspect. În ziua de 21 Octombrie comandantul militar al Odessei, a'e anunţat o faptă bătrână rusă, care dl. General Comandant. Subsemnatul, servind de interpret, deoarece a dela rat dlui General că ştie precis, că organele I.K.V. la plecare au minat această clădire cu scopul de a o arunca în aer, atunci când se va crede de necesare. Dl. General a mulţumit Doamnei pentru informaţii şi a dat ordine imediat dlui Colonel Ionescu Muscu să ia măsuri pentru o nouă verificare a clădirei, chemând pentru această pionieri români şi germani. A doua zi dimineaţa, adică la 23 Octombrie, dl. General mi-a spus că organele de specialitate au controlat clădirea din nou şi au reportat că nu există nici un pericol. Am rugat totuşi pe dl.General să schimbe localul, ceea ce a şi făcut. Informaţiunea nu putea să mintă pe când nici un ceas mai târziu, la orele 6 seara. Deci dacă nu am fost prea prudenţi din partea comandantului, toată catastrofa, cu toate consecinţele ei, ara de sigur evitată. Am asistat până noaptea târziu la desgroparea cadavrelor. Plecând spre casă şi ştiind câte-va clipe m'am trezit dinaintea unui grup de oameni înspăimântaţi fugind din faţă o maşină ce se oprise în mijlocul străzei. Maşina aceasta era încărcată cu explosive şi era pe punctul de a sări în aer. Am întrebat cine a făcut această barbarie, această ruşine, de care noi nu ne vom spăla niciodată în faţa lumei civilizate. Cei în drept mi-au spus că ei nu ştiu nimic. Pe de altă parte pe străzile Odessei a apărut un comunicat fără semnătură a Comandamentului Militar, prin care se dispune ca toţi evreii să părăsească oraşul în curând până la 23 Octombrie şi să plece în coloane spre Dalnic. Mulţi evrei înspăimântaţi de cele petrecute în oraş au părăsit locuinţele şi averile lor şi s'au îndreptat cu miile spre Dalnic, iar populaţia rămasă în oraş a început o jefuire totală a locuinţelor. Când-mi sosea în calitate de primar al oraşului că am şi eu o răspundere faţă de populaţia aceasta şi fiind informat că în localitate a sosit şi dl.Gl. Macici, Comandantul Corpului XI Armată, m'am prezentat d-sale. Dl.General avea însărcinare de a supraveghia şi cerceta situaţia din Odessa. L'am găsit la locul catastrofei şi fiind îngrijorat de situaţia populaţiei l'am întrebat dacă din ordinul d-sale a sporit ordonanţa pentru evacuarea totală a evreilor din oraş. Dl.General mi-a răspuns categoric că el nu a dat nici un ordin de această natură şi nici nu ştie nimic de acest ordin. I-am arătat dlui General pericolul ce va decurge din această evacuare neorganizată şi l-am cerut aprobarea dlaala, ca pe calea administrativă să iau măsuri pentru întoarcerea evreilor în oraş. Dsa mi-a dat cuvenita aprobare. Am rugat de asemenea pe dl.General Macici să-i dea delegaţie de Prefect de Poliţie, Maiorului de rezervă Dimitrie Sogos, fost ministru, care cunoscând limba rusă va putea contribui la liniştirea spiritelor agitate. Dl.General i-a dat în scris această delegaţie până la numirea titularului. După instalarea noului prefect, am plecat spre Dalnic pentru a împedica evreii în oraşul Odessa are în momentul de faţă cca. 60.000 de evrei rămaşi în oraş. Ajungând coloanele de mii de oameni le-am oprit şi le-am vorbit în rusească, arătându că s'a produs o greşeală şi că dl. Mareşal a dat ordin să vă întoarceţi la casele voastre. S'au petrecut cu această ocazie scene sfâşietoare. Au năvălit asupra noastră, sărutându-ne mâinile, hainele, maşinile şi strigând cu toţii, Trăiască Mareşalul Antonescu salvatorul lor. Ore un set

Raport înaintat Mareşalului Antonescu – prin intermediul D-nei Cantacuzino – cu privire la atentatul petrecut în ziua de 22 octombrie la orele 6 seara, şi la situaţia evreilor din Odessa.

Domnule Guvernator,

La cererea Comandamentului militar al Odesei, Gl. Mareşal adresată prin Dvs. a ordonat totala evacuare a evreilor din Odesa, prin ordinul nr.36, care reglementează evacuarea şi care vă putem să-l trimitem.

Vă aduc la cunoştinţă că în ziua de mâine începe evacuarea evreilor din Odesa. Ştiţi bine că populaţia evreiască a Odesei nu provoacă nici un fel de pericol pentru siguranţa Odesei, ba din contra ea a făcut tot ce a fost posibil pentru refacerea oraşului şi nimeni nu se gândeşte la complotări şi răzvrătiri.

Ştiu că autorii acestei nemaiauzite evacuări sunt Generalul Tiberiu Petrescu, Comandantul Militar al Odesei şi cei doi conducători ai Serviciilor Secrete, Căpitan Rogţianu, de pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi Căpitan Munteanu de pe lângă Marele Stat Major, căci ei au influenţat în mod tendenţios pe Gl. Mareşal Antonescu cu ştiri false şi alte născociri privitor la Odesa este cunoscută în fiecare zi, de la încercarea sovietică din Crimeia şi aşa în cursul acestui război evreilor va fi demonstrată.

Faptul fiind împlinit, fac ultima încercare de a salva ceea ce se mai poate salva.

De aceea vă adresez Dvs. nu numai ca Guvernator, ci şi ca om şi vă rog cu toată căldura ca pe răspunderea Dvs. personală să acordaţi evacuaţilor cel puţin următoarele 3 categorii de cetăţeni evrei :

1. cifrul Zece de familii de evrei curaţi,
2. meseriaşii evrei de toate categoriile şi
3. corpul didactic evreiesc de toate gradele.

Explicaţia :

I. Evreii cunosc un număr din obiceiurile şi tradiţiile evreieşti mult mai bine, atât populaţia creştină cât şi cea evreiască îi consideră creştini, deoarece amândoi le ignoră ca o manieră deşartă.

II. Meseriaşii evrei de toate categoriile sunt necesari pentru înzestrarea de refacere a oraşului. Ei sunt foarte bună şi principiul exceptării evacuării lor ar lăsa un gol imens, căci numărul lor este destul de mare.

III. Menţinerea în oraş a corpului didactic ar fi un gest de conservare a elementului cultural local. Rezultatul acestor trei categorii de cetăţeni evrei va produce o mare mulţumire în opinia publică creştină a oraşului, va linişti şi sufletul spiritele, căci populaţia creştină a oraşului, după 25 ani de regim comunist, în care ştatimp excepţiile antisemite au dispărut nu vede cu ochi buni această discriminare rasială.

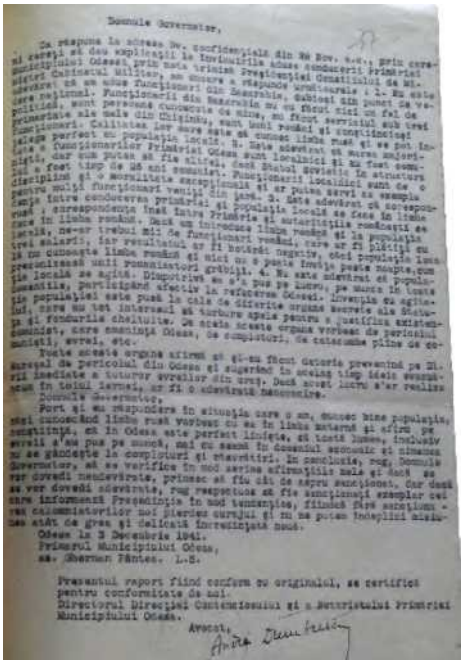
Dacă Dvs. veţi fi de acord cu aceste, Vă rugăm să ordonaţi telegrafic organelor în drept să execute această hotărâre a Dvs.

Primiţi, vă rog, Domnule Guvernator, asigurarea stimei mele.

Primarul municipiului Odesa,
ss. Gheorghe Pântea.

Odesa, 22 Ianuarie 1942.
L.S.

Prezentul raport fiind conform cu originalul se certifică pentru conformitate de mai sus.
Directorul Direcţiei Contencioslului şi a Notariatului Primăriei Municipiului Odesa.
Avocat,

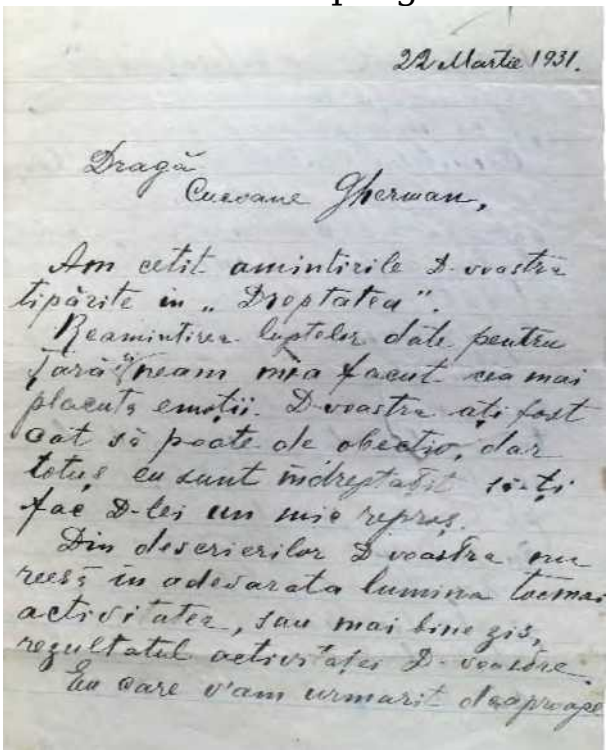

Domnule Guvernator,

La răspuns la adresa Dv. confidenţială din 22 Ian. a.c., prin care mi cereţi să dau explicaţii în învinuirile aduse conducerii Primăriei municipiului Odesa, prin nota trimisă Preşedinţiei Consiliului de Miniştri Cabinetul Militar, am onoare a răspunde următoarele :

1. Nu este adevărat că am adus funcţionari străini în locul funcţionarilor Primăriei Odesa, pentru că nu am găsit funcţionari din Basarabia, Bucovina şi Ardeal cu pregătire profesională. Toţi funcţionarii din Basarabia, Bucovina şi Ardeal cu pregătire profesională, sunt persoane cunoscute de mine, au făcut stat în cadrul Primăriei ale mele din Chişinău, sunt buni români şi constituiesc funcţionari. Calitatea lor de buni români şi conştiincioşi este perfect cunoscută de mine. Ei sunt de asemenea în măsură să se poată înţelege perfect cu populaţia locală. Este adevărat că ei nu pot îndeplini, dar sub nici un raport nu fie mitraţi, deoarece în aceste împrejurări o funcţionar nu poate să

Memoriu adresat guvernatorului prin care respinge afirmaţiile conform cărora Odessa ar fi ameninţată de „pericolul comunist” şi acuză organele secrete ale statului că îşi justifică activitatea „tulburând apele” şi sugerând evacuarea tuturor evreilor din oraş – fapt care s-ar dovedi dezastruos în pragul iernii.

22 Martie 1931.

Dragă
Cuvane Gherman,

Am citit amintirile D-voastră
tipărite în „Dreptatea”.
Reamintirea luptelor date pentru
țară ne-am făcut cea mai
plăcută emoții. D-voastră ați fost
cât să poate de obiectiv, dar
totuș eu sunt îndreptățit să-ți
fac D-tei un mic repreș.
Din descrierile D-voastră ne
reese în adevărata lumină tocmai
activitatea, sau mai bine zis,
rezultatul activității D-voastră.
La care v'am urmărit de aproape

începând cu înființare primei
organizații militare în Oltenia,
și cu încoronarea mișcării
„Comitetul Central Militar" în Oh.
și Sf. Tei, sunt îndreptățit
să afirm că energia și inteli
D-tei a făcut mult mai mult
decât rese din amintirile D-voa
tiparite în „Dreptatea".

Din amintirile D-voastră am
cules numai interesarea eveni
telor, dar de loc nu să vede
influența personalității și cate
pe care o produce o persona
în mediul activității sale.

Eu, Dragă Gherman, dacă
și obiectivul pot să va mărturi
chiar trebuie să va mărturisesc,
că personalitatea D-tei

a avut un rol mult mai mare
și mai prodnetiv în mișcare decât
ar reși din amintiri.

Personalitatea D-tei a avut o
influență mult mai mare în
mersul progresului ideei pe care
am servito.

Viitorul istoric cred că va face lămuri
și va da în adevărata lumină
activitatea D-voastră din trecutul
mari.

Te rog, Dragă Gherman,
să primești prietenească mea
strângere de mână

Ion. Catily

S.S.I.
31 martie 1941

N O T A

Cercul Basarabenilor, a comemorat 23 ani dela unirea Basarabiei.

In ziua de 27 martie a.c. a avut loc la Cercul Basarabenilor din Str. Vasile Boerescu Nr.12 şedinţa de comemorare a 23 ani dela Unirea Basarabiei la Patria Mumă.-

Şedinţa fost presidată de Gherman Pintea, vice preşedintele Asociaţiei Basarabenilor, fiind de faţă printre alţii şi Pan Halipa, fost vice preşedinte al Sfatului Ţării, Gavrilliuc reprezentantul ucrainienilor, Smochină, reprezentantul rusnilor transnistrieni, o delegaţie a ardelenilor, precum şi alte numeroase personalităţi basarabene.-

Cu această ocazie în cuvîntarea pe care a ţinut-o Gherman Pintea, şi-a exprimat convingerea că aşa cum s-a prăbuşit regimul ţarist în 1917 tot aşa se va prăbuşi în U.R.S.S. regimul actual, aducînd cu aceasta din nou dreptatea românească.-

In încheiere numitul a mai adăugat că:

"Dacă Domnul General Antonescu, care este un vrednic ostaş şi veriosabil conducător de Stat nu poate vorbi de toate, să ne dea voie nouă să vorbim şi să ne strigăm, dreptatea noastră".-

S-a mai putut despinde din cuvîntarea lui Gherman şi recunoştinţa basarabenilor faţă de ajutorul material ce li se acordă de către Stat.-

In acest sens, numitul a cerut chiar "un guvern care să le înţeleagă nevoile şi care să reprezinte întreaga suflare românească".-

- - -

Surse Serioase.-

S.S.I.
1o aprilie 1942

N O T A

Gherman Pantea, actualul primar al municipiului Odessa a făcut în trecut o politică interesată perindându-se prin diferite partide, în scopul de a ajunge să ocupe unele importanți importante de conducere.-

După ~~ocupa~~ cucerirea revoluției din 1917 a devenit membru al Sovietului Deputaților ai soldaților și muncitorilor din Chișinău, iar mai tîrziu a activat în Basarabia împreună cu Ion Ianculeț, pentru a "aduce revoluția în această provincie".-

Cînd asticanaliștii basarabeni în frunte cu Pan Halippa, Vlad Bertza, Ion Paliyan și alții au format un grup activ, Gher.an Pantea împreună cu I.Ianculeț nu aderat la această mișcare.-

In timpul guvernului tinerei republici basarabene, Gherman Pantea a primit portofoliul Ministerului de Război și Marină, iar după unire neputînd ocupa posturi importante din cauza lipsei de titluri universitare, din ordinul Primului Ministru Ion Brătianu, Profesorul Cuza pe atunci rectorul Universității din Iași a trebuit să-i elibereze diploma de licență în Drept.-

In calitate de primar al orașului Chișinău Pantea și-a acumulat o avere importantă, datorită căruia fapt a putut juca un rol însemnat în Basarabia.-

După recucerirea Basarabiei Gherman Pantea spera să revină Guvernator al acestei provincii însă nu a reușit să fie numit decît primiar al orașului Odesa, unde se ocupa cu diferite afaceri oparsonale cu scopul de a se îmbogăți.-

Astfel vechii săi colaboratori Valaut Hinculov, Gobjilă, Pesikonov, Sibirschi azi Constantinescu toți funcționari la primăria Odesa, înarmați cu ordine de serviciu semnate de Gherman Pantea, fac navetă între Odesa și București, unde transportă diverse obiecte de valoare pe care le vînd pe prețuri de speculă.-

Tot prin intermediul acestora Pantea, menține legătura cu maiorul în rezervă C.Pescu și comerciantul Kovalschi din Chișinău cu ajutorul căruia procură prin inspectorul Ulichici dela I.M.C.O.P. diverse alimente de primă necesitate pe care le transportă la Odessa cu autocamioanele primăriei spre a le speculă.-

Datorită relațiilor și intervențiilor lui Gherman Pantea aceasta a reușit să numească în postul de director al presei pe fugă Primăria Municipiului Odesa pe un oarecare Vajinschi, originar din Chișinău și care în timpul ocupației sovietice a rămas intenționat în Basarabia unde a activat sub regimul comunist.-

comunicat:
Președ.Cons.de Miniștri
Min.Afacerilor Interne

13

3 Noembrie 1947

N O T Ă

Din sursă sigură, suntem informați că în ultimul timp a fost văzut de diferite persoane, pe străzile Bucureștiului numitul GHERMAN PANTEA, fost primar de Odesa în timpul guvernării antonesciene și membru marcant al Sfatului Țării din Basarabia din 1918.

Asupra locului unde se găsește ar putea da eventuale informații fostul secretar general al Primăriei Odesa CONSTINESCU (fost SAVINESCU), cu domiciliul actual, str. Culmea Veche Nr.4.

DIRECTIUNEA SIGURANTEI STATULUI
Serv.I.Bir3/D.

Nr.40430-S 14 NOEMBRIE 1941 CONFIDENTIAL

INSPECTORATULUI DE SIGURANTA
AL CAPITALEI

Dlui Inspector General Mureşanu

Cu onoare vi se trimite alăturat, în copie, o notă informativă pentru verificarea conţinutului, în care scop veţi întreprinde o acţiune informativă pe lângă COSTINESCU, pentru descoperirea şi arestarea lui GHERMAN PANTEA.

Se recomandă a se lucra cu toată stenţia pentru a nu rata scopul, raportându-se rezultatul şi măsurile luate.

DIRECTOR

SEFUL SERVICIULUI

INSPECTORATUL DE SIGURANTA AL CAPITALEI
SERVICIUL I. SECTIA I. BRIGADA II.

24.I.948
Nr.18844-S

IONESCU ZĂMITRU
Comisar Ajutor.

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

REFERAT

Având în vedere ordinul nr.40430-S din 14.XI.947, al D.G.S.S., Serv.I. Bir.3/D, înmoţit de o notă informativă, prin care se cere a se întreprinde o acţiune informativă pe lângă COSTINESCU, pentru descoperirea şi arestarea lui GHERMAN PANTEA, fost primar la Odesa, pe timpul guvernării antonesciene şi membru marcant al Sfatului Ţării, din Basarabia, în 1918.

In urma delegaţiei primite dela Şl.Şef al Brigăzii, am onoare a referi următoarele:

Din informaţiile întreprinse de noi pe teren, am stabilit că în strada Culmea Veche nr.4, apartamentul 10, la subsol, (proprietatea Patriarhiei), domiciliază din anul 1941 numitul COSTINESCU ALEXANDRU, fost SAVINSCHI, născut la 9.III.1889, în Chişinău, fost secretar g-l al Primăriei Odesa, pe timpul guvernării antonesciene.

In prezent este pensionar şi translator de limba rusă, ~~xxxxxxxxxx~~.

La domiciliul susnumitului vine - în mod regulat - foarte multă lume, vorbind ruseşte.

Portăreasa blocului, care este în serviciul acestui imobil de 14 ani, ne informează că înainte de Crăciun, a fost văzut un individ, care a vorbit în grabă cu COSTINESCU, la geam.

Se crede - după informaţii şi semnalmente - că ar fi fost PANTEA GHERMAN, care are următoarele semnalmente: statura potrivită, robustă, părul cărunt, dat peste ceafă, poartă barbişon.

Se crede că poartă un nume fals.

In cazul de faţă, opiniem ca numitul COSTINESCU ALEXANDRU, care se crede că nu este străin de adresa lui PANTEA GHERMAN, să fie reţinut şi cercetat, în cazul celui căutat.

Rezultatul constatărilor expuse mai sus, să fie raportat la D.G.S.S.

COMISAR AJUTOR,

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
MINISTERUL SECURITĂȚII STATULUI

366.

PROCES-VERBAL DE INTEROGATORIU

15 Oct. 1951 Orașul Orașul Oraș

Interogatoriul a început la ora 7,30 și minute. Interogatoriul s'a terminat la ora 20 și 30 minute.

Eu, Lt Major Alexandru

am interogat în calitate de Anchetator
(pe arestatul, reținutul, martorul)

1. Numele PINTEA 2. Prenumele GHERMAN
3. Anul, luna și ziua nașterii 1894 mai 13 4. Numele părinților Vasile și Ioana 5. Locul nașterii Com Zăicani Jud. Bălți
6. Cetățenia Română 7. Naționalitatea Română
8. Apartenența politică fost membru P.N.L din ce an 1922-1930
9. Studii Licențiat în drept
(clasă, unde și ce școală a absolvit)
10. Profesia avocat 11. Ultimul loc de muncă și funcția Odessa-URSS în funcția de primar
12. Ultimul domiciliu București Str. Argentina Nr. 9
13. Situația familiară Căsătorit
(soție, copii, numele lor, vârsta lor, domiciliul și ocupația)
Pintea Lucia soția născută la 13 I 1902 în Rezeni de Vede-Teleorman căsătorită dom. Str. Argentina Nr. 9 și Pintea Mircea fiu născut la 31 I 1921 la Chișinău funcționar în Buc. domiciliat în Str. Nicolae Iorga Nr. 5
14. Originea socială țăran sărac
(averea părinților până la 23 August 1944 și în prezent)
Ca averea a deținut părinții 8 hectare pământ, după 23 Aug. 1944 nu se cunoaște
15. Poziția socială
16. Activitatea politică până în 1947 din anul 1922 până în anul 1930 (în ce partide politice a fost. Participare la alegeri)
a fost membru în P.N.L. unde a luat parte la alegeri la Chișinău

Semnătura. Pintea

366

17. Decorații, distincții și premii guvernamentale Steaua Comandor, (înainte de 23 August 1944)
Coroana Comandor, Coroana ofițer, Steaua ofițer, Ordinul Ferdinand și altele.

18. În ce armată a făcut serviciu, grad, funcție în armata rusă, cu gradul de sl., ca translator la Corpul 3 al armatei ruse.

19. Dacă a fost prizonier nu
(unde și când)

20. Dacă a fost în străinătate, unde, când și în legătură cu ce în anul 1923 a fost la Paris, unde a venit să urmeze școala de doctorat juridic

21. Dacă a fost judecat, când, de ce cauză, de cine și la ce pedepse a fost condamnat La 13 XII 1952 a fost judecat de Tribunalul Capitalei și condamnat la 10 ani muncă silnică pentru Crimă contra Pății

Intrebare: Arată data cînd ai fost reținut și care este cauza pentru care te găsești aici.
Am fost arestat la 12 XII 1949 unde am fost acuzat pentru activitatea desfășurată la Odessa, fiind condamnat la 10 ani muncă silnică pentru crimă contra Pății
Intrebare: Arată cum ai ajuns în aparatul de Stat burghezo-moșierese.
Din anul 1917-1918 am fost deputat în Sfatul Țării, din 23 II 1918 am fost primar al Orașului Chișinău această funcție am avut-o până la 27 Noi. 1923, dela 1 I 1925 am fost din nou ales primar al orașului Chișinău până la 1 Aug. 1925, dela 20 Iunie 1927 am fost primar al orașului Chișinău până la 1 Noi. 1928 După ce am fost exclus din Partidul Liberal în 1930, am ocupat funcția de Consilier la curtea administrativă din Orașul Chișinău, această funcție am

Semnătura.

Urmare: detinute până în anul 1938, iar din anul 1941 au fost primar al orașului Odesso unde au stat până în anul 1944.

Întrebare: Prin care partide ați ajuns să ocupați aceste posturi importante.

Posturile de primar al orașului Chișinău au fost ocupate cu ajutorul Partidului Liberal, funcția de consilier al administrației Chișinău a fost numit de președintele de Interne, iar funcția de primar al orașului Odesa au fost numit de fostul mareșal Ion Antonescu.

Întrebare: în afară de aceste partid din care altă organizație s-au societate sportivă ați făcut parte în special în Basarabia:

În Basarabia nu am făcut parte în afară de P.N.L. din nici un partid, organizație sau societate sportivă.

În anul 1940 am fost ales ca vice-președinte în Cercul Basarabenilor din București, unde am stat până la 1941 când am demisionat din cauza unui conflict avut cu fostul ministru de Interne Pîrcă care era membru în Comitetul Cercului Basarabia și cadrul Cercului Dr. Lăseu Gheorghe

Întrebare: în ce a constat activitatea Cercului Basarabenilor din Buc. înainte de 1940.

Cunosc că "Cercul Basarabenilor" în București a luat ființă în anul 1930-1932, până în anul 1940 a avut un caracter cultural, dădeau serate, serbări și cu acest fond ajuta studenți săraci din Basarabia (Basarabeni)

Semnătura,

Urmare: Avea în bibliotecă unde veneam și citeam ziare și cărți despre Basarabia.

Acest cerc al Basarabenilor a fost înființat de ing. Nicolae Codreanu, care până la data reținerii mele se găsea în București Str. General Averescu

Întrebare: în ce a constat activitatea Cercului Basarabenilor după 1940-1944 în timpul războiului:

Activitatea Cercului Basarabenilor a fost mai activă datorită faptului că veniseră din Basarabia cu aproximativ 120.000 basarabeni. Comitetul Cercului Basarabenilor se ocupa în acel timp cu plasarea și cimpul muncă a refugiaților basarabeni, dă făceau diferite memorii pe care le înaintau la ministerul Agriculturi, Învățământului unde aveau nevoie

Întrebare: ce elemente au făcut parte din Conducerea Cercului Basarabenilor

Președinte a Cingureanu Daniil, Vice-președinte Pintea Sherman, vice-Președinte Codreanu Nicolae, membru Ioan Pelivan, profesor Ciobanu Ștefan, Pan Hatipa, Dr. Cazacu Petre, Col. Eugen Adamovici, Vasile Bîrcă, Gheorghe Lozan, Vladimir Cebotarenu, Vladimir Cristea, Ion Buzdugan, Anton Crihan, Popa Grigore și altele (Focalet Ioan

Întrebare: Unde se găseau aceste elemente la data reținerii D-ta

Știu că aceste elemente la data reținerii mele se găseau cu domiciliu în București

Întrebare: D-ta în calitate de vice-președinte ce activitate ai desfășurat în cadrul acestui

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestatul sau martor, iar ultima pagină și de către anchetator

Urmare: "Comitet al Cercului Casarabenilor"

Eu în calitate de vice-președinte al "Cercului Casarabenilor" aveam ca sarcină de a întocmi diferite memorii pentru ministere în care ceream încadrare între cimpul muncă a "refugiaților Casarabeni".

Întrebare: de cine a fost sprijinit material și moral acest Cerc al Casarabenilor

În luna Iulie 1940 Jenculet Ioan în calitate de membru și președinte de onoare al Cercului "Basarabenilor" a mers la Gheorghe Tătărăscu pentru a cere un ajutor pentru "refugiații Casarabeni"; în urma acelui cerer numitul Jenculet Ioan a reușit să obțină suma de 10.000.000 lei

Întrebare: Ce sa făcut cu această sumă de bani:

În cadrul Comitetului "Cercului Casarabenilor" sa formal o comisie compusă din: Președinte Ștefan Ciobanu, membri Vasile Bârcă și Gheorghe Lascu, această comisie avea ca misiune dare de ajutor la "refugiații Casarabeni" din București și Provincie.

Întrebare: Ce scop a urmărit guvernul Antonescian prin înființarea acestui "Cerc al Casarabenilor"

În acel timp guvernul Antonescian nu sa amestecat în treburile "Cercului Casarabenilor" deoarece "Cercul Casarabenilor" în București a luat ființă din 1930-1932

Până la 4 mai 1941 când am fost demisionat din Comitetul "Cercului Casarabenilor"

Semnătura,

366

Urmare: Nu cunosc ca Guvernul Antonescian să fi sprijinit material și moral "Cercul Basarabenilor" din București.

Întrebare: Ce funcții au ocupat elementele, ce au făcut parte de "Comitetul Cercului Basarabenilor" în aparatul de Stat (1940)

Dintre elementele mai sus arătate că au făcut parte din "Comitetul Cercului Basarabenilor" din București, nu au făcut parte din aparatul de Stat (1940)

Întrebare: După ocuparea teritoriului Basarabiei ce s-a întîmplat cu Conducerea și membrii Comitetului Cercului Basarabenilor"?

Întrucît la 1 Mai 1941 am dat demisia din "Cercul Basarabenilor" și la 18 Iulie 1941 nu cunosc ce s-a întîmplat cu conducătorii și membrii "Cercului".

Întrebare: Ce funcții au ocupat aceste elemente pe teritoriul ocupat de armatele hitleriste și antonesciene și ce activitate politică au desfășurat aceste elemente?

Elementele menționate mai sus că au făcut parte din "Cercul Basarabenilor" nu sau preocupat în "Basarabia", deoarece îi afirmau că Guvernul Antonescian a fost la Conducerea Basarabiei numai oficieri de ai lui ca: Generalul Voiculescu guvernator al Basarabiei, arestat la Biuro. de Cet. Dobrogei Brăila, dus în București și alții.

Dintre aceste elemente mai merg în Basarabia unde avea avere ca:

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se încheie de către arestat sau martor, iar ultima pagină și de către anchetator

G. Baste

Urmare: Pelivan Ion care deținea o vie la Chișinău, Teleban Ștefan avea o vie la Chișinău, Caraclin Grigore și alții.

Întrebare: D-ta de cine ai fost numit în postul de primar al orașului Odessa și dine din "Comitetul Cercului Basarabenilor" a fost și D-ta la Odessa.

Am fost recomandat lui Ion Antonescu pentru a fi numit primarul al orașului Odessa de fostul general Ciupercă Nicolae Comandantul Armatei a 4, după care Antonescu la numit în postul de Primar al Odessei.

Fostul general Ciupercă Nicolae și cunoștea pe Pintea Iberman deoarece era Consiler Juridic cu gradul de Maior în Comandamentul Armatei a 4.

Din membrii Comitetului Cercului Basarabenilor din București a fost recomandat de Pintea Iberman numitul Chioroiu Vladimir guvernământului Trasmistriei și numit ca ajutor de primar a lui Pintea Iberman la Odessa, în afară de aceasta nu a mai fost nimeni, la data reținerii mele Chioroiu Vladimir domeliu București.

Întrebare: După ce a fost eliberată Basarabia de trupele Sovietice, ce persoane marcante cunoști că au fugit din Basarabia și unde s-au stabilit cu domiciliu în Romînia.

Cunosc că a fugit dela Chișinău Marchetti Haralambie fost prefect al jud.

Semnătura,

Urmare: Lăpușna în timpul P.N.T., Ștefan Holban fost prefect al Județului Lăpușna în timpul P.N.T., Luncescu Teodor, fost prefect al Jud. Lăpușna în timpul Frontului Renaștirii Naționale, Rosca Constantin fost prefect al Jud. Orhei în timpul P.N.T., Perlea Nicolai fost prefect al Județului Soroca în timpul P.N.T., Cociorvă Ioan fost prefect al Județului Bălți în timpul P.N.T., Carcelan Ioan fost prefect al Jud Hotin în timpul P.N.T., Florescu Ioan, fost prefect al Jud Hotin în timpul P.N.T., Harlea Ioan fost prefect al Jud. Cahul în timpul P.N.T., Tomoș Ioan fost prefect al Județului Ismail, în timpul P.N.T., Stratan Ioan fost prefect al Județului Cetatea Albă în timpul P.N.T. și Alexandru Valeanu fost prefect al Jud Tighina în timpul P.N.T.

Aceste elemente au fost văzute după 23 Aug. 1944 în București.

Întrebare: Ce știți despre aceste elemente le-ați mai întâlnit până la reținerea D-tră, unde anume și ce discuții cu aceștia ocazii:

Răspuns: Din elementele mai sus arătate l-am văzut după 23 Aug. 1944 în București pe toate elementele însă nu am stat decât deceît cu Marchetti Haralambie, Petrian Ioan, Ion Halipa și Cazacu Petre

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat-sau inculpat, iar ultima pagină și de către anchetator

C.P. Auster

Urmare: Intalnirea cu aceste elemente cu ocazia
zilei "Sfantul Haralamb" in 1942 la mareschelul
Haralamb si in 1949 Cazacu Petre cu ocazia
sarbatorirei zilei "Sfantul Petru"
Cu aceasta ocazie nu s-a discutat
nimic politic.
Intrebare Ce cunoasteti despre legaturile
acestor persoane din fostele partide
burghezo-mosieresti, de ce natura au
fost aceste legaturi si cum s-au manifestat
acestea:
Nu cunosc nimic la acest punct
Intrebare Ce activitate politica cunoasteti
ca au intreprins aceste elemente dupa
23 Aug. 1944
La acest punct nu cunosc nimic
In sa in toamna anului 1946 mam intalnit
cu Pelivan Ioan in Fata Atenеului R.P.R.
cu care am intrebat care este situatia
"basarabenilor" din Romania, fiindca stiam
ca Sovietici au dat un Comunicat in care
spunea ca toti cei fugiti in 1944 sunt
chemati Sovietici si se pot intoarce in
Basarabia. Atunci Pelivan Ioan mea
raspuns ca Pelivan Ioan, Pan Halipa,
Ciobanu Stefan si Bulgureanu au facut
un memoriu in care au cerut ca
Guvernul Romin sa intervina la Guvernul
Sovietic ca "basarabenii" veniti in 1940-1944
in Romania sa ramina in tara. Memoriul
a fost prezentat lui Gheorghe
Tatarascu, care dupa [illegible]

Semnătura

3700

Urmare: Pelivan Ioan, memoriu a fost prezentat la moscova lui Molotov

După ce sa reintors dela moscova Tov. Petru Groza lea adus rezultatul la memoriu, că liuzaratani pot rămîne în Romînia, însă aceştea să nu ducă activitate contra Uniuni Sovietice deoarece va fi mai mare Întrebare arată dumneata pe unde ai domiciliat după 23 Aug. 1944.

În luna martie 1944 am venit dela Odessa în Romînia şi mam stabilit cu Fam. în Buc. Str. Argentina Nr. 9 unde locuia socrămea, aici am locuit până la 23 Aug. 1944 cînd din cauza bombardamentelor mam deplasat la vila lui Petre Groza în Calea Ţiriei, unde am stat circa 2 luni; după care am plecat la Sibiu [redacted] unde a locuit la mai multe adrese, fiind cunoscut de rudele Berendeu Sozon, aceasta am făcut de teama de a nu fi arestat, aicia am stat până în luna Iulie 1946 cînd revinî în Bucureşti Str. Argentina Nr. 9

La începutul lunei Iunie 1946 am fost anunţat la Sibiu Dumitrel Eleftere Simiclau fost ajutor de primar la Odessa a lui Pintea Ghenman, care mea spus să la rugat Andrei Dumitrescu, director Contencios (Şeful avocaţilor din Primăria Odessa) să anunţe pe Pintea Ghenman să meargă la Buc. pentru a ridica ordonanţa fiindcă dosarul a fost

Observaţie: Fiecare pagină a procesului-verbal se încheie de către arestat sau martor, iar ultima pagină şi de către anchetator

Pelivan

Urmare: clasat de Tribunalul Poporului.
Aici a stat pînă în Aprie 1947 cînd a apărut interviul lui Cătărău care mă anunța că se va răsbuna pe mine personal, care a spus că datorită mie mean omorît cîntu două surori la Odessa, lucru ce nu a fost adevărat deoarece surorile cele două sunt la Craiova căsătorite, am fugit din nană la Sibiu, unde am locuit la diferite adrese, mai mult am stat în Str. Octavian Goga Nr. 42 nu îți amintește numele persoanei.
Aici am stat pînă în Toamna anului 1948 cînd revin în București și domiciliez la numitul Crihan Burlan pînă la data arestări 12 XII 1949
Întrebare Ce discuții ați avut cu Burlan Crihan în timpul cît ați domiciliat la el.
În acest timp Crihan era membru activ în Conducerea Partidului Național Țărănesc și în special în chestiunea Țincă a fost mare Coară în Anglo-Americani în loc să fi dus tratate de înțelegere cu dușmanul din R.P.R. decarece din această cauză am suferit și suntem alungați din Servicii, în acea perioadă Crihan era restructurat de la Universitate.
Crihan Burlan în Toamna anului 1949 se pregătea să plece la fratele lui Crihan? ce are avut în Banat, de la această dată nu l-a mai găsit cu el
Întrebare. În timpul cît ați locuit la Crihan ați văzut dintre fruntași Basarabeni

Semnătura [illegible]

C.N.S.A.S. 30 OCT 2008

371 V

Urmare: În timpul cît am domiciliat la Cribau Anton, mi a fost vizitat de mici un prieten din fosta Grupaș Basarabeni.

Întrebare Dacă în afară de profesorul Păsculescu Cristache, ați mai aflat și de la alt cineva că în București Basarabeni sau regnicia în jurul lui Carachiu Grigore

Nu am aflat dela nimeni din cunoștințele mele din București de această situație pînă la data reținerii mele.

Cherman Carol

18 octombrie 1954.

Dir. Cercetări 30 OCT 2008

Observație: Fiecare pagină a procesului-verbal se iscălește de către arestat sau martor, iar ultima pagină și de către anchetator.

333/21 mai 1956

N O T A

Organele noastre au stabilit că PANTRA GHER... MAN....fost primar al oraşului Chişinău,iar sub dictatura antonesciană primar al oraşului Odesa,în baza "cererii de îndreptare" (decizia 403/1956 dată de Preşedintele Tribunalului Suprem al R.P.R.),are intenţia să se secundă pentru a nu fi condamnat.-

Întrucît informatorul "Dan" al reşedinţei M.A.I. Craiova,are posibilităţi la aceasta,propunem să fie serăutisat la Bucureşti,unde să fie dirijat la PANTRA. GHERMAN.....pentru a stabili intenţiile şi concret măsurile luate de ..PANTRA.GHERMAN..faţă de "cererea de îndreptare".-

Pentru pregătirea agentului "Dan" pentru această serăutizare,propunem să se deplaseze în ziua de 22 mai a.c. Lt.Robină Otin. la Direcţia Regională M.A.I. Craiova.-

Lt.Robină Otin.

Nota a fost primită de tov.
Lt.Maj.Anghel P.,dela agentul "Constantinescu A.", în casa de întîlnire nr.5.-

321/ 9 august 1956

C.N.S.A.S.
10 OCT 2008
Dir. Cercetare

N O T A

In ziua de 7 august a.c., agentul sa întîlnit în fața hotelului "Athenee Palace" cu GHERMAN PINTEA, frontaș liberal din R.S.S. Moldovenească,fost primar la Odesa în timpul regimului antonescian.-

Întîlnirea a fost organizată de agent printr-un anume GARBEA I. în urma sarcinilor primite dela noi. Cu această ocazie GERMAN PINTEA i-a spus agentului că după ce în anul 1954, fusese eliberat din închisoare i s-a redeschis un nou proces fiind încadrat în prevederile decretului 193 - activitate intensă în potriva luptei revoluționare și a clasei muncitoare .Menționăa că el anterior fusese condamnat în lotul criminalilor de război.-

Datorită redeschiderii procesului începînd din anul 1955, nu a mai stat la domiciliul său ci sa ascuns în diferite locuri pentru a nu fi arestat și judecat în această situație.-

Dealtfel - a menționat GERMAN PINTEA - în tot acest timp și-a strîns o serie de dovezi prin care probează că în perioada cît el a fost primar al Odesei,nu numai că nu a avut o activitate criminală dar a și căutat recșind de multe ori să scape dela moarte sute și mii de persoane ce mergeau spre locul de execuție. În acest sens el a arătat agentului un dosar "care cuprindea diferite declarații date de cetățenii sovietici care l-au cunoscut în perioada 1941-1944 și care în prezent au vizitat țara noastră în cadrul diferitelor delegații venite din U.R.S.S.".

Dosarul respectiv după cum afirmă PINTEA GHERMAN - el l-a arătat și lui AURELIAN BENTOIU, POP VALER și alți frontași liberali aflați în București, pentru a-și da părerea despre dovezile aflate în el. Ținînd-mi menționează că toți au găsit probatoriul destul de puternice pentru a dovedi nevinovăția lui GHERMAN PINTEA. Cu toate acestea el este foarte îngrijorat de ideia unei eventuale arestări înainte sau în perioada judecării menționînd că ori care ar fi perioada detenției crede că nu va mai putea rezista regimului din închisori.-

./.

321/ 28 februarie 1958
STRICT SECRET
Ex.Nr. 1

RAPORT

cu privire la cunoaşterea personală a numitului PINTEA GHEORGHE.

Cunoaşterea personală s-a efectuat în ziua de 22 februarie 1958, de către Cpt.Todaşcă Ion.-

Conform ordinului, am luat contact cu PINTEA GHEORGHE la domiciliul acestuia sub pretextul solicitării acestuia pentru activitate în A.V.S.A.P., subsemnatul recomandîndu-mi ca instructor al acestei organizaţii, pentru care am posedat şi delegaţie autentică.-

După ce i-am prezentat calitatea mea susnumitul m-a rugat să-i explic ceva despre această organizaţie A.V.S.A.P. pentru că cunoaşte "despre toate numai despre aceasta nimic" La început timp de 5-6 minute m-am referit la rolul organizaţiei şi faptul că aceasta se ajută în activitatea sa de persoane cu pregătire militară, arătîndu-i totodată faptul că vizita mea se referă la rugămintea pe care i-o adresăm de a sprijini organizaţia cu cunoştinţele sale.-

După ce susnumitul a apreciat că această organizaţie are un rol, important, şi ea arată că regimul se îngrijeşte de pregătirea populaţiei, şi-a cerut scuze pentrucă fiind bolnav şi nevînd nici pregătirea militară necesară (a fost ofiţer de rezervă fără activitate), nu ne poate pronite ajutor. A menţionat că are tensiune mare (27) şi Dr.Lupu - un vechi prieten al său -care îl tratează, i-a interzis orice efort fizic, limitîndu-i chiar şi plimbarea la numai 30 minute pe zi.-

I-am arătat că am cunoscut mulţi oameni în vîrstă dar care lucrează intens, şi mi-a aprobat spunînd că aceştia sînt oameni cu o construcţie fizică foarte sănătoasă, luînd exemplu pe Dr.Petru Groza pe care l-a cunoscut cu mulţi ani în urmă pe cînd era deputat în parlamentul burghez.-

../..

L-a apreciat ca pe un mare om politic care de pe atunci avea mare încredere în viitorul socialismului.-

In cursul acestei discuţii a arătat că a făcut politică liberală,că este de profesie avocat dar a îndeplinit funcţia de magistrat administrator.-

După ce i-am cerut scuze pentru deranjul provocat şi am exprimat regretul că n-am putut obţine sprijinul,Am plecat.I-am rugat totuşi să-şi mai analizeze forţele poate ne va putea ajuta chiar şi mai târziu.Inainte însă de a ne despărţi,susnumitul m-a întrebat unde se află sediul A.V.S.A.P. la care i-am răspuns că se află în B-dul Decia.

In concluzie PINTEA GHEORGHE este un element inteligent,şiret şi foarte sociabil.La cunoaşterea personală a deschis discuţii pe teme neprovocate,despre care a vorbit fără a se controla în mod deosebit,ca de exemplu;că a făcut politică liberală,că a fost mulţi ani deputat în parlamentul burghez,că este originar din Basarabia etc.Deasemeni se teme de arestare.Cîteva minute de la intrarea mea în casă a-a menţinut speriat de se schimbace la faţă şi se manifeste foarte încurcat.-

Se pare că exagerează boala sa.In cursul discuţiilor a resultat că umblă foarte mult prin oraş şi nu numai 30 minute cum a arătat,ceace dovedeşte că nu respectă regimul impus de medic.

Este de talie mijlocie şi robust,cu părul cărunt.In locuinţă are un confort destul de bun.-

Pentru toate acestea consider că susnumitul poate fi recrutat ca agent.-

Căpitan
Todaşcă Ion

Redactat: Cpt.Todaşcă I.
Dactilo : P.C.Anţă M.
Multiplicat în 2 exempl.

321/ 12 mai 1958.
STRICT SECRET
Ex.Nr. 1

106

R A P O R T

cu privire la anchetarea în vederea recrutării a numitului Pintea Sherman.-

Conform aprobării, în ziua de 7 mai a.c. a fost adus la M.A.I. în vederea recrutării numitul Pintea Sherman. Pentru aducerea la M.A.I., susnumitul a fost invitat la Secția I-a Miliție de unde a fost luat și adus la M.A.I.-

Pintea Sherman, adus la M.Avl. de către Lt. ZAHARIOU ION a fost condus la Cpt. ANDRONIC ILIE care împreună cu Cpt. TABACARU DUMITRU au început ancheta cu.-

În procesul anchetei i s-a cerut candidatului să relateze despre întreaga sa activitate profesională și politică atît până la 23 august 1944, cît și după. În deosebi i s-a cerut să arate cu cine dintre polițiștenii partidelor burgheze a început legătura după 23 august 1944 și de ce natură au fost rapoartele lor.-

Candidatul, de la început s-a dovedit a fi un mincinos și care încerca cu multă abilitate legăturile sale de după 23 august 1944.-

Candidatul fiind întrebat dacă îl cunoaște pe Bontaiu și activitatea acestuia a răspuns că l-a întîlnit în 15 mai în urmă și a auzit că în prezent ar fi arestat pentru motivul că ar fi 'vechi ofițer polițist și unele asemănări'. A negat faptul că ar fi cunoscut de activitatea clandestină a acestuia înainte de a fi arestat (Bontaiu). De asemenea a negat că ar avea legături cu alte elemente din rîndul foștilor polițiști burghezi, cu toate că organele noastre dețin materiale că el s-a întîlnit și a discutat probleme politice cu acesta. Pintea Sherman căuta să convingă anchetatorii că este un om cu vederi progresiste și nu de azi ci de pe timpul regimurilor trecute. Astfel ficea pomină că a scăpat

///

- 2. -

107

mii de evrei de la exterminare în 1941 - 1944 și a intervenit pentru a apăra pe comuniști în procesele ce le erau intentate pînă în 1944.-

Folosindu-se de această poziție a sa, a fost întrebat cum ar fi comportarea sa prezentă dacă ar cunoaște elemente care ar desfășura activitate contrarevoluționară. Susnumitul a spus că le-ar denunța organelor de stat, dacă ar cunoaște aceasta personal. Concluzie-se să consemneze în scris această poziție a sa, a refuzat categoric.-

Constatîndu-se că cel adus la recrutare este mincinos și fățarnic și deci nu se poate avea încredere în el, ancheta a fost conclusă în direcția prezenței legăturii sale cu grupul Bontaiu, pentru a-l lăsa cu impresia că aceasta a fost scopul chemării sale la M.A.I.-

Ancheta a început la orele 18,45 și s-a terminat la orele 22,45.-

CAPITAN
Andronic Ilie

Nota a fost primită de
Lt.Maj.Mitu C.de la agen-
tul "Teofil" în ziua de
3 dec.1958 orele 11,oo.

350/ 1o decembrie 1958

10 OCT 2000
Dir. Cercetare

NOTA INFORMATIVA

In ziua de 22 dec. 1958, am fost la [redacted]. Cu această ocazie l-am întrebat dacă se mai duce pe undeva, răspunsul lui a fost următorul - " Eu mă duc nicăieri, mai treceam pe la biserica Elefterie şi la biserica rusă, acum nu mă duc nici acolo deoarece am auzit că din cei care frecventau bis. Elefterie au fost arestaţi şapte Colonei, iar la biserica rusă l-am văzut într-o zi de lucru pe [redacted] care a fost la serviciul secret şi pe care l-am cunoscut din Odessa.-

Atitudinea prea familiară a lui [redacted] faţă de mine, precum şi faptul că încă la Odessa el a dat note informative mincinoase despre mine, m-a făcut să-mi pară suspect şi am renunţat să mai frecventez şi această biserică. Îl bănuiesc că-i agentul securităţii atît din atitudinea lui cît şi din faptul că a fost la biserică în zi de lucru, el avînd serviciu, sărbătoarea nefiind oficială.."

"Teofil"

NOTA BIROULUI:

[redacted] este urmărit de Serv.II căruia i se va da nota spre exploatare.-

Lt.Maj.Mitu Cristodor

M.A.I.
DIRECȚIA REG CRAIOVA
Serviciul III

124

Primită de lt.maj. Iriescu Ion, dela agentul "Dan" în ziua de 14 august 1959.-

Dir. Cercetare

- NOTA INFORMATIVA -

La ziua de 8 august 1959, orele 10, GHEORGHE PINTEA mi-a făcut o scurtă visită, discutându-ne cîteva chestiuni banale, anunțîndu-mă că va veni și luni.-

Luni 10 august 1959 orele 11, GHEORGHE PINTEA mi-a spus că vine dela telefoane, unde a vorbit cu soția sa.-Din București i s-a comunicat în legătură cu pensia sa, nu se știe încă nimic, deoarece aplicarea regulamentului de aplicarea legii, că în orice caz pe luna august a.c., i se va plăti pensia și că ar fi bine să vină înainte de 20 august c-o cerere personal.-

PINTEA a comunicat că soseste la București în dimineața zilei de 18 august.-

S-a anunțat că luni 17 august va veni la mine.-Întrebat dacă ascultă prin lume și la radio PINTEA a spus că a ascultat la postul "Europa liberă", comentariile lui GHITĂ IONESCU în legătură cu ziua de 23 august.-

Întrebat dacă a mai ascultat și alte posturi străine, PINTEA a răspuns că nu le poate asculta din cauza bruiajului.-

Canalizînd discuția asupra evenimentelor internaționale în legătură cu apropiata întrevedere între Hrusciov și Eisenhover și asupra "doliului" declarat în America, l-am întrebat cine mai este acolo dintre românii, căci aș fi auzit că majoritatea emigraților sînt morți și l-am întrebat dacă nu a murit cumva și ANTON CRIHAN care, înainte vorbea la radio.- PINTEA a spus că mai sînt mulți români în America și că recent l-a auzit vorbind la radio pe POPA AUGUSTIN fost frunțaș țărănist, rudă cu Maniu.-Că președintele Com. refugiaților români, este VIDIANU și membri mai marcanți sînt: POPA AUGUSTIN, HUTIȚĂ BRĂTIANU, FĂGĂRĂȘANU, ANTON CRIHAN și alții.-

../..

Că ANTON CRIHAN a fost rugat în mod special ca să nu mai vorbească la radio, ceace acuitul a ascultat și de aproape doi ani nu vorbește, "să nu facă rău prietenilor lui din țară", care l-au rugat să tacă.-

Că ANTON CRIHAN păstrează legătură permanentă în țară prin scrisorile pe care le scrie la Paris și de acolo ele sînt transmise la București.-

Legătura o ține și fosta sa concubină, DIONAT el fiind căsătorit legitim cu o franțuzoaică fiica unui senator din Paris, care l-a scăpat din lagărul din Iugoslavia, unde fugise cu ajutorul unui frate al său, țăran în Banat în 1948.-

Această doamnă DIONAT primind vești din Paris le transmite prietenilor care sînt indicați.-

Impresia personală a mea este că și lui PINTER i se transmit vești dela CRIHAN A., el (PINTER) având un nume conspirativ de "Cernescu", nume sub care (mi-a spus el) se ascundea cînd era fugar în perioada 1943-1947.-

Mi-a povestit PINTER că este bun prieten cu CRIHAN și că i-a trecut o gafă mare cînd a declarat la organele MAI., în timpul cercetărilor că în timp ce era fugar, timp de 2 ani dormea la acesta.-

PINTER s-a explicat că a declarat astfel știindu-l pe CRIHAN fugit din țară pentru a nu trăda adevăratele lui gazde că sînsi își dă seama că a greșit, dăci astfel a trădat relațiile sale cu CRIHAN.-

În această ordine de idei, PINTER a spus că la Craiova, stă acasă și citește, fără să se întîlnească cu cineva.-

Au venit vorba despre IOICA V. PINTER de data aceasta interesîndu-se mai mult de situația mea personală exprimînd regretul că nu să poate ajuta, văzîndu-mă cît de greu mă zbat din punct de vedere material.-

Ne-am despărțit în termenii cei mai buni plînă luni 17 august a.c., cînd după re finsul va lua bilet pentru București, pela orele 12,13,30 e le sînt la mamă.

"Dan"

Craiova 14.VIII.1959.-

PERSOANA: fugiți din Ukma.-

SARCINI: agentul a fost instruit ca luni 17.VIII.1959, cu ocazia vizitei ce o va face GHERMAN PINTER printre altele să canalizeze discuțiile asupra lui ANTON CRIHAN despre care să arate că este un om de bază pentru Basarabeni.-

..//..

Manifestîndu-și regretul că nu are posibilități de a-l încunoștința și pe el despre situația lui, fiind sigur că se cunoș foarte bine și că dacă ar cunoaște pe concubina lui din București, i-ar transmite prin ea unele comunicări și aceasta dacă ar avea posibilitatea de a transmite în mod discret.-

Prin aceasta scopăm să stabilim atît numele concubine din București a lui ANTON CRIHAN - mijlocacle prin care ține legătura cu aceasta - cît și relațiile ce le are cu GHERMAN PINTE și alți cunoscuți, de care afirmă că sînt indicați de CRIHAN ANTON

NOTA BIROULUI: PINTE GH. este urmărit prin acțiune informativă individuală de către Direcția III-a București.-

MASINI: Un exemplar se va înainta la MAI., Dir.III-a.-

C.N.S.A.S. 30 OCT 2006 Dir. Cercetare

321/V 15.DECEMBRIE 1959
-SERIOS SECRET
Exp.Nr.1

SE APROBA,

PLAN DE MASURI

In acţiunea informativă individuală ce se duce asupra lui PINTEA GHERMAN, 1.ianuarie-30 aprilie 1960.

Numitul PINTEA GHERMAN fiul lui Vasile şi Ioana e născut la 13 mai 1894, în Zeicani URSS.,fost primar al oraşului Chişinău şi primar general al Odesei în 1941 - 1944, în present fără ocupaţie, domiciliază în Bucureşti Str.Argentina nr.9.

Despre numitul se cunoaşte că pînă la 23 August 1944 a desfăşurat o intensă activitate antisovietică. Astfel el a fost unul din conducătorii mişcări contrarevoluţionare care în 1918 a lichidat puterea sovietică în Basarabia şi a constituit,Sfatul Ţării din care a făcut parte.Apoi a fost numit ministru în guvernul basarabean ce s-a format în 1918,a fost în conducerea comitetelor antisovietice ale " refugiaţiilor " etc.

După 1944 pentru a se sustrage răspunderi penale pentru crimele săvîrşite cît timp a fost primar general al Odesei (1941 - 1944) a devenit fugar şi abia în 1952 a fost judecat şi condamnat la 10 ani detenţie. În 1955 a intrat în amnistie.-

Din urmărirea lui informativă rezultă că PINTEA GHERMAN a rămas pe aceleaşi poziţii duşmănoase,că şi-a reluat legăturile cu elementele contrarevoluţionare.Astfel s-a stabilit că a avut cunoştinţă de activitatea duşmănoasă dusă de grupul " Deutoiu " care e arestat şi că ştie de " hotărîrea " luată cu privire la numirea lui TOMESCU CONSTANTIN ca mitropolit la " Basarabiei eliberate ". El a afirmat faţă de ŞMOCHINĂ NICHITA că această hotărîre a-fost fiunsit-o şi P. N. L. iar P. N. Ţ. încă nu s-a pronunţat.-

.. // ..

In mai 1958 s-a pus problema recrutării numitului ca agent dar în procesul anchetei a rezultat că nu e sincer şi s-a renunţat la recrutare.-

Dat fiind cele menţionate numitul trebue urmărit prin acţiune informativă în baza ordinului 70 cabinet.-

Faţă de faptele expuse acţiunea îşi propune :

1. Să se stabilească dacă PÎNTEA GHERMAN a desfăşurat pînă în 1944 activitate anticomunistă şi dacă a participat la prinderea grupelor de partizani din catacombele Olteşti(aşa cum sînt unele indicii),

2. Dacă în present desfăşoară activitate contrarevoluţionară , pe ce linie, cu cine anume, care sînt formele şi metodele acestei activităţi,

3. Dacă are legături cu centrul fugarilor din străinătate (aşa cum sînt indicii)şi în caz afirmativ cu cine ţine legătura,pe ce căi şi prin ce metode se realizează această legătură.-

Pe linia rezolvării sarcinilor ce stau în faţa acţiunii în această perioadă vor fi luate următoarele măsuri:

I. Încadrarea acţiunii cu agenturâ,

1. Serviciu va fi sarcinat de la Craiova agentul " Dan ", la Bucureşti în scopul de a stabili :

a) Cercul legăturilor actuale al lui PÎNTEA GHERMAN şi natura acestor legături,

b) Dacă PÎNTEA GHERMAN este în legătură cu grupul de elemente urmărit de Regiunea M.A.I.Craiova din care face parte şi fratele acestuia PÎNTEA GHERMAN _____.In caz afirmativ se va preciza rolul lui PÎNTEA GHERMAN în cadrul acestei activităţi duşmănoase,

c)Va stabili dacă în present PÎNTEA GHERMAN este în legătură cu ANTON CRIHAN fugit în S.U.A.,sau aceste legături sînt întrerupte.În caz afirmativ prin cine şi în ce mod se realizează această legătură,

d) De ce natură sînt legăturile dintre PÎNTEA GHERMAN şi GUCIUMA PETRU .-

Termen 30 Aprilie 1960.

2. Prin Serviciul I vom încadra informativ pe numitul şi pe agentul " Constantin Nicu Avram " care e în bune relaţii cu acesta vizitîndu-l la domiciliu.-

Deasemeni vom cere sprijin a fi urmărit PÎNTEA GHERMAN şi prin agentul " Teofil " al Serviciului V.,

//

(rudă cu obiectivul) cu şi prin agentul " David " al Serviciului Independent.-

Prin aceşti agenţi urmăriţi a stabili :

a) Dacă PÎNTEA GHERMAN face parte în prezent din vreo grupare contrarevoluţionară organizată sau desfăşoară activitate duşmănoasă izolat,

b) La ce anume se referă susnumitul cînd a afirmat că P.M.L.,a fost de acord cu numirea lui TOMESCU CONSTANTIN ca mitropolit al"Basarabiei ", iar P.N.T., încă nu se pronunţase(în 1958),

c) Dacă are cunoştinţă de organizaţia contrarevoluţionară în fruntea căreia a activat GLUCIUYNA PETRU în 1949 - 1950 şi care a rămas nedescoperită. În caz afirmativ cine sînt aceste elemente, unde se află şi dacă e în raporturi cu ele.-

Termen 30 aprilie 1960.

3. Va fi luat în studiu în vederea recrutării ca agent în acţiune numitul GROSU NICOLAE şi în cazul că va corespunde va fi recrutat pînă la 30 aprilie 1960.-

4. Se va încerca infiltrarea în acţiune a agentului " Vlaicu " care a fost în detenţie cu PÎNTEA GHERMAN dar care de 6-7 ani nu l-a mai văzut. Primul contact va fi organizat " întîmplător " şi în raport de reacţia lui PÎNTEA GHERMAN se va acţiona pe mai departe.-

Termen 25 aprilie 1960.

II. Alte măsuri :

1. Va fi identificat şi verificat în evidenţele noastre fiul lui PÎNTEA GHERMAN care funcţionează ca inginer la un ministeru.

Termen 15 februarie 1960

2. Va fi identificată şi verificată în evidenţele noastre numita LIONAT IRINA prin care sîntem informaţi că susnumitul ar ţine legătură cu fugarul Anton Griban (din R.P.U.).

Termen 25 februarie 1960

3. Interceptarea permanentă a corespondenţei susnumitului şi a legăturilor sale.-

DA REALIZAREA PREZENTULUI.

RĂSPUNDE Locot.Major Ţurcanu Ioan.

primit: Lt.Maj. Zarescu I.
sursa: " D A N "
data: 17.XII.1959.

321/Z/ 29.ianuarie 196c
STRICT SECRET
ex.nr.1

30 OCT 2008
Dir. Cercetare

NOTA INFORMATIVA

In ziua de 16 decembrie 1959, orele 9,30 conform înţelegerii din ajun, sursa l-a vizitat pe Gheorghe Pintea acasă la el.

După câteva discuţii banale, soţia sa s-a plecat în oraş şi discuţia ce a urmat a fost numai în doi.

Iniţial, sursa a expus situaţia disperată în care se găseşte, în linii mari a expus ce a păţit şi-insistent-a cerut sfatul şi concursul lui Pintea.

Acesta, după ce şi-a spus părerea, a arătat că deşi se simte obligat şi ţine mult să dea o mînă de ajutor n-are această posibilitate căci nu are legături absolut cu nimeni cu acei care ar putea interveni pe lîngă Comisii sau Minister. Ia dat un sfat, ca sursa să caute contacte directe, bazate pe cunoştiinţe din trecut cu unii din membrii Comisiei. A spus că printre avocaţi l-ar putea ruga pe Rădulescu-Zoner, care însă nu-l văzut.

Extrem de prudent făcîndu-i-se aproape că ar putea căuta vreo sursă de intervenţie la Irina Zilbert avocată şi jurisconsultă, Pintea a spus că e exclus ca aceasta să poată face ceva, iar soţa sa, fostă soţie a lui Crihan, nici ea n-ar putea face nimic.

Trecînd la discutarea situaţiei sale, Pintea citind memoriu expus la Comisia de pensii, amănunţit a povestit tot ce a făcut în această privinţă, sfătuit de prietenul său Traian Lăţianu. A arătat copiile actelor scoase de la Academia R.P.R. extrase din ziare şi din desbaterile din parlament din 1930, din care rezultă că el a apărat ca avocat pe Pavel Tomescu şi mulţi alţi comunişti(procesul de la Teter-Apmar) şi că deputat fiind,în parlament a cerut sancţionarea agenţilor de siguranţă abuzivi, care se

- // -

purtau acomenos cu comuniştii.

Acestea toate, însoţite cu copii scrisorii de demisie către Mareşalul Antonescu, dovedesc că el a făcut servicii clasei muncitoare şi a luptat contra prigonirilor rasiale, şi aşa fiind, deşi fost demnitar, - ar intra în excepţiile prevăzute în instrucţiunile secrete şi nu i se poate lua pensia.

A fost în faţa Comisiei, unde vădit pornit împotriva lui a fost maiorul de securitate Chetriş, care i-a pus întrebări veninoase, dar s-a pronunţat că trebuie să ceară relaţii la Trib. Militar Galaţi şi să primească instrucţii, căci fiind "ieşit din comun".

A atras atenţia că toate demersurile pe care le face pentru redobîndirea pensiei, sînt absolut secrete.

A povestit cum s-a luat pensia lui Tănăsescu şi se va lua lui Dobrinescu, fost secretar General la Primăria Chişinău, la care a fost în vizită în seara de 15 decembrie, la onomastică.

Despre situaţia internă, Pîrlea a spus că teroarea continuă şi el este cuprins de panică şi trăieşte izolat şi nu discută cu nimeni nimic despre politică.

Recent a avut loc un proces politic în care Petre Ghiaţă, Dănulescu şi alţii, au fost condamnaţi absolut nevinovaţi.

"Aştia (se referea la organele M.A.I.) vor să compromită şi să distrugă pe toţi oamenii, suspecţi pentru ei, mai ales pe toţi acei cari deţineau funcţii în trecut".

"Ştiu că mereu sînt urmărit, de aceea nu vorbesc cu nimeni nimic şi nu primesc pe nimeni acasă"

Spre deosebire de Victor Stănescu cu care s-a întîlnit întîmplător pe stradă, Pîrlea e de părere că "Hruşciov a cîştigat partida, iar americanii pur şi simplu ne-au vîndut"

Tov. Hruşciov a fost în ţară şi a ordonat ca R.P.R. să plătească americanilor şi englezilor despăgubiri pentru telefoane, soc. petrolifere, etc.etc, şi că aci la Washington lucrează Comisia mixtă pentru fixarea sumelor.

Aceasta e preţul vînzării. La noi se va îndulci, poate, regimul, va fi o mare amnistie politică, însă nu se va schimba nimic, nu vor fi alegeri libere şi regimul va rămîne cum e şi acum. Pîrlea a spus că a devenit pesimist tocmai după vizita tovă Hruşciov în America.

Din nou a spus că se teme mult căci ştie că trebuie să

fie implicat în procesul lui Tănăsescu, că așa i-a spus un oarecare Muscheș, căruia securitatea i-a smuls câteva declarații compromițătoare".

Pintea a spus că acum nici nu răspunde la sonerie, nu deschide la nimeni și a sfătuit cum trebuie bătut la fereastră de la demisol, dacă vre-un prieten sigur vrea să-l vadă.

O dude foarte greu fără pensie, întreținut de fiul său.

A transmis scrisoarea pentru fratele său de la Craiova și insistent a invitat sursa să-l mai viziteze, spunînd că totuși va reflecta cum ar putea-o ajuta.

"D A N"

Nota
Pintea Ghenman e urmărit de către noi, iar de curînd au fost făcute propuneri de a i se deschide acțiune informativă.

Vor fi luate măsuri de identificarea surcicii lui Zgîncot Irina fosta concubină a lui Ștefan Cristian despre care sînt indicii că ține legătură cu acest fugar ce se află în S.U.A.

Agentul "Dan" a primit sarcină să adîncească datele cu privire la poziția politică a lui Pintea și în special să precizeze ce legătură a avut acesta cu Tănăsescu Ilie care e arestat la Suceava.

Nota va fi pusă la dosarul lui Pintea Ghenman

Locot.Maj. de securitate
Zarescu Ion.

primit: Lt.Maj.Zarescu Ion.
sursa: "D A N"
data: 7 ianuarie 1960.

321/Z/ 29 ianuarie 1960.
STRICT SECRET
ex.nr.1

C.N.S.A.S.
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

NOTA INFORMATIVA

In ziua de 29 decembrie 1959, imediat după terminarea primului parastas oficiat pentru Grigore Cozaciu la capela cimitirului "Invierea",-primul care a ieşit din capelă a fost Sherman Pintea,care în timpul serviciului religios stătea, aproape neobservat de nimeni,în fundul capelei.

Incă în curtea cimitirul, ajuns de surs, Pintea i-a spus că:anume a ieşit primul şi neobservat,aceasta pentru a nu sta de vorbă cu nimeni.

A propus sursei să-l însoţească,spunînd că e bucuros că face o plimbare pe jos. Distanţa de la cimitir pînă la domiciliul lui Pintea , a fost parcursă aproximativ într-o oră, în care timp a avut loc următoarea discuţie:

De la început Pintea a declarat că a fost copleşit de vestea morţii lui Cozaciu .Deşi adversar politic, de şi avea multe defecte, de şi aveam o părere nu prea strălucită despre Cozaciu - a spus pintea - totuşi acesta a fost un "bun romîn" şi un necontestat fruntaş al basarabenilor.

Pintea spunea:"vestea morţii lui Cozaciu m-a zguduit mult, mai ales că, cu cîteva zile înainte înainte am fost înştiinţat(nu a spus de cine) că în închisoarea de la Suceava a murit Ctin Tenescu , un bun romîn scump tuturor basarabenilor şi fost bun prieten cu mine".

"Eu n-am fost înţeles de Cozaciu care v edea în persoana mea numai un concurent în eventualitatea reuşitei acţiunii noastre în Basarabia"."Ştiu că m-a bîrfit şi n-am avut nici un contact cu el".

- // -

"Totuşi Ghenea Pintea e un om şi deaceea, auzind despre Cazacliu unele lucruri care ar putea să-i facă neplăceri, m-am întâlnit cu dînsul şi i am spus că fiind în vara anului 1959 la Craiova, acolo m-am dus la Tribunalul Militar, unde se judeca procesul politic al unui oarecare Mihăilescu, şi că în cursul interogatoriului, Procurorul Militar l-a trebat pe inculpat despre întâlnirile sale în cadrul unui grup format din foştii ţărăniştii, pronunţînda-se insistent numele lui Grigore Cazacliu, ca făcînd parte din acel grup" "Mihăilescu a negat faptul spunînd că n-a vorbit şi nu l-a văzut pe cazacliu, dîndumi seama de gravitatea faptului, am înţeles să-l previn pe Cazacliu". "Acesta s-a arătat extrem de îngrijorat şi a recunoscut că a fost într-un cerc de maniaţi, însă n-a vorbit nimic. L-au prevenit că Mihăilescu nu l-a divulgat, în discuţiile ce au urmat Cazacliu mi-a spătat cît de deprimat este, ştiu că nu se va lua pomeala şi nu va suporta să ajungă întreţinutul şi povara copiilor săi".

Pintea a arătat că e mare pericol pentru toţi de a se afişa cu ocazia înmormîntărilor, de aceea el fuge fără să vorbească cu cineva şi aşa va face şi a doua zi la înmormîntare.

Bănuieşte că e mereu filat şi că se caută cel mai mic pretext pentru a-l aresta. Nu se înţelege decît cu cîţiva prieteni de desăvîrşită încredere şi nu discută cu nimeni chestiuni politice.

Siate că, după moartea lui Cazacliu, va fi urmărit şi mai mult, căci e ultimul fruntaş basarabean rămas în viaţă, capabil de a mai activa, Maliţa fiind "cu un picior în groapă, iar Bugeanu a-i "ramolit" complet.

Întrebat despre evenimentele internaţionale survenite în ultimul timp, Pintea a spus că părerea lui fermă e că americani ne-au vîndut pe toţi ruşilor.

Călătoria lui Hruşciov a avut un succes nebănuit. Dînsul a-a oferit să plătească Americii datoriile de război, a asigurat-o că şi toate ţările din lagărul socialist vor plăti despăgubiri pentru averile naţionalizate şi americanii, aflaţi în mare criză economică, au acceptat acest "ţiţg mîrşav".

- /// -

După părerea lui Pintea totul e pierdut, rușii au câștigat războiul rece și nu există nici un alt scop decît de a supraviețui în așteptarea unei minuni.

Zice că e convins că regimul din țară, plin de ta-rosare azi, se va îmblînzi și va veni o amnistie politică, posibil chiar înainte de întîlnirea celor mari.

În ziua de 3o decembrie, la înmormîntarea lui Cazacliu, Pintea s-a arătat extrem de emoționat și de îngrijorat și a spus aurea" să vezi dacă cu ce se ocupă ăștia"....(se referea la organele securității de stat).

"Aseară am stat alături de Gheorghină și ne-am înțeles să ne vedem și azi. Acum cîteva minute, a venit fiica lui Gheorghină și din partea lui mi-a comunicat că el nu va veni la înmormîntare,neputînd reveni după cele ce i s-au întîmplat nouăzeci. După ce s-a întors de la parastas, noaptea a fost pândit de oamenii de securitate și întrebat: ce a vorbit cu Pintea Gheorghe despre ziua Tomescu ?"Bineînțeles a răspuns acesta. Cum adică dacă Pintea declară că azi discutat împreună despre eventualitatea înscăunării cu mitropolit al Basarabiei a lui Tomescu ?"

"O fi vorbit Pintea cu altcineva, nu cu mine. Eu sînt transnistrian și nu mă bag în treburile și discuțiile basarabenilor, a răspuns Gheorghină "

"De frică după ce a venit acasă, s-a hotărît să nu mai vină la înmormîntare și a trimis-o pe fiica sa să-l prevină pe Pintea despre această și să-i comunice că a legat vreo discuție cu dînsul în legătură cu Tomescu ."

Pintea s-a arătat extrem de îngrijorat și abătut de această veste și a spus:"voi că nu știți lăsat în pace și mi se caută ac în coșoc, așa cum au vrut să mă implice și în procesul Bentaș'ul așa vor să mă amestece și în cazul lui Tomescu . Singurul lucru bun dintoate acestea este că,văd că, Tomescu trăiește și prirea că a murit la Moscova e inexactă".

În timpul slujbei Pintea a stat mai retras știind evlavnat nepoftiți de cei care ștircoau pe lîngă el și soția sa. La un moment dat s-a apropiat de dînsul Patrica Gulușina și i-a spus ceva la ureche. Aceea l-a întrebat pe Pintea Gheorghe dacă se vor coasti povîrnăți și a

- // -

răspuns că"s-a hotărît că va vorbi numai preotul" căci se știe că înmormîntarea e urmărită.

Pe la mijlocul slujbei, soția lui Pintea s-a simțit rău și ambii au ieșit din biserică și aceea nu i-a mai văzut.

Pintea n-a luat parte la masa ce a avut loc acasă la familia Cazacliu după înmormîntare'

" D A N "

Notă

Pintea Gheorghe e urmărit de către noi prin acțiune informativă individuală. Agentul va stabili cine anume a hotărît ca la înmormîntarea lui Cazacliu să vorbească unul dintre preoți.

De asemeni va stabili ce relații are în prezent Pintea cu Gheorghină ,dacă se vizitează și ce anume probleme discută.

Agentul va mai stabili cu cine anume se întîlnește Pintea și ce probleme discută.

Locot.Maj.de securitate
Dăscescu I.

333/30. mai 1958

B2

N O T A

Agenții "Alecu" și "Dan" ne-au semnalat pe .....
.....pe PÂNTEA.GHERMAN...fost primar al orașului Odesa, fost condamnat pentru crime de război și eliberat în cursul anului 1955 în baza amnistiei dată de Guvern, care urmează să fie rejudecat pentru fapte mai grave de cît pentru cele care a fost condamnat în 1948 pentru crime de război.-

Trecînd la verificarea datelor respective, s-a stabilit că într-adevăr Tribunalul Supreme a dispus "Casare de îndreptare" împotriva lui PÂNTEA.GHERMAN. cu dosarul nr.4o5/1956 pentru activitate intensă împotriva clasei muncitoare.-

Fiind alertat de această "întorsătură neașteptată PÂNTEA..GHERMAN....în cursul lunei aprilie a-c. deplasat în orașul Craiova și Iași, unde sub motiv "că este în căutarea de serviciu" a căutat gazde pentru a se pune la adăpost.-

Agentul "Dan" fiind dirijat spre PÂNTEA.GHERMAN pentru a ne stabili intențiile și concret măsurile luate de PÂNTEA..GHERMAN..față de cererea de îndreptare, a stabilit că întrebările cel în cauză pentru a "evita închisoarea care echivalează cu moartea" va face și acum același lucru care l-a făcut în anii 1945/1946, cînd deși nu se recunoaște putea fi judecat și condamnat la moarte, alături de Alexianu, despre după cum s-a dovedit la proces este absolut nevinovat."

Agentul "Dan" arată că în contactul pe care l-a avut cu rețin lui PÂNTEA.GHERMAN.în ziua de 26 mai a.c. acesta i-a menționat că pentru a nu fi în ochii organelor,a plecat fără domiciliu la țară,unde se plimbă pe câmp și nu-l vede nimeni".-

Soția lui PÂNTEA.GHERMAN.i-a declarat în continuare agentului că sînt mai multe persoane în situația soțului ei,unii primind chiar înștiințări.Pînă în prezent

.//.

- 2 -

nu a avut loc nici un proces,dosarele acestora urmînd să fie reluate pe rol de Tribunalul Militar,însă generalul RETREANU.....ar fi spus că aceasta este o "prostie" că e ceva cu totul ilegal - dar că acum procesele se vor judeca la 2 Tribunale ordinare din Capitală.

"Propuneri:

Documentarea temeinică a organelor noastre în cauză privește gravitatea faptelor în baza cărora PÂNTEA... GHERMAN...urmează să fie rejudecat și condamnat și în raport de pedeapsă să fie studiat în vederea recrutării și folosirii sale în scopul intrării în legătură cu centrul naționalist din străinătate ,din care face parte și .CRĂIAN..BANTON.....

Lt.

MAIOR IOSUB VASILE
AG."CONSTANTINESCU IVAN"
CASA " FULIG"
03.06.1960

STRICT SECRET
311/10.06.1960

N O T Ă

Sursa s-a întîlnit marți 31 mai a.c.pe la orele 12,30,în dreptul librăriei Cartea Rusă,pe Calea Victoriei,cu PINTEA GHERMAN ,care și-a manifestat deosebita bucurie că a avut această zi norocul,după cum a spus el,de a se întîlni cu sursa.

Iată ce a povestit PINTEA GHERMAN :

"La 15 aprilie a.c. a fost chemat la Direcția Generală a Miliției în sos.Ștefan cel Mare și acolo a fost întrebat ce a făcut cu monezile de aur ce le-a avut și încă mai are?

PINTEA GHERMAN a spus că în 1943 a avut 300(trei sute)bucăți monezi de aur,dar că le-a schimbat.Apoi,cinci zile și jumătate a fost bătut numai peste cap și picioare să spună unde a ascuns aurul.

"Văzînd că sînt mereu bătut am declarat că mai am vre-o 50 bucăți de aur,ascunse în cimitirul Belu și am scăpat de bătaie!

Luni după paște a fost și soția mea adusă la miliție și după ce a fost și dînsa bătută rău,văzînd,și-a rupt o mînă,acum e în spital din cauza aceasta,aite am în geantă radiografiile,pe care le voi arăta la proces.

Soția mea a declarat și ea ca și mine că avem vre-o 50 bucăți aur ascunse în cimitirul Belu.

A declarat la fel cu mine,adică așa ne sfătuiserăm noi mai-nainte,că de se va întîmpla vre-o dată să fim întrebați ce am făcut cu aurul,să declarăm că avem vre-o 50 îngropate în cimitirul Belu.

Nici soția mea după această declarație nu mai fost bătută.

În cimitirul Belu,la locul arătat de noi nu s-a găsit nimic,căci nici nu puseserăm nimic.

Ne-a mai ținut arestați vre-o lună și apoi ne-a eliberat,dar ne-a dat în judecată.

Sigur la proces vom fi condamnați,căci așa cum ne-am spus ei,noi am recunoscut că am avut aur.

Îţi spun toate acestea,fiindcă ştiu că şi altă dată ţe-am mai spus şi altele şi a rămas taină,dar îţi mai spun pentru ca în vre-o ocazie să-i povesteşti Acad.Prof.N.GH.LUPU.,să ia cunoştinţă că-am pătimit,dar îl rog şi pe el să nu povestească la nimeni.

Am să fac sigur închisoare,căci aşa vor boieri ?-mi aduc aminte,că atunci cînd am mai fost închis la securitate,tot aşa eram bătut şi mi se cerea să spun ceva petrecut la Odesa,pentru ca să fiu condamnat la 5 ani închisoare.

După o sîngeroasă bătaie,dacîndu-mă în arest, acolo am găsit că mai erau aduşi cîţiva avocaţi,cari, după ce leam povestit dece m au bătut şi ce mi se cerea,mau sfătuit să declar că am vrut să trec graniţa şi pentru acest fapt,pot fi pedepsit cu 5 ani închisoare.

Am cerut atunci să fiu ascultat căci am găsit faptul pentrn care să pot fi condamnat şi leam spus că am voie să trec granita.

Se raportat atunci lui Nicolschi şi acesta a spus că nu-i trebue un aşa fapt,să spun ceva petrecut la Odesa.

Iată că acum,ceaice doreau atunci,o condamnare de 5 ani,au găsit-o acum.Deci voi fi condamnat la 5 ani închisoare.

Toate acestea le ţi pentru dumneata şi profesorul nostru."

AVRAM CONSTANTINESCU.

NOTA BIROULUI

PINTEA GHERMAN a fost urmărit de serviciul 2 că a fost primar al oraşului Odesa,iar în luna aprilie a.c. a fost arestat de miliţie pentru deţinare de aur.

In prezent fiind pus în libertate,copia notei va fi dată serviciului 2 spre ştiinţă.

S-au dat sarcini agentului să-l contacteze mai des pentru al ţine la curent cu măsurile ce intenţionează să le ia faţă de problema sa personală legat de miliţia.

Maior de Securitate
LUPU VASILE

SE APROBĂ
Al. Nicolschi

321/J/ 4 octombrie 1960
STRICT SECRET
ex.nr. 1

R E F E R A T

cu propuneri de sistarea pensiei lui PÎNTEA GHERMAN fost primar general al oraşului Odesa în perioada anilor 1941 - 1945.-

De către noi este urmărit prin acţiune informativă individuală numitul PÎNTEA GHERMAN, născut la 13 mai 1894 în Bălţi - U.R.S.S., fiul lui VASILE şi IOANA, domiciliat în Bucureşti str.Argentina nr.9 .-

Din materialele ce le deţinem rezultă că susnumitul a fost unul dintre principalele elemente care în anul 1918 a acţionat împotriva puterii sovietice în Basarabia. A făcut parte din "Sfatul Ţării" organ contrarevoluţionar instaurat în Basarabia după înăbuşirea vremelnică a puterii sovietice. A deţinut funcţia de ministru în guvernul Basarabiei iar după anul 1920 a făcut parte din comitetele şi asociaţiile antisovietice avînd funcţii de conducere .-

Se cunoaşte de asemeni, că a fost deputat P.N.L., a fost primar al oraşului Chişinău, iar în perioada războiului antisovietic a fost primar general al oraşului Odesa .-

După 23 august 1944, PÎNTEA GHERMAN a fost judecat şi condamnat ca criminal de război la 10 ani închisoare .-

De asemeni, în luna martie 1960 a fost arestat de organele de miliţie pentru deţinere de valută, însă beneficiind de decretul prezidiului Marii Adunări Naţionale, a fost pus în libertate .-

Referat al Securităţii din 4.10.1960, cu propunerea de sistare a pensiei lui Gherman Pântea. Referatul a fost aprobat de Al. Nicolschi.

Din urmărirea informativă dusă până în prezent, rezultă că a fost în legătură cu mai multe grupuri de elemente dușmănoase ce au fost arestate de organele noastre și trimise în justiție .-

De asemeni, s-a stabilit că și în prezent continuă să se manifeste dușmănos și menține în rîndul elementelor fugite de puterea sovietică o stare de nesiguranță și de speranțe că în curînd se va declanșa un nou război ce va fi cîștigat de S.U.A., că Basarabia va fi eliberată de comuniști și că ei se vor reîntoarce la moșiile lor și la celelalte bunuri pierdute .-

Din verificările făcute, s-a stabilit că PÎNTEA GHERMAN cu toată activitatea lui antisovietică din trecut, în prezent primește o pensie recalculată de 600 lei lunar .-

Față de cele de mai sus ,

P R O P U N E M :

Să se aprobe ca prin Serviciul "O" să se intervină pe lîngă organele competente în scopul sistării pensiei lui PÎNTEA GHERMAN , care în baza normelor legale cu privire la pensii, nu are dreptul să primească pensie .-

Cpt.de Securitate
Jianu Gh.-

SEFUL SERVICIULUI
Maior de Securitate
I.Andronic

DE ACORD
SEFUL DIRECTIEI
Colonel de Securitate
M.Enciu-Teanu

J.G./AS
2 ex.

Referat al Securităţii din 4.10.1960, cu propunerea de sistare a pensiei lui Gherman Pântea. Referatul a fost aprobat de Al. Nicolschi. (continuare)

Nota a fost primită de Maior ANDRONIC ILIE de la agentul " DAN " în casa "DUNAREA" la data de 4 octombrie 1960.-

74

32o/ 5 octombrie 196o

STRICT SECRET

ex.nr. 1

NOTA INFORMATIVA

Conform înțelegerii ce a avut loc la Craiova, în ziua de 2 octombrie a.c., orele 8,3o, sursa s-a întîlnit cu PÎNTEA GHERMAN, scoasă la aceasta și amîndoi s-au plimbat pînă la orele 11, întrucît nu s-a putut intra în casă, camera din subsol fiind ocupată de chiriașul venit din provincie, iar în cea de sus - se găsea nepoata lui bolnavă .-

In timpul plimbării au avut loc următoarele discuții :

1.- PÎNTEA a arătat că în urma șederii sale la Craiova, în cele 48 de zile petrecute acolo s-a odihnit minunat, s-a îngrășat cu 4 kg. și se simte din punct de vedere fizic foarte bine, ceea ce se observă de altfel și din înfățișarea lui .-

Soția sa, se simte de asemenea bine, băile de la Amara avînd un efect miraculos asupra mîinii sale ce o durea în urma pretinselor schingiuiri la care a fost supusă cu ocazia anchetei în legătură cu aurul .-

Acasă însă la PÎNTEA G e " o jale" căci nepoata sa din regiunea Galați (soțul căreia e condamnat politic la 12 ani), a fost operată pentru a doua oară, stabilindu-se un cancer ireparabil, medicii pronosticînd că va putea supraveți maximum 6 luni .-

Stă în cameră împreună cu LUCIA PÎNTEA iar de cînd a venit chiriașul de la subsol, PÎNTEA a fost nevoit să se mute și dînsul acolo, încît îi e foarte greu.

Nepoata sa dăreia i se ascunde adevărul, pleacă la țară pe două săptămîni, pentru a aranja cu gospodăria și apoi se reîntoarce aici, în fapt pentru a muri .-

PINTEA G a spus că e mulțumit că atît dînsul cît și soția sa primesc pensii, amîndoi au făcut demersuri la Banca R.P.R. pentru restituirea bijuteriilor confiscate cu ocazia procesului cu aur. Spune că are șanse puține de a le primi, jurist consultul băncii spunîndu-i că "problema e delicată" întrucît banca nu a intrat în posesia monezilor deținute de PINTEA G., fapt recunoscut -, aceste monezi nefiind totuși găsite. PINTEA G a spus că totuși va stărui pentru obținerea bijuteriilor .-

2.- Întrebat asupra situației internaționale, PINTEA G, oc multă vervă a expus tot ce știe dînsul și ce părere are în legătură cu evenimentele internaționale în curs .-

După părerea sa, sesiunea O.N.U. înseamnă și va însemna în final, un total și lamentabil eșec a politicii Uniunii Sovietice și compromiterea definitivă a lui HRUSCIOV "În fine, americanii s-au dezmeticit și dau riposta cuvenită". (Face afirmații injurioase la adresa tov. HRUSCIOV) .-

Primirea ce i s-a făcut "domiciliul forțat" ce i s-a fixat, disprețul ce i se arată peste tot, demonstrațiile ostile zilnice ș.a.m.d. - arată în mod precis faliментul la care va ajunge politica lui HRUSCIOV și nereușita sa în intențiile de a cîștiga O.N.U. în favoarea așa-zisei destinderi și a dezarmării .-

PINTEA spune că ascultă regulat radio, citește presa sovietică și observă că din zi în zi HRUSCIOV se compromite total .-

Totul ce se petrece în lume azi, îl face pe PINTEA să-și schimbe părerea din trecut și-l face a crede că azi - războiul e inevitabil și poate izbucni în orice moment .-

PINTEA G. prezintă atitudinea luată de EISENHOWER, NIXON, HERTER și alții precum și cea a lui MACMILLIAN și primul ministru al Canadei, care oficial s-au

pronunțat în favoarea revizuirii granițelor Germaniei, ultimul punînd problema țărilor din răsăritul Europei, declarînd că HRUȘCIOV n-are autoritatea morală de a critica pe colonialiști și de a poza în adept al libertății pentru toate popoarele din lume, devreme ce ține sub jug popoarele baltice iar cele din răsăritul Europei nu sînt decît colonii ale Uniunii Sovietice .-

FÎNȚEA e de părere că războiul a devenit inevitabil și se va declanșa de Germania Federală sprijinită de NATO. E de părere că numai alegerile prezidențiale din America amînă declanșarea războiului, care totuși va avea loc și poate fi evitat numai într-o singură ipoteză : debarcarea lui HRUȘCIOV și acceptarea de către guvernul ce va urma, a tuturor condițiilor propuse de lagărul imperialist dintre care prima este - granițele din 1938 .-

FÎNȚEA e de părere că se poate întîmpla și așa ceva căci HRUȘCIOV e urît de o parte de ruși și disprețuit de altă parte și devenind țap ispășitor - va fi înlăturat, chiar printr-o "moarte subită de cord" .-

FÎNȚEA a lăudat oarecum atitudinea tov. GHEORGHIU-DEJ arătînd că deși deocamdată nu "iese din vorba lui HRUȘCIOV", prin plățile în aur făcute în contul despăgubirilor pretinse de cetățenii americani, a ameliorat mult situația României în ochii occidentului.-

Față de "evenimentele ce ne așteaptă" de care depinde viitorul său personal - FÎNȚEA zice că trebuie să se păzească la maximum și să prindească momentul cînd va trebui să dispară. E convins că fiind o "personalitate" politică, va fi arestat imediat ce situația internațională se va agrava.-

"Știu bine că sînt urmărit de securitate".-

"Știu că "aceștia", după ce s-au convins că nu primesc pe nimeni acasă, urmăresc pe cine vizitez eu, deoarece sînt extrem de prudent, nu discut cu nimeni politică și mă feresc la maximum ".-

Cînd i s-a obiectat lui FÎNȚEA că pretinsa "urmărire" e numai în închipuirea sa, întrucît, în fond, ea

dar nu e justificată, PÎNTEA a spus că are date precise în acest sens şi că în situaţia sa de "frunteş basarabean" nici nu poate fi altfel .-

În legătură cu aceasta, PÎNTEA după ce şi-a exprimat încrederea "oarbă" în discreţia totală a celui cu care discută, a spus că " Îţi spun un lucru pe care nu l-am spus nici la nevasta mea " :

"Îl cunoşti pe CRUDEANU MIHAIL, fost AURICIUC încă de pe vremea cînd era judecător la Chişinău. Pe acesta l-am salvat de la moarte în 1942, căci dînsul după ocuparea Basarabiei, era pe lista celor 11o persoane ce urmau să fie împuşcaţi, fără judecată, pentru ceea ce au făcut sub ocupaţia rusească ".-

Pentru aceasta, AURICIUC îmi poartă o recunoştinţă veşnică .-

Cu ocazia revizuirii pensiilor i s-a tăiat aceste drept şi în contestaţia făcută, AURICIUC a arătat că a avut totdeauna sentimente democratice avînd de suferit mult în urma simpatiilor sale faţă de ruşi. Invocînd în apărarea sa toate acestea, AURICIUC a cerut lui PÎNTEA să-l ajute şi să-i dea o dovadă că era pe lista celor care urmau să fie împuşcaţi. PÎNTEA i-a dat dovada şi contestaţia a fost cîştigată .-

La dosar au rămas însă unele acte compromiţătoare pentru AURICIUC .-

PÎNTEA povesteşte că prin luna aprilie a venit la dînsul AURICIUC şi i-a spus următoarele : Au venit la dînsul acasă doi "securişti" şi după cîteva întrebări sumare l-au invitat să-i urmeze. S-a pomenit adus la securitate la etajul IV. şi peste scurt timp a venit un tovarăş care, după ce a redeschis problema pensiei i-a dat a înţelege clar că această pensie poate totuşi fi retrasă şi, pe lîngă aceasta AURICIUC poate avea mari neplăceri, date fiind actele compromiţătoare aflate la dosarul său.Toate acestea pot fi evitate dacă AURICIUC se pune în serviciul de informaţii al securităţii şi va furniza relaţiile necesare, în special în legătură cu basarabenii. Ameninţat ,

CURCIUC a cerut totuşi răgaz pentru a răspunde. I s-a fixat locul, ziua şi ora întîlnirii cu un tovarăş de la securitate care i-a şi fost prezentat .-

Venit acasă, CURCIUC "cuprins de îndoieli şi nehotărît şi prost cum este" (cuvintele lui PÎNTEA) - a venit la PÎNTEA , i-a povestit totul şi ... i-a cerut sfat ce să facă .-

PÎNTEA zice că dîndu-şi seama că are în faţa sa un om fără caracter de care deacum trebuie să se păzească, i-a spus că nu-i poate da niciun sfat iar că în ipoteza că, CURCIUC nu va reuşi să scape totuşi de această "belea", ceea ce totuşi s-a hotărît să încerce CURCIUC - trebuie să furnizeze date reale şi să nu inventeze nimic. A precizat PÎNTEA că făcînd această recomandare, dînsul s-a gîndit la "nenorociţii de basarabeni care pot fi turmaţi degeaba de acest idiot şi canalie".-

S-au despărţit ei amîndoi, CURCIUC , declarînd că va încerca totuşi să scape .-

Ştiind locul şi ziua întîlnirii, (într-o miercuri ora 18,00 lîngă Preşedinţia Consiliului de Miniştri) PÎNTEA zice că s-a dus el prin apropiere şi într-adevăr a văzut cînd CURCIUC s-e întîlnit cu un "tip", că părea agitat şi tot gesticula din mîini, de unde PÎNTEA a dedus că încearcă să scape, după cum i-a spus .-

Intre timp PÎNTEA a fost arestat pentru aur şi eliberat, s-a mai dus odată la locul ştiut cînd la aceiaş oră l-a văzut pe CURCIUC discutînd cu acelaş "tip", deci numitul a acceptat totuşi şi este azi în serviciul securităţii .-

PÎNTEA spune că, deşi şi înainte nu avea relaţii cu dînsul - de atunci îl evită cu desăvîrşire şi a auzit de la mulţi basarabeni exprimîndu-şi mirarea că " ce s-a făcut cu MIŞA CURCIUC , care de la un timp încoace, aleargă ca un nebun şi se bagă la toţi, deşi înainte era recunoscut ca un om modest şi retras ".-

Toate acestea PÎNTEA a povestit, în cel mai mare secret, ca să dovedească că toţi sîntem urmăriţi şi nici nu bănuim de cine şi ca să justifice şi grijile lui şi măsurile luate pentru a nu da loc la naşterea unor situaţii care pentru dînsul ar putea fi fatale .-

. // .

"De aceea, mă păzesc, nu discut cu nimeni politică şi nu mă întîlnesc cu nimeni".-

"Mă duc din cînd în cînd la foştii mei subalterni cu care totuşi evit discuţii pe teme politice". A pomenit numai de unul ARNĂU .-

Revenind la discutarea situaţiei internaţionale, PÎNTEA şi-a manifestat din nou credinţa că în curînd "vom fi eliberaţi" şi atunci el va mai juca un rol important şi de aceea trebuie să se păzească .-

In timpul plimbării, s-a apropiat de PÎNTEA un cetăţean pe care l-a prezentat INCULEŢ fratele fostului ministru INCULEŢ . Acesta are circa 60 ani.-

S-au schimbat cîteva vorbe banale în legătură cu pensia ce o primeşte INCULEŢ , iar cînd acesta l-a întrebat pe PÎNTEA cum se mai simte, acesta a răspuns : foarte , foarte bine. "Atunci de ce stai ca sub pămînt" ? a întrebat INCULEŢ , PÎNTEA a răspuns că nu mai vrea să guste "teroi" ....

După despărţirea cu INCULEŢ , PÎNTEA s-a salutat cu un bătrîn, spunînd apoi că e NEAM PERCUNI care însă "e ramolit de tot", povestind că a fost întrebat la securitate dacă se mai întîlneşte cu el, atunci cînd a fost cercetat .-

Lîngă biserica rusă, PÎNTEA a luat rămas bun, consemnul fiind că dacă vom fi întrebaţi, să nu negăm că ne-am întîlnit şi că am discutat despre timpul petrecut de el la Craiova şi alte banalităţi de ordin familiar .-

I s-a spus că interesele profesionale vor necesita prezenţa sursei mai des la Bucureşti, ceea ce l-a bucurat mult căci "uşile casei mele pentru tine rămîn totdeauna deschise".-

PÎNTEA G primeşte pensia lunară de 650 lei iar soţia sa 250 lei, în total 900 lei .-

Sursa a avut în toată discuţia o poziţie de "admiraţie" faţă de PÎNTEA GHEORGHE , poziţie pe care sursa a avut-o întotdeauna. Sursa i-a acceptat părerea lui PÎNTEA GHEORGHE şi în cursul convorbirii i-a pus şi unele întrebări, i-a cerut părerea lui, avînd în vedere că sursa vine de la ţară şi acolo nu are posibilităţi să afle unele veşti .-

. // .

Nota biroului :

PÎNTEA GHERMAN, fost primar general al oraşului Odesa, este urmărit prin soţiune informativă, fiind suspect că desfăşoară activitate duşmănoasă organizată .-

Agentul " DAN " a fost mărşrutizat la Bucureşti, pentru a stabili poziţia sa prezentă în legătură cu ultimele evenimente internaţionale, dacă menţine legătura cu alte elemente fugite de regimul sovietic şi eventual dacă nu intenţionează să discute sau să ia anumite măsuri în vederea agitării fugiţilor de regimul sovietic pe chestiuni teritoriale şi eventual dacă nu preconizează şi formarea anumitor " organe de conducere " .-

Deşi sus-numitul e cunoscut ca destul de rezervat, faţă de agentul " DAN " a avut o poziţie mai deschisă .-

Au fost luate măsuri şi agentul va sosi la Bucureşti peste cca. 3o zile pentru continuarea supravegherii sus-numitului .-

GRIGORIU ARCADIE nu este cunoscut de către organele noastre. Vor fi luate măsuri de identificare şi verificare .-

S-au făcut propuneri ca lui PÎNTEA GHERMAN să i se ridice pensia .-

Major de Securitate
I.Andronic

11 aprilie 1961

N O T A

Organele noastre urmăresc pe numitul PINTEA GHERMAN, fiul lui VASILE şi IOANA, născut la 13 mai 1894 în comuna Zeicani-Bălţi-U.R.S.S., domiciliat în Bucureşti str.Argentina nr.9 .-

Cu privire la sus-numitul, organele noastre deţin următoarele date :

Intre anii 1915 - 1918 a funcţionat la o şcoală de ofiţeri din Kiev avînd gradul de căpitan. In această perioadă rezultă că a fost în conducerea unui comitet naţionalist romîn care milita pentru aşa-zisa autonomie a "Basarabiei" .-

In 1918, sus-numitul a fugit de puterea sovietică şi s-a stabilit în Basarabia unde a desfăşurat o intensă activitate pentru anexarea "Basarabiei" la România. A făcut parte din "Sfatul Ţării" în "Basarabia" şi apoi a ocupat funcţia de ministru al marinei în guvernul burghez ce se instaurase în 1918 în"Basarabia" .-

Sus-numitul a fost delegat de guvernul burghezo-moşieresc romîn să ducă tratative legate de "Basarabia" la Viena unde a calomniat puterea sovietică şi a luat poziţie ostilă împotriva delegatului sovietic . Tot el a fost trimis în aceleaşi scopuri în Italia unde a dus tratative cu MUSOLINI şi CIANO .-

Cel în cauză a intrat în P.N.L. devenind vicepreşedintele organizaţiei în "Basarabia" fiind deputat în parlamentul romîn pînă în 1938. Devenise senator de drept întrucît participase ca deputat în lo legislaturi consecutive .-

. // .

PINTEA GHERMAN a fost primar al orașului Chișinău în mai multe rînduri. El a profitat de posturile politice și administrative ocupate, reușind să cumpere un bloc în Cernăuți, două case în Chișinău și o vie în Lăpușna.-

Imediat după începerea criminalului război antisovietic, sus-numitul a fost numit primar general al orașului Odesa. Această funcție a deținut-o între anii 1941 - 1944 susținînd regimul antonescian, sprijinind războiul antisovietic și reprimînd toate încercările de rezistență ale populației Odesei .-

Din date neverificate rezultă că a participat personal la prinderea partizanilor sovietici din Odesa și în special a luat măsuri de zidicarea catacombelor din Odesa, unde se ascundeau pe atunci grupuri de partizani.-

După 1946, sus-numitul urmînd să fie arestat, a devenit fugar. A fost prins și trimis în justiție, fiind condamnat lo ani detenție ca criminal de război abia în 1952. In 1955, sus-numitul a fost amnistiat și a fost pus în libertate .-

In 1956, Tribunalul Suprem al R.P.R. a desființat vechea sentință de condamnare a lui PINTEA GHERMAN și a fost trimis în justiție pentru activitate intensă împotriva clasei muncitoare .-

PINTEA GHERMAN a reușit însă să obțină unele declarații din care rezultă (contrar faptelor reale) că a fost un element apropiat mișcării muncitorești, că în calitatea lui de primar general al orașului Odesa a fost "salvatorul" populației civile etc.-

O asemenea declarație a obținut de la numita ARNAUTU TAISIA, artistă la Opera din Odesa ce a fost în vizită în R.P.R. în 1956 și care declară că muncitorii și intelectualii îl prețuiau pe PINTEA GHERMAN și iubeau, că atunci cînd el a plecat din Odesa în 1944 muncitorii și intelectualii au organizat o manifestație de simpatie pentru acesta. La această manifestație sus-numita pretinde că a participat personal .-

De asemeni, PINTEA GHERMAN, a probat prin numitul BADASCU ION că în 1942 ar fi ocrotit pe RUDENCO MARIA

sora mareşalului TOLBUKIN, fapt ce a influenţat foarte mult în soluţionarea procesului său .-

In general, PINTEA GHERMAN, a reuşit să obţină achitarea sa de orice penalităţi .-

In prezent continuă a se manifesta frecvent împotriva U.R.S.S. şi a regimului comunist în general şi este principalul element ce grupează şi instigă elementele fugite de puterea sovietică la acţiuni de natură duşmănească.-

Organele noastre solicită ca în legătură cu sus-numitul să se verifice şi să se clarifice următoarele probleme :

1.- Ce organizaţie naţionalistă a activat la Kiev până în 1918 şi în ce a constat activitatea sus-numitului în această organizaţie .-

2.- Dacă sus-numitul a luptat împotriva puterii sovietice după 1917 până în 1918 în timp ce se afla la şcoala de ofiţeri din Kiev .-

3.- Dacă au existat grupuri de partizani ce au acţionat în Odesa în anii 1941 - 1944 care au fost exterminaţi de organele de ocupaţie şi ce rol a avut sus-numitul în această acţiune .-

4.- Dacă există o anume ARNAUTU TAISIA ca artistă la Opera din Odesa (sau dacă a existat), rugăm a fi audiată asupra celor ce cunoaşte despre PINTEA GHERMAN. Să indice şi alte elemente care cunosc bine activitatea sus-numitului în timp ce a fost primar al Odesei .-

5.- Să se precizeze dacă este real că RUDENCO ELENA - sora mareşalului TOLBUKIN - a fost în Odesa în anii 1941 - 1944 şi a fost ajutată de sus-numitul .-

6.- Să se obţină probe justiţiabile cu privire la activitatea represivă desfăşurată de sus-numitul în anii 1941 - 1944 la Odesa, întrucît se cunoaşte că PINTEA GHERMAN a fost unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai lui ALEXIANU - guvernatorul "Transnistriei" - şi ai lui ION ANTONESCU.-

Rugăm ca cele stabilite să ne fie comunicate cît se poate de urgent .-

c o p i e

Bucureşti,12 aprilie 1961.

N O T A

referitor la PINTEA GHERMAN GHERASIMOVICI.

La data de 8 aprilie a.c. am intrat în jurul orei 11 în bufetul barului COLORADO, unde am comandat un mic aperitiv. Alături de mine, la altă măsuţă, stătea un "domn" foarte prezentabil în vîrstă de 67 ani (după spusele lui), cu părul alb platinat şi se "cinstea" de unul singur. Voind să ceară ceva din buzunar i-au căzut ochelarii din buzunar pe jos. Observînd că el nu a sesizat căderea lor i-am atras atenţia, iar el cu un pronunţat accent rusesc el-a mulţumit corect pe româneşte. Cetăţeanul părîndu-mi interesant, m-am dat în vorbă cu el, spunîndu-i că eu sînt fratele cheatorului DUMITRIU din Chişinău, dar cu care însă n-am relaţii. Atunci el a început să devină limbut şi puţin sub acţiunea vinului, a început să-mi spună următoarele:

Că el a fost om mare, că a fost primarul Odesei sub Antonescu şi că în această calitate a salvat 22.000 evrei de la moarte, că după eliberarea ţării ar fi fost închis 5 ani, dar că în urma intervenţiei Mareşalilor Sussaicov, Tolbuchin şi Malinovski a fost eliberat ca urmare a faptelor lui de bine, că este avocat şi că a fost la biserică să se împărtăşească.-

La întrebarea mea cînd a salvat cei 22.000 evrei, înainte de distrugerea armatelor hitleriste la Stalingrad sau după, el mi-a spus că după, - atunci mi-am dat seama de oportunismul lui. Cine ştie pînă la această salvare cîţi comunişti, deportaţi şi prizonieri sovietici o fi ucis această creatură ?

În jurul orei 13 am plecat din bufet lăsîndu-l şi m-am dat în vorbă cu remizierul chioşcului de ziare din capul străzii Ghica blocurile Floreasca, care e originar din Chişinău şi el în vîrstă de peste 60 ani, mare reacţionar, care crede că şi eu sînt la fel ca el, deoarece i-am cîntat într-o împreju-

- 2 -

rare cîteva cîntece proslovnice bisericeşti deoarece îmi spunea că a fost dirijor în coruri bisericeşti prin Chişinău. I-am spus lui(nd-l la sigur, că m-am întîlnit cu Pintea Gherasimovici cu care am băut şi un şpriţ, la care el a tresărit uimit şi neîncrezător spunîndu-mi că el ştie că a fost omorît, şi apoi mi-a spus că Pintea a fost împreună cu un altul pe nume Sprînceană cei mai "străluciţi ofiţeri" ai gărzilor albe contrarevoluţionare ale lui Vranghel şi că el era un om mare în Chişinău şi Odesa.-

Din informaţii suplimentare Pintea ar locui pe strada Argentina nr.9.-

P.S.

După mine, prezenţa remizierului sus-arătat în funcţia ce o deţine în mijlocul şi punctul cel mai solicitat de toate nuanţele de activişti mai mici şi mai mari,pe care zi de zi îi serveşte şi se împrieteneşte, este foarte suspectă. E un tip foarte şiret, mereu îndatoritor, serviabil şi bun de gură.

Eu sînt aproape sigur că şi el a făcut parte din gărzile albe contrarevoluţionare.-

- oOo -

Nota a fost primită de Lt.Maj.
ZARESCU ION de la agentul
"VLAICU" la data de 14 aprilie
1961 în casa "TISA" .-

30

321/Z/ 29 mai 1961
STRICT SECRET
ex.nr. 1

NOTA INFORMATIVA

După ce duminică 2 aprilie a.c., sursa l-a aşteptat inutil pe GHERMAN PINTEA ca să apară la biserică, fiindcă n-a venit, în ziua de vineri 7 aprilie 1961 sursa l-a văzut în fine venind pe Calea Victoriei pe la orele 6 după masă. Nu era singur, ci împreună cu d ouă doamne în vîrstă. Sursa a aşteptat să-l vadă intrînd la biserică, dar GHERMAN PINTEA a trecut mai departe de biserică şi a luat-o mai departe pe Calea Victoriei. Străcurîndu-se pe trotuarul opus, sursa l-a depăşit, cu gîndul să-i iasă înainte, întîlnindu-l ca din întîmplare.A reuşit să-i iasă întru întîmpinare la colţul străzii Al.POPOV în staţia autobuz 37. Folosindu-se de faptul că toţi trei aşteptau autobuzul, sursa l-a salutat pe PINTEA, iar aceasta s-a despins de lîngă doamnele ce-l însoţeau şi a dat mîna.-

Sursa şi-a exprimat"părerea de bine că-l vede sănătos" şi ca să se poată introduce în vorbă i-a spus că s-a întîlnit cu preotul MARIN IONESCU , (cu care sursa ştie precis că a stat împreună la Jilava), care a vorbit în cuvinte foarte bune despre el. PINTEA s-a simţit oarecum măgulit şi l-a întrebat pe sursă cu ce se ocupă, la care sursa i-a răspuns că de fapt situaţia fapt. Pentru a-şi putea crea posibilităţi de întîlniri viitoare, sursa i-a spus că are o lucrare împreună cu IONESCU. (Institutul de Cercetări Juridice ? care se află la colţul străzii Sevastopol - Calea Victoriei, că adesea este obligat să lucreze şi duminica, aşa că vine deja în acest cartier al oraşului şi că este posibil să-l mai întîlnească. GHERMAN PINTEA şi-a adus aminte cu precizie despre sursă, că s-au plimbat împreună pe la Jilava şi cu această ocazie l-a întrebat pe sursă dacă ştie ce mai face şi unde mai este avocatul TOPCIU, fiul lui DUMITRU TOPCIU, fost deputat cuzist, omăzi mort, lucru la care sursa necunoscîndu-l pe acest avocat, a spus că nu ştie dar se poate interesa. La aceasta PINTEA a răspuns,

. // .

că nu e nevoie să se intereseze, dar că l-a întrebat crezînd că îl cunoaşte.-

De data aceasta i s-a părut sursei că PINTEA este mai puţin tulburat ca data trecută şi mai sîmbitor. La întrebarea sursei ce mai face şi cum o mai duce, PINTEA a răspuns că " s-a învăţat cu toate necazurile", accentuînd"că din punct de vedere moral se simţea mai bine la Jilava decît acuma, dar e un om răbdător şi oţelit".-

In timpul acesta se a propiat autobuzul şi doamnele care stăteau alături la vreun metru distanţă i-e făcut semn că vine autobuzul. PINTEA i-a întins mîna sursei, care la despărţire i-e spus lui PINTEA, "că poate ne vom mai vedea, avînd treabă mai des în cartierul acesta", aşteptînd că poate PINTEA să-l invite acasă, dar această invitaţie n-a venit.PINTEA a răspuns că "îi face plăcere să întîlnească întotdeauna oameni care au suferit, dar în genere iesă puţin la plimbare şi evită cercuri prea mari de cunoştinţe, fiindcă aşa sînt împrejurările".

După aceasta toţi trei s-au urcat în autobuz iar sursa s-a îndreptat spre Piaţa Victoriei, în direcţia opusă, vrînd să arate că se duce la ICEMIN, după cum i-e vorbit.-

"VLAICU PETRE"

Bucureşti, 13 aprilie 1961

Nota biroului :

PINTEA GHEORGHE este urmărit de noi prin acţiune informativă individuală.-

Agentul l-a cunoscut pe obiectiv în închisoare iar după această dată nu s-au mai văzut. Din măsurile luate pentru punerea agentului în contact cu obiectivul a rezăltat că agentul este bine primit şi că pot să se întîlnească dar numai "întîmplător" fiindcă PINTEA procedează cu toate legăturile sale astfel.-

Agentul are ca sarcină a întîlni din nou pe obiectiv şi să stabilească care este poziţia sa politică prezentă, cu cine se mai întîlneşte şi ce probleme discută în asemenea împrejurări .-

Vezi să nu fie puse prea des aceste întîlniri "întîmplătoare" care vor da de bănuit".-

Mr.I.Andronic

Lt.major Zarescu Ion

SE APROBA

321/Z/ 5 iunie 1961
STRICT SECRET
ex.nr.1

H O T A R I R E

La 2o aprilie 1961 a fost arestat numitul PINTEA GHERMAN, fiul lui VASILE şi IOANA, născut la 15 mai 1894 în Zeicani - U.R.S.S., domiciliat în Bucureşti str.Argentina nr.9, care era urmărit de noi prin acţiunea informativă individuală nr.2461.-

Sus-numitul fiind în legătură cu un grup de elemente ce au desfăşurat activitate contrarevoluţionară în Craiova şi care a fost depistat în cursul lunii aprilie 1961, a fost transferat la Direcţia Regională M.A.I. Oltenia - aflîndu-se în prezent în faza anchetei penale .-

Întrucît organului de anchetă îi este necesar materialul obţinut în procesul acţiunii informative ce s-a dus asupra sus-numitului ,

P R O P U N E M :

Să se aprobe transferarea dosarului acţiunii informative nr.2461 al lui PINTEA GHERMAN la Direcţia Regională M.A.I. Oltenia prin Serv."C" M.A.I. Dosarul conţine 429 file .-

După terminarea anchetei, dosarul urmează

. // .

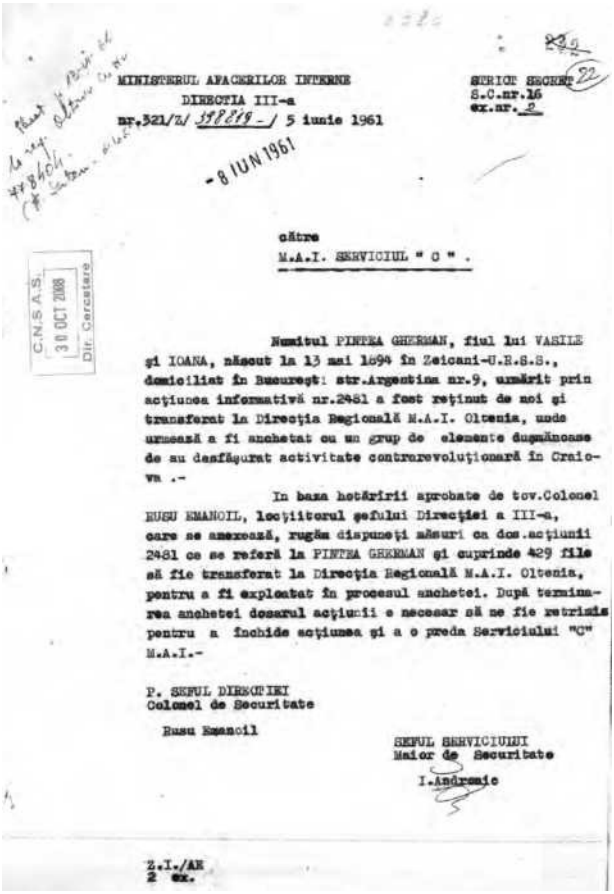
2.-

a ne fi retrimis pentru a fi clasat la Serviciul "C" M.A.I. unde se află înregistrat .-

Lt.Major de Securitate
Zărescu Ion

DE ACORD
ŞEFUL SERVICIULUI
Maior de Securitate

I.Andronic

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
DIRECTIA III-a
nr.321/Z/ 198819 / 5 iunie 1961

SECRET SECRET
S.C.nr.16
ex.nr. 2

-8 IUN 1961

către
M.A.I. SERVICIUL " C " .

C.N.S.A.S. 30 OCT 2008 Dir. Cercetare

Numitul PINTEA GHERMAN, fiul lui VASILE şi IOANA, născut la 13 mai 1894 în Zeicani-U.R.S.S., domiciliat în Bucureşti str.Argentina nr.9, urmărit prin acţiunea informativă nr.2481 a fost reţinut de noi şi transferat la Direcţia Regională M.A.I. Oltenia, unde urmează a fi anchetat cu un grup de elemente dușmănoase de au desfăşurat activitate contrarevoluţionară în Craiova .-

In baza hotărîrii aprobate de tov.Colonel RUSU EMANOIL, locţiitorul şefului Direcţiei a III-a, care se anexează, rugăm dispuneţi măsuri ca dos.acţiunii 2481 ce se referă la PINTEA GHERMAN şi cuprinde 429 file să fie transferat la Direcţia Regională M.A.I. Oltenia, pentru a fi exploatat în procesul anchetei. După terminarea anchetei dosarul acţiunii e necesar să ne fie retrimis pentru a închide acţiunea şi a o preda Serviciului "C" M.A.I.-

P. SEFUL DIRECTIEI
Colonel de Securitate
Rusu Emanoil

SEFUL SERVICIULUI
Maior de Securitate
I.Andronic

Z.I./AR
2 ex.

Adresă a Direcţiei a III-a a M.A.I. Din 5.06.1961, prin care se solicită – ca urmare a arestării lui Gherman Pânteatransferul dosarului acţiunii la Direcţia Regională M.A.I. Oltenia.

M.A.I.DIR.REGIONALA OLTENIA

Nr.321/P/14312
23 septembrie 1961

Către,

M.A.I.BUCUREŞTI - DIRECŢIA III-a

În baza materialelor informative furnizate de agenţii :"TITI","DAN" şi "STANESCU GHEORGHE",la data de 6 iulie 1957,s-a deschis dosar de verificare împotriva numitului PINTEA CONSTANTIN.

La 22 septembrie 1958,dosarul a fost transformat în dosar de acţiune informativă individuală,care la 14 aprilie 1961,a fost transformat în acţiune informativă de grup în cadrul căruia au fost lucraţi numiţii : PINTEA CONSTANTIN,UREGHE GHEORGHE,NEAGRO IOACHIM,PELIVAN VASILE,BOLSCOEANU NICOLAE,DEATIUC ELINOR,CUJBA GHEORGHE,RUDEANU TEODOR,precum şi alte legături ale acestora.

În timpul desfăşurării acţiunii informative,s-a stabilit că PINTEA CONSTANTIN a grupat în jurul său o serie de elemente dugmăncase,foşti ofiţeri,comercianţi,preoţi,etc.,fugiţi dupe teritoriul U.R.S.S.,cu care se întîlnea în diferite locuri ca : în grădina bisericii "Sf.Treime",pe stradă,precum şi la domiciliul unora din membrii grupului,unde întreţineau discuţii cu caracter dugmănos privind evenimentele politice interne şi externe,aduceau injurii la adresa conducătorilor din ţara noastră şi U.R.S.S.şi sperau în schimbarea regimului democrat popular din R.P.R.,prin declanşarea unui război de către puterile imperialiste,în urma căruia fapt ei se vor întoarce la locurile de origină de unde au fugit şi îşi vor recăpăta poziţiile pierdute.

De asemeni,s-a mai stabilit că PINTEA CONSTANTIN întreţinea legături cu unele elemente din Bucureşti ce au deţinut funcţii de conducere în aparatul de stat burghezo-moşieresc,urmărit de M.A.I.Direcţia III-a,cum este : VIDRASCU CONSTANTIN fost ministru în Basarabia şi fruntaş P.N.Ţ.,cît şi

.//.

cu fratele său PINTEA GHERMAN,fost primar al oraşului Chişinău şi Odesa,deputat P.N.Ţ.,care în nenumărate rînduri s-a deplasat în Craiova unde a luat legătură cu o parte din membrii acestui grup,cu care a purtat discuţii duşmănoase,căutînd să menţină moralul ridicat în rîndul elementelor fugite din URSS, în sensul că va veni timpul cînd se va întoarce la locurile de unde au fugit.

Faptul că PINTEA CONSTANTIN a grupat în jurul său o serie de elemente duşmănoase,a fost confirmat şi de rezultatul supravegherii operative,stabilindu-se peste 40 de legături cu care s-a întîlnit în diferite locuri dosnice,cît şi la domiciliile unora dintre ei,locuri unde au fost şi fotografiaţi.

In oraşul Craiova,ca legături mai importante ale lui PINTEA CONSTANTIN cu care întreţinea discuţii duşmănoase, au fost stabilite următoarele persoane : PELIVAN VASILE,fost lt.colonel; URECHE GHEORGHE fost confesor militar cu gradul de lt.colonel; SEABRO IOACHIM fost inspector financiar ; BUDEANU TEODOR preot,fost arestat în 1952 pentru activitate duşmănoasă USATIUC ELINOR,fost prefect al judeţului Lăpuşna,cunoscut ca fruntaş cuzist ; BOLBOCEANU NICOLAE,preot şi alţii.

In scopul documentării acţiunii informative,la data de 17 aprilie 1961,a fost reţinut şi cercetat în secret numitul POPESCU PETRE,de ani 71,profesor,pensionar,element cunoscut ca legătură a celor menţionaţi.

Acesta în anchetă a confirmat în mare parte materialele informative,în sensul că persoanele lucrate în acţiunea informativă de grup,se întîlneau frecvent în grădina bisericii "Sf.Treime",pe stradă şi la domiciliile unora dintre ei,cu care ocazie discutau şi comentau în mod duşmănos situaţia politică internă şi internaţională,calomniau regimul democrat popular din R.P.R.şi U.R.S.S.,aducînd injurii conducătorilor de stat şi de partid şi-şi manifestau dorinţa izbucnirii unui nou război mondial şi că ei intenţionau să se înroleze în armatele lagărului capitalist,să lupte împotriva armatei R.P.R. şi U.R.S.S.,iar o parte din ei să facă acte de sabotaj în spatele frontului.

POPESCU PETRE,a declarat că participanţi activi la aceste discuţii,pe numiţii : PINTEA CONSTANTIN,PELIVAN VASILE,URECHE GHEORGHE,SEABRO IOACHIM,BUDEANU TEODOR,BOLBOCEANU NICOLAE,USATIUC ELINOR şi alţii.

In baza celor declarate de numitul POPESCU PETRE, precum şi a altor materiale,la data de 20 aprilie 1961,au fost

.//.

arestaţi numiţii : PINTEA CONSTANTIN,PELIVAN VASILE,URECHE GHEORGHE,SEARBO IOACHIM,RUDEANU TEODOR,BOLBOCEANU NICOLAE şi USATIUC ELINOR.

Cu ocazia anchetării celor arestaţi,precum şi din depoziţiile martorilor ce au fost audiaţi pînă în prezent,se confirmă faptul că aceştia au desfăşurat activitate de propagandă duşmănoasă împotriva regimului democrat popular din R.P.R.,încă din anul 1948 şi pînă la arestare.

In cadrul întîlnirilor ei comentau în mod duşmanos situaţia politică,propagînd ideia duşmănoasă că va izbucni un nou război mondial,în urma căruia regimul democrat popular va fi schimbat şi se va instaura un regim burghez care le va da posibilitatea să-şi recapete poziţiile pierdute.

Legat de această problemă,comentau evenimentele politice la ordinea zilei şi îşi manifestau speranţa că în urma unui eveniment mai deosebit cum a fost evenimentele din Laos, Congo,etc.,să înceapă un conflict armat care să antreneze şi lagărul socialist,care apoi să fie învins.

Tot cu ocazia acestor întîlniri,calomniau regimul democrat popular din R.P.R.şi U.R.S.S.,aducînd injurii la adresa conducătorilor de partid şi de stat.

In cadrul discuţiilor privind situaţia basarabenilor într-un eventual război,ei afirmau că împotriva lor s-ar putea să se ia măsuri să fie internaţi în lagăre,întrucît Uniunea Sovietică se teme de ei (basarabeni),deoarece ei fiind în libertate,ar putea întreprinde acţiuni împotriva U.R.S.S.,sau le-ar pune piedici în acţiunile ce le-ar întreprinde.

Prin natura discuţiilor purtate între ei de la om la om,căutau să menţină moralul ridicat elementelor fugite din U.R.S.S.,în sensul că va veni timpul cît toţi basarabenii se vor întoarce la locurile de unde au plecat,unde îşi vor recăpăta poziţiile pierdute.

PINTEA GHERMAN,în afară de aspectele arătate mai sus, în timpul anchetei a mai declarat că în anul 1956,după ce a ieşit de la închisoare, a avut o discuţie cu POP VALER fost ministru de justiţie.

Cu această ocazie,printre altele acesta a afirmat faţă de GHERMAN PINTEA că a fost la GHEORGHE TATARASCU cu care a avut o discuţie în legătură cu formarea unui guvern cu mai multe partide.

.//.

Despre acest guvern, POP VALER a afirmat că funcția de președinte al consiliului de miniștri era destinată dr. LUPU sau să rămînă chiar actualul președinte, însă să fie cooptat și HATEGANU și alți reprezentanți ai diferitelor partide politice care să organizeze alegeri libere.

Despre cele afirmate de POP VALER, PINTEA GHERMAN declară că cu prima vizită ce la făcut-o dr. LUPU, l-a încunoștințat despre aceasta, iar dr. LUPU is spus că el nu știe nimic și crede că sînt născociri de ale lui TATARASCU.

In legătură cu ANTON CRIHAN, PINTEA GHERMAN declară că la cunoscut încă de cînd era student, ajutîndu-l și cu bani cînd era la facultatea de drept din Paris, însă din anul 1947 nu a mai avut niciun fel de relații cu el.

Despre fugirea lui CRIHAN ANTON din țară, PINTEA CONSTANTIN a declarat că a discutat cu CAZACLIU GHIGORE și acesta la spus că este informat de la o rudă sau prieten al lui CRIHAN ANTON, că acesta plecînd în Ungaria la un frate al său, a fost căutat acasă de către organele de stat care veniseră să-l aresteze, iar gazda care-l adăpostea, la comunicat și în urma acestui fapt a luat hotărîrea să fugă din țară.

Fuga din țară i-ar fi fost înlesnită de un nepot al său care făcea armata la grăniceri și astfel că CRIHAN ANTON a ajuns în Iugoslavia.

In legătură cu acest caz, PINTEA GHERMAN declară că cu ocazia unor discuții avute cu SCOBIOARA ANDREI, acesta la spus că CRIHAN ANTON întreține legături cu SURUGEANU NICOLAE printr-o a treia persoană din Paris și că acesta în prezent se găsește în S.U.A., făcînd parte din comitetul național de eliberare, format din fugarii români, unde i s-a încredințat funcția de ministru de finanțe.

Cu ocazia anchetei efectuate pînă în prezent, PINTEA GHERMAN a declarat ca legături ale sale cu care a întreținut relații, următoarele elemente :

MITA ALEXANDRU, decan la facultatea I.S.E.P. din București; STERE GHEORGHE fost procuror general; VOITINOVICI ALEXANDRU fost procuror general; DARDAN CONSTANTIN fost procuror general; GROSU NICOLAE preot la biserica de lîngă cimitirul Bellu, CHIORASCU VLADIMIR; VIDRASCU CONSTANTIN; SINIGLIU EFTIMIE, GORJILA STEFAN, BOUREANU PAUL și SIRBU ANATOLIE.

SEFUL DIRECȚIUNII
Lt.colonel
Socolescu

SEFUL SECȚIEI
Căpitan
Firu Jean

01009
M. A. I.
3213 16010

SE APROBA,

25

320/2/ 13 iulie 1963
STRICT SECRET
exemplarul A

NOTA - RAPORT

In reţeaua agenturii noastre este şi agenta "VALERIA" având legătură cu Lt.Major ZAHESCU ION .-

Sus-numita, este cetăţeancă sovietică, a venit în ţară în 1956, întrucît s-a căsătorit cu HABOVIUC MIROSLAV în timp ce acesta se găsea în detenţie în Uniunea Sovietică, pentru activitatea naţionalist-ucraineană ce o desfăşurase pînă în 1944 .-

Agenta "VALERIA", pînă la venirea sa în R.P.R., a fost agentă a organelor sovietice, fapt despre care aceste organe ne-au făcut cunoscut, iar în 1958 a fost trecută în reţeaua noastră informativă. De la această dată şi pînă în prezent, agenta a muncit bine pe linia realizării sarcinilor încredinţate de către organele noastre. A fost mareşrutizată la Cernăuţi în anii precedenţi în colaborare cu organele sovietice, iar acolo a fost contactată de organele sovietice, furnizînd informaţii asupra elementelor din Cernăuţi care erau urmărite. La înapoiere agenta a furnizat informaţiile obţinute şi organelor noastre .-

Agenta "VALERIA" a solicitat organelor noastre să fie ajutată în urgentarea obţinerii vizei de a merge la Cernăuţi, la fiica sa, întrucît aceasta se căsătoreşte. In acest scop, a primit indicaţii să se adreseze organelor de miliţie însă neavînd viza organelor sovietice în acel moment, cererea i-a fost respinsă. Astăzi, 13 iulie a.c., agenta mi-a informat că de la Consulatul Sovietic a primit viză şi a insistat din nou a o sprijini

pentru a obţine urgent viză şi din partea organelor noastre competente .-

Din cele relatate de agentă, fiica sa are căsătoria civilă în ziua de 14 iulie, iar nunta pentru care este invitată agenta are loc la sfîrşitul lunii iulie crt.-

Faţă de cele de mai sus ,

P R O P U N :

- Să se aprobe a se interveni la Direcţia Control Străini şi Paşapoarte pentru a se urgenta obţinerea vizei de plecare a agentei "VALERIA" în vizită la fiica sa din Cernăuţi-U.R.S. , pe timp de 15 zile, aşa cum de altfel are aprobare şi din partea consulatului Sovietic .-

De asemeni,propunca în legătură cu activitatea sa informativă, agenta să nu primească niciun fel de sarcini.-

SEFUL SERVICIULUI 2
Lt.Maj. de Securitate
Zarescu I.

De acord
03.07.61

Primită : cpt.Dinu Gh.
Sursa : "Ira"
Data : 23 febr.1967 orele 17
Casa : "Sarmisegetuza"

STRICT SECRET
Ex.nr. _

3c4/3/DG. - 25 febr.1967

NOTA INFORMATIVA

Sursa vă informează că îl cunoaşte pe GHERMAN PINTEA din 1941 de la Odesa. Sursa cunoaşte despre acesta că el a jucat un rol important în alipirea Basarabiei, fiind un fel de ministru de război. După aceea a făcut politică liberală alături de ION INCULEŢ, iar între cele două războaie mondiale a fost şi primar al oraşului Chişinău.

Sursa l-a întîlnit la Odesa în timpul celui de al doilea război mondial, cînd acesta a fost primar general al oraşului Odesa. După război, sursa o perioadă de timp nu l-a mai întîlnit, întrucît amîndoi am fost plecaţi sursa în URSS, iar PINTEA în ţară. După întoarcerea sursei , imediat l-a întîlnit (el venind la sursă acasă) şi de atunci continuă să fie vizitată de el cu mici întreruperi. Sursa cunoaşte că în prezent acesta lucrează la Institutul de Istorie al Academiei sub îndrumarea lui ANDREI OTETEA. Din cîte cunoaşte sursa, respectivul se ocupă cu căutarea şi clarificarea unor documente istorice, care vorbesc despre Basarabia. Sursa cunoaşte că cel în cauză primeşte şi pensie acordată de către conducerea de partid a ţării noastre. Sursa menţionează că cel în cauză domiciliază în Bucureşti - str.Argentina nr.9 .

"Ira"

N. B.

Acest material a fost luat de la agentă din ordinul conducerii serviciului. Deşi agenta a fost vizitată periodic de numitul PINTEA GHERMAN, aceasta n-a reţinut aspecte deosebite din comentariile făcute de el, în afară

- // -

de faptul că în prezent este preocupat de găsirea unor documente istorice care să ateste existenţa teritoriului Basarabiei ca vechi teritoriu al românilor (deci al României) .

Agenta a primit sarcina să-l contacteze pe GHERMAN şi în discuţiile cu acesta să stabilească care-i adresa numitului PAN HALIPA, cine-l vizitează dintre vechile sale cunoştinţe, ce comentarii face cu privire la unele hotărîri luate de către conducerea de partid şi de stat a ţării noastre precum şi faptul dacă intenţionează să facă vreo lucrare cu privire la Basarabia .

Nota se va da în copie tov.locot.IONESCU ION de la biroul 1, care a primit ordin să identifice o serie de basarabeni .

cpt.Dinu Gheorghe

Primit : lt.FECIORU TRAIAN
Sursa : "Ira"
Data : 9 martie 1967 orele 11,30
Casa : "Sarmisegetuza"

42

STRICT SECRET
ex.nr. 1
3o4/3/F.fr. - 11 martie 1967

NOTA INFORMATIVA

Sursa relatează că în dimineaţa zilei de 6 crt. , a stat de vorbă cu GHERMAN PINTEA la domiciliul acestuia, unde a fost într-o vizită. Cu această ocazie sus-numitul mi-a relatat că pe la mijlocul lunii ianuarie a.c. a avut loc înmormîntarea lui ION BUZDUGAN politician basarabean. La înmormîntarea lui au participat peste 2oo persoane. Cu această ocazie s-au ţinut discursuri funerare, de către PINTEA şi HALIPA. In discursul ţinut, PINTEA mi-a spus că a vorbit despre BUZDUGAN în legătură cu activitatea lui politică şi a citit în întregime actul Unirii Basarabiei cu România, actul care pentru prima oară a fost citit de BUZDUGAN în 1918, o dată cu realipirea Basarabiei .

Inainte de a mă întîlni cu PINTEA, o altă persoană mi-a spus că avocatul COPCIAC, ce era prezent la înmormîntare a plecat imediat din capelă cînd PINTEA a început să vorbească despre activitatea lui BUZDUGAN. Spunînd acest lucru lui PINTEA , mi-a spus că şi el a observat atît plecarea lui COPCIAC, cît şi a încă cîtorva persoane. L-am întrebat imediat ce anume a vorbit de a făcut că aceştia să plece, el mi-a spus că a vorbit ca un istoric şi basarabean. Intrebîndu-l dacă nu i-a fost frică, el mi-a răspuns: In primul rînd la noi există libertatea opiniilor şi deci el a putut să-şi exprime părerea, iar în al doilea rînd, avînd vîrsta de 72 ani, el nu mai are mult de trăit şi vrea ca şi la sfîrşitul vieţii să-şi continue linia sa, că Basarabia este a României. Mi-a spus că el prin acestea nu loveşte interesele guvernului nostru, iar altora dacă nu le convine, asta nu-l interesează .

Mi-a mai spus că pe 26 martie a.c. , la biserica Sf.Spiridon se va face un parastas pentru mitropolitul GORIE şi încă cineva şi că el are intenţia ca şi cu această ocazie să ţină un discurs. M-a invitat să particip şi eu .

Intrevederea a durat circa 1 1/2 de faţă fiind şi soţia lui .

C.N.S.A.S. 30 OCT 2008 Dir. Cercetare

"Ira"

N. B.

Materialul a fost furnizat de agentă în baza sarcinii primite de a urmări comentariile ce se fac în cercurile basarabenilor din Bucureşti, cu privire la discursurile ţinute de numiţii GHERMAN PINTEA şi HALIPA cu ocazia înhumării politicianului şi poetului ION BUZDUGAN .

Pentru întîlnirea viitoare agentul a primit sarcina să contacteze pe OLSUFIEV MIHAI şi GLAVCE SERGIU, cu care ocazie să stabilească poziţia acestora faţă de principalele evenimente politice la ordinea zilei precum şi relaţiile ce le au .

Întrucît agenta semnalează o întrunire care va avea loc la 26 martie a.c. la biserica Sf.Spiridon, o copie a notei va fi dată biroului 1, iar o copie se va exploata la dosarul de problemă .

Tov.-Lui ... de la agenta Ioana

Ofiţerul ... Locot.,
Fecioru Teofan

13.03.1967

AE/ 3 ex.

Primit : Mr.Culcea C.
Sursa : "Vlaicu Petre"
Data : 19 august 1967 ora 17.
Cum : "Chipăiţiu"

STRICT SECRET
Ex.nr. 4
21 august 1967

NOTA INFORMATIVA

In ziua de 15 august 1967, la ora 13, a avut loc la biserica Sf. Spiridon de pe cal.Serban Vodă un parastas pentru pomenirea a 50 de ani de la moartea lui ALEXEI MATEEVICI, poet basarabean.

Au luat parte la serviciul religios următorii:preot VASILE TEPORDEI, preot SIMION NEAGA, preot SIMION NAGOVSKI, preot GHEORGESCU, PANTELIMON HALIPPA, GHERMAN PANTEA, TEODOR PADURARU, VICTOR MATEEVICI prof., SIMION VERZANU, profesor la Liceul Spiru Haret, CONSTANTIN TOMESCU, profesor universitar pensionar, ALEXI GHIMBERG magistrat, AL. TEMNEANU fost casier central al Băncii Naţionale din România, ILIE TOCAN, profesor pensionar, NICOLAE SOROCEANU, fost magistrat, MIHAIL MATEEVICI profesor de educaţie fizică, MARIA DUMITRESCU KIR, profesoară pensionară,LUTCAN VASILE Invăţător din Drăgăşani, ALEXANDRU GONTA, corectător principal la Institutul de istorie "N.Iorga", ing. NICOLAE HALIPPA, MARGHERITI HARALAMBIE, avocat pensionar, AL.VALEANU fost prefect de Tighina, URSANOVICI ION, medic pensionar, MIHAI DRAGOMESCU, fost checstor la Chişinău, M.IUGURE, muncitor la Combinatul Jilava, ing.VALENTIN TEPORDEI, doctorul LISIEVICI, fost director general în fostul guvernământ al Basarabiei,GOGIMAN ALEXANDRU, fost director în Basarabia, GRIGORE FILIP LUPU, fost director al ziarului "Glnd basarabean", TATIANA GALBUCA, scriitoare basarabeană, preot NICULESCU PANAIT, preotul GORDUZA MIHAIL, PAUL DONICI IOTRATE fost ziarist,ANDREI CIORUNGA, scriitor, DUMBRAVA NATALIA, profesoară, preot ENESIA GRIGORE, prof. BRAGA ANATOLIE, preot BALAUR DUMITRU şi alţii.

..//..

După terminarea serviciului religios a luat cuvîntul preotul TEPORDEI, care a spus că ALEXEI MATEVICI a fost cel mai mare poet al Moldovei de răsărit, care a scris cel mai frumos ism închinat limbii române şi că basarabenii trebuie să fie mîndri de contribuţia ce au adus-o prin poetul lor la tezaurul literaturii şi culturii române. Vorbitorul a amintit cu cifre despre participarea moldovenilor la războiul românesc din 1917 de la Mărăşeşti, despre proviziile şi oamenii pe care i-au jertfit şi a arătat că şi A. MATEVICI a fost pe frontul Mărăşeştilor, unde s-a îmbolnăvit de tifos exantematic şi a murit.

TEPORDEI a mai spus, că odată cu pomenirea lui A.MATEVICI tresaltă toate sufletele româneşti din Moldova de Răsărit şi că sîntem datori să auzim glasul celor ce visează să vină în braţele patriei mame.

A vorbit apoi PANTELIMON HALIPPA, care a interpretat două poezii de ale lui A. MATEVICI, din care una "Eu cînt cînd văd că ele vin, acele zile de senin, eu cînt oîci văd acum cum piere a ţării veşnice durere", le-a considerat profetice, declarînd cu voce extrem de puternică în biserică, că nu socoteşte că au venit acele zile de senin şi că durerea ţării n-a pierit, atîta vreme cît există fraţi români despărţiţi de patria mamă.

La sfîrşit a vorbit GHERMAN PINTEA, care după ce a citit poezia lui A.MATEVICI "Limba noastră" a spus că poetul a fost un mare luptător pentru independenţă culturală şi naţională, că fiecare român de lîngă Nistru este un luptător pentru limba maternă, pentru proveniena sa românească şi pentru întregirea patriei româneşti. El a mai adăugat , că amintirea marelui poet se împleteşte cu alţi mari luptători pentru cauza românească de dincolo de Prut ca Ion Hodoroagă, SIMION MURAFA, PAVEL DICESCU, VASILE STROESCU, COSTACHE STRAJESCU şi alţii.

La orele 14 s-a terminat serviciul religios.

Înainte de începerea serviciului şi după terminarea lui, sursa a avut posibilitatea să stea mai pe îndelete de vorbă cu prof.TUNESCU CONSTANTIN, cu ALEXANDRU GONŢA, cu LUPCAN VASILE, cu PADURARU TEODOR şi cu prof.SIMION VARZARU.

Convorbirile purtate cu fiecare din cei menţionaţi mai sus, sursa le redă prin note aparte, care se anexează la materialul de faţă.

"Vlaicu Petre"

//

Nota.

Preotul TEPORDEI VASILE este luat în evidenţa operativă.

Celelalte elemente (P.Pintea şi P.Halippa) nu-au mai fost semnalate cu asemenea activităţi.

Agentul va urmări starea de spirit a acestora.

Lt.Colonel C.

CNSAS 30 OCT 2008 Dir. Cercetare

Arhiva reorganizată.

CONSILIUL SECURITĂȚII STĂTULUI
DIR.GEN.DE INFORMAȚII INTERNE
DIRECȚIA I-a

C.N.S.A.S.
30 OCT 2000
Dir. Cercetare

I21/ND/03.II.1968
STRICT SECRET
Ex.nr. 1

N O T A

În ziua de 2.II.a.c. a încetat din viață PANTEA SEICIMAN în vîrstă de 78 ani, fost național-liberal, primar al Odesei în perioada 1940-1942 și membru în Sfatul Țării. Înmormîntarea va avea loc în ziua de 4 februarie în jurul orei 13 la cimitirul Bellu.-

Din informațiile pe care le deținem rezultă că la înmormîntare vor lua parte mulți basarabeni și alte persoane cunoscute cu activitate politică în trecut.-

Unele din aceste persoane, și în mod special PANTELIMON HALIPA-fost deputat PNT și guvernator al Basarabiei - au pregătit cuvîntări pe care le vor rosti cu această ocazie.-

Organele noastre au luat măsuri ca la procesiune să participe și unii informatori care să ne semnaleze modul cum va decurge aceasta și eventualele preocupări ale elementelor suspecte.-

ȘEFUL DIRECȚIEI
Colonel,

Nemțan D-tru

red. : Mătălețu D-tru
dact.: Rotaru G.
ex.2 - r.d.506

CONSILIUL SECURITATII STATULUI
DIR.GEN.INF.INTERNE-DIRECTIA I

55

121/M/05.II.1968
STRICT SECRET
Ex.nr.__

NOTA-RAPORT

CNSAS
10 OCT 2008
Dir. Cercetare

La înmormîntarea lui PINTEA GHERMAN, care a avut loc în ziua de 4.II.1968, a participat şi numitul GRIGORESCU GHIGORE care a înregistrat pe bandă cuvîntările ţinute cu această ocazie.-

Despre acesta se cunosc următoarele date :

Este născut la 5.VII.1923 în comuna Izvoarele-Prahova, fiul lui Grigore şi Iulia, absolvent a trei clase liceu, căsătorit domiciliază în Bucureşti, str.Frumoasă nr.47.-

La Serviciul "C" este cunoscut că a fost conducătorul "Centrului de Cultură şi Propagandă Italiană" care a luat fiinţă în comuna Izvoarele şi a funcţionat între anii 1943-44. Înainte şi după 23 Aug. 1944 a făcut parte din PNL-Bejan, fiind membru activ.-

Se cunoaşte faptul că în 1949-50 îşi atribuia diverse titluri (inginer, ofiţer de securitate, inspector la Ministerul Cultelor etc) pentru care a fost condamnat ca impostor.-

În prezent se află cu serviciul la Oficiul de Valorificarea Legumelor şi Fructelor Bucureşti - ca funcţionar .-

Soţia sa ALENTINA, fostă GRETU este fiica lui Constantin şi Vera, născută în comuna Moreni Tighina - URSS, în prezent este casnică.-

Despre ea se cunoaşte că în anul 1950 a fost condamnată 8 ani muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare.-

În timp ce lucra la MAI (1945-1947) a fost recrutată de Serviciul de Spionaj american, căruia i-a furnizat informaţii în legătură cu situaţia armistiţiului şi starea de spirit din rîndul membrilor de partid şi ceilalţi funcţionari de la MAI.-

Între anii 1962-1963 a fost lucrată de Direcţia III-a pentru faptul că a vizitat Ambasada SUA din Bucureşti şi pentru faptul că întreţinea relaţii prin corespondenţă cu preotul KAPCA din SUA, care i-a cerut să emigreze în SUA sau să-i facă o vizită împreună cu soţul.-

În prezent aceasta este cuprinsă în evidenţa operativă a Direcţiei a III-a.-

Primit : Lt.I.Ionescu
Sursa : "Iamulescu Ion"
Data : 8 II. 1968
Locul : casa "Dacia"

STRICT SECRET
Ex.nr. 2
122/ 9 februarie 1968

CNSAS
30 OCT 2008
Dir. Cercetare

NOTA INFORMATIVA

Sursa a discutat cu pr.Răţeanu şi cu pr.Macovei de la bis.Capră, despre pr.Vasile Tepordei de la bis.Mărcuţa, în zilele de 6 şi 7 februarie 1968.

Pr.Răţeanu are o părere foarte bună despre pr.Tepordei. Mi-e spus că acesta este "un om adevărat, foarte bine pregătit", dar că acum este cam deprimat după moartea soţiei sale, întîmplată de curînd.

Pr.Răţeanu clasifică pe basarabeni în trei categorii: pe cei din nord şi pe cei din sud, care sînt "cam corciţi" şi pe cei din mijlocul Basarabiei care sînt români adevăraţi şi "în ei poţi avea toată încrederea".

A adăugat că preoţii basarabeni, de pe aici, după 23 August 1944 "s-au dat imediat de partea ruşilor", dar că sînt foarte naţionalişti şi uniţi.

Pe de altă parte pr.Macovei, care a vizitat de curînd U.R.S.S. (Chişinăul şi Moscova) mi-a spus că pr.V.Tepordei este un patriot înflăcărat şi socoteşte că "trebuie să luptăm pentru redobîndirea pămîntului strămoşesc".

Duminică 4 februarie a.c. la înmormîntarea lui Gherman Pintea, au slujit mai mulţi preoţi basarabeni şi acolo, după pr.Neaga, a vorbit şi pr.V. Tepordei foarte înflăcărat.

Pr. Macovei a adăugat că în legătură cu aceasta, a spus pr. Tepordei că această atitudine a lui este "ca o pîlpîire într-un ceasm, căci nu depinde de noi", ci de tratativele dintre conducerea ţării noastre cu U.R.S.S.

În ceea ce-l priveşte, pr.Macovei a spus că nu s-ar mai întoarce în Basarabia, căci şi-e făcut aici rost, dar că ar vrea să fie ţara liberă, ca să-şi poată vizita nestingherit neamurile de acolo şi locuinţa copilăriei.- "Iamulescu Ion".

*/...

NOTA BIROULUI

Preotul Teperdei Vasile se află în baza de lucru. A mai fost semnalat cu atitudine similară celeia din prezenta notă.

Informatorul a fost instruit să ia legătura direct cu Teperdei pentru a-i cîştiga încrederea, în vederea dirijării organizate pe lîngă aceasta.

Nota se va exploata la baza de lucru şi la celelalte două elemente la care se referă.

Lt.I.Ionescu

C.N.S.A.S. 30 OCT 2008 Dir. Cercetare

II/BC
2.ex.

Gherman Pântea – *Conferinţa ruso-română de la Viena din martie-aprilie 1924. Mărturiile unui participant).*

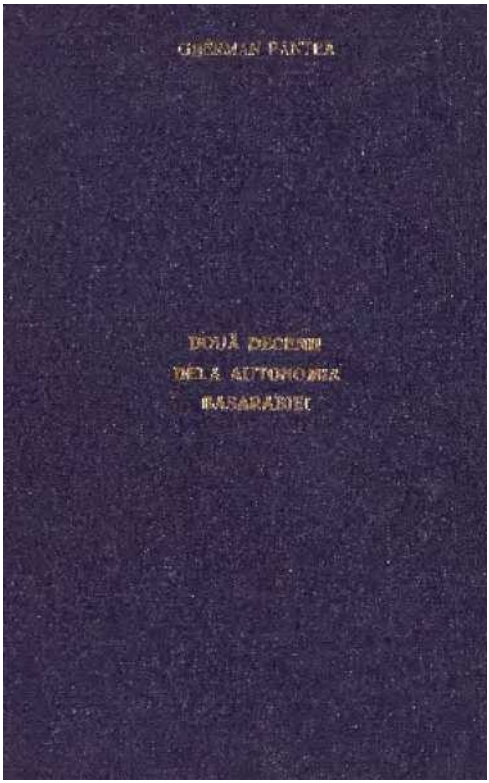

Conferința dela Viena
rândul I (șed dela stânga spre dreapta) 1. Serebreacov, delegatul Sovietic; 2. Crestinschi, Președintele delegației Sovietice; 3. Ministrul de Externe al Austriei; 4. Lange Răgeanu, președintele delegației Române; 5. Mircea Djuvara, delegatul Român și în al II-lea rând stau restul delegației româno-ruse.
× Gherman Pîntea

Gherman Pântea – *Conferinţa ruso-română de la Viena din martie-aprilie 1924. Mărturiile unui participant)*

Fotografie din volum. Pe rândul de sus (marcat) Gherman Pântea.

GHERMAN PÂNTEA
Fost deputat în Sfatul Țării și Președintele Comitetului Central Executiv Moldovenesc
ROLUL ORGANIZAȚIILOR MILITARE MOLDOVENEȘTI IN ACTUL UNIRII BASARABIEI
CHIȘINĂU
Tipografia „Dreptatea" (Pasaj)
1931

Gherman Pântea – *Rolul organizaţiilor militare moldoveneşti în actul unirii Basarabiei,* Chişinău: Tipografia „Dreptatea”, 1931.

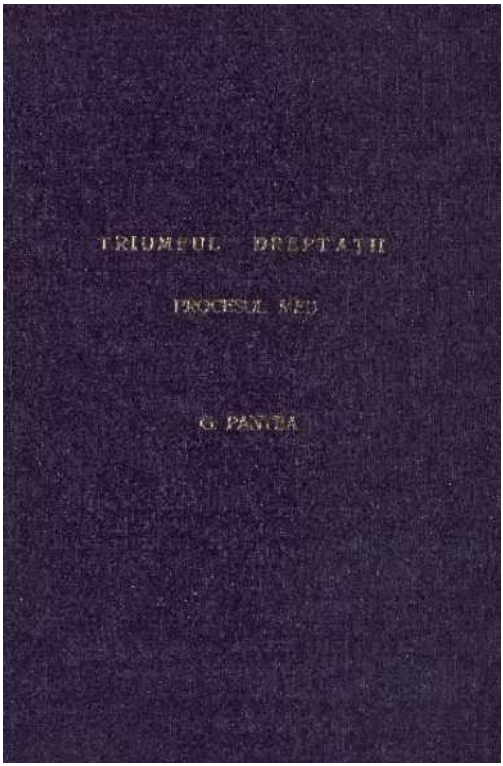

Gherman Pântea – *Două decenii de la autonomia Basarabiei, 20 octombrie 1937.*

ACTUL UNIRII
Primul Ministru al Romăniei Al. Marghiloman, guvernul Republicei Moldovenești, Deputații din Sfatul Țării și Autoritățile locale în ziua de 27 Martie 1917.

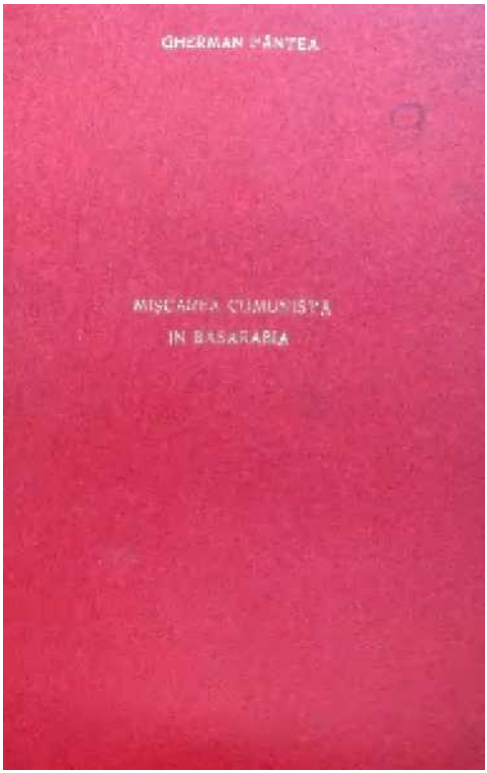
Gherman Pântea – *Două decenii de la autonomia Basarabiei, 20 octombrie 1937* – Fotografie din volum.

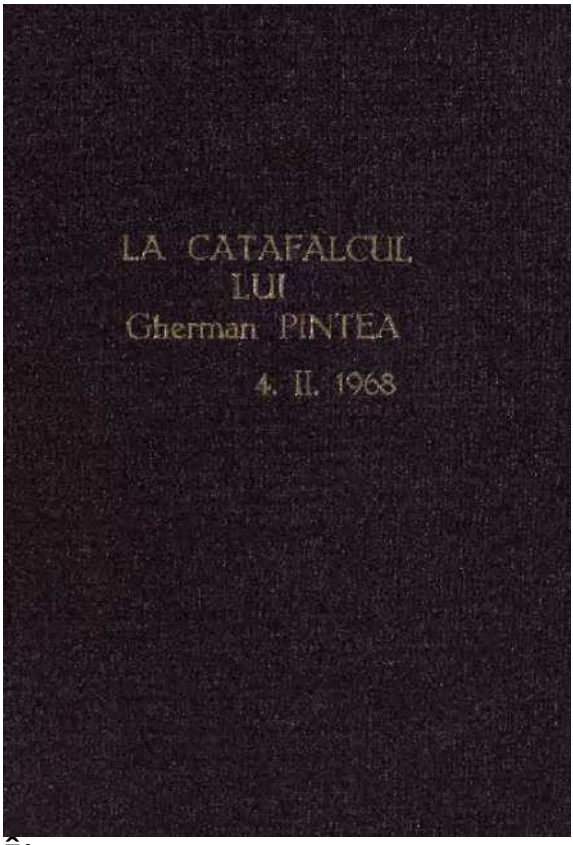
Gherman Pântea – *Triumful dreptăţii. Procesul meu.*

Gherman Pănlea

MEMORIILE MELE IN LEGĂTURĂ CU BASARABIA

Gherman Pântea – *Mişcarea comunistă în Basarabia.*

Îi

— A – Tetind aceste die cursuri, cetitorul va cunoaşte că generală lui Gheman rântea a liptat şi a înfăptuit unirea – Basarabiei cu Tfomâniaţ că generaţia Lli GT) erme-ii Pinten a înfăptuit 3! a trăit în România întregită. Că această generaţie a luptat pentru drepturile sociala şi a înfăptuit iuţiră* prietărâreo ţăranilor basarabeni. Că tot acea & tă generaţie a luptat pentru consolidare României Mari şi luptă încă pentru o viaţănaţi &nală mai bună a Românilor de tretutinfteni. Deci să le cetinii

Ele fi, ei Is Sinicliu

Deputaţii Sfatului Ţării participanţi la şedinţa legislativului basarabean în ziua de 27 noiembrie/10 decembrie 1918, la care s-a votat reforma agrară şi unirea necondiţionată a Basarabiei cu România. Gherman Pântea pe scaun al doilea din partea dreaptă)

RESCRIPTUM

Gherman Pântea – „Rescriptum”-ul dat de preşedintele Republicii Moldova căpitanului Pântea G., deputat în Sfatul Ţării, la 31 martie 1918.

Redacţia ziarului Soldatul moldovan.

Rândul 1 de la stânga la dreapta: col. Th. Cojocaru, M. Minciună, Gh. Iorgu Tudor, Gherman Pântea, Speranţa Nad. Tudor; rândul 2 în picioare: prof. Vasile Semaca, poetul Nică Românaş Ion Buzdugan).

POA & LSTWI
IBISMS-i

Soţia, Lucia Pântea aşa cum apare în paşaportul diplomatic al lui Gherman Pântea

Lucia Pântea cu mâna fracturată, după interogatoriul de la Miliţie.

Familia Pântea.

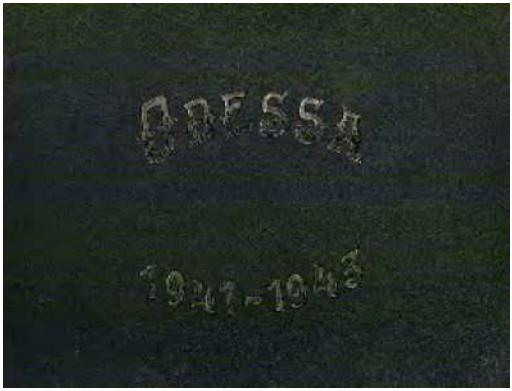
Jos în fotografie, Mircea Pântea, băiatul înfiat al lui Gherman Pântea.

Alături de prieteni.

ODESSA
1941-1943

Albumul Odessa.

Primăria, (interior)

Biblioteca. Universitatea. Muzeul.

Opera. Conservatorul. Podul Sabanier.

Monumentele Odessei.

Direcţia Sanitară. Grădina Conservatorului. Azilul de bătrâni.

Vila Mareşalului.

Luna Parc.

Parcul Sevcenco.

Sărbătorile populare.

Bisericile...

Ceremonii oficiale ale oraşului, în prezenţa edililor.

Ziua Eroilor. Parada militară.

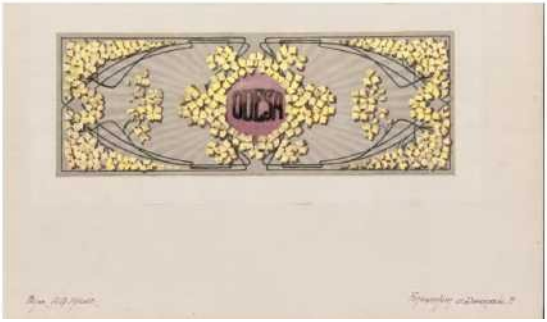

Ziua Eroilor.

Membri ai baroului din Odessa.

INDICE DE NUME

A

Adamovici, Eugen col. – 91 Adenauer, Konrad – 177 Alexandrescu, Alexandrina-Adina Pralea, Ileana) – 229,236 Alexandri, Nicolae – 216 Alexianu, Gheorghe – 28,30,96,98,119 – 120,124,129,145,156,159,162,170,173,189 Alimănescu, Eugen – 29,143 Alistar, Dumitru – 203 Alistar, Elena dr. – 54,62,63,66,203,246 Almaş,

Dumitru – 248 Anastasiu, Gheorghe – 162 Andrei, Alina – 59,246 Andronic, Ilie cpt. – 173 Andronic, Mihai – 14,15,174 Andropov, Iuri – 19 Anghel, Dimitrie – 236 Antonescu, Ion mareşal – 28,91,93,95 – 98,105,109 – 117,120123,128,130,135,138,145.

146, 151,158,162,187,189.
147,
206, 213,241,249 Antonescu, Mihai – 28,206 Antonescu, Victor – 78 Apostol, Gheorghe – 207 Arbore, Ecaterina – 229 Arbore, Zamfir – 81,197 Argetoianu, Constantin – 27,86,230
Arnăutu-Jerebenco, Taisia – 30,158 – 159,161,189 Arzumaneanţ dr. – 54
Atanasiu col. – 67 Averescu, Alexandru gen. – 230 Avtorhanov, Abdurahman – 16

B

Balabanov, Sava – 227 Balaş, Olga – 151 Balaur, Dimitrie – 201 Balint, Nicolae – 77,246 Bandac, Leonid – 126 Barbusse, Henri – 236 Bădaşcu, Ioan – 30,158 – 161 Bălan, Elisabeta – 203 Bălan, Vasile – 203 Bâlcu grefier – 146 Bârcă, Vasile – 91,217 Beloborodov, Aleksandr – 234 Bentoiu, Aurelian – 153,158,167.

168, 170,172,175,180,203,204
Bentoiu, Pascal – 204 Beria, Lavrenti – 235 Berthelot, Henri gen. – 67 Bilivschi, Vasile – 201 Bivol, Nicolae – 148 Blagoev, Dimităr – 228 Blum, Leon – 85
Bodnăraş, Emil – 177,204 – 207,249 Bodnăraş,

Manole – 204,205 Boga, L.T. – 88
Bogos, Dimitrie – 57,90,115,246 Bogos, Nina – 62 Bolboceanu, Nicolae – 30,187 Boldur, Alexandru – 69,247 Bonci-Bruevici, V. – 49
Borcea, loan-239 Borcescu, Enache col. – 108 Bosie-Codreanu, Nicolae – 57 Braga soldat-41,53 Braşoveanu dr. – 148 Brăescu gen. – 69 Brătianu, Dinu – 45 Brătianu, Gheorghe I. – 27,86,150 Brătianu, Ion I.C. – 27,45,75,78,79,82,86,169 Brânză, Vasile mr. – 162 Brejnev, Leonid – 19 Briand, Aristide – 232 Brodeţchi, Iuliu – 30,158,159 Broşteanu, Ernest gen. – 25,67,94 Brudariu, Adrian – 199,207 Bucşan, C. – 212 Buga – 53
Buharin, Nikolai – 80,233 Bujor, Paul – 239 Bulganin, Nikolai I. – 213 Burcin, Octavian – 97,248 Burghiu, Iacob – 11 Butyka, Francisc – 211 Buzatu, Gheorghe – 77,248 Buzescu, Emil – 163 Buzdugan, Ion – 31,37,43,54,55,91,192,197

C

Calafeteanu, Ion – 248 Calotescu, Corneliu149 Cantacuzino, Alexandrina – 114,116,138 Cantacuzino, Matei B. – 239 Cantacuzino, Roxana – 218 Caragiale, Ion Luca – 229,236 Carlavilla, Don Mauricio – 236 Carol al II-lea rege – 85,90
Carol al V4 ea rege – 88 Carp, Matatias – 112,247 Carp, Mişu – 137
Catelli, Emanoil – 24,36,38,72,73,90,208 Cazacliu, Grigore – 37,62,91,152154,176
Cazacu, Petre – 39,57,80,81,90,197,247 Cazimir, Otilia – 150 Călinescu, Armand – 86 Căţărău, Ilie – 25,28,58 – 64,139,140

Ceaikovski, Piotr101 Ceasovnicov, Pavel dr. – 138,160 Ceauşescu, Nicolae – 18,19,206,207
Cernăuţan, N. – 55 Cemescu, Anatolie – 138 Cemescu, Lozont (y) – 138,144,169,180 Cemov, Mihail – 236 Chiorescu, Vladimir – 91,98,125,126,135,149 Chiriac, Alexandru – 247 Chirtoacă, Dorin – 27,245 Chişinevschi, Iosif207 Cicerin, Gheorghi conte – 79,80 Cijevschi, Vasile – 44,45,54,72,90 Ciobanu, Ştefan – 57,87,91,208 Ciobanu, Vitalie N. – 36,37,39 – 45,50 – 52,55 – 58,60 – 62,65 – 67.

69, 70,91 Ciornei, Nicolae – 41 Ciubăr, Vlas – 232 Ciugureanu, Daniel – 57,69,84,91,197,203,208 Ciumacencu – 48
Ciupercă, Nicolae gen. – 90,93 – 95
Ciurea, Constantin – 149 Codreanu-Rakovski, Elena – 81,232,236 Codreanu, Filip – 229 Codreanu, Ion – 58,197 Cojocar (i) u, Gheorghe E. – 247,248 Codreanu, Nicolae N. – 63,88,91,163
Cojocaru, Teodosie – 24,40,43,57 Colesnic, Iurie – 25,28,41,48,51,56,78 – 83,87,94,95,98 – 102,107,108,110,111,115,116,118 – 121,123,124,127 – 132,136 – 139,159 – 162,247 Cononov, Alexandru – 87 Constantin, Ion17,18,20,32,83,84,174,247 Constantinescu, Miron – 207 Constantinescu-Iaşi, Petre – 221 Costin, Corneliu – 27,245 Costin, Miron – 35 Costin, Nicolae – 27,245 Costin-Gorea, Iuliana – 27,245 Costinescu, Alexandru Savinschi) – 98,125,140 – 142,151,209 Cozmin, Marta – 204 Crihan, Anton – 24,32,38 –

39,41,62,66,80,84,135,143,152.

167, 173,179,181,209 Cristea, Miron patriarh – 86 Cristescu, Eugen – 103,104 Cristi, Vladimir-57,58,90 Cruceanu Curciuc), Mihail Mişa) – 186

Eşesinscoi balerină – 49 Cuciujna, Petre – 20,154,180,181 Cundert, Vladimir – 125,126,135 Cuza, A.C. – 75,85,150,164,210 Cuza, Gheorghe – 150

D

Dabev, Evtim – 227 Dabija soldat – 46 Dalbia col. – 58

Davidescu, Radu col. – 110,112 Dardan184

Davila, Dorel col. – 107,108 Dămăceanu, Dumitru – 206 Dicescu, Pavel – 194 Dihoescu, Gheorghe lt, col. – 162 Djionat, Irina – 179 – 181 Djuvara, Mircea – 80 Dobândă – 148 Dobre, Florica – 109,247 Dobre, Gheorghe gen. – 149 Dobrinescu, Valeriu Florin – 83,247 Dobrogeanu Gherea, Constantin – 228

Doncilă, Ion – 163 Doumergue, Gaston – 232 Drăghici, Alexandru – 177,182.

207, 221 Drue, Mircea – 19,22,248 Drugan, Alexe – 94,95,148 Drujinin cpt. – 150,151 Duca, Ion Gh. – 77 – 79 Dudenco, Vania Vidraşcu Ion) – 210

Duhonin gen. – 24,46,47 Dulgheru Dulbergher), Mişu col. – 144,148,210,211,249 Dumitrescu, Andrei – 139,163 Dumitrescu, Eugen – 94 Dumitrescu prefect poliţie – 120 Dumitru chestor – 186 Duţu, Alesandru – 109,247

E

Eastman, Max – 233 Ebelov gen. – 38 Elefterescu col. – 95 Eminescu, Mihai – 11 Enciu, Nicolae – 248 Engels, Friedrich – 227,228 Erhan, Pantelimon – 54,57,67,68,90,217 Ermolenko – 62,63

F

Ferdinand I rege – 72,90,209 Filderman, Wilhelm dr. – 114 Fischer, Louis – 234 Fluieraş, Ioan – 231 Foriş, Ştefan – 205 Frank, Pierre – 234 Frimu, Ion C. – 229 Frunze, Mihail – 231,241 Furtună col. – 40,45

G

Gabai, Gheorghe mr. – 162 Gavriliuc – 91

Găluşcă-Crâşmaru, Tatiana – 200,201

Gâţu, Nicolae Emilian – 149 Georgescu, Teohari – 210,211,223 Gheaţă cpt. – 130 Ghelerter, Leon – 231 Gheorghiu Bujor, Mihai – 229 Gheorghiu-Dej, Gheorghe – 157,161,177,184,191,205 – 207,224

Gheaţă, Petre – 135,178,201 Ghibu, Onisifor – 32,63,211,212 Ghimpu, Mihai – 216

Ghineraru, Nicolae gen. – 115,119,120

Glogojanu, Ion gen. – 105 – 108,116,117,213 Glogojanu, Radu – 105 Gobjilă127 Godunov, Boris – 120 Goga, Octavian – 164,210,240 Gonţa, Alexandru – 194,201,213215

Gorki, Maxim – 228,234 Goşu, Armand – 248 Grigorescu, Grigore – 199,215 Grigoropol, Adrian – 109 Grosu, Gurie mitrop. – 31 Groza, Petru dr. – 157 Guna, Nicolae – 150 Gurschi, Simeon col. – 72

H

Hagi Moscu, Emanoil – 70,71 Halippa, Eleonora – 180 Halippa, Nicolae Radu – 201 Halippa, Pantelimon – 25,48 – 50,53,62,70,90,174,180,192,193,197,201,208,209, 212,215,216,221,237,240 Harconiţă lt. – 64 Harea, Vasile – 41,56,210,237 Haroviuc, Miroslav – 189 Haşdeu Hâjdeu), Bogdan Petriceicu – 40,197,201 Hâjdeu, Alexandru – 240 Hârza, D. – 55 Heijenoort, Jean Van – 234 Heinrich, Jorj – 11 Herţa, Vlad – 25,70 Hinculov, Valent – 127

Hitler, Adolf – 109,130,220,234,237

Hodorogea, Ion – 194 Holban, Eugen – 51,240 Holban, Ştefan – 24,44,51 – 53,55,247

Hruşciov, Nikita. S. – 207,213,243 Husărescu, Zaharia – 77,217,247

Iacoban, Alexandru – 20,180 Iacobici, Iosif gen. – 107 Iagoda, Genrik – 235 Iancovescu, Constantin gen. – 45 Iancu, Teofil – 57,62 Ibrăileanu, Garabet – 239 Ignatiuc, I. – 55 Inculeţ, Georgei I. – 218 Inculeţ, Ion C. – 26,53,57,61,62,67,68,72,86,90,91,197,217,218 Inculeţ, Ion I. – 218 Ionescu, Dumitru – 141 Ionescu, Mangu col. – 105,107 Ioniţă, Gheorghe I. – 248 Ioniţoiu, Cicerone – 149,247 Iorga, Nicolae Neculai) – 26,27,71,73,76,86,191 Iosif, Ştefan Octavian – 236 Istrati, Panait – 233,236 Iustianian, Marina patriarh – 178

Jalbă, Toma – 54 Jaurès, Jean – 228 Jienescu, Gheorghe comandor – 95 Joffe, Adolf-232,233 Jumanca, Iosif – 231

K

Kádár, János – 207 Kaganovici, Lazar – 234,235 Kamenev, Lev – 80,231,233 Kameneva, Olga – 235 Kareţki, Aurel – 248 Kasparova, Varia – 234 Kataev, Valentin – 150 Kazantzakis, Nikos – 233 Kerenski, Aleksandr F. – 24,46 – 51,53,55,79,218 – 220,249 Kirilov, Timotei – 59,217 Kirov, Serghei – 235 Kolarov, Vasil – 229 Kornilov, Lavr gen. – 219 Kostior, Vladimir – 234 Kotovski, Grigori – 27,60,88,220,221,249 Koţiubinski, Iuri – 233 Kovalschi – 128 Krasin, Leonid – 232 Krestinski, Nikolai Nikolaevici – 26,80,82,233 – 235 Krupenski, Al. – 225 Kun, Béla- 231 Kuzmin, Gabriel – 236

Lambru, Steliu – 106,109,247 Landovski, dr. Iosif – 236 Langa-Răşcanu, Constantin – 80 Lapedatu, Alexandru – 90 Laşcu, Gheorghe – 91,92 Leciţki, P. – gen. – 37,40 Lenin Ulianov), Vladimir Ilici –

15, 16,24,48 – 50,55,79 – 81,88,219,230 – 233,237 Lepădatu, Alexandru – 150

Levenzon – 42,63 Leviţki ambasador – 80 Liebknecht, Wilhelm – 228 Lisenko ing. – 118,119 Litvinov, Maksim – 83 – 85 Loghin, Leonida – 109,247 Lorenţ ambasador – 80 Luca, Vasile – 211,223 Lungu – 53

Lupu, Nicolae dr. – 76,165,171,174,183,184,207 Luţcanu, Vasile – 194 Luxemburg, Rosa – 194

M

MacDonald, Ramsay – 232 Macici, Nicolae

gen. – 110 – 112,114,115 Maimuca, Constantin – 94,147 Malinovski, Rodion mareşal – 187,242

Mamarcev, Gheorghi – 227 Mâncaş, Ala – 201 Maniu, Iuliu – 241 Manic, Stelian – 21,247 Manoilescu, Mihail – 149 Manolescu Strunga, Ion – 149 Marchetti, Haralambie – 150,193,221

Marcusohn, Liza – 210 Maria regină – 90 Marian, Boris – 123,248 Marian, Liviu – 62 Martânovschi col. – 36 Martov, Julius – 16 Marx, Karl – 191,227 Mateevici, Alexe – 31,193,194,197,243

Maurer, Ion Gheorghe – 184 Mănescu col. – 108 Mâţă, Alexandru – 29,95,144,145.

148, 148 Mel cum – 65 Micescu, Istrate – 139 Mihai I rege – 165 Mihalache, Ion – 95 Mimi, Constantin – 40 Minciună, M. – 53,90 Mincu, Grigore col. – 140,170 Mitrean, Ion – 39,41 Moise, Leonida – 97,248 Moraru, Anatol – 55 Moraru, Pavel – 77,248 Murafa, Simion – 194 Muralov, Nikolai – 234 Mureşanu Mihai mr. – 162

N

Năstas – 53

Neaga, Simeon – 194,195 Negrei, Ion – 32,247 Neştianu cpt. – 123 Ni col au comisar – 76 Nicolau, Michel – 145 Nicolschi Grünberg), Alexandru gen. – 29,144,148,182,210,221 – 224,249 Niculescu, Şerban – 221 Ni stor, Ion – 168 Nitreanu, Nicolae – 49

O

Obnorski, Victor – 15 Osoian, Constantin – 38,58 Ostrovski, Mihail – 26,84 – 86 Oţetea,

Andrei – 31,191

p

Pallius Ionescu) col. – 104 Pantazi, Constantin gen. – 149 Parhon, C.I. – 239 Parno148

Pârvus Alexandr Ghelfand) – 230 Patrichi, Viorel – 19,248 Pavelescu, Ion – 248 Pavlovna Riabova, Elizaveta – 228 Pauker, Ana – 145,211,223 Pauker, Marcel – 233 Păduraru, Teodor Fedia) – 194,201 Pălăngeanu, Emil gen. – 93,97 Păscăluţă, Ion – 24,38,44,51,52,55,209,221,222 Pătrăşcanu, Lucreţiu139,206,211 Pătruţ, Picu – 212 Păunescu cpt. – 123 Pântea, Constantin – 137,142,155,185

Pântea, Gherman – 11 – 13,15,17,18,20,23 – 32,35 – 53,55 – 73,75 – 102,105 – 107,109 – 111.

116 – 118,120 – 125,127 – 133,135 – 165,167 – 189,191 – 202,209,218,243,245 – 246 Pântea, Lucia – 30,151,156,182,183,185 Pântea, Mioara – 32,130 Pântea, Mircea – 181,184 Pântea, Vasile – 11,35 Pârvulescu, Constantin – 205,206 Pelivan, Ion – 25,32,57,62,63,67.

70, 90,197,208,225,226,237

Pelivan, Maria – 226 Pelivan, Vasile – 187 Perper – 65,66 Peşkov, Maxim – 234

Petala col. – 149 Petliura, Semion – 42 Petrescu, Alexandru – 241 Petrescu, Tiberiu gen. – 121 – 123 Petrovna, Ludmila Evgheniei – 105,106

Pichi Vasiliu, Constantin gen. – 28,96,116,120,128 Plămădeală, Andrei – 201 Plătică – 53

Plehanov, Gheorghi Valentinovici –

16,227 Podoabă, Veceslav – 95 Pohoaţă, Th. Col. – 94,147,148 Poincaré, Raymond – 232 Poni, Petre – 218,239 Pop, Vaier – 157,164,168 Popa, Anatol cpt. – 70 Popa, Mihai col. – 72 Popovici, Iulian – 149,162 Popp, Ghiţă Gheorghe) – 212 Poplavco comisar ucrainean – 64 Popovici, Constantin – 149,231 Porea, Petre – 49,248 Potopeanu, Gheorghe gen. – 97.

17,

130,131,136,137 Prahniţchi lt. – 52,58 Preobrajenski, Evgheni – 234 Pricop, Adrian – 248

R

Radek, Karl – 234 Rakovski Rakower), Cristian Haim) – 26,77 – 81,227 – 237,249

Rakovski, Gheorghi Sava – 227 Rangheţ, Iosif – 205,206 Rădulescu Dobrogea, Ovidiu – 158 Râureanu col. – 71

Riutin, Martemian – 233 Rizescu, Ioan col. – 204 Rîkov, Alexei – 235 Romniceanu, Mihail – 168 Rosengoltz, Arkadi – 236 Roşea, Sergiu – 176 Rotari, Ludmila – 77,248 Rotaru, Florin – 217,248 Rotaru, Jipa – 97,248 Rozenwitz – 184 Rudeanu, Teodor – 30,187 Rudenco, Elena – 138,159,160,189 Rujină53

Sadoveanu, Mihail – 146,216,221 Sahia, Alexandru – 236 Sargheţiu, Octav – 201 Sasu, V. – 168 Satin gen. – 40 Saulescu, Maria – 151 Savenco, Mihail – 57 Savinkov, Boris – 232 Sănătescu, Constantin gen. – 136,137

Săveanu, Nicolae – 90 Zberea, C. – 55

Scărlătescu, Elena – 149 Scobioală, Andrei – 24,36,37 Scorpan, Costin – 65,248 Scurtu, Ioan – 248 Seabro, Ioachim – 30,187 Secară pit. – 58 Secară preot – 201 Semaca, V. – 62

Serebreakov ministru adjunct – 80 Sevciuc It. Major – 130 Sibirschi Constantinescu) – 128

Sinicliu, Elefterie – 32,91,96,103,105,138,145,146,153,168,169,237,238 Sinicliu, Grigore – 48 Smochină, Nichita-32,91,96,103,105,138,145,146,153,168.

169, 237,238 Smilga, Ivar – 234 Snegur, Mircea – 11 Solski-80 – 81 Soltan, Chirilă – 163 Souvarine, Boris – 233 Spânu, Alin – 77,248 Spiridonova, Maria – 235 Stalin, Iosif Vissarionovici Djugaşvili) – 13,80,81,150,185,220,231 – 235 Stancev, Gheorghi – 227 Stănescu, Ion – 18 Stere, Constantin – 29,144 – 147 Stere, Gheorghe-29,144 – 147 Stoica, Chivu – 192 Stoican, Vasile – 139 Străjescu, Costache – 194 Stroescu, Vasile – 194,197,216,240

Susaikov, Ivan gen. – 133,139,160,187,242 Sutton, Anthony – 237

Şcerbaciov, Al. – 40 Şeicaru, Pamfil – 236 Şişcanu, Ion – 248 Şoltoianu, Alexandru – 13 – 15,18,19

Şpac, Ion – 248

Ştefan cel Mare Ştefan Vodă) – 27,196

Ştefanov, Boris – 236 Ştefănescu, Amza gen. – 90 Ştirbu col. – 40

Tafrali, Oreste – 239 Tăbăcaru, Dumitru cpt. – 174 Tănăsescu, Dumitru Titi) – 201 Tătăranu,

Nicolae gen. – 107 Tătărescu, Gheorghe – 84,204,218 Teacenco, Pavel – 26,76,77,217 Teodor, Pancraţie – 65 Teodorescu, C. – 75 Terziman pit – 45,46 Tighineanu, Efrem – 178 Titulescu, Nicolae – 83,84 Tofan, George – 56,248 Tolbuhin, Fiodor mareşal – 28,133,135,137 – 139,159,160,170,187,189,241,242,249 Tomescu, Constantin – 153,164.

168, 171,181,242,243 Topciu, Dumitru – 48 Trestioreanu, Constantin gen. – 111 Troncotă, Cristian – 40,41,70,77,95,97,98,100,103 – 105,107,111 – 113,115,117,248 Troţki Trotzki), Leon – 48,80,228,230 – 234

Tudor, Iorgu – 41,43,62,63,201,246

Tudorovschi Todorovski).

Constantin – 138,139,159 Tudos (e), I. – 55,64 Turcuman, Grigore – 36,55,64

Ţanţu, Vasile – 37,41,45,55,90

Ţepordei, Vasile – 192,193,195,196,243 Ţiţeica, Gheorghe – 90 Ţurcanu, L. – 55

U

Ulrih, V.V. – 235 Ureche, Gheorghe – 158,187 Usatiuc-Bulgăr, Alexandru – 18,30 Usatiuc, Elinor – 187

V

Vaida-Voevod, Alexandru – 226 Vajinschi – 128 Vasiliu-Peiju ing. – 128 Văleanu, Ion – 210 Văluţă, Ion-26,62,201,237 Vărzaru C. – 41

Vărzaru, Petre – 24,39 – 41,198 Vărzaru, Simion 194,240 Vărubov comisar politic – 46,47 Velcescu, Matei col. – 149,162,163 Velciu col. –

147
Vidraşcu, Constantin- 98,125,126,135,143,149,162,178 Visner, Jura cpt. – 127,130 Viteazu, Mihai – 20,180 Vîşinski, Andrei – 235 Vlad, Galin-Corini – 96,246 Vladimirescu, Tudor – 145 Voiculescu, Constantin gen. – 95 Voiţinovici Voiţin), Alexandru – 156,241 Vujovic, Voja – 233
W
Wurmbrand, Richard – 211
Xenopol, A.D. – 239 **Z**
Zachiu comisar – 76,77
Zaevloşin, Mihail – 125,126,135 Zărescu, Ion lt. – 173,174 Zdedoveţki, Nicolae – 178 Zinoviev, Grigori – 80,231 Zodian, Vladimir – 97,248

AUTOR

Ion Constantin născut în 1952, la Călugăreni, jud. Giurgiu. Absolvent al Facultăţii de istorie a Universităţii din Bucureşti (1977); cursuri postuniversitare de relaţii internaţionale. Doctor în istorie al Universităţii „Alexandru Ioan Cuza „din Iaşi (1995). Consilier cultural la Ambasada României din Republica Polonă (1996 – 2000).

Cercetător ştiinţific la Biblioteca Metropolitană Bucureşti – Centrul de Studii pentru Românii de Pretutindeni; cercetător ştiinţific principal la Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului – Academia Română.

Volume publicate:

Basarabia sub ocupaţie sovietică de la Stalin la Gorbaciov, Editura „Fiat Lux, Bucureşti, 1994 Marea Distincţie a anului 1994, acordată de

Editura „Adrian Păunescu”, Ziarul „Vremea”, Revista şi Cenaclul „Totuşi iubirea”);

Basarabia în anii celui de-aldoilea război mondial 1939 – 1947 (în colaborare cu Valeriu Florin Dobrinescu), Institutul European, Iaşi, 1995; *România, marile puteri şi problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995 Premiul „Radu R. Rosetti”, acordat de Fundaţia Culturală Magazin Istoric);

Istoria politicii externe româneşti în date (coautor), Fundaţia Europeană Titulescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003;

Din istoria Poloniei şi a relaţiilor româno-polone, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2005;

Polonia în epoca „Solidarităţii” 1980 – 1989, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2007;

Polonia în secolul totalitarismelor 1918 – 1989, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2007;

Masacrele de la Katyn (în colaborare cu Radu Ciuceanu), Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2003.

Pantelimon Halippa neînfiicat pentru Basarabia, Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2009;

Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei (în colaborare cu Ion Negrei), Editura Biblioteca Bucureştilor, Bucureşti, 2009 Premiul „Ion Nistor”, acordat de Fundaţia Culturală Magazin Istoric);

Cazul Ryszard Kuklinski – Un Pacepa al Poloniei? Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2009.